

Київ
2016

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
НЕЗАЛЕЖНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
«УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Бандерівські ЧИТАННЯ

«Візія Української держави
в ідеології українського
націоналізму»

Збірник матеріалів

до 75-річчя Акта відновлення української державності
та 25-річчя Незалежності України

УДК – 94 (477)
ББК – 63.3 (4 Укр) 63

Т66

Т66 Треті Бандерівські читання «Візія Української держави в ідеології українського націоналізму»: збірник матеріалів (3 лютого 2016 р., м. Київ) / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. – Київ – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. – 394 с.

ISBN 978-966-428-398-1

25 років Незалежності Україна зустрічає в умовах воєнно-політичної агресії Росії, анексії російськими окупантами Криму та частини Донбасу, ослаблення зовнішньополітичної суб'єктності та шаленої денационалізації всередині країни.

Спроби української нації здобути повновладдя на своїй землі, збудувати єдину природну форму державності на європейському континенті — національну державу, наштовхуються на опір як всередині країни, так і з боку головних геополітичних гравців.

Як зберегти ідентичність української нації у глобалізованому просторі та повернути суб'єктність української держави з огляду на історичний досвід української нації і державності у ХХ столітті, міркували українські науковці, експерти, публіцисти під час ІІІ бандерівських читань, що відбулися у Києві 3 лютого 2016 року.

Матеріали збірника «Візія української держави в ідеології українського націоналізму» будуть корисні як для теоретичних дискусій в студентських та академічних колах, так і в щоденній практиці державного будівництва.

УДК – 94 (477)
ББК – 63.3 (4 Укр) 63

Видано за сприяння Романа Онufrіїва, Олександра Мирного та Всеукраїнського об'єднання «Свобода»

ISBN 978-966-428-398-1

© НДІУ, 2016
© НАЦ «УССД», 2016

ЗМІСТ

Передмова	9
Вітальні слова	15
<i>Богдан Галайко</i> , директор Науково-дослідного інституту українознавства	16
<i>Максим Стріха</i> , заступник Міністра освіти і науки України	21
<i>Володимир Тиліщак</i> , заступник голови Українського інституту національної пам'яті	22
<i>Стефан Романів</i> , голова Проводу ОУН (б)	25
<i>Ярослав Дума</i> , тереновий Провідник ОУН (б) в Австралії	29
<i>Богдан Червак</i> , голова ОУН	30
<i>Олег Тягнибок</i> , голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»	35
Досвід боротьби українських націоналістів за державність у ХХ столітті: ідеї та практики	39

Олександр Сич

Український націоналізм: підсумки і перспективи 41

Петро Іванишин

Концепція національної революції в політичній
філософії Степана Бандери 57

Віктор Рог

Концепція української державності в програмових
документах ОУН 71

Іван Патриляк

Акт 30 червня 1941 р.: плани ініціаторів
та історичні реалії 85

Василь Деревінський

Формування основ адміністративного устрою
та місцевого самоврядування Української держави
на період національно-визвольної війни
в інструктивних матеріалах ОУН(б) та УПА 129

Микола Посівнич

Організаційні, суспільні і воєнні аспекти
«Будови держави від першого села»
в державотворчих концепціях ОУН. 139

Олег Баган

Актуальність державницьких націоналістичних концепцій
у творчості Дмитра Мирона «Максима Орлика» 151

Олександр Ситник

Донцовська візія національно-визвольних змагань
у контексті російсько-української війни 2014-2016 років . . 169

Павло Гай-Нижник

Визначення із національно-державною символікою
в ОУН(б) та установлення її організаційних емблеми,
прапора та гасел 183

Юрій Щур

Східні українські землі в політиці ОУН у 1929-1939 роках . . 201

Григорій Рій

Соціально-політичний портрет членів Українського
Державного Правління 219

Ярослав Сватко

Бандерівський план розвалу СРСР та його реалізація . . 227

Українська держава III тисячоліття:

візія націоналістів 233

Юрій Сиротюк

Надійна бандерівщина чи наївне обоамфільство. 235

Юрій Михальчишин

Теоретико-методологічні тези до проблематики
позиціонування політичного націоналізму
на сучасному етапі. 255

Сергій Здіорук

Нейтралізація загроз «русского мира» і московського
патріархату в контексті зміцнення національної
безпеки Української Держави. 263

Ігор Загребельний

Станово-професійна організація населення
і державний лад 281

Юрій Олійник

Турецько-кавказький вектор політики України
в контексті балто-чорноморської дуги. 291

Андрій Ілленко

Українська державність: національна
чи постколоніальна 299

Андрій Мохник

Боротьба українського та креольського проєктів 303

Дмитро Савченко

Пасіонарії проти бюрократів 307

Українська ідентичність і виклики сьогодення 311

Ірина Фаріон

Дно мови 313

Ростислав Мартинюк

Слава Україні, або Хто такі «російськомовні бандерівці» та їх вплив на Україну 327

Юрій Ноєвий

До альтернатив лібералізму 343

В'ячеслав Гнатюк

Вплив майданів 2004 і 2013-14 років на розвиток національної та громадянської самосвідомості українського народу 353

Михайло Гордієнко

Цінності Майдану як складова модерного націогенезу . . . 359

Іван Фацинець

Складові української ідентичності, як критерії побудови держави 369

Віталій Нечеса

До питання розвитку ідеологічних позицій українського націоналізму після Революції Гідності . . . 375

Петро Захарченко

Анексія українського Криму з погляду міжнародного права 383

Передмова

*Нам не можуть імпонувати малі армії,
малі концепції й малі люди.
Творити мусимо велике й захоплююче,
відповідно до нашого історичного призначення.
Перемога наша в руках Бога,
але геройство наше в наших руках.*

Полковник Михайло Колодзінський

Першого лютого 2014 року, за два тижні до кривавої розв'язки Революції Гідності, у Колонній залі революційної Київради відбулися Перші Бандерівські читання. Бандерівські читання стали не лише відповіддю на шалену бандерофобію опонентів Майдану та частини майданного керівництва, а передусім спробою визначити найефективніший зміст та форми революції, її кінцеву мету. Мотто Перших Бандерівських читань була праця Степана Бандери «Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанц».

Ми проводили Бандерівські читання, бо розуміли, що Бандера як неперевершений теоретик і практик Національної Революції міг дати революції необхідне ідеологічне на-

повнення. Революції як докорінної зміни системи, здобуття повновладдя нації, а не сліпого бунту і не ширми, за якою одні держиморди змінюють інших.

На Майдані Бандера був символом, що скріплював колективну ідентичність під час Революції Гідності та надавав ідеологічні та організаційні перспективи протесту.

Уже тоді українська нація інстинктивно шукала опертя в українському націоналізмі. Напередодні Революції Гідності і під час війни смолоскипні ходи на честь народження Степана Бандери без жодної підтримки з боку влади стихійно проходили в усіх куточках країни. Свято 14 жовтня — Дня заснування Української Повстанської Армії — стало наймасовішим традиційним щорічним публічним заходом у країні.

Натомість верхівка опозиції, а нині — верхівка Української держави, окрім зовнішнього перебрання націоналістичної риторики, зокрема вітання «Слава Україні!», остереігається підйому націоналізму серед українських мас, не розуміючи суті націоналістичної концепції та не знаючи її головних ідей, хаотично шукає зовнішніх концепцій для вирішення унікально української ситуації.

Тому маємо дивну ситуацію в країні. Бандера і Шухевич є орієнтирами і мірилом для українських воїнів на фронті, волонтерів, активної пасіонарної частини суспільства. А водночас керівництво держави знову, як чорт ладану, боїться націоналізму і орієнтується виключно на зовнішню допомогу.

Другі Бандерівські читання із темою «Якою має бути Українська Самостійна Соборна Держава в XXI столітті та «питання Москви»», що проходили в стінах Інституту українознавства у лютому 2015 року, мали на меті пояснити суспільству, що без здобуття УССД — повновладдя української нації на своїй землі, без побудови національної держави неможливо дати відповідь на постійну загрозу Москви. І це питання теж глибоко теоретично пропрацьовано українськими націоналістами.

Третього лютого 2016 року в столичному Будинку вчителя відбулися Треті Бандерівські читання, приурочені до 75-річчя Акта 30 червня 1941 року відновлення Української державності та до 25-ї річниці Незалежності України. Темою читань стала «Візія Української держави в ідеології українського націоналізму». У рамках заходу проведено дві експертні дискусії: «Досвід боротьби українських націоналістів за державність у ХХ столітті: ідеї та практики» і «Українська держава III тисячоліття: візія націоналістів».

Треті Бандерівські читання стали інтелектуальним майданчиком, що мав дати відповіді на питання, як повернути Українській державі суб'єктність, захистити та зберегти ідентичність української нації у третьому тисячолітті.

Якою буде Українська держава у наступні 50 років? Як найбільшій за розміром європейській країні повернути відповідну геополітичну роль? Мусимо міркувати стратегічно, водночас даючи вірні рецепти реакції на локальні події. Тому й звертаємось до націоналізму.

Адже не було жодної чи не найменшої події в українській історії ХХ століття, у якій не брали б участь українські націоналісти і концепції яких не підтвердилися історією.

Націоналісти ХХ століття випрацювали теорію самостійної України на протигагу пануючому тоді москвофільству, соціалізму та федералізму; створили концепцію орієнтації на власні сили на протигагу винятково сподіванню на зовнішні фактори; дали теоретичне обґрунтування природній Балто-Чорноморській геополітичній концепції, де Україна відігравала провідну роль регіонального лідера, а не бідного родича, якого роздирають інтереси сусідів; створили концепцію соціальної та національної державності, програму національної Революції, військову доктрину та успішно апробували їх у роки Другої світової війни.

Нині, коли Україна перебуває чи не в найглибшій внутрішній кризі державності за останню чверть століття, ми знову

говоритимемо про те, що ідеологія українського націоналізму є єдино прийнятною на етапі будівництва національної держави і єдино націорятівною в умовах війни.

Немає і не було жодної європейської країни, яка не будувалася б на націоналізмі. Не було жодної війни, в якій націоналізм і патріотизм не відігравали однієї з ключових ролей, насамперед через свою можливість мобілізації широких мас населення, реалістичної програми дій.

Одразу після Революції Гідності американсько-польська журналістка, історик, лауреатка Пулітцерівської премії (США) і премії Даффа Купера (Велика Британія), Енн Епплбом у статті «Націоналізм — саме те, що потрібно Україні» відзначила, що «історично кожна західноєвропейська демократія була результатом націоналістичного руху або патріотичної чи ліберально-націоналістичної революції. Не можна мати демократію, якщо спершу не буде певного виду націоналізму. Так було у Британії, Франції і навіть у Німеччині. І так само у США, де демократія була результатом націоналістичної революції...».

Очевидно, не можна перемогти імперію, не збудувавши національної держави, що максимально мобілізує і дає творчий розвиток та ініціативу усім силам та ресурсам нації.

Водночас впродовж останніх двох років, а особливо з моменту ухвалення так званих «Мінських угод», українська влада віддає перевагу виключно дипломатичним заходам та фактично віддала свою долю до рук наших західних партнерів. І попри повну недієздатність Мінських угод влада не виробляє і не пропонує альтернативних стратегій розвитку.

Зрозуміло, так званий «мінський формат» — це лише передишка, яку, на жаль, ефективніше у політичному плані використовує наш ворог. Навіть українські аналітики, наближені до влади (Володимир Горбулін), зазначають, що «мінський переговорний процес, зрештою, як і вся українська дипломатична активність останніх двох років, здійснювався

під нагальним тиском об'єктивних обставин, породжених війною й кризою; ворожим військово-політичним, пропагандистським та економічним тиском держави-агресора (РФ); дружнім фінансовим та дипломатичним тиском країн-союзників, що мав різну інтенсивність, поєднуючись із різноманітними формами заохочення та підтримки (економічної, дипломатичної, політичної). Сьогодні Україна поволі приходить до тями, а її сучасний стан може визначатись як постшоковий (постстресовий), що передбачає необхідну й цілком справедливу зміну позицій з багатьох ключових питань зовнішньої політики. Слабка і деморалізована держава, передусім за умов внутрішньої кризи та зовнішньої агресії, стає легким об'єктом маніпуляцій як з боку союзників, так і з боку ворогів».

Сліпа і безальтернативна орієнтація нинішнього режиму на добру волю Заходу призвела до фактичної демобілізації нації, віддання долі України у сторонні руки, знищення суб'єктності України та перетворення її на політичного і фінансового клієнта країн євроатлантичного простору. Сліпе американофільство стало іконою для так званих молодих і прогресивних єврооптимістів, що позірно позиціонують себе як альтернативу нинішньому режиму.

Безкритичне євро-американофільство, що прийшло на зміну згубному русофільству, може призвести до національної і державної катастрофи.

Чи приведе нинішня тактика до відновлення територіальної цілісності України у найближчому майбутньому — сумнівно. Але вона вже призвела до втрати Україною зовнішньої суб'єктності, грубого втручання зовнішніх суб'єктів у наші внутрішні справи, нарощування фінансових боргів та перетворення України на залежний від зовнішніх гравців з обмеженим суверенітетом проект.

Очевидно, для української нації не дуже привабливим виглядає звільнення від одних колонізаторів, щоб потрапити

у заручники до інших. Микола Міхновський у праці «Націоналізм і космополітизм» сто років тому писав про це: «Українському народові накидають обрусіння або полонізацію. Сі чуждернацькі інтернаціоналісти не розуміють, що замість вселюдства вони пхають нам буржуазну та бюрократичну державу...»

Водночас важливо розуміти реальну геополітичну обстановку навколо України, можливу тактику дій наших союзників та ворогів, баланс внутрішніх і зовнішніх сил, на які має опиратися Україна у боротьбі за державність. Та, зрештою, запропонувати суспільству візію самодостатньої суб'єктної Української держави у III тисячолітті.

Юрій СИРОТЮК,
директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Богдан ГАЛАЙКО

кандидат історичних наук,
директор Науково-дослідного
інституту українознавства

У 2016 році будемо святкувати 25-ту річницю відновлення новітньої Української держави.

Процес розбудови нашої державності відбувається не так гладко, як би ми того прагнули. Мусимо констатувати, що питання наповнення Української держави українським національним змістом досі потребує постійного доведення, вимагає актуалізації нагальності захисту «свого» перед можливістю втрати. Адже ось уже протягом двох років ми змушені захищатися від зовнішнього агресора — Росії. Все українське суспільство повинно усвідомлювати, що війна точиться щоденно, як на фронті, так і в тилу, як через військові зіткнення, так і в ході інформаційного протистояння — формуванням власної героїки, правдою про минуле, статусом мови, політичними, національними цінностями тощо.

Наші високопосадовці не хочуть про це говорити, політика органів влади переважно вибудовується немовби живемо звичайним мирним життям, ніби не є проблемою анексія українських земель, ніби немає війни, а українці живуть реаліями гасла: «Все для фронту — все для перемоги!». Бо нехай ніхто не страждає жодними ілюзіями, що нібито на

сьогодні діють так звані «Мінські домовленості» і діє певне перемир'я. Практично щодня на фронті гинуть чи отримують поранення наші хлопці, а ці повідомлення з фронту перетворюються на банальну статистику. Наше ж завдання — пам'ятати про кожного нашого героя. Озвучувати їхні імена серед широкого загалу. А згодом написати якісну історію цієї новітньої російсько-української війни.

Сьогодні, коли знову точиться боротьба за існування Української держави, напрошуються певні аналогії з подіями столітньої давнини, часу перших українських визвольних змагань. Коли новостворені українські уряди (Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки) у боротьбі проти агресії сусідів — більшовицької Росії, Польщі, Румунії — покладали надії на допомогу потужних європейських держав — чи країн Четвертого союзу (насамперед Німеччини та Австро-Угорщини), чи країн Антанти (насамперед Франції та Великобританії). Але останні лише ситуативно використовували українське питання в своїх корисливих інтересах. А українці у цій боротьбі не змогли сконсолідувати сили, були розбиті та втратили власну державу.

Варто підкреслити, що переважна більшість тогочасного українського суспільства, як на заході, так і на сході, не підтримали українських урядів, українського війська. Більшість українців-селян чекали, щоб отримати лише певний земельний наділ і спокійно обробляти землю. І ці блага їм обіцяла ворожа пропаганда. А коли вороги отримали перемогу, витіснили українське військо за межі України, то лише на короткий термін пішли на поступки українському селянину, наділивши його землею. Однак вже за кілька років советська власть, закріпивши свою владу на місцях, починає політику репресій, колективізації (колгоспизації), нищення українців арештами, розстрілами, виселенням у Сибір та моренням голодом. Українці зазнавали утисків і в межах інших країн-сусідів, які проводили свою окупацій-

ну політику щодо національних меншин (Польща, Румунія, Чехословаччина).

Фактично усе ХХ століття є століттям боротьби за українську державність. А на вістрі боротьби завжди ставали особи, що згодом асоціювалися з прагненнями українців мати власну державу. Фактично кожна з фаз українських визвольних змагань мала своїх героїв, національних лідерів. І якщо ми згадуємо про українську національно-визвольну боротьбу у середині ХХ століття, то, беззаперечно, тут виділяється постать Степана Бандери.

Власне, Бандерівські читання об'єднують тих людей, які поділяють, сповідують, досліджують ідеологію українського націоналізму.

Сьогодні Степан Бандера асоціюється з певним зламом та прогресом, який відбувається в українському суспільстві, саме він є асоціацією української національної революції, її ідей та практик, асоціацією визвольної боротьби, розбудови Української держави, врешті-решт, формування та зрілості української нації. До цього числа належить і ціла плеяда попередників (Євген Коновалець, Юліан Головінський), його соратників (Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Степан Ленкавський...) та наступників (Слава Стецько).

Важливим і переломним етапом сьогодення стала Революція Гідності, у якій націоналісти відіграли одну з провідних ролей. Як наслідок, хоча й з ускладненнями, але відбуваються декомунізаційні процеси, повалення Ленінів, перейменування населених пунктів, вулиць тощо. Але попереду ще чимало роботи.

Сьогодні залишаються актуальними гасла, напрацьовані націоналістами ХХ століття: «Опора на власні сили», «Дійти до кожного українця», «Свобода народам, свобода людині!», поширення української патріотичної літератури способом «Від хати до хати, з рук до рук», особливо у реалізації спротиву ворожій агресії та інформаційній пропаганді.

Маємо розуміти, що історія України повторюється у певному новому витку, коли нові покоління українських патріотів змушені захищати право на власну державу, наповнення цієї держави українським національним змістом, та захищати власну територію від загарбників та окупантів.

Молоді хлопці, які поділяли ідеї соборності та державності, першими стали на захист молоді Української Народної Республіки у битві під Крутами у 1918 р., такі ж молоді патріоти рідного краю переходили у наступ у лавах Української Галицької Армії в рамках Чортківської офензиви у 1919 р. Наступні покоління українських націоналістів у міжвоєнний період напрацьовували теоретичний матеріал і на практиці продовжували боротьбу новими методами і в нових реаліях, коли українські землі окупували країни-сусіди.

Саме їх робота, навчання та залучення до боротьби молодого покоління, глибока жертвність та відданість справі дозволили відновити українську державність у 1939 р. на Закарпатті, а згодом у 1941 р. проголосити Акт відновлення у Львові та розбудовувати органи української адміністрації по всій території України. А опісля продовжувати боротьбу в рамках діяльності Української Повстанської Армії.

Врешті-решт, відновлення української державності у 1991 р. великою мірою є заслугою боротьби наших попередників.

Сьогодні ми маємо чимало теоретичного матеріалу й напрацювань українських націоналістів ХХ століття. Однак нові виклики сьогодення, ХХІ століття, ставлять перед нами нові завдання. І ми спільно маємо їх вирішувати.

Завдяки таким діячам, як Степан Бандера, членам ОУН, завдяки їхньому чину сьогодні маємо цілу плеяду новітніх героїв — Героїв Небесної Сотні та російсько-української війни.

Нам потрібно, опираючись на доробок попередників, водночас напрацьовувати нові ідеї, нове бачення шляхів розбудови української державності, її обороноздатності, захисту тощо. Для того, аби у сьогоднішніх реаліях, в умовах війни здобути перемогу.

Власне, для цього потрібні такі майданчики: в рамках якісної наукової доповіді, фахового обговорення, інтелектуальної дискусії напрацьовувати нові ідеї, нові матеріали для розбудови української державності сьогодні.

Вірю, що наша робота є потрібною, а інтелектуальна продукція буде затребуваною у недалекому майбутньому!

Максим СТІХА

доктор фізико-математичних наук,
заступник Міністра освіти і науки України

Щиро вітаю учасників, гостей, організаторів з відкриттям Третіх Бандерівських читань!

Цього року Бандерівські читання приурочені 75-й річниці Акта відновлення української державності та 25-й річниці Незалежності України.

Проголошення Акта відновлення Української Держави, або Крайового правління у Львові 30 червня 1941 року, мало велике історичне значення для України. Саме ця подія засвідчила, що українці за будь-яких умов виборюватимуть власні національні інтереси, продовжуючи традицію боротьби за державну незалежність України.

Проведення Бандерівських читань — це ще одна унікальна можливість обговорити в колі науковців, політиків, громадських діячів легендарну постать Степана Бандери, ознайомитися з його працями, думками та ідеями і донести суспільству правду про великого українця.

Бажаю учасникам III Бандерівських читань плідного спілкування, наснаги, творчих успіхів, миру і благополуччя.

Володимир ТИЛІЩАК

кандидат історичних наук,
заступник голови Українського інституту
національної пам'яті

Шановні учасники і гості уже Третіх Бандерівських читань! Мені надзвичайно приємно вітати вас від імені Українського інституту національної пам'яті — центрального органу виконавчої влади, покликаного урядом реалізовувати державну політику у сфері відновлення і збереження національної пам'яті.

Цього року Україна відзначає важливий історичний ювілей — чверть століття незалежності. Але наша незалежність ґрунтується на фундаменті, закладеному столітньою боротьбою за державність, яку вів український народ. І наріжними каменями цього фундаменту державності є і проголошення першої незалежності 22 січня 1918 року, і Акт відновлення української державності 30 червня 1941 року.

Тож Український інститут національної пам'яті пропонує 2016 рік відзначати як рік української державності. І, вшановуючи Акт 1991 року, вшановувати і всі попередні державотворчі звершення. Адже саме ідея державності залишалась визначальною для українського визвольного руху впродовж ХХ століття. «Здобудеш Українську державу або згинеш у боротьбі за неї!» — проголошує перша заповідь українського націоналіста.

Надзвичайно важливо осмислити уроки цієї боротьби і тих інтелектуальних та організаційних пошуків і напрацювань, здійснених українськими націоналістами впродовж попереднього століття.

«Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань»,— говорить третя заповідь українського націоналіста. І сьогодні вшановуємо усіх тих, хто утверджував ідеї української державності. Але наш захід — це не лише віддання шани попередникам. Сподіваюся, що наш сьогоднішній форум дозволить відкрити нам нові аспекти попереднього досвіду і допоможе винести кожному нові уроки з минулого. Але не менш важливим сьогодні є осмислення майбутнього, адже покликком українського націоналіста є «творити нове життя на грані двох світів».

Сьогодні світ довкола нас змінюється. Формуються нові виклики, які потребують нових відповідей. Ми бачимо, як загострюється політична боротьба у світі і боротьба за ресурси. Але ці моменти є проявами більш кардинальних, глибинних змін, які відбуваються у світі. Можна говорити, що сьогодні світ перебуває у своєрідній точці переходу з однієї якості в іншу. У точці біфуркації.

Змінюється енергетична основа економіки. Відбувається перехід від економіки, що ґрунтується на сировинних джерелах енергії, до економіки на відновлювальних джерелах енергії.

Відбуваються глобальні еколого-кліматичні зміни, які уже в найближчі десятиліття приведуть до зміни сільськогосподарських регіонів, а перед тим загострять проблеми продовольства.

Змінюється і політична система. Ми спостерігаємо завершення епохи територіальних імперій. Але зміни є глибшими, ми бачимо зміни і в сфері ідеології. Коли в XIX столітті переважною політичною ідеєю була ідея свободи, то у XX столітті переважала ідея справедливості. А у XXI столітті визначальною у світоглядній сфері стане проблема ідентичності.

Саме питання збереження ідентичностей у мінливому інформаційному світі уже ближчим часом буде визначати майбутній політичний порядок денний. Перші прояви цього ми уже спостерігаємо як кризу концепції мультикультурності чи поведінку мусульманських угруповань у Європі.

Саме тому надзвичайно важливим є пошук і формування українських відповідей на ці та інші виклики сьогодення і майбутнього задля «поширення сили, слави, багатства й простору Української держави», як цього вимагає Декалог українського націоналіста.

Тож бажаю учасникам III Бандерівських читань плідної праці у пошуку цих відповідей і майбутніх перемог у їх втіленні!

Стефан РОМАНІВ

голова Проводу ОУН (б)

Провід Організації Українських Націоналістів (бандерівців) вітає учасників цих читань та бажає їх успішно провести, а найголовніше — пригадати собі постулати українського націоналізму і осмислити їхнє значення та роль в 2016 році, коли народ знову окреслює собі шлях до національної державності.

Здається, що тема читань зовсім на часі. Вона дає нам нагоду проаналізувати нинішні стремління не тільки до Самостійності, але і до Державності.

Якою має бути ця Держава? — Українською!

Народ через Верховну Раду відкинув комуністичну ідеологію, суд заборонив компартію, але повністю ще не скинуто тягар старої системи, яка знущала над народом, над людиною.

Згадаймо відновлення державності 30 червня 1941 року, а потім знову 24 серпня 1991 року народ заговорив.

Український націоналізм, українські націоналісти як тоді, так і тепер протистоять агресорам, які зазіхають на нашу державність.

Український націоналізм, українські націоналісти своєю посвятою, відданістю — одні зі зброєю в руках воювали, інші через інформаційну та просвітницьку діяльність — пробуджували народ, наголошували на постулатах та цінностях, висловлених в словах Василя Симоненка:

«Народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекреслить мій народ! Пощезнуть всі перевертні й прибуду, і орди заводників — заброд!»

Пригадаймо собі часи, коли вітання *«Слава Україні! Героям Слава!»* було в деяких середовищах трактовано як гасло «буржуазних націоналістів». Сьогодні це гасло на вустах мільйонів, це вияв стремління до державності! В ньому окреслено суть — боротьба за державність і слава тим, які зі своєю пошаною і відданістю готові віддати все для її оборони.

Гасло *«Воля Народам! Воля Людині!»* сьогодні також не втратило актуальності, як і слова Тараса Шевченка *«В своїй хаті своя правда і сила, і воля!»*

Віктор Рог в одній статті писав: *«Колись ідеї, які сповідували і проповідували Міхновський, Донцов, Ленкавський, Бандера, Липа, Стецько, декому здавалися абсурдними і незрозумілими. Однак сьогодні ми, як ніколи, усвідомлюємо нагальність цих ідей та надзвичайну важливість і необхідність їх популяризації і реалізації. Важливою ланкою в цьому напрямі є і проведення таких заходів, який ми зараз проводимо, організація конференцій, семінарів, нарад, лекцій, напрацювання концепцій і програм, видання і поширення відповідної літератури. Слово — це також зброя, і зброя ця дуже ефективна».*

Для націоналістів ці поняття та прізвиська не були чужими, вони були тою іскрою, яка запалювала безперервну боротьбу та стремління до волі і влади, до сили і слави на власній землі, «у власній хаті».

Ярослав Стецько зі своїм урядом проголосили незалежність актом 30 червня 1941 року. — Це дія!

Степан Бандера як провідник ОУН разом зі своїм проводом воєнних та післявоєнних часів скристалізував поняття українського націоналізму. УПА та інші військові формації, як І Дивізія УНА, своєю боротьбою також старалися творити цю державність, і щоб вона була побудована на націоналістичних засадах. — Це дія!

Що ж таке націоналізм в Україні? Сьогодні це поняття здебільшого ототожнюють з поняттям «патріотизм». Насправді це не так. Визначають, що *патріотизм* — це любов до мови, народу, землі тощо. Але, разом з тим, доволі часто любов до рідного краю є просто почуттям, яке не потребує підкріплення дією. В той час як *націоналізм* являє собою, окрім світоглядного принципу, ще й волю до захисту інтересів народу.

Це віра в себе — у свої сили.

Ці читання спонукують нас шукати відповіді в мудрих словах та діях наших попередників.

«Ми переможемо насамперед тому, що ми боремося за правду і справедливість, за найістотніші прагнення українського народу, тому, що наші ідеї найпередовіші», — писав Осип Дяків — «Горновий».

Слова Степана Бандери — провідника ОУН, теоретика, організатора, символу героїчної та безкомпромісної боротьби українців за власну державність і свободу народів у 30–50-х роках ХХ століття — стають більш зрозумілими і актуальними для народу.

Бандера писав про три фази революції:

«Національна революція як одностайний процес складається з трьох фаз. Перша і друга — це фази боротьби, третя — державного будівництва».

Сьогодні ми знову стоїмо перед всіма трьома фазами.

Зовнішня політика Ярослава Стецька стає тепер формулою дії для Америки, Європи, Австралії та інших членів міжнародної спільноти. Маємо спільного ворога, ворога, який не поділяє цінності та вартості міжнародної спільноти, і лише спільними силами можна побороти це зло. Концепція АБН-у стає платформою коаліції — Світ проти Москви!

В прагненні до державності Україна шукає різні партнерства в міжнародній родині, але український народ в кінці хоче сам вирішувати свою долю.

Мінські угоди та інші угоди — це стремління для розв'язання скрутної ситуації, але український народ має вирішувати свою долю — мусить бути рівним партнером.

Слова Симоненка це акцентують:

«Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю!»

Бажаю вам ділово, успішно та з новою енергією провести ці читання.

Завершую вітання словами Степана Бандери, бо вони окреслюють чітко, ясно нашу роль:

«В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: Ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному творять душу, істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї і програму і з тією метою беруть активну участь в русі, творять його живий організм».

Будьмо тим живим організмом у побудові та скріпленні Української держави для українського народу.

Слава Україні!

Ярослав ДУМА

тереновий Провідник ОУН (б)
в Австралії

Дорогі друзі й подруги, дозвольте мені висловити вам палкий привіт від друзів — українських націоналістів на терені Австралії — з приводу вашого чергового відбуття форуму «Бандерівські читання», цього разу присвяченого 75-й річниці проголошення Акта відновлення української державності 30 червня 1941 року та 25-й річниці Незалежності України.

Хочу коротко повідомити вам про те, що хоч на терені Австралії порівняно до інших діаспорних теренів живе мала кількість українського населення, у нас все ж таки панує дух українського націоналізму, прищеплений ще з навчання наших батьків та вже у багатьох випадках дідусів — ОУНівців, котрі ще присягали на рідних землях на вірність Україні перед Богом і Нацією.

На сьогоднішній день наші ряди починають поповнюватися вже 2-м та у багатьох випадках й 5-м поколіннями молодих, народжених на чужині (в Австралії) українців. Але стверджую, що в них видно по їхніх діях дальшу готовність захищати свою Батьківщину від проклятого ворога, котрий надалі виявляє необмежене старання придушити волю українського народу.

Бажаю вам подальших успіхів у вашій праці та результативності ваших нарад, бажаю вам сили й витривалості у боротьбі за здобуття не лише миру, волі й спокою, але дійти до нашої мети у здобутті Української Самостійної Соборної Держави!

Слава Україні!

Богдан ЧЕРВАК

голова ОУН

Без розпаду Росії збереження територіальної цілісності і соборності України – неможливе!

Свій виступ розпочну так само, як розпочинав на II Бандерівських читаннях. Мені особливо приємно вітати цей форум від імені Організації Українських Націоналістів, оскільки нас ще називають «мельниківцями». Але я розумію, що поділ мельниківець-бандерівець є умовним. Усі ми українські націоналісти. До цієї зали нас привела ідея українського націоналізму, пошук шляхів утвердження України як національної за змістом, формою і духом держави.

На мій погляд, існує три позиції, на яких варто наголосити під кутом зору їх актуальності.

Позиція перша. Нам треба приступити до формування реального порядку денного української нації і Української держави. Пригадайте, ще два роки тому, навіть рік тому, ключовим питанням, яке стояло перед нацією і державою, було збереження територіальної цілісності, суверенітету і собор-

ності України, відбиття наступу Москви, повернення Криму і втрачених територій на Донбасі. Але вже сьогодні нам змінили порядок денний.

Тепер нас переконують у тому, що російська агресія — це щось похідне і другорядне. Сьогодні на перший план ставлять питання змін до Конституції, децентралізації, виборів тощо. Зокрема, так звану «децентралізацію» зробили якоюсь панацеєю від усіх наших бід.

Здається, що коли здійснимо «децентралізацію», то негайно повирішуємо усі проблеми, які стоять перед нацією і державою. При цьому якось забули, що політику «децентралізації» нам нав'язала Москва, камуфлюючи цим словом свою вимогу федералізації України. Тому нам, українським націоналістам, потрібно формувати реальний порядок денний і сказати: передусім треба перемогти в російсько-українській війні, повернути під українську юрисдикцію Крим і окуповані території на Донбасі. При цьому ми повинні ставити собі іншу, відмінну від інших політичних сил, мету. Адже всі як один кажуть: так, ми згодні з тим, що треба повернути Крим і треба повернути Донбас. Але не згодні з тим, у чому ми переконані. Україна забезпечить свій суверенітет і соборність лише тоді, коли розпадеться Російська імперія. Без розпаду Росії збереження територіальної цілісності і соборності України — неможливе.

Друге питання, яке, на мою думку, залишається актуальним: а як, власне, це зробити? Як повернути Крим і Донбас? Тут не треба видумувати велосипед. Відповіді на ці питання можна знайти у програмних документах наших попередників. До речі, сьогодні, 3 лютого, 87-ма річниця з дня заснування Організації Українських Націоналістів. Так от, у постановках установчого Конгресу українських націоналістів, який і покликав до життя Організацію Українських Націоналістів, зазначається: «Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанщини та вмож-

ливити упорядкування Української Держави. Оборону упорядкованої Держави перебере єдина, регулярна, надклясова, національна армія й фльота, що враз із територіяльними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности».

У 1939 році, вже на Другому Великому Зборі Українських Націоналістів, Олег Ольжич зазначав: «Українська збройна сила від століть високо держала прапор національної ідеї всупереч усім силам розкладу і рабства. Вірна своїм традиціям — вона вилонила тих, що здвигнули Націоналістичну Революцію.

Хвилина, яку тепер переживаємо, вимагає від нас найбільших зусиль, щоб зорганізувати сили нації для рішального бою з займаннями українських земель.

Щоб успішно повести революційний зрив — треба ще сильніше і з більшою напругою волі продовжити творення і відбудову Української Армії.

Збройна сила — це завдання дня!

Виховати політичних та громадських провідників у душі націоналістичних ідеалів, які потрапили б зорганізувати народні маси для організованого чину і були б взором усіх особистих і громадських чеснот — це наше повсякчасне завдання.

Перевиховати нарід у націоналістичну спільноту, виплекати націоналістичну людину волі, чести й посвяти, створити новий, героїчний тип українця — це вічне завдання націоналізму.

Або українство стане націоналістичне, або ми останемо рабами!».

Чи хтось сумнівається в актуальності цих слів? Отже, підтримка збройних сил, створення справжньої української армії, мілітаризація суспільства — це ключові завдання українських націоналістів на сучасному етапі.

ОУН, ВО «Свобода», «Правий сектор» — ми маємо великий досвід співпраці із Збройними силами України. І цей досвід й надалі треба поглиблювати, щоб перетворити Збройні сили України в Українську армію.

До речі, сьогодні не Конституція, не «децентралізація» і не «реформи» є гарантом нашої незалежності. Гарантом нашої незалежності є сильна Українська армія.

Третє питання, яке не менш важливе, аніж територіальний суверенітет і соборність, це духовний суверенітет української нації. Згадуваний тут Олег Ольжич наголошував, що здобути, зберегти, закріпити і розвивати Українську державу без духовного суверенітету нації неможливо.

Війна проти Росії — це боротьба за українську ідентичність. Боротися за власну ідентичність в наших умовах означає викорінення із суспільної свідомості комплексу національної меншовартості передусім у ставленні до так званої російської культури.

Мене дивують дискусії на тему — чи забороняти російські книжки, чи дозволяти російські книжки, має бути російське кіно, чи не має бути російського кіно. Панове, нам мало крові на Донбасі? Нам мало Криму? Російський чобіт вступив на українську землю після того, як сюди запустили російські фільми, книжки, музику. Жодних дискусій з цього приводу не може бути. Карантин на все російське — ось адекватна відповідь відвертим і замаскованим прихильникам «русского міра».

І на завершення. У цьому році відзначаємо славетний ювілей — 125 років від дня народження засновника і першого голови ОУН полковника Євгена Коновальця. Верховна Рада прийняла відповідну постанову, і це відзначення вперше за більше ніж 20 років існування України як незалежної держави відбуватиметься на державному рівні. Переконали, що рішення Верховної Ради було би неможливим, якби не наша послідовна і цілеспрямована діяльність із популяризації ідей Коновальця та ідей ОУН.

Ми допомагатимемо державі відзначати цей ювілей. Проте маємо борг перед Коновальцем. Коли полковника Євгена Коновальця ховали у Роттердамі, то наголошували, що це тимчасове поховання. Як тільки утвердиться Українська держава,

то прах Коновальця буде перевезений в Україну. Настав час виконати наше зобов'язання перед героєм. І не тільки перед Коновальцем, але й перед Симоном Петлюрою, полковником Андрієм Мельником, Степаном Бандерою, але передусім — перед Євгеном Коновальцем. Закликаю докласти усіх зусиль, щоб уже у цьому році полковник Коновалець повернувся в Україну. Тільки тоді складемо свій борг перед цією великою людиною.

Олег ТЯГНИБОК

голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»,
народний депутат України III, IV та VII скликань

Утретє відбуваються Бандерівські читання. Вони народились у дні Революції Гідності і пройшли у захопленому народом приміщенні КМДА. І тоді, і зараз Бандерівські читання стали помітним явищем у суспільному житті України. Хочу побажати учасникам читань наснаги та плекання того революційного духу, того нонконформізму, що витав два роки тому в лютневі дні 2014.

Відбудова і закріплення Самостійної Соборної Української Держави — це та мета, яку поставили перед собою наші прадіди і яку ми маємо за честь робити справою свого життя, прагнути і усіляко долучатися до її реалізації і завершення.

Для нас ніколи не було таємницею, хто головний ворог і звідки виходить основна загроза для України. Це опанована бісами імперіалізму Москва. Націоналісти впродовж сотні років ведуть свою боротьбу. Зусиллями наших героїв українські землі були звільнені від совєцької влади, ми домоглися знищення і заборони комуністичної партії і системи, повалення бовванів Леніна по всій країні, започаткували процес декомунізації в країні. Однак це лише етап боротьби.

Недарма у праці «Перспективи Української Революції» Степан Бандера писав: «Мета наших визвольних змагань — повне незалежнення від Москви через побудову Суверенної

Соборної Української Держави,— не може бути нічим підмінена. Сама зміна режиму й устрою Росії, при будь-якому узалежненні від неї України, не є ані суттю, ані етапом українського визволення... Як по московському боці немає інших діючих сил, тільки імперіялістичні, що найбільш ворожо ставляться до визвольних змагань України й інших народів, так само з нашого боку супроти них може бути тільки одна постава: відпір і боротьба. Боротьба з Москвою, з большевизмом і з кожною іншою формою її загарбницького імперіялізму, аж до повного визволення, поки московська нація не вичететься своїх намагань поневолювати Україну й інші народи та не погодиться жити з ними в мирних взаєминах, на засаді пошанування самостійності і всіх прав кожного народу».

Цими словами Степан Бандера застерігав нас від політики капітуляції перед ворогом. І саме на ці граблі з завидною регулярністю щоразу наступають ліберальні, ненаціональні очільники України.

В усі часи нашої історії найчастіше ставалось так, що причиною поразок і катастроф нашої нації були хаос і безлад в головах владної еліти. Коли провідна верхівка замість принципової політики займається крутіством, коли замість безоглядної боротьби з агресором намагається «з ворогом по правді жити», коли на вимогу ворога намагається протягти в Конституцію капітулянтські, антинаціональні зміни про «особливий статус», коли таємно облаштовує з тим же ворогом фінансові оборудки — це надійний шлях до чергової катастрофи.

«Перемогти рецидив історичних слабостей та баламутств може лише чистий, незаплямлений крутіствами й компромісами зі злом український націоналізм вийде переможцем з важкого, але величного змагання проти сатанічної большевицької Москви» — ці пророчі слова Бандери підтверджені історією. Бо лише націоналісти у всі часи залишалися єдиним вірним щитом своєї нації.

На початку січня цього року, кілька днів після бандерівських новорічних сотень смолоскипних маршів, які пройшли по всій Україні, один із провідних ліберальних «інтелектуалів» написав блог про «глорифікацію Бандери». Він неохоче визнав, що багаторічні риторичні вправи на тему «постать Бандери розколює Україну, східняки ніколи не приймуть Бандеру» не дали результату. «І як тільки влада перестала нагнітати на Сході штучну антибандерівську істерію, а люди на власні очі переконались у небезпеці з боку Москви — Бандеру на Сході почали приймати», — пише ліберальний автор. «І прийматимуть дедалі більше», — без ентузіазму констатує він.

Звичайно, додамо ми, тому що сьогодні Степан Бандера — як символ, як ідея і як легенда — є тим, що об'єднує українську націю у мобілізовану спільноту волі, свідому своїх історичних завдань.

Слава Україні!

ДОСВІД БОРОТЬБИ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ
ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ
У ХХ СТОЛІТТІ:
ІДЕЇ ТА ПРАКТИКИ

Невичерпне джерело сили наших душ – християнська віра в Бога...З цієї самої віри черпаємо переконання про нерозривний зв'язок Його й інших полеглих борців за волю з нашими дальшими визвольними змаганнями. Цей зв'язок полягає не тільки на їхньому вкладі у визвольну справу за життя, але продовжується далі в інший, містичний спосіб. Розділені кордоном смерти, але з'єднані в зв'язок віри, ідеї і любові – живі та померлі можуть собі взаємно помагати перед Богом і через Бога

Степан Бандера
«Над могилою Євгена Коновальця»

Олександр Сич

кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та
адміністрування ІФНТУНГ,
народний депутат України VII скликання,
віце-прем'єр-міністр України (2014 р.),
голова Івано-Франківської обласної ради

Український націоналізм: підсумки і перспективи

За роки Незалежності українська наука досягла достатньо вагомих успіхів у дослідженні історії українського націоналізму. В той же час бракує комплексних праць, які б підсумували його вклад у визволення української нації та спроектували вплив на розбудову сьогodнішньої національної держави.

Бандерівські читання, які проводяться вже три роки поспіль, стають одним із тих небагатьох регулярних наукових форумів та дискусійних майданчиків, де системні студії українського націоналізму здійснюються саме в такому напрямку¹.

Методологічним фундаментом тематики III Бандерівських читань вважаємо відповідні постанови I Великого Збору (ВЗ) ОУН з 1929 р., в яких передбачено такі основні етапи боротьби націоналістів за власну національну державу: національне визволення, державне закріплення та розвиток держави².

Якщо абстрагуватися від деяких частковостей, то можна вважати, що сьогodні український націоналізм завершив визвольний етап і перейшов до етапу державного закріплення.

Тому цілком закономірно, що організатори III Бандерівських читань запропонували їх учасникам формат двох логічно вза-

---

1 На нашу думку, окрім нього, такими майданчиками також є Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова у Дрогобичі, постійно діюча наукова конференція «Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української Держави» із центром в Івано-Франківську та ще, можливо, Донцовські читання у Мелітополі.

2 ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.: збірка документів. – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 6.

ємопов'язаних дискусійних панелей. Перша із них покликана підвести підсумки про внесок українського націоналізму у боротьбу за Українську державу на визвольному етапі, а друга — сформулювати бачення її форми на етапі державного закріплення.

Саме це й зумовило тему та завдання статті. Автор ставить за мету визначити в ній основні позиції внеску українського націоналізму у постання сьогоднішньої Української держави, проаналізувати бачення її форми в його ідеологічно-програмових засадах на визвольному етапі боротьби та змоделювати її на етапі закріплення основ національної держави, обґрунтувати визначальність соціального характеру націоналізму на цьому етапі.

Об'єктом дослідження в статті виступає український націоналізм, а предметом — його ідеологічно-програмові засади.

І. Підсумки визвольного етапу. Аналізуючи історію України ХХ століття, яке ввібрало в себе визвольний етап державницьких змагань, найважливішими внесками українського націоналізму у нього можна вважати:

- визначення національної ідеї, суттю якої стала боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД). Ініціатива цього визначення належить фундаторові системних основ українського націоналізму М. Міхновському, який на межі ХІХ–ХХ століть всупереч домінуючій серед українських еліт того часу думці, що політичним ідеалом для України є її автономія у складі Росії, проголосив, що Україна має історичне і юридичне право на власну державність¹. Опісля найяскравіше цю ідею сформулював один із провідних ідеологів Організації Українських Націоналістів (ОУН) С. Ленкавський у першому пункті Дека-

---

¹ Див.: Міхновський М. Самостійна Україна // Міхновський М. Суспільно-політичні твори / Микола Міхновський. – К.: Смолоскип, 2015. – С. 81–90.

логу українських націоналістів «Здобудеш Українську державу або згинеш у боротьбі за неї!»¹;

- політична винятковість та цілеспрямованість у боротьбі за реалізацію національної ідеї. ОУН — єдина політична сила, яка від своїх первинних витоків у формі Української Військової Організації (УВО) з 1920 р. і до проголошення Незалежності України у 1991 р. системно і цілеспрямовано вела боротьбу за визволення української нації та побудову УССД;
- визначальний вплив національно-визвольної боротьби ОУН-УПА на визначення національної форми відновленої у 1991 р. Української держави. Пам'ять про цю боротьбу жила в свідомості українців і її неможливо було оминати при визначенні зовнішніх ознак та атрибутів держави. Й це відбулося навіть всупереч тому компромісу між лідерами національного руху і московською колоніальною адміністрацією у Києві, який знаменував собою незавершеність Української Романтичної Революції 1989–1991 рр.²;
- державницька системність, планомірність і націоцентризм ОУН. Красномовно це засвідчили завчасна підготовка, проголошення Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові та оперативне формування центральних і регіональних органів Українського державного правління (УДП)³. Порівняльний

---

1 Ленкавський С. Український націоналізм. Твори: у 3 т. / Степан Ленкавський / [за ред. О. Сича]. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – Т. 1. – С. 454.

2 Детальніше див.: Сич О. Перманентна національна революція: сучасний дискурс українського націоналізму / Олександр Сич // Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. Матеріали міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р.). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012. – С. 508–517.

3 Див.: Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р.: зб. док. і матер. / [упоряд. О. Дзюбан; заг. ред.: Я. Дашкевич, В. Кук]. – К.; Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2001. – 560 с.

аналіз із аналогічними процесами у 1991 р. вказує, що натомість дисиденти 60–70-х, які відігравали ключову роль у проголошенні державної незалежності України, демонстрували емоційно-спорадичний підхід, зазвичай не виходячи у своїх програмних домаганнях за межі марксистського світогляду і чинного на той час советського конституційного ладу. Й така їхня програмна неготовність наклала свій негативний відбиток на весь подальший перебіг новітнього державного будівництва;

- глибоке аналітичне бачення суспільної ситуації та вибір адекватних їй оптимальних форм і методів боротьби за національне визволення. Зокрема, відмінне знання одвічного ворога української державності — імперської Московії — дозволяло ОУН влучно визначати і коригувати тактику боротьби з ним та передбачати її далекосяжний перебіг. А зокрема, й спрогнозувати, що єдиним реальним шляхом національного визволення з-під її поневолення може бути тільки збройна революційна боротьба. Цей прогноз здавався помилковим у 1991-му, але збувся у 2014-му.

II. Форма держави в ідеологічно-програмових засадах ОУН. Закономірно, що на визвольному етапі в ідеологічно-програмових документах ОУН домінували питання стратегії і тактики визвольної боротьби, а напрацювання щодо форми Української держави та її внутрішньої організації носили схематичний характер. Їх деталізація відкладалася до переможного завершення національної революції і покладалася на плечі наступних, вже державницьких, поколінь українських націоналістів. Вони ж, замість того, аби по духу наслідувати своїх попередників і за їхнім прикладом шукати відповідей на актуальні для українства виклики, зазвичай наслідують їх по букві писань, шукаючи в них тих рецептів успіху, які б самі мали сформулювати.

Й, тим не менше, аналіз ідеологічно-програмових документів ОУН вказує, що її теоретики мали достатньо цілісне бачення форми майбутньої національної держави. Для того, щоби системно його реконструювати, слід виходити із політологічного засновку, що форма держави визначається через характеристику таких її складових: державний устрій, форма правління і політичний режим.

Державний устрій — це спосіб територіальної організації держави. Більшість теоретичних напрацювань українського націоналізму визвольного періоду — від проекту Конституції М. Міхновського і до постанов IV–VI ВЗ ОУН-революційної (ОУН р)¹ у 1968–1981 рр.— передбачали федеративний устрій Української держави. Зокрема, Конституція М. Міхновського передбачала у її складі дев'ять самоврядних земель².

Очевидно, такий підхід виглядає дивним з уваги на сьогоднішні проблеми збереження соборності української державної території. Але він був цілком виправданим і зрозумілим в теоретичних моделюваннях українського державного устрою передвісниками ОУН та її ідеологами. Воно здійснювалося «з узглядненням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави»³, а отже, із намаганням максимально зберегти автентичність і неповторність кожної із етнографічних груп, які є складовими єдиної української нації.

Форма правління — це спосіб організації вищої державної влади. Програмові засади спочатку єдиної ОУН, а потім і ОУН р передбачали Українську державу у формі президентської рес-

---

1 На нашу думку, після смерті у 1986 р. останнього з “великих могікан” ОУН р Я. Стецька матеріали подальших ВЗ мали вже більше константний і не настільки концептуально глибинний характер.

2 Міхновський М. Суспільно-політичні твори / Микола Міхновський. – К.: Смолоскип, 2015. – С. 177.

3 ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.: збірка документів. – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 6.

публіки, у якій Президент мав бути наділений повноваженнями Головнокомандувача Збройних Сил та глави Уряду¹.

Політичний режим — це сукупність методів управління державою та взаємин влади із суспільством. Класично розрізняють режими: тоталітарний, авторитарний і демократичний. На відміну від державного устрою і форми правління, ця складова зазвичай не закріплюється в Основному Законі держави, але реально існує в політиці чинної влади і найкраще її характеризує.

Бачення політичного режиму значно трансформувалося від I ВЗ ОУН, який із цілком зрозумілих мотивів передбачав національну диктатуру в момент здійснення національної революції із поступовим її переходом в авторитарний режим націократії, і до IV–VI ВЗ ОУН р, які в еміграції під впливом суспільної і світоглядної атмосфери західних країн теоретично моделювали в майбутній Українській державі класичний демократичний режим.

Так, у постановах I ВЗ ОУН з 1929 р. зазначалося: «В часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити внутрішню силу української нації та найбільшу її відпорність назовні»². А вже постанови IV ВЗ ОУН р з 1968 р. стверджують: «В Українській державі буде триподіл влади: законодавча, виконавча і судова»³.

---

1 Див., наприклад: ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.: збірка документів. – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 6; Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН): у 2 т. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1969. – Т. 1: Постанови. – С. 147.

2 ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.: збірка документів. – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 6.

3 Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН): у 2 т. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1969. – Т. 1: Постанови. – С. 146.

III. Форма національної держави на етапі закріплення її основ. Перехід українських державницьких змагань на етап закріплення основ національної держави, а отже, й реальної апробації теоретичних конструкцій націоналізму попереднього періоду, спонукає до пошуку алгоритмів їхнього оновлення.

Вихідними умовами моделювання форми Української держави на цьому етапі повинні, на нашу думку, стати ті виклики, які постають перед нею сьогодні і потенційно існуватимуть ще довший час:

внутрішні — формування національних основ держави і нестабільність її конструктивних елементів на цьому етапі;
зовнішні — небезпека подальших проявів агресивного імперського синдрому з боку Росії та процеси глобалізації, які загрожують самому існуванню інституту суверенної національної держави.

З уваги на ці виклики всі три складові елементи форми сучасної Української держави мають бути підпорядковані меті максимальної мобілізації національних ресурсів, а отже, й жорсткої централізації державного життя. З цього приводу ще Ж.-Ж. Руссо писав: «Час, коли створюється держава, подібний часові, коли створюється батальйон — це момент, коли організм найменше здатний до опору і коли його найлегше знищити»¹.

А тому державний устрій України в умовах сьогоденної російської агресії, яка потенційно загрожує перерости в затяжний заморожений конфлікт, прогнозованої на середину століття перспективи дезінтеграції Росії (член-кореспондент НАН України М. Михальченко, спираючись на експертні висновки російських фахівців, стверджує, що до середини

---

¹ Цит. за: Цивилизационные модели современности и их исторические корни / [Ю. Н. Пахомов, Ю. В. Павленко и др.]; под ред. Ю. Н. Пахомова. — К.: Наук. думка, 2002. — С. 242.

XXI ст. другою по чисельності національною групою Росії після росіян будуть китайці, а російсько-китайський кордон може проходити по Уралу¹) і виникнення на північних кордонах України стану суспільно-державного хаосу, а також політики транснаціональних компаній (ТНК), спрямованої на дезінтеграцію суверенних національних держав методом втягування окремих їх частин до регіонального співробітництва, має бути жорстко унітарний.

Відповідно такі зовнішні виклики у поєднанні з внутрішньо-суспільними умовами формування основ національної держави вимагають президентської форми правління, а отже, й чіткої вертикалі владного впливу на весь суспільний організм. Традиційна програмна вимога ОУН, що Президент має очолювати Уряд України, в сьогоденних умовах посилюється ще й станом перманентної політичної конкуренції між ним та главою Уряду. Ліквідація цієї лінії протистояння сприятиме зміцненню політичної стабільності в державі.

Щодо моделі політичного режиму, то перш за все слід зазначити, що, незважаючи на гучні демократизаційні декларації, протягом всього періоду Незалежності в Україні існував авторитарний політичний режим. Відмінність лишень полягала в тому, що, залежно від особистих характеристик того чи іншого Президента, він був ліберальнішим чи жорсткішим і мав ті чи інші додаткові ідентифікаційні ознаки. Однак його базовою ознакою при всіх президентах України, починаючи від середини 90-х років XX ст. , був і є олігархічний характер.

Науковці стверджують, що в таких суспільствах перехідного типу, як українське, наявність авторитарного режиму

---

1 Михальченко Н. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее: монография / Николай Михальченко. – К.: ИПиЭНИ имени И. Ф. Кураса НАН Украины, 2013. – С. 320.

має логічно зумовлений трансформаційний характер. Так, зокрема, В. Кремень переконаний, що між демократією і тоталітаризмом проміжне місце займають авторитарні політичні системи, які «сприяють руйнуванню тоталітарних структур і створенню дієздатних демократичних інститутів». Потенціал такого руйнування вчений вбачає в основних рисах авторитаризму: централізація влади, безпелляційний командний стиль керівництва, безумовне підпорядкування¹.

А якщо так, то на противагу нинішньому режимові олігархічного авторитаризму має бути вибудований альтернативний режим авторитаризму національного. Відмінність між ними полягає в тому, для досягнення якої цілі спрямовуються інструменти авторитарного управління державою. Якщо олігархічний авторитарний режим їх використовує в приватно-корпоративних інтересах, то режим національного авторитаризму мав би спрямовувати в інтересах всієї національної спільноти².

IV. Історичні передумови і сучасні підстави та перспективи соціального націоналізму. На етапі державного закріплення закономірно змінюються завдання, а отже, внутрішня ідеологічно-програмова сутність та зовнішні ідентифікаційні ознаки організованих форм українського націоналізму.

Вважаємо, що в умовах державного існування нації для українського націоналізму поряд із завданням збереження української ідентичності найважливішим постає завдання соціального захисту українців. З уваги на це український

---

1 Політологія: наука про політику / [за заг. ред.: проф. В. Г. Кремень, проф. М. І. Горлач]. – Х. : Єдинокор, 2001. – С. 408–410

2 Детальніше див.: Сич О. Модель національного авторитаризму на етапі посттоталітарної адаптації українського суспільства / Олександр Сич // Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: зб. наук. пр. / [наук. ред. І. Ф. Кононов]. – Луганськ: Знання, 2007. – С. 405–413.

визвольний націоналізм трансформується в націоналізм соціальний. І саме в таких ідеологічно-програмових об'єднаннях він має добрі перспективи для свого розвитку, опираючись на відповідні історичні передумови та сучасний суспільний ґрунт.

Навіть побіжний аналіз історії українського націоналізму на визвольному етапі вказує, що в його теоретичних напрацюваннях та ідеологічно-програмових засадах завжди був вагомо присутній елемент соціального.

Мотивами соціальної справедливості пронизані твори Т. Шевченка, якого ідеологи і засновники ОУН вважали «прабатьком» українського націоналізму. З цього приводу референт пропаганди Проводу ОУН у 1944–1945 рр. П. Дужий писав: «Шевченко став найвидатнішим Ідеологом української національно- та **соціально-визвольної** боротьби, Духовим Батьком українського націоналістичного руху, сумлінням і гордістю України» (*виділення наше.* — О. С.)¹.

Закономірно, що й творчість М. Міхновського, який на духовному фундаменті Шевченкових писань вибудував системні основи українського націоналізму, також пронизана соціальною тематикою. Спочатку у своєму найвідомішому творі «Самостійна Україна» він з боєм констатує: «Правительство чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки, наче в завойованій свіжо країні: висмоктує остатні сили, висмикує ліпших борців, здирає останній гріш з бідного народу. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються». А потім у «Десяти заповідях українця» відверто ідентифікує тих чужинців: «Усі люди твої браття, але москалі, ляхи, угри, румуни та жида — се вороги нашого на-

---

1 Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН. У 2 частинах / Петро Дужий. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1996. – Ч. 1. – С. 42.

роду, поки вони панують над нами і визискують нас» Недаремно ж і внутрішню суть майбутньої Української держави М. Міхновський бачив через призму її соціальної спрямованості і визначав її як «Республіку робочих людей»¹.

Значимістю соціальної політики пронизані і постанови майже усіх ВЗ та конференцій ОУН р. Навіть тих, що відбувалися в умовах двофронтового протистояння ОУН та УПА проти нацистської Німеччини та більшовицького СРСР під час Другої світової війни².

Багатою на соціальну тематику є і спадщина ідеологів та провідних діячів ОУН р — С. Бандери, С. Ленкавського, Я. Стецька, П. Федуна-«Полтави» та ін. Класичною у цьому контексті вважається праця Я. Стецька «Дві революції». У ній він на досвіді національної революції середини XVII ст. під проводом Б. Хмельницького дуже чітко і вкрай актуально для сьогоденного етапу розбудови Української держави визначив: «Момент національний завжди був тісно пов'язаний із соціальним. Українська революція, себто національно-визвольна війна, мала тільки тоді успіх, коли оба ці моменти були органічно поєднані. Як лише було нехтоване соціальне питання або, тим більше, коли занекала в свідомості українців національна причина неволі та національна мета боротьби — приходила поразка»³.

Сучасними підставами для тези про прирештя доби соціального націоналізму є гостра для українського суспільства

-
- 1 Міхновський М. Суспільно-політичні твори / Микола Міхновський. – К.: Смолоскип, 2015. – С. 170, 212.
  - 2 Детальніше див.: Сич О. Базові характеристики сучасної держави через призму ідеології українського націоналізму / Олександр Сич // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р.) / [наук. ред. О. М. Сич]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 445–448.
  - 3 Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори у 2 ч. / Ярослав Стецько. – Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів, 1987. – Ч. 1. – С. 383.

соціальна проблематика. Протягом всіх років Незалежності соціологічні дослідження вказують, що 80–85% українців перебувають на межі або за межею бідності¹. Ті ж дослідження демонструють, що українців першочергово турбують саме соціальні проблеми: низькі доходи; високі ціни на товари першої необхідності і комунальні послуги; безробіття тощо².

Натомість такі культурно-національні маркери, як мова, культура, історія тощо, стоять, на жаль, у переліку їхніх пріоритетів далеко не на перших позиціях. Цей факт яскраво демонструє неврахованість на етапі закріплення державних основ тої тісної взаємозалежності національного та соціального аспектів національної революції, на якому наголошував Я. Стецько.

Якщо до наведеного додати, що під час проголошення у 1991 р. Незалежності населення України становило 52 млн., а на початок 2016 р. воно скоротилося до 42.6 млн.³, то цілком наочним є стан соціальної незахищеності української нації у власній державі та процес її поступового вимирання. А без її наявності зникне сенс вести боротьбу за збереження української національної ідентичності.

Інший вимір соціальної небезпеки пов'язаний із процесами глобалізації, які набирають все вищої динаміки. В умовах її здійснення транснаціональні корпорації (ТНК) становлять безпосередню загрозу добробуту громадян суверенних національних держав і перш за все держав перехід-

---

1 Див., наприклад: 80 відсотків населення України живе за межею бідності – ООН. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26959841.html>. – Дата звернення: 06.03.2016.

2 Див., наприклад: Дослідження виявило, що найбільше турбує українців. – Режим доступу: <http://news.bigmir.net/business/542490-Doslidjennya-viyavilo-sho-naibilshe-tyrbye-ukrainciv>. – Дата звернення: 06.03.2016.

3 Население Украины. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/people/>. – Дата звернення: 06.03.2016.

ного типу на зразок України. ТНК зацікавлені у надвисоких прибутках і через такі наддержавні структури, як МВФ, ЄБРР, Світовий банк, СОТ тощо, здійснюють тиск на уряди держав з вимогою знижувати стандарти соціального захисту своїх громадян. В результаті цих процесів практично відбувається демонтаж популярної донині кейнсіанської концепції «держави добробуту». Якщо взяти до уваги, що біля 70% ТНК походять зі США, а решта із країн Західної Європи та Японії, то можна прийти до висновку, що глобально світ стрімко стратифікується на клас надбагатих (населення західних країн і вузькі прошарки населення в інших країнах) та клас надбідних¹.

Такі внутрішні та зовнішні обставини виводять тему соціального захисту в програмово-ідеологічних засадах українського націоналізму на пріоритетні позиції.

До того ж, з точки зору політичної конкуренції, якщо нішу соціального захисту не опанує український соціальний націоналізм, то вона знову стане монополією лівих рухів, які почали втрачати свої позиції у світі ще з початку 70-х років ХХ ст. , але активізацію яких в формі неомарксизму сьогодні відзначають спеціалісти-дослідники. Зокрема, і в Україні після достатньо тривалої стагнації у таборі лівих політичних сил та після заборони комуністичних партій і ідеології можна очікувати сплеск політичних проєктів лівого спрямування та відповідних теоретико-світоглядних напрацювань.

Пріоритетність програмової цілі визволення української нації на попередньому етапі боротьби за державність зумовила додаткову ідентифікацію українського націоналізму як націоналізму ВИЗВОЛЬНОГО. Ця ж логіка дозволяє визначати сучасний український націоналізм як націоналізм

---

1 Див. детальніше: Апостол О. Посткласичні ідеологічні трансформації: монографія / Олена Апостол. – К.: ВЦ “Академія”, 2015. – 288 с.

СОЦІАЛЬНИЙ і передбачати для нього високі перспективи розвитку¹.

Висновок. Український визвольний націоналізм зреалізував національну ідею, виражену першою точкою Декалогу українського націоналіста: «Здобудеш Українську державу або згинеш у боротьбі за неї!». Сьогодні він передає естафету українському соціальному націоналізмові, перед яким стоїть завдання щодо реалізації національної ідеї, трансформованої до вимог другого етапу: «Наповнити Українську державу українським національним і соціальним змістом!». Прийде час і той у свою чергу на етапі розвитку держави та опанування нею належних позицій на світовій політичній арені передасть цю естафету націоналізмові великодержавному, перед яким стоятиме вже інше завдання й інший рівень національної ідеї, лаконічно означуваної як «Велика Україна!».

---

1 Обґрунтування цієї тези див.: Сич О. Базові характеристики сучасної держави через призму ідеології українського націоналізму / Олександр Сич // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р.) / [наук. ред. О. М. Сич]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 445–448.

Наша внутрішньо-політична праця скерована на те, щоб дослівно охопити увесь загал громадянства, щоб дійти до кожного українця, як причетного, так і непричетного до загального громадського життя, однаково – в рамцях того життя, чи поза ними, і незалежно від них

Степан Бандера
«Значення широких мас
та їх охоплення»

Петро Іванишин

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
секретар Науково-ідеологічного центру
імені Дмитра Донцова

Концепція національної революції в політичній філософії Степана Бандери

Проблема революції (як і війни, євроінтеграції чи корупції) в сучасному — постмайданному — українському суспільстві та політикумі належить до найактуальніших. Її активно обговорюють у ЗМІ й на ток-шоу, в серйозних і поверхневих аналітичних розвідках, на всіх рівнях влади і в народних масах, явно і ще більше — приховано. Причому мають на увазі доволі різні, часто протилежні речі. Хтось від згадки про це суспільне явище тремтить і впадає в істеріку, а хтось благословляє його як єдиний порятунок для нації, як священну мету. Пожвавлення такого масового зацікавлення закономірне. Йому сприяв перманентний революційний процес у часи пізньої Перебудови та Незалежності, що мав три кульмінаційні пункти: кін. 1980-х — початок 1990-х років, Помаранчевий Майдан 2004-го та Зимовий Майдан 2013–2014 років.

Однак у більшості випадків дискусіям довкола революції, її варіантів, методів та цілей бракує не тільки фаховості, філософської, культурологічної та політологічної глибини, а й закоріненості в українську націософську традицію, власне у досвід такого потужного ідейно-світоглядного, культурного та політичного явища, як націоналізм. Спробуємо бодай поверхнево, у межах кількох важливих аспектів, окреслити національне бачення проблеми та скерувати мислення читача у цей герменевтичний бік.

Загалом революцію розглядають як фундаментальну, якісну структурну зміну однієї системи іншою, котра відбувається протягом певного (не завжди короткого) часового проміжку. Цим революція відрізняється від еволюції (як повільної змі-

ни тієї самої системи), реформ (як часткових системних змін), переворотів, повстань чи бунтів. Оскільки системи бувають різними, то розрізняють і різні типи революцій: політичні, культурні, цивілізаційні, естетичні, релігійні, економічні, технічні, наукові, інтелектуальні та ін.

Серед найбільш важливих різновидів політичних революцій вирізняються два. Відповідно до поневолювача виділяють зовнішні (коли окупант є чужоземцем) чи внутрішні (коли якісної зміни потребує система влади, що складається із власних громадян) революції. А відповідно до кінцевої мети та інтересів — соціальні (класові, стратумні) чи національні (в інтересах цілої нації). Методи політичних революцій теж доволі різні. Вони можуть бути мирними (причому як законними, зокрема парламентськими, так і напів- або й цілком нелегітимними): страйки, протести, пікети, мітинги, віча, інформаційні операції, блокування адмінбудівель чи транспортних шляхів, вибори, референдуми, люстрації та ін. Можуть бути також немирними (збройними): вуличні бої, сутички з правоохоронцями та опонентами, терористичні акти, експропріації, підпільний антисистемний рух, партизанська боротьба, громадянська війна та ін. А можуть поєднувати мирні та збройні елементи в єдиному революційному потоці.

Так чи інакше осмислення революційних процесів та окремих феноменів тривало завжди (в тому числі літераторами чи політиками-практиками), однак найбільш ґрунтовні філософські та наукові концепції у XX й XXI ст. запропонували Макс Вебер, Освальд Шпенглер, Пітрім Сорокін, Джеймс Дейвіс, Тед Гур, Чарльз Тіллі, Чалмерз Джонсон, Кліфорд Гірц, Ентоні Сміт, Теда Скокпол, Едвард Лютвак та ін.

Український політико-філософський досвід осмислення революційних феноменів має достатньо довгу традицію, спираючись на концептуальну для формування ідеології українського націоналізму творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Миколи Міхновського, Євгена Коновальця, Дми-

тра Донцова та ін. Причому ключовим для українських націоналістичних мислителів та політиків стає поняття **національної революції**. І це не випадково. Саме брак такого типу якісної суспільно-державної системної зміни став очевидним після програшу українцями Визвольної війни 1917–1920 рр. У зв'язку із цим у міжвоєнний період створюються ефективні та масові революційні організації колишніх фронтовиків та молоді (УВО, ГУНМ, ЛУН, СУНМ, згодом об'єднані в ОУН), провадиться революційна робота із масами, здійснюються сотні різнопланових революційних акцій, авторами-націоналістами розробляється націоналістична філософія, естетика, наука, художня творчість та ін. І все це заради здобуття національної держави як політичного ідеалу — Української Самостійної Соборної Держави. Згодом цей революційний імпульс (із початком Другої світової війни), попри складнощі розвитку, організаційні розколи та болючі кадрові втрати, отримує продовження у боротьбі УПА, проголошенні Карпатської України, державницькому Актові 30 червня 1941 року, створенні УГВР, підпільній боротьбі в СРСР та в діяльності закордонних частин ОУН на еміграції.

У цей радянсько-колоніальний, вкрай несприятливий для розвитку українства, період найбільшим теоретиком національної революції став провідник ОУН (р) Степан Бандера. Том його вибраних ідеологічних праць, упорядкованих Степаном Ленкавським у 1978 році, не випадково отримав назву «Перспективи української революції»¹. Ця генеральна тема поглиблено й різнобічно осмислюється автором практично у всіх його роботах, проте найбільш системно й концептуально революційний дискурс репрезентують наступні: «Значення широких мас та їх охоплення» (1946), «Слово до українських

---

1 Бандера С. Перспективи української революції: репринтне вид. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1998. – 656 с. Надалі том і сторінку з цього видання вказуємо в тексті в дужках.

націоналістів-революціонерів за кордоном» (1948), «Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс» (1950), «Проти ідейного роззброювання визвольної боротьби» (1951), «Пропаганда визвольної революції на тлі війни» (1951), «Завдання ОУН під сучасну пору» (1951), «До питання основних кадрів національно-визвольної революції» (1953), «Питання атомової війни і визвольна революція» (1957–58), «За завершену політичну структуру» (1958), «Над могилою Євгена Коновальця» (1958), «Де повинні зійтися шляхи» (1959). Найбільш ідеологічно значуще осмислення революції можна знайти в єдиній монографії Провідника, написаній для внутрішнього вжитку, «Перспективи української національно-визвольної революції» (1958).

Зупинимось на основних моментах, розпрацьованих С. Бандерою. Насамперед автор дає визначення політичної революції як «докорінної зміни, яка охоплює зміст і структуру державно-політичного, суспільного, духовного й економічного життя одного чи більше народів». Сутнісною ознакою революції є «зміна системи, зміна провідних ідей та зміна керівних сил», однак ця зміна, щоб бути революційною, повинна відбуватися шляхом гострої і загальної боротьби (а не еволюційно, через зміну уряду, вибори, плебісцит та ін.). Тому революція охоплює «цілий процес боротьби, від її початків аж до кінцевого завершення», і тільки кінцевий етап засвідчує, «чи якийсь революційний процес вповні заслуговує на назву революції». У цьому процесі увиразнюються й дві основні функції революції: 1) деструктивна (знищення старого ладу) та 2) конструктивна (побудова нового ладу) (С. 532–534). При цьому революція розглядається як «форма кінцевої боротьби за свободу» і як «найгуманніша форма» такої боротьби, оскільки відмова від неї приводить до набагато більших жертв в окупаційних обставинах (С. 250). Український досвід знищення нації через три голодомори, масові репресії, загибель у складі чужих армій, процеси денациона-

лізації та ін. тільки підтверджує правоту націоналістичного мислителя.

С. Бандера розрізняє два типи революцій: 1) «внутрішні» (соціальні) і 2) зовнішні («національно-визвольні») (С. 249). Оскільки феномен створення «незалежних» держав-неоколоній (приховано залежних від Заходу чи Росії), для яких національне визволення знову стає актуальною, хоч і «внутрішньою», проблемою, у повоєнний час написання цих праць тільки зароджується, то ідеолог природним чином звертається до іншого розрізнення у межах наявних натовді політичних систем: національних держав, держав-імперій та держав-колоній. Звідси внутрішні революції розглядаються ним як революції «суспільні, класові», а національно-визвольні ототожнюються із національними. Причому національні революції окреслюються як ширші від «внутрішніх», бо останні мають на меті тільки «зміну державного і суспільного устрою, відсунення від влади правлячих кіл чи шарів і т.п. ».

Натомість «національною революцією,— твердить мислитель,— називаємо революційне змагання якогось народу проти чужоземного поневолення, визиску, позбавлення прав і можливостей свобідного розвитку». Двома основними ознаками національної революції є: 1) участь у ній цілого народу і 2) змагання за основну зміну становища всього народу. Мета національної революції — створення національної держави українців: «Завершенням національно-визвольної революції має бути відбудова і закріплення Самостійної Соборної Української держави». Передумовою здійснення цієї мети є знищення в Україні окупаційної радянської влади. Водночас народ, що визволяється, повинен бути готовий після революційного періоду і до «періоду національно-оборонної війни» від старого чи нових колонізаторів (С. 534–535, 594). Зміст національної революції визначається природним змістом життя кожного поневоленого народу — це змагання «за волю і правду, за Бога і за Батьківщину» (С. 628).

Надзвичайно глибоким та концептуальним, і в цьому відчувається не лише високий рівень мислення, а й досвід багатолітнього революціонера-практика, є окреслення С. Бандерою всіх важливих складових та передумов ефективної революційної діяльності. Насамперед він чітко й неодноразово наголошує на трьох основних, «первісних» русіях революційного процесу, без яких він просто немислимий: на 1) «революційній ідеї», 2) «революційній організації» та 3) «революційній дії» (С. 571).

Єдиною продуктивною революційною ідеєю українського народу, на переконання С. Бандери, і цю переконаність неодноразово підтверджувала історія, є національна ідея — ідеологія українського націоналізму. Тому автор упевнений, що «наші ідеї — наша найбільша сила, найуспішніша зброя» (С. 253). Одним із важливих секретів успіху революції є охоплення ідеологією націоналізму щонайширших народних мас, всіх суспільних сфер і прошарків: «В осередку організування визвольної революції треба ставити кристалізацію, удосконалення і поширення серед мас націоналістичної ідеології, програми, визвольної концепції та підбирання, вирощування і формування на тій базі власної сили, її підстави — кадрів непохитних визнавців і борців» (С. 135). В іншій праці в 1953 році С. Бандера знову наголошує на тому, що основною частиною боротьби з ворогом є «боротьба за душу людини, за ідейний вплив на цілий нарід, за поширення ідеї й концепції визвольної революції серед найширших мас народу, захоплення їх цією ідеєю і через це приєднання їх на бік визвольної боротьби» (С. 286). Основну роль у цій духовній боротьбі відіграє революційна пропаганда, котра має потрійну мету: 1) дати ясну оцінку становища, 2) показати вихід із нього і 3) витворити рішучість і запал до боротьби (С. 261). Водночас ідеолог застерігає від «ідейно-програмової опортунізації» на угоду тому чи іншому політичному моменту, котрий би послаблював чи викривляв революційну ідею (С. 136).

Основною революційною організацією, вказує С. Бандера, є національний політичний орден — Організація українських націоналістів. ОУН — це «монолітне ядро» національно-визвольної боротьби, її «хребет» і «провідна політична сила». Довкола ОУН як ядра, згідно з бандерівською теорією «перстень», творяться інші, ширші, революційно-організаційні кола, такі як УПА чи УГВР (С. 262–263). Однак самої ідейності для націоналістичної організації замало, вона також мусять бути дієвою: «Революційна організація без відповідної революційної дії не сповняє свого призначення і завмирає». Загалом революційна дія — це система революційних акцій і організаційної праці (С. 287). Вона впливає з революційної ідеї, «може мати різні форми і різну напругу, що міняється відповідно до обставин» (С. 772). Тому мислитель наголошував на недостатності зведення революційної діяльності до лише «проминаючих акцій», а також відзначав, що «повстанча армія і мілітарні дії — це складова частина, одна з функцій і форм революційної боротьби, а не єдиний, сам у собі замкнений фактор» (С. 136, 139).

У межах визвольної революції варто вирізнити два пов'язаних процеси: 1) «революційну боротьбу з ворогом» і 2) «мобілізування до революційної боротьби нових і щораз більших сил народу». Натомість двома основними фазами національної революції, на думку мислителя, є: 1) фаза перманентної революції в ситуації несприятливій для збройного повстання і 2) всенародний збройний зрив-повстання. При цьому існують три тактики революційної боротьби: 1) підпільна, 2) партизанська і 3) повстанська. А також три види революційної мобілізації: 1) ідейно-політична (антибільшовицька пропаганда, поширення національних ідей та «плекання ідеалістично-вольового наставлення» серед мас), 2) дієва (залучення симпатиків до революційних дій) і 3) організаційно-кадрова (залучення в ряди революційної організації) (С. 572–573, 584, 577–578).

Ще одне важливе питання національно-визвольної справи — це формування відповідних кадрів. С. Бандера так формулює вимоги до активістів-революціонерів: «Поскільки революційно-визвольна боротьба належить до найвищих змагань нації та вміщає в собі всі форми боротьби — від світоглядно-ідеологічної, політичної до мілітарної включно, а революційна організація мусить сполучувати в своїй системі елементи ідеологічної, політичної, мілітарної і при тому конспіративної формації, то активне членство в такій організації є найповнішою і найважчою службою своїй нації. Бути членом революційно-визвольної організації значить повністю поставити себе, своє життя і все своє на службу визвольній справі, віддати себе повністю до диспозиції організації та бути кожночасно готовим виконати кожний наказ, кожне завдання, без уваги на труднощі і небезпеки. До кожного члена-революціонера ставляться максимальні вимоги, передусім щодо його характеру, ідейности, особистої відваги і бойової активности. Тому організаційно-кадрова мобілізація відбувається за принципами добровільности, перевірки-випробування і добору найкращих, найвідповідніших кандидатів» (С. 578).

Революційні кадри, підкреслює ідеолог, не формуються самим лише невдоволенням, а передусім революційною системою — згаданими вище фундаментальними рушіями, котрі, водночас, є й чинниками революційного вербування людей: 1) революційною ідеєю (комплексом ідей, ідеологією), 2) революційною організацією, котра цю революційну ідею несе й поширює, і 3) революційною дією (активною боротьбою з ворогом). Таким чином, знімається проблема добору й вишколу кадрів — усе це повинен здійснювати сам революційний рух у процесі боротьби: «Творення, формування кадрів для визвольної боротьби — це і є найсуттєвіше, головне завдання цілого революційного процесу». Щодо провідних кадрів (керівників різних ланок), то вони добираються із ширших діє-

вих кадрів, «в яких найкраще визріє усвідомлення ідейного змісту і плану національної революції, і які своїми особистими прикметами — характером, здібностями і вмінням надаються до провідних функцій» (С. 286–289).

С. Бандера чітко акцентує на тому, щоб розрахунок робився на ідейних, патріотичних, антиімперських (у той час — передусім антикомуністичних) людей, в котрих можна пробудити органічний для українців козацький дух лицаря-воїна. І прямо застерігає проти залучення в ряди революціонерів ідейних («переконаних») комуністів (це стосується фанатиків будь-яких антинаціональних світоглядів) та «безідейних кар'єристів» (С. 290–291).

Щодо часу та умов ведення революційної діяльності, то тут С. Бандера розвиває відому націоналістичну концепцію «опори на власні сили». Він вказує, що «не можна узалежнювати національно-визвольних змагань від чужосторонніх сил і від зовнішньої ситуації» (С. 597), і підкреслює, що не варто сподіватись ні на війну інших держав з СРСР, ні на еволюцію більшовицької системи, лише на «революційну боротьбу» (С. 532). «Головною реальною основою революційної визвольної концепції,— наполягає мислитель,— є власні сили і власна боротьба поневолених більшовизмом народів» (С. 535). При цьому зовнішні фактори, безумовно, треба враховувати, але вони є допоміжними: «Зовнішні умови і зовнішні сили можуть бути важливим фактором, сприяючим революційно-визвольній боротьбі, але вони не вирішують про саму можливість і доцільність боротьби» (С. 477). При цьому революційний рух повинен бути готовим до боротьби на «два фронти»: і з більшовизмом, і з антикомуністичним імперіалізмом (негативно налаштованим до української національної справи). Відзначимо, що так уже було під час Другої світової, коли ОУН та УПА були змушені боротися і з червоними, і з білими російськими імперіалістами, згуртованими німцями в РОА (так званими «власівцями»).

З іншого боку, ідеолог говорить про можливий «спільний фронт національно-визвольних революцій» поневолених Москвою народів (С. 535–552). Але наголошує, що «партнером для інших може бути тільки такий нарід, що являє собою певну самобутню і діючу силу» (С. 597), оскільки «кожне серйозне середовище повинно вести свою діяльність за всяких внутрішніх і зовнішніх умов, незалежно від інших факторів» (С. 480). Щодо поєднання визвольної боротьби із можливою антибільшовицькою війною, то С. Бандера наголошує на тому, що революцію треба робити, не чекаючи кінця такої війни. Передумовою початку антибільшовицької акції є «психологічна підготовка до революції широких мас» і їх озброєння. Ідеальним проведенням психологічної підготовки провідник вважає наступний мобілізаційний стан: щоб «усі знали, усі ждали напоготові, мовчки, непомітно» (С. 260). Водночас мислитель вже в 1951 році вказує як на несприятливий зовнішній фактор боротьбу з націоналізмом на Заході і розтлумачує його справжні причини: «...намагання промостити дорогу для імперіалізмів явних і замаскованих, політичних та економічних» (С. 248).

Бандерівська концепція революційної боротьби залишалась актуальною для програмових засад ОУН (р) і після загибелі Провідника у 1959 році. Із проголошенням Незалежності у 1991 році чимало політичних та громадських діячів, у тому числі із націоналістичного табору (аж до початку російсько-української війни в 2014 році, коли для більшості політикуму та суспільства стало очевидним, що національної державної системи як такої нема), були схильними вважати мету визвольного руху здійсненою, державність здобутою, а тому новостворену «державу Україна» ототожнювали з УССД і пропонували просто наповнити «українським змістом». Однак із таким трактуванням погоджувались далеко не всі аналітики. Ключовими ідеологами національної революції цього періоду стали головні командири та провідники Всеукраїнської

організації «Тризуб» імені Степана Бандери Василь Іванишин (1944–2007)¹ та Дмитро Ярош (1971 р.н.)², котрі загалом розвивали ідеї Степана Бандери та інших класиків українського націоналізму, але із урахуванням того, що якісна зміна політичної системи, створення української національної держави повинна відбутися у відмінних суспільно-політичних обставинах проголошеної незалежності від Російської імперії.

Окреслені вище ідеологічні спостереження не вичерпують нашої теми, однак спонукають уважніше придивитися до постмайданної України. Варто зауважити, що після Зимового Майдану й початку російсько-української війни дещо змінились обставини суспільного життя українців, причому різнотипно. У ній з'явилися окуповані території (Крим і частина Донбасу) і є постійна загроза масштабного російського наступу, триває постійна політична гризня у вищих ешелонах влади, супроводжувана гучними корупційними скандалами, з'явилися нові політичні та громадські сили (наприклад, «Правий сектор», цивільний корпус «Азов», «Автомайдан» та ін.), але вони не присутні у владі, дійсністю стали волонтерський та добровольчий рухи, пожвавилась громадянська активність, зростає тотальна недовіра народу до влади, зменшився вплив одних олігархів, але збільшився вплив інших, меншою стала присутність деструктивних, антидержавних й українофобських проєктів (наприклад, КПУ), тривають процеси денационалізації українців, зменшився політико-економічний вплив Росії, зате збільшився тиск Заходу, за національну ідею влада тепер видає «євроінтеграцію» та ін. Усе це вимагає осмислення й коригування державотворчих процесів. Тому політичним теоретикам та практикакам варто продумати відповіді на наступні питання: чи варто відкидати ідеологіч-

---

1 Іванишин В. Українська ідея: вибрані твори / За ред. Петра Іванишина. – Дрогобич: Посвіт, 2014. – 928 с.

2 Ярош Д. Нація і революція. – Львів: ЛА «Піраміда», 2015. – 188 с.

ний наробок націоналістів? чи є цей наробок «застарілим» та «опортуністичним» в сучасності? чи із втечею Януковича та його найближчого оточення якісно змінилась система влади в Україні? що повинні зробити політичні та громадські організації для системних змін у країні? наскільки суспільство готове до зміни політичної системи і хто з політичних сил готує його до таких якісних змін? що треба зробити для зміцнення обороноздатності країни, щоб не втратити цю ущербну, неокolonіальну, але незалежність під час внутрішніх суспільних протистоянь? чи стала національна ідея пасіонарною для більшості сучасних українців? чи існує в Україні ефективна революційна система (ідея-організація-дія), революційний рух? зрештою, чи існує в Україні національний орден?

Повертаючись до теорії революційного процесу в С. Бандери та інших класиків українського націоналізму, варто зауважити наступне. На нашу думку, врахування націоналістичної концепції зробить трактування національної революції, і революції взагалі, набагато глибшим, продуманішим, об'єктивнішим. Взавши її на озброєння, фаховий політичний аналітик чи відповідальна політична сила справді можуть запропонувати суспільству проект ефективних, системних, якісних змін на краще в державному бутті України, пов'язаних із здобуттям національної державності. В іншому випадку українців може очікувати щось значно гірше за примітивні політологічні аналізи та прогнози. Це може бути або перманентний псевдореволюційний хаос (як, скажімо, у Португалії 1910–1926 рр.), або довга й страшна ніч неокolonіальної бездержавності, що може в будь-який момент завершитися розпадом і колоніальним небуттям.

Для того, щоб впливати на найбільшу кількість українців одночасно, охоплюємо своїм впливом всю масу. В ній живуть і з неї виростають найцінніші своєю ідейністю, бойовістю і здібностями одиниці тоді, як відповідна акція їх розбудить, дасть їм нагоду і відкриє дорогу, щоб вони виявили себе. Багато таких високоцінних людей живе, можна б сказати, у глухій гущі маси, але про їхні здібності і цінні для політичної праці прикмети не знають ані вони самі, ані ніхто інший. Треба піти в найгустішу масу, на саме дно, щоб до них дійти, і треба відповідної акції, щоб їх покликати.

Степан Бандера
«Значення широких мас
та їх охоплення»

Віктор Рог

історик, публіцист,

головний редактор газети «Шлях перемоги»

Концепція української державності в програмових документах ОУН

Виразно усвідомлюю, що тему концепції державності в програмових документах ОУН неможливо бодай загально висвітлити у форматі обмеженої часом доповіді чи обмеженої газетним форматом статті. Занадто вона широка і багатогранна, адже з часу створення ОУН минуло майже 90 років, діяла і творила Організація в різні історичні періоди, за різних політичних обставин і в різних організаційних формах. Багатоаспектність теми дає можливість з кожного її напрямку (скажімо, земельне питання, військово будівництво, форма державного устрою, міжнародна, соціальна, релігійна політика тощо) готувати якщо не докторські чи кандидатські дисертації, то принаймні ґрунтовні наукові праці.

Відродно, що загальна тема знайшла своїх дослідників в минулому, має їх і тепер, зокрема в особах кандидата історичних наук Олександра Сича, докторів наук Павла Гай-Нижника та Івана Патриляка. З'являються публікації на озвучену тематику й інших науковців. Врахуємо й те, що сьогодні матеріали Великих Зборів та конференцій ОУН, добірки її офіціозів, творча спадщина її провідників та теоретиків, спогади, наукові дослідження на задану тематику стали доступні для широкої аудиторії, їх можна знайти в мережі Інтернет (<http://ounuis.info>) та в бібліотеках. Тож, виходячи з вищезазначених обставин, спробую висвітлити тему, лише

підвести до неї загально, якоюсь мірою задати тон і зацікавити дослідників, не вдаючись до історично-наукових деталей (в такому-то році, на такому-то Зборі...). Образно кажучи, звернемо увагу на «дух і душу», а не на «букву». Не знаючи мети, не знайдемо дороги, а отже, один крок в теорії дає два кроки на практиці.

Сьогоднішній день, 3 лютого, є знаковою датою в історії України, хоча день цей і не відзначається на державному рівні. У 1929 році в далекому Відні на Конгресі Українських Націоналістів було прийнято рішення про створення єдиної Організації Українських Націоналістів на чолі з полковником Євгеном Коновальцем.

Зasadничо, організаційно оформлений український націоналізм став на становищі революційної боротьби (на противагу «легалістам-угодовцям») за Українську Самостійну Соборну Державу (на противагу «автономістам-федералістам»), яку бачив як єдиний механізм захисту та забезпечення всебічного розвитку української нації, відкинув можливості орієнтації на історичних ворогів (на противагу «москвофілам» та «полонофілам») і поставив в основу світосприйняття і найвищої цінності новоствореної організації ідею нації (на противагу апологетам «раси, кляси та власної каси»), тобто національний принцип. І механізмом досягнення високої мети визначив надпартійну ОУН (на противагу «партійництву»).

Варто також зазначити, що ОУН будувала свою політичну концепцію та організаційну структуру на засадах «всеукраїнства», відкидаючи різні «регіоналізми» (знаково, що серед делегатів Конгресу було практично порівну вихідців із Західної та Наддніпрянської України). В документах Конгресу наголошувалося, що ОУН «вестиме всеукраїнську політику державництва без придавання їй партійного, класового чи якогось-небудь іншого суспільно-групового характеру, та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним і класовим угрупованням з їх методами політичної праці».

У промові, яка підсумовувала роботу Конгресу, новообраний Провідник ОУН наголосив: «Сьогодні ми поки що тільки окреслили наші завдання і прийняли добровільні зобов'язання. Але це ще не осяг. Бо ж мусимо собі ще раз коротко узмисловити і величину цього нашого зобов'язання: мобілізуючи і спираючись на широкі народні маси, мусимо, ведучи їх, боротися і добитися віднови Самостійної Соборної Української Національної Держави на всіх просторах життя українського народу. Як учить нас досвід цілих українських поколінь, можемо цього досягнути тільки революційними, ніколи ж еволюційними шляхами.

Спротиви, які зустрінемо на нашому шляху, будуть велетенські. Бо ж віднова Соборної Української Держави сама собою однозначна з ліквідацією московської імперії, як і польського історичного імперіалізму, спричинить таку докорінну перебудову цілого Сходу Європи і великої частини Азії, що це з конечності вплине не менш глибоко й на політичний вигляд всієї решти світу...

...Хочу вірити, що завдання, які в нашій програмі ми собі намалювали, зуміємо, як мужі, виконати. Тільки в тому випадку вільно буде сказати, що дата створення нашої Організації зарахується будучими істориками, як одна з переломових, творчих і позитивних дат на тисячолітньому шляху життя Української Нації».

Сьогодні з повною впевненістю можемо ствердити, що створення ОУН таки стало «переломовою подією» в історії України. За словами історика Валентина Мороза, «це означало, що українські національні теорії вже «допеклися» й виростили з «вегетаріанського» етнографізму 19-го століття. Було це виразним свідченням **дозрівання** української духовної еліти».

Ознайомлюючись із документами і матеріалами цього зібрання («Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали», Упор. Володимир Муравський, Львів, 2006 р.), твердо переконуємося, що ця подія дійсно стала ви-

значальною для становлення, організаційного та ідеологічного оформлення і розвитку українського національно-визвольного руху. В руслі напрямних, постанов та організаційних приписів і світоглядно-ідеологічних засад, вироблених на Конгресі взимку 1929 року, протікала подальша боротьба за здобуття незалежності України в ХХ столітті.

Знову зачитуємо Валентина Мороза: «З усіх цих документів проглядає тверда тверезість — повна антитеза до поетоподібної й «розбазіканой» неконкретності універсалів Центральної Ради».

Писав у свій час Юрій Липа про «Жебраків при дорозі о ялмужну просящих»:

Виведу я націю на роздоріжжя,
Попхинькаю над нею,
Пограю на лірі,—
Може подивуються такій горячій вірі
Інші народи з моцею своєю.
Скажуть: — то уштине дитя хороше,
Співає пісеньки, не бунтує,—
Не стремить щоб щось злого зробити,—
Випадає похвалити ці діти
І державність дати.
— Хай нам світить надія!
— Хоч би й без дати!
— Хай скінчиться веремія
Малоросійського гевала!
— Лиш не треба, на Бога не треба,
Щоб вона повставала, вбивала!

А про «Людей худих, у важкі панцирі й мисюрки повбира-них», Юрій Липа писав:

— Ой тяжко брате,
Меча брати!
— Як би так зробити війну без пожару?
Як би так зробити націю обережно, потихеньку,

Годувати її книжечками у затишному курничку
І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби
Перехитривши всіх!
Ні! Не сваритись, не гнітити дикість
Тупоту і підсвинків з чужими агентами,
Ні, зробити всіх президентами:
Любиш, Саво, сало?
Маєш, Саво, сало!
І ще тобі мало?

Така психологія тих, хто опинився на чолі українського суспільства в доОУНівські часи, на жаль, значною мірою притаманна і сьогоднішньому недоукраїнському політикуму, звиклому «торгуватися і домовлятися», чужому засадам безкомпромісної боротьби і тривалої праці. Отже, знову на часі питання **якості**. Якості плану-проекту і якості його втілювачів.

Коли добрий господар задумує будувати будинок, то насамперед він складає проект цієї будівлі. Він заздалегідь уже знає, що буде зводити — вічний сяючий палац чи хлів для худоби. Ніколи розумний господар не почне будувати «абстрактну будову», споруджуючи «що вийде». Якщо зводиться палац, то знаєш, що для нього треба докласти максимум зусиль, віддати йому всю душу, вкласти найкращі матеріали і задіяти найкращі сили, щоб був він найліпшим, єдиним у світі, неповторним у своїй красі, стояв міцно і вічно на радість і славу творця. Якщо ж ставиться хлів, то для цього не потрібно ані особливих зусиль архітектора і будівника, ані значного таланту, та й великого бажання повністю «викладатися» на таку роботу немає. Цінуються і стоять вічно ясні палаци, а не сірі хліви.

Ми хочемо збудувати Україну-палац, а не Україну-хлів. Україну, як величну споруду, що має бути найкращою і стане взірцем для інших. Україну — понад усе, а не таку, «як усі». Україну — «як небо ввишки, як земля вширшки». Ми хочемо такої України, яка була би маяком-дорогоказом, яка би сяяла сама і освічувала дорогу іншим в непроглядній темря-

ві сьогодення, а не сірої, яка буде п'ятим колесом до чийогось розцяцькованого тарантаса чи зламаної «телегі». Тільки на таку Велику Україну нам належить орієнтуватися, щоб з матеріалу, призначеного Богом для ясного палацу, не зліпти обдертий сірий хлів для свиней. А така загроза реально зараз існує. Наші «архітектори» не дуже потурбувалися про план-проект будівлі Української Держави і про добру команду «будівничих». І взялися будувати, самі не знаючи що, часто набираючи до відповідальної роботи тих, хто більше розкрадає та псує цінний матеріал, або тих, хто, не маючи найменшого уявлення про будівництво, претяся у майстри. Результат — очевидний.

Ми повинні змінити існуючу ситуацію, ми, як і члени ОУН перед нами, відчуваємо відповідальність перед минулими і майбутніми поколіннями за свою Націю, за Державу.

Не хочу бачити Україну всесвітнім смітником шкідливих відходів, сировинною базою для «світового співтовариства», об'єктом визиску і глузувань близьких та далеких сусідів. Справжній господар, будуючи хату, пристосовує її до своїх потреб, до своїх інтересів, до своєї мети, а не до потреб випадкових квартирантів чи гостей, тим більше — непрошених зайд, які сміять, крадуть, шкодять і зневажають господаря. І не господар мусить під них підлаштовуватись, а навпаки. Ми на своїй землі! Іншої в нас немає. Саме тому має бути держава для народу — Україна для українців, саме тому — українці для України, а не погноєм для чужих інтересів, поживою для чужих доктрин.

Ми повинні відчути органічну причетність до своєї землі. Коли вивозять українську ядерну зброю — то це означає, що вивозять НАШУ ядерну зброю, коли злочинні міністри втікають за кордон з народними грошима — то вони вкрали НАШІ гроші. Ми повинні позбутися комплексу неповноцінності, комплексу байдужості, споглядання і невтручання.

«Не вливають нове вино в старі міхи». Тупі, бездарні архітектори та боязкі і ліниві, нечисті на руку будівничі ніколи не

збудують ясний палац, а смердючий брудний хлів нехай будують для себе, тільки не з України.

На перших Бандерівських читаннях два роки тому я наголошував на функції **магніту**, яку виконувала ОУН, притягуючи, виховуючи і згуртовуючи навколо себе найкращих, не «бігунів на короткі дистанції», а «марафонців», не «іржу», а, словами Олега Ольжича, людей, «на сталь перекутих в огні». Сьогодні ж зосередимо увагу на іншій надважливій функції ОУН: функції **компаса**, функції унапрямоючої.

Найбільш ґрунтовно і всесторонньо засади державницької концепції ОУН було розпрацьовано, напевно, таки на першому Зборі у 1929 році. На мою думку, зумовлено це було тим, що Збір готувався досить тривалий час (принаймні з осені 1927 р.), в порівняно з наступними роками спокійних умовах, до роботи над його підготовкою було залучено значну кількість фахівців з різних суспільних галузей, ну і, зрештою, він мав дати «почин», той успішний **старт**, те життєдайне **джерело**, відштовхуючись від якого націоналістичний рух мав прямувати далі широким руслом. Отож основні засади організованого націоналізму, в тому числі і концепція української державності ОУН, були закладені саме взимку 1929 року.

Цитую:

«9. Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

10. Держава є зовнішньою формою такої взаємочинності всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб уможливорює нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях; держава — це стан кожночасної окресленості нації формою організаційного співвідношення сил, замкнених в органічну цілість — систему, відмежовану назверх, як самостійна збірна одиниця.

11. Через державу стає нація повним членом світової історії, бо що лиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні і зовнішні ознаки історичного підмету.

12. Державна форма життя найвимовніше потверджує конкретне змістовлення чинного характеру національної ідеї, а тому першим природним стремлінням нації є прикрити межі своєї державної виконності з цілим краєвидом свого етнічного розпросторення, щоб таким чином державно оформити цілий свій фізичний організм — цю найважливішу елементарну підставу своєї будучності.

13. Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулатом є створення політично-правової організації, означеної Українська Самостійна Соборна Держава.

14. Для створення, закріплення і розвитку держави необхідна є засаднича умова: щоб держава була висловом національної істоти у спосіб найбільш творчої видаїності всіх складових органів нації, отже виявляла систему організованої їх взаємочинності на засаді інтегралізму суспільних сил з їх правами і обов'язками відповідно до їх значення в цілості національного життя».

Світоглядово-ідеологічна спадщина українського націоналізму об'ємна і багатогранна. Сюди відносимо і писання Міхновського і Донцова та Липи, творчість провідників і теоретиків ОУН, позаорганізаційних ідеологів в минулому і сучасних (наприклад, дуже цікаві напрацювання Романа Бжеського), документи і матеріали Великих Зборів та конференцій ОУН. В даному ж випадку нас цікавлять саме останні та ще твори керівників ОУН, адже саме на них лежала свого часу відповідальність за дії та позицію Організації і її майбутне, зокрема, маю на увазі Степана Бандеру, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька.

Напевно, для багатьох колись здавалося дивним і незрозумілим, яким чином ті ідеалістичні «максими» про УССД, про національну революцію, ті «утопічні» концепції державного

устрою «ефемерної» України зможуть реалізуватися. Адже СРСР розгорнув свої впливи на півсвіту, адже «народ і партія єдині», адже «дружба радянських народів міцна і непорушна» і ось-ось замість «народів» постане «єдиний советський народ». (У 1988 році нам, студентам-першокурсникам істфаку, один професор впевнено стверджував, що в СРСР дійсно є багато проблем, економічних і т. д і т.п. , але національне питання є остаточно вирішене...).

Напевно, сотні чекістських писак, штатних радянських пропагандистів і нищих продажних «рідних борзописців» з піною на устах десятками років «науково обґрунтовано» доводили про абсолютну «приреченість жовто-блакитних банкрутів». І збоку ніби виглядало, що вони мають рацію...

Проте дійсність довела, що, на відміну від «наукових, бо єдино правильних» **штучних** марксистсько-ленінських, комуністичних концепцій і програм «світової революції», «диктатури пролетаріату», «побудови комунізму у 1980-му році», «житлової» чи «продовольчої програми», саме **органічні** ідеї українського націоналізму перемагають, саме концепції ОУН спрацювали.

Як на мою думку, загальна концепція «державовизволення» і «державотворення» не зазнала принципових змін за час дії ОУН. Наголошу, що Організація відчувала дух і потреби часу, адекватно реагувала на зміни обставин і ситуації. Так, вона змінювала форму дії, акценти, тактику і риторику, але в головному залишалася послідовною і вірною своїм засадничим принципам.

На різних історичних етапах нація використовує різні засоби для досягнення мети, на різних етапах і в різних ситуаціях ОУН використовувала різні методи і створювала різні формації для досягнення мети (згадаймо УПА, АБН, різноманітні «фасадні» структури в еміграційних умовах і в Україні). Якись гасла і принципи ставали домінуючими, якись пригасали. І це природне явище. Скажімо, сьогодні на передній план, на пе-

редову боротьби і праці, виходить саме аспект «державотворення» (про що дотично свідчить і тематика сьогodнішнього зібрання). Сьогodні державотворення є головним засобом і нашого «державовизволення».

Ось як про це сказано в постановах XII Великого Збору ОУН: «Сучасний український націоналізм перебуває на державницькому етапі свого розвитку і, на відміну від визвольного етапу, його пріоритетами є розбудова національної держави і захист інтересів нації в соціально-економічній та духовній сферах».

Отже, якої України ми хочемо.

Ще в далекому 1891 році в Програмі «Братства Тарасівців» було визначено український ідеал: «Самостійна суверенна Україна: соборна й неподільна, від Сяну по Кубань, від Карпат до Кавказу, вільна між вільними, рівна між рівними, без пана і хама...»

В цій формулі закладено дуже багато: тут є й принципи державного суверенітету (власновладства), і засада територіальної єдності, і геополітична складова, і критерії соціальної справедливості.

В цьому ж руслі складено і постанови II Великого Збору ОУН, який відбувся в квітні 1941 року. В них визначено революційний шлях боротьби за УССД як єдино правильний, проголошено концепцію спільного фронту поневолених та загрожених Москвою народів, окреслено засади справедливого суспільного ладу в майбутній українській державі.

«Організація Українських Націоналістів визнає, що:

1. Боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду. Всесторонній розрост, сила, здоров'я й добробут українського народу — наша найвища ціль.

2. Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свобідне життя й повний всесторонній розвиток усіх його сил.

3. Тільки шляхом революційної боротьби з наїзниками здобуде український нарід свою державу.

4. Тільки справедливий, націоналістичний суспільний лад буде основою сили Української Держави й основою вільного життя цілого українського народу».

В Постановах III Надзвичайного Великого Збору ОУН (1943 рік) наголошено на соціальних аспектах українського націоналізму та принциповій позиції боротьби зі всіма окупантами українських земель.

Наступні Великі Збори та конференції ОУН, аж до Дев'ятого ВЗ (1996 р.), проходили за межами України, без реальної участі в них делегатів з України, що, звичайно, звузило тематику та понизило рівень документів, проте загальний тон витриманий в дусі попередніх Зборів і концептуальний підхід до ідеї боротьби та шляхів її реалізації засадничо зберігся.

З початку дев'яностих років ОУН відновила свою активну діяльність в Україні, в умовах державності зуміла вибудувати концепцію своєї діяльності і представити свою візію державотворення, зокрема викладену і в матеріалах IX — XIII Великих Зборів.

На мою думку, найкраще сучасна організаційна концепція УССД представлена в матеріалах XIII ВЗ ОУН, який проходив в Україні влітку 2013 року, незадовго до вікопомних подій, які увійшли в історію як Революція Гідності. Зокрема, її основи викладені в доповіді кандидата юридичних наук Леонтія Шипілова, стислий виклад якої було ним озвучено на попередніх Бандерівських читаннях. Пророчим виявилось завершальне ствердження доповіді: «Право на повстання має бути визнане конституційним правом народу. Воно дуже скоро стане у нагоді»...

Концепція державотворення має три складники: перший — це образ, план, ідеал держави, другий — накреслення шляхів його осягнення і третій — це механізм, організація, творення сили, здатної цей шлях осягнути. Націоналісти мають виро-

бити і представити суспільству перше і друге і продемонструвати третій складник — реальну і впливову силу, здатну реалізувати поставлені завдання.

Сподіваюся, що сьогоднішні напрацювання, а також досвід ОУН нам в цьому допоможуть, адже національна ідея без національної волі безсила, національна ж воля без національної ідеї — сліпа.

Для того, щоб могли і вміти повести успішну працю для опанування широких мас, треба брати їх такими, якими вони є в дійсності, це значить, також з усіма їхніми хибами і недомаганнями. Підходячи до мас, не слід розраховувати тільки на високоартісні чи вже вироблені елементи і тільки такими займатися, а на інших махнути рукою. При всіх акціях, які розраховані на ширші маси, конечним є пристосовувати свою тактику і цілий підхід до рівня пересічного громадянина, до його зацікавлень, способу думання та його здібностей і готовости йти шляхом політичної боротьби та відповісти вимогам, що їх вона ставить.

Степан Бандера
«Значення широких мас
та їх охоплення»

Іван Патриляк

доктор історичних наук, професор,
декан історичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Акт 30 червня 1941 р.: плани ініціаторів та історичні реалії

Упродовж XX століття Україна чотири рази (1918, 1939, 1941 і 1991) проголошувала незалежність. Упродовж десятиліть найбільш «маргіналізованим» та забутим в українському суспільному дискурсі був Акт відновлення незалежності, оголошений з ініціативи бандерівської ОУН 30 червня 1941 р. За ним надійно закріпилася низка міфів: про колабораційний дух документа; про авантюрність його творців; про локальність і спонтанність події. Проте детальніший підхід до вивчення цього питання демонструє дещо інші реалії — наявність масштабної підготовки до оголошення і закріплення держави; реалізація планів державного будівництва у найскладніших умовах воєнних реалій; надзвичайно сильний конфлікт з німецькою окупаційною владою (викликаний Актом 30 червня); позитивне його сприйняття населенням на території від західного кордону і майже до Києва (Васильків і Фастів стали найбільш східними пунктами, де вдалося оголосити державницьку декларацію). Зважаючи на сукупність вказаних фактів, слід надзвичайно детально розглянути хід цієї ключової події для історії українського визвольного руху в роки Другої світової війни.

Після трагічного розколу колись єдиної ОУН керівні центри обох організацій (які перебували за межами УРСР) розгорнули масштабну підготовку до «походу на Батьківщину» з метою

відродити державне життя українського народу. Слід наголосити, що у другій половині 1940 і першій половині 1941 р. українські самостійницькі кола очікували на початок неминучої війни між Німеччиною та СРСР¹. Військові приготування сторін були настільки очевидними, що близькість війни не викликала сумнівів у людей, котрі слідкували за розвитком ситуації в регіоні². Уважно слідкуючи за подіями в світі, які демонстрували «непереможність» німецької зброї, націоналісти з обох відламів ОУН очікували, що війна принесе швидку поразку і розвал Радянського Союзу, а це, в свою чергу, дозволить реалізувати ідею української державності. Щоправда, ніхто точно не знав, як поведе себе німецьке керівництво у справі вирішення «українського питання» після початку війни. Член ПУНу Д. Андрієвський із цього приводу згадував: «Питання, як поведуться німці супроти України, лишалося відкритим. Щоб вияснити позицію німців, ПУН уважав за вказане викликати їх на одвертість і з цією метою в квітні 1941 р. зложив записку, в якій виложив національно-державницькі позиції ОУН. (...) Співробітник Референта Зовнішніх Справ ПУН, сл. п. д-р Панченко-Юревич, що був головним автором записки, передав її в належні руки. Сподіваної реакції в писаній формі не було...»³.

Сьогодні важко сказати, чи були керівники ОУН (М) настільки наївними, що очікували письмової відповіді від німців (яка б, безумовно, автоматично обмежувала маневр німецької влади), однак «записка», про яку згадував Д. Андрієвський, більше нагадувала документ, у якому містилася спроба не так виявити німецькі наміри щодо України, як переконати урядов-

- 1 Очікування на війну між Німеччиною та СРСР дуже чітко простежується в документах і листуванні представників всього спектра української політичної еміграції в Європі (детальніше див.: Українська політична еміграція 1919 – 1945 рр.: документи і матеріали. К: Парламентське видавництво, 2008. – С. 615–717).
- 2 Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН // Організація Українських Націоналістів 1929 – 1954. – Б.м.: На чужині, 1955. – С. 156.
- 3 Там само. – С. 156–157.

ців із Вільгельмштрассе у необхідності створити союзу з Німеччиною українську державу.

Натомість радикальніша бандерівська ОУН не стільки переконувала, скільки намагалася доконаними фактами змусити Берлін визнати за українцями право на самостійність. Різниця в підходах до питання шляхів здобуття і форм державності чітко прослідковується в «Меморандумах», які керівники обох ОУН спрямували до Гітлера перед початком війни. 14 квітня 1941 р. Провід ОУН (М) передав свій меморандум відповідним німецьким інстанціям. 23 червня 1941 р. аналогічний за назвою документ до імперської канцелярії передала також і бандерівська ОУН¹. Невідомо, чи канцлерові райху доповідали їхній основний зміст. Однак для істориків ці документи є цікавими з тієї точки зору, що в них розкриваються основні принципи бачення майбутнього України та її взаємин із Німеччиною й іншими сусідами.

У мельниківському меморандумі йшлося про те, що метою ОУН є «відновлення незалежної, суверенної української держави на заселеній українським народом території між Дунаєм, Карпатами і Каспійським морем»². Передбачалося, що форма державного правління буде «обумовлена з одного боку відповідним часові авторитарним керівництвом, яке спирається на історичну традицію України, з іншого боку широким становим і муніципальним самоврядуванням»³. Мельниківці передбачали розширити кордони майбутньої держави до Волги і Каспійського моря, що, на їхню думку, дозволило б «у цих кордонах творити базу для закритої в собі географічно і продуктивної економічно, стабільної на далеке майбутнє політично і обороноздатної держави. Вона включає в себе майже всі компактно заселені українцями території, на яких українці складають понад 70% усього населен-

---

1 Україна в Другій світовій війні у документах. Зб. німецьких архівних матеріалів у 4-х т. – Т. 1 / [зібрав і упорядкував В. Косик]. – Л., 1997. – С. 12.

2 Там само. – С. 17.

3 Там само. – С. 18.

ня»¹. Обґрунтувавши необхідність «розширених кордонів» для України, лідери ПУН наприкінці свого меморандуму спробували стисло викласти економічні переваги, які отримає Німеччина в разі виникнення незалежної української держави. Підсумовуючи ці думки, неважко помітити, що керівництво ОУН (М) було готовим поступитися значною частиною економічного суверенітету України на користь Німеччини.

Загалом, читаючи документ, складається враження, що його писали люди, які щиро прагнули здобути незалежність для своєї Батьківщини, однак не бачили реальної можливості зробити це самотужки, розраховуючи лише на те, що їхні прохання будуть вислухані та задоволені «визволителями» в особі райху, який взамін отримає значні економічні вигоди від співпраці з напівзалежною українською державою.

Ще одним яскравим прикладом «достукатися» до умів правителів німецької імперії, пояснюючи їм важливість для всієї Європи факту відновлення могутньої української держави на сході континенту, був меморандум, спрямований до Берліна 10 червня 1941 р. керівниками ідейно близьких до ОУН (М) УЦК та УНО В. Кубійовичем і Т. Омельченком. Лишаючи поза увагою дипломатичну фразеологію, зосередимось на аналізі другого розділу документа — «Україна, як член Нової Європи». В ньому послідовно обґрунтовувалася «вигідність» для Німеччини створення української держави. Вказуючи на переваги з економічної точки зору, укладачі меморандуму майже відкритим текстом пропонували перетворити Україну в аграрно-сировинний придаток індустріально розвиненої Європи, а з точки зору геополітичної — зробити з неї буферну державу, що стримуватиме еventуальну російську експансію на Захід².

Така позиція, безперечно, була наслідком дисбалансу між прагненням емігрантських груп та їхнім впливом, реальними

---

1 Там само. – С. 19.

2 Там само. – С. 39–40.

можливостями й політичною вагою. Намагаючись за всяку ціну здобути державу, лідери УЦК та УНО готові були поставити її до повної диспозиції Берліна.

У меморандумі Кубійовича — Омельченка було також викладено бачення майбутнього державного устрою України як авторитарної, вождівської, корпоративної, однопартійної держави¹. Передбачалося, що станові й муніципальні органи влади відіграватимуть «роль зв'язуючої ланки між народом і вождем з соціальних, господарських і культурних питань»². На роль вождя пропонували лідера ПУН полковника А. Мельника. В економіці передбачали запровадити своєрідний «гібрид» ринкового і планового господарювання, а в національній політиці — забезпечити автономні права й ізольоване проживання калмикам та іншим народам, що мали б опинитися у складі еventуальної української держави.

Як бачимо, у разі реалізації меморандуму Кубійовича — Омельченка Україна мала б усі шанси перетворитися на авторитарну державу, побудовану за зразком Італії, Словаччини чи Хорватії. Безумовно, ці фантазії були відірвані від життя, а їхня реалізація цілковито залежала від доброї волі гітлерівців³. Однак не слід забувати й того факту, що не лише майже всі українські еміграційні кола, але західні журналісти і політики були свято переконані в тому, що справа української державності буде розв'язана німцями позитивно⁴.

Тим більше неординарним (зважаючи на переконаність суспільної думки в західному світі про схильність німців до підтримання ідеї української незалежності) був меморандум, на-

---

1 Україна в Другій світовій війні у документах. ... Т. 1. – С. 44.

2 Там само.

3 Кульчицький С.В. Акт 30 червня 1941 року // Проблема ОУН – УПА: Передня історична довідка. – К., 2000. – С. 19.

4 Передбачають, що Україна проголосить свою незалежність, коли нацисти вступлять до Києва // Проголошення Акту відновлення української держави 30 червня 1941 року: [збірник матеріалів і документів] / [Головний укладач О.Романів]. – К., 2006. – С. 73-74.

писаний 15 червня 1941 р. групою провідних членів ОУН (Б) під керівництвом С. Бандери і переданий В. Стахівим до райхсканцелярії 23 червня 1941 р. Одразу слід відзначити, що в середині 1941 р. було небагато людей, які наважувалися розмовляти з гітлерівцями у такому повчальному тоні, як це зроблено в бандерівському меморандумі, тому хоча б через це документ вартий того, щоб на нього звернути увагу.

Вражають уже перші рядки документа, що починається з критики нацистських концепцій та рецептів вирішення «української проблеми» як таких, що ведуть «до невірної німецької політичної лінії щодо України, що, в свою чергу, може стати причиною неправильної тактики Німецького Райху у вирішенні української проблеми»¹. Дальший текст преамбули меморандуму взагалі подібний на закамурфльовану дипломатичними фразами погрозу. Наприклад, кажучи про реальність підстав для співпраці між Німеччиною та Україною, наголошується: «Такий союз може бути, якщо поважатимуться життєві інтереси обох (тут і далі підкреслення наші. — І. П.) народів... Неправильно заведена політика може привести до небажаних наслідків для стосунків обох народів, які пізніше буде важко подолати»². Хто міг тоді наважитися згадувати перед нацистами про «життєві інтереси» свого народу чи погрожувати Гітлерові «небажаними наслідками»?!

В основу своїх стосунків з Німеччиною бандерівці поставили не ідеологічні постулати чи якісь геополітичні міркування, а лише «ставлення Німеччини до української держави...»³. Цілком усвідомлюючи, що «меморандуми не здатні зупинити хід історії», бандерівці попередили керівництво райху, що несприятливе для України вирішення східного питання «причинило б велику шкоду й Німеччині». Вони закликали особисто

---

1 Україна в Другій світовій війні у документах.... – Т. 1. – С. 58.

2 Там само.

3 Там само. – С. 59.

Гітлера до проведення відповідальної політики: «Цей хід думок має таку доказову силу, що відповідальний політик не повинен би не звертати на нього своєї уваги»¹.

Після завершення преамбули вся друга частина меморандуму присвячена стислому викладу історії боротьби українського народу за державність. Третя частина бандерівського меморандуму знову починалася завуальованими погрозами: «Навіть, якщо німецькі війська при вступі в Україну, звичайно, спочатку будуть вітати як визволителів, то незабаром ця ситуація може змінитися, якщо Німеччина прийде в Україну не з метою відновлення української держави і відповідними гаслами»².

З цитованого вище уривку чітко видно, що лідери ОУН (Б) вимагали від німецького керівництва надання політичних гарантій незалежності України. Бандерівці підкреслювали, що сила українського визвольного руху наскільки потужна, що навіть більшовики змушені були погодитися з існуванням УРСР, яка, незважаючи на свою фіктивність, визнавалася ОУНівцями як «великий крок вперед у порівнянні з передвоєнним часом, коли в тодішній царській Росії навіть слова Україна, українець, український були забороненими»³. Вони наголошували на тому, що стосовно українців не можна застосовувати жодних примусових методів, які можуть лише викликати в українців спротив, а не покору⁴.

Четвертий розділ документа присвячений поясненню того важливого значення, яке матиме українська держава в економічній системі нової Європи, а також у допомозі іншим народам СРСР у боротьбі з комунізмом. Підсумовуючи свої роздуми у цьому розділі, автори зазначають: «Військова окупація

---

1 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т.1. – 59.

2 Там само. – С. 63.

3 Там само. – С. 63

4 Та само. – С. 64-65.

не може триматися довгий час у Східній Європі. Тільки новий державний лад, збудований за національним принципом, може забезпечити там здоровий розвиток. Тільки Українська держава могла б зберігати такий новий лад»¹.

Аналізуючи майбутні господарські стосунки між Німеччиною та Україною, укладачі меморандуму напрочуд відверто заявляли, що усвідомлюють інтерес Німеччини у приєднанні «України до європейської континентальної системи, головним чином з економічних причин», однак тут же наголошували, що «пересунення економічного центру до Берліна при збереженні централізованої господарської системи і без забезпечення самостійності української економіки не може задовольнити Україну у її прагненні до економічної співпраці з Європою. Висновок: незалежна українська держава має бути економічно самостійною для того, щоб стати складовою частиною європейського економічного простору»².

Так само безкомпромісно націоналісти з бандерівського табору вимагали збереження за Україною права на власну повноцінну армію як гаранта рівноправного українсько-німецького союзу³.

Нарешті, завершувався меморандум також не зовсім властивими для мови дипломатів натяками і погрозами: «Треба ствердити, що для вирішення українського питання немає ніякої аналогії. З 1938 р. в Європі виникло дві нові держави: Словаччина і Хорватія. Не беручи до уваги різницю в площі і кількості населення країн, українська проблема має набагато більше значення тому, що шляхом її вирішення будуть здійснені корінні зміни у політичній та економічній структурі європейського континенту і піднятті питання міжконтинентального значення. Та не тільки

---

1 Там само. – С. 67.

2 Там само. – С. 68.

3 Там само. – С. 68-69.

від остаточного вирішення проблеми залежить подальший хід німецько-українських стосунків, але і від методів, які будуть застосовувані вже на початках. (...) Українець повинний рішучості створити підвалини, які б забезпечили національний розвиток в незалежній державі. З цією рішучістю повинна рахуватися кожна держава, яка, переслідуючи власні інтереси, хоче створити новий порядок на східноєвропейському просторі.

Організація українських націоналістів, яка впродовж багатьох років веде здорову частину українського народу в революційній боротьбі за державну незалежність України і виховує увесь український народ для втілення цього завдання, готова й надалі вести боротьбу до здійснення свого національного ідеалу¹.

З цитованих вище фрагментів чітко видно, що меморандум ОУН (Б) кардинально відрізнявся від аналогічного мельниківського документа. Він рясніє відвертими погрозами, ультимативними рекомендаціями і повчаннями, скерованими на адресу керівництва Німеччини. Його основну думку можна сформулювати одним реченням — майбутнє українсько-німецьких стосунків цілковито залежить від того, наскільки точно в Берліні будуть дотримуватися наданих їм рекомендацій і як поставляться до ідеї створення «де-факто» суверенної української держави.

Відповідно, виявити це ставлення Берліна до ідеї самостійності України міг тільки наявний акт проголошення самостійності, підкріплений формуванням української адміністрації на територіях України, не підконтрольних радянським органам влади. Також варто підкреслити, що декларування незалежності і початок державотворчих дій, окрім виявлення справжніх позицій нацистів щодо української незалежності, цілком вписувалися в розро-

---

1 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т.1. – С. 70.

блену ОУНівцями схему «будівництва держави від першого села», яку вже намагалися втілити у вересні 1939 р. Проте цього разу обидва відгалуження ОУН набагато ґрунтовніше готувалися до реалізації своїх планів, як за два роки до того.

Мельниківці від початку 1940 р. активізували роботу створеної ще в середині 1939 р., але фактично бездіяльної, Комісії державного планування¹. Комісію очолювали П. Герасименко й Л. Білецький, а за її технічну діяльність відповідала Культурна референтура ОУН (М) на чолі з О. Кандибою («Ольжичем»)². До складу комісії входило 15 підкомісій, які займалися питаннями промисловості, шкільництва, використання природних копалин, фінансів, сільського господарства, торгівлі, кооперативного руху тощо. Єдиними проблемами державного планування, якими КДП не займалася, були військові справи і міжнародна політика³. У роботі комісії брали участь професори українських наукових інституцій колишньої Чехословаччини, окремі чеські науковці й управлінці⁴.

КДП розробила цілу низку проектів законодавчих актів, зокрема проекти законів «Про міністерство охорони здоров'я і соціальної опіки», «Про міністерство залізниць», «Про народну освіту в Українській державі», «Про мініс-

---

1 Кучерук О. Документи Комісії Державного планування Організації Українських Націоналістів // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [редкол.: В. Верига та ін.]. – Т. 7. Документи Комісії Державного планування ОУН (КДП ОУН) / [упоряд.: О.Кучерук, Ю.Черченко; Наук. ред. Н.Миронець]. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2002. – С. 5; Книш З. Перед походом на Схід. Спогади і матеріали до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939 – 1941 роках. Ч. 1. – Торонто, б. р. – С. 97-100.

2 Кучерук О. Документи Комісії Державного планування Організації Українських Націоналістів. – С. 5.

3 Там само. – С. 5-6.

4 Архів ОУН у м. Києві, ф. 1, оп. 1, Комісія Державного Планування Проводу українських націоналістів (1939 – 1941 рр.), арк. 4.

терство фінансів», «Про міністерство закордонних справ», «Про міністерство справедливості» тощо¹. Серед її співробітників активно дискутувалися проблеми майбутньої аграрної реформи², створення кооперативного руху³, запровадження української валюти⁴, оптимізації вітчизняної промисловості⁵ тощо.

Натхненні доволі масштабною підготовкою для будівництва новітньої державності, мельниківці організували дві похідні групи, які мали просуватися за лінією фронту і формувати органи української цивільної адміністрації. Обидві головною метою свого маршруту мали Київ. Перша група на чолі з провідними діячами мельниківської організації М. Сціборським, О. Сеником, Р. Сушком, І. Шубським рухалася на Київ через Львів — Рівне — Житомир; друга, очолювана П. Войновським, прямувала до столиці із Буковини через Кам'янець-Подільський — Вінницю — Білу Церкву⁶. Досягнувши Києва, перша група мала розділитися, щоб частина її членів могла просуватися в напрямку на Харків. Друга група мала вперше поділитися у Кам'янці-Подільському і двома різними маршрутами рухатися в напрямку Вінниці. У Вінниці південна похідна група мельниківців мала об'єднатися, реорганізуватися і знову розділитися для продовження маршу. Основне ядро другої (південної) групи повинне було просуватися на Київ, частина людей відгалужувалася для походу на Дніпропетровськ і Донбас, а частина — для маршу на

---

1 Детальніше див.: Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [редкол.: В. Верига та ін.]. – Т. 7. Документи Комісії Державного планування ОУН (КДП ОУН) / [упоряд.: О.Кучерук, Ю.Черченко; Наук. ред. Н.Миронець]. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2002. – 206 с.

2 Там само. – С. 87-121.

3 Там само. – С. 153-187.

4 Там само. – С. 67-70.

5 Там само. – С. 81-85.

6 Верига В. Втрати ОУН у Другій світовій війні. – С. 64.

Одесу та Причорномор'я¹. Загалом, дослідники припускають, що мельниківцями на схід було вислано з основною похідною групою, а також окремими дрібними групами близько 850 осіб у період від липня до грудня 1941 р.². Окрім цього, до 1000 осіб, серед яких було 200–300 членів ОУН(М), рухалися із Буковинським куренем, який складав основу другої (південної) похідної групи мельниківців. З них 700–800 учасників походу добрались до Києва, а решта залишилися для адміністративної роботи в інших містах або вирушили в похід на південь України³.

Майже аналогічну тактику у просуванні на схід для створення української адміністрації та формування структур власної організації обрали і бандерівці. Для маршу на територію України ОУН (Б) сформувала чотири похідні групи. Перша група («Північ») була організована в м. Холм і мала просуватися через Ковель — Луцьк — Рівне — Житомир на Київ; на чолі групи стояв Д. Мирон, група складалася із 21 рою. Друга група («Центр») була організована в м. Перемишль і мала просуватися через Львів — Тернопіль — Проскурів — Вінницю — Фастів — Київ — Полтаву на Харків. Передбачалося, що після виконання своїх основних завдань на території Великої України група надасть свої кадри для організації української адміністрації на Дону і Кубані. На чолі групи стояв М. Лемик, група складалася із 18 роїв. Третя група («Південь») постала в м. Сянок на Лемківщині й мала просуватися через Дрогобич —

---

1 ОУН у війні 1939 – 1945. – Б. м., б. р. – С. 52-54; Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х роках. – К.: Пульсари, 2002. – С. 27.

2 Дуда А., Старик В. Буковинський курінь у боях за українську державність. – Чернівці, 1995. – С. 74; Шипинський В. Український націоналізм на Буковині // Організація Українських Націоналістів 1929 – 1954. – Б. м., 1959. – С. 220-221

3 Дуда А., Старик В. Буковинський курінь у боях за українську державність. – С. 77-84.

Стрий — Проскурів — Вінницю — Дніпропетровськ на Донбас, Крим, Одесу. Згідно з інструкціями Головного Проводу саме на базі цієї похідної групи мав бути організований крайовий провід ОУН (Б) для півдня і південного сходу України в Дніпропетровську. На чолі групи стояли З. Матла й Т. Семчишин, група складалася із 14 роїв. Четверта похідна (друга південна) група ОУН (Б) мала просуватися на територію України разом із батальйоном «Роланд» із території Румунії. Група складалася головним чином із українських студентів та емігрантів із Чехії й Австрії. В інструкціях проводу не вказувалося, які завдання групи, але наявність у ній великої кількості освічених людей і фактичне підпорядкування групи одному з провідних діячів ОУН (Б) Р. Ярому дозволяє припустити, що метою групи була організація державної адміністрації в Одесі та інших великих містах Причорномор'я.

Окрім вказаних вище, ОУН (Б) створила одну спеціальну похідну групу на чолі із заступником керівника Головного проводу Я. Стецьком, яка мала завдання, увійшовши разом із батальйоном «Нахтігаль» до Львова, оголосити відновлення незалежності української держави. У випадку відмови німців підтримувати оголошену державність похідні групи повинні були переходити в підпілля і ставати основою антинімецького Руху Опору¹. Характеризуючи мету похідних груп, один із їхніх керівників Т. Семчишин («Річка») на допитах в НКВС вказував, що основним їх завданням було виявлення на сході прихильних до ідеї української державності осіб і залучення їх як до будівництва державного апарату, так і до створення організаційної мережі. Одночасно члени похідних груп мали розгорнути потужну антирадянську пропаганду, опанувати господарське життя краю, продемонструвавши Німеччині здатність українського населення до державного життя, що, на думку лідерів ОУН (Б), мало стати ще одним аргументом

---

1 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 1, арк. 80-81; арк. 129-130.

на користь визнання німцями української держави як рівноправного союзника. Відмова гітлерівців визнати незалежність, за свідченнями Т. Семчишина, мала стати сигналом до розгортання підпільної боротьби проти райху¹.

Потрібно відзначити, що в момент підготовки похідних груп до походу на схід бандерівці детально вивчили адміністративно-територіальний устрій УРСР, настрої, звички, повсякденне життя населення на сході України. Люди, які мали відійти з похідними групами, знали, в яких районах вони будуть створювати адміністрацію, які райони є кінцевою метою маршруту тощо². Кожен ОУНівець — учасник похідних груп — заповнював детальну анкету, у якій, серед іншого, вказував сферу державного будівництва, у якій він бажав би себе реалізувати³. Від травня 1941 р. провідники похідних груп отримали по 10 примірників інструкції «Боротьба й діяльність ОУН під час війни», яку розповсюджували серед учасників похідних груп із зобов'язанням детально вивчити її основні положення⁴.

Щодо структури похідних груп, то кожна з них мала провідника, штаб групи і секретаря-машиністку. Штаб групи складався із чотирьох осіб: помічника провідника групи з усіх питань, що стосувалися діяльності групи («трасовий»); персонального референта (завідував розстановкою ОУНівських кадрів і призначенням ройових); референта зв'язку (відповідав за стан зв'язку штабу групи з роями й іншими похідними групами); господарського референта (займався забезпеченням штабу групи продуктами харчування і грошовими засобами). Периферію похідних груп складали рої, які мали від 5 до 12 ОУНівців кожен⁵.

Просуваючись територією України, похідні групи ОУН обох напрямків використовували для прикриття найрізноманітніші

1 Там само, арк. 79-81.

2 Там само, арк. 83.

3 Там само, арк. 84.

4 Там само.

5 Там само, арк. 82; арк. 129-130.

дійсні і підроблені документи німецьких військових установ, здебільшого т. зв. рот пропаганди. Також вони послуговувалися власною системою паролів та умовних позначок для підтримання взаємного зв'язку¹. Так, бандерівські похідні групи мали один спільний пароль — питання: «Куди вам дорога стелиться?», відповідь: «Туди, де стовпи небо підпирають». Також кожна окрема похідна група мала власні паролі. Наприклад, третя група З. Матли, Т. Семчишина («Південна») в якості пароля між проводом групи і роями використовувала слова: «Яка ваша слава?»; «Козача, кривава»². Заради покращення зв'язку учасники груп також залишали на видних місцях (стіни будинків, паркани, мости, стовпи тощо) зашифровані позначення³.

Подібно як і мельниківці, бандерівці переформатовували окремі рої в процесі походу і розподіляли їх в різні місця призначення під час просування на Схід і Південь України⁴. Загальна чисельність бандерівських похідних груп (без урахування батальйонів «Нахтігаль» і «Роланд») в першій хвилі походу коливалася в межах 600–700 учасників, кількість яких постійно зростала, і до грудня 1941 р. бандерівці вислали на схід 1–1,5 тисячі осіб.

Як бачимо, тактично обидві ОУН підійшли до реалізації своїх планів дуже подібно, але відмінність у їхніх діях полягала в ключовому моменті — часі і місці оголошення державності. Бандерівська організація прагнула на початку війни оголосити самостійницьку декларацію і створити таким чином юридичну підставу для подальшого державотворення або для розгортання опору новій окупації. Натомість мельниківці головним завданням вважали закріплення в Україні й поступовий рух до державності знизу вгору, а не навпаки.

---

1 Матла З. Південна похідна група. – Мюнхен, 1952. – С. 4-7.

2 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 1, арк. 131.

3 Там само, арк. 131.

4 Там само, арк. 135.

Рішення виголосити у Львові незалежницьку декларацію, швидше за все, було остаточно прийняте в час проведення Краківського ВЗ ОУН (Б) у березні — квітні 1941 р. Принаймні існування в інструкції «Боротьба й діяльність ОУН під час війни» (складеній у травні 1941 р.) чорнового варіанта тексту Акта проголошення української держави є добрим свідченням того, що акція у Львові готувалася не тільки без згоди нацистів, але й у глибокій конспірації, бо гітлерівські спецслужби майже за два повних передвоєнних місяці не зуміли дізнатися про таємні плани ОУН (Б).

Намагаючись забезпечити максимальну легітимність діям похідної групи Я. Стецька, на яку було покладено завдання проголосити відновлення самостійності у Львові, керівництво ОУН (Б) домоглося створення Українського національного комітету в Кракові, який об'єднав представників більшості емігрантських організацій і своєю декларацією від 14 червня 1941 р. «благословив» людей з групи Я. Стецька на проголошення декларації¹. Принагідно зауважимо, що в умовах війни організувати «більш легітимне», з юридичної точки зору, відновлення незалежності було абсолютно нереально. Подібним революційним шляхом реалізації права нації на самовизначення неодноразово послуговувалися національно-визвольні організації в різних куточках світу, й це не є підставою для ставлення під сумнів повноцінності створених таким чином держав. Альтернативою проголошенню львівської декларації було лише пасивне спостереження за зміною окупаційного режиму на українських землях і повна дискредитація націоналістичного руху².

Ведучи мову про легітимність Акта 30 червня 1941 р., не слід також забувати, що він був підтриманий численними зборами

1 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 2, арк. 1-2.

2 Про мотивацію й міркування творців Акта 30 червня 1941 р. детальніше див. книгу Ярослава Стецька 30 червня 1941. – Проголошення відновлення державності України. – Торонто – Лондон, 1967.

громадян, проведеними у різних куточках Західної та Правобережної України аж до Фастова на Київщині включно. Про це свідчать тисячі рішень, зафіксованих протоколами зборів і скріплених підписами громадян¹. Наголосимо також, що мусовані тривалий час в еміграції звинувачення С. Бандери та Я. Стецька в тому, що вони не згадали в своєму документі про послідовність і спадкоємність української державності, розвіялися з відкриттям вітчизняних архівів. У них зберігається оригінальний текст документа із власноручними правками Я. Стецька. Там чітко записано, що виголошено Акт «відновлення» української державності (причому слово «відновлення» написано рукою Стецька над закресленим словом «проголошення»). В першому абзаці документа записано також, що ОУН «проголошує відновлення» української держави². Цими словами було задекларовано спадкоємність між українською державною традицією 1917–1920 рр. і новим етапом державотворення. У чернетковому варіанті тексту проголошення самостійності, складеному у Кракові в травні 1941 р. і вміщеному в інструкціях «Боротьба й діяльність ОУН під час війни», немає згадок про «відновлення» незалежності. Там сказано: «Волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує створення Української Держави (...)»³. Слід припустити, що первісне упуцнення було виправлене вже у самому Львові, можливо, після консультацій із представниками місцевої української політичної еліти старшого покоління.

Вранці в понеділок 30 червня 1941 р. до Львова, який напередодні уже покинули частини Червоної армії та внутрішніх військ НКВС, через м. Янів і передмістя Левандівку увійшла

---

1 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 29, арк. 1-108; спр. 30, арк. 1-93; спр. 31, арк. 1-75; спр. 32, арк. 1-126; спр. 33, арк. 1-176; спр. 34, арк. 1-39; спр. 35, арк. 1-111.

2 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 2, арк. 3.

3 Там само, оп. 2, спр. 1, арк. 45.

(заїхала радянським ЗІСом, за кермом якого був червоноармієць-дезертир) спеціальна похідна група (15 осіб), очолювана Я. Стецьком¹.

Автомобіль з учасниками похідної групи Я. Стецька прибув на площу св. Юра, де вже перебувала частина нахтігалівців і місцевих підпільників ОУН, що дозволило Я. Стецьку швидко зав'язати контакти з націоналістичним підпіллям². Після короткої наради на площі перед собором св. Юра бандерівці зайняли під свою штаб-квартиру будинок колишнього українського кооперативного банку «Дністер» на вулиці Руській у центрі Львова³. Протягом першої половини дня 30 червня 1941 р. члени групи Я. Стецька провели у Львові переговори із низкою провідних діячів українського політичного руху довоєнного часу й запросили лідерів української спільноти міста на збори до будинку товариства «Просвіта». Одночасно член референтури пропаганди ОУН (Б) Я. Старух, у співпраці з колишнім провідником КЕ ОУН Л. Ребетом і журналістом І. Вітошинським зуміли відновити роботу львівської радіостанції, а І. Равлик та Є. Верцьона організували міліцію та почали формувати міську управу⁴.

Я. Стецько до обіду 30 червня 1941 р. був прийнятий митрополитом Шептицьким, який благословив його на оголошення незалежності⁵. Після чого Я. Стецько пішов до приміщення ра-

---

1 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. // Українське державотворення. Акт 30 червня 1941: зб. документів і матеріалів / [Упоряд.: О. Дзюбан. Під заг. ред. Я. Дашкевича та В. Кука]. – Київ – Львів: літературна агенція «Піраміда», 2001. – С. XII.

2 Стецько Я. 30 червня 1941. – С. 178-180.

3 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р.– С. XII; Забілий Р. Акт відновлення української державності. Як це було // Історична правда. 1 липня 2011 р.: <http://www.pravda.com.ua>

4 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – С. XIII.

5 Стецько Я. 30 червня 1941. – С. 184-186.

туші, де, очевидно, спираючись на рекомендації митрополита, вніс правки до тексту самостійницької декларації. Хоча у спогадах Я. Стецько вказував, що писав у ратуші сценарій зібрання, текст свого виступу на зборах і текст Акта¹, в останнє важко повірити. Очевидно, йшлося про редагування існуючої чернетки.

Того самого дня похідна група Я. Стецька зуміла з допомогою працівників організаційної референтури Проводу Р. Малацака та О. Мащака і кур'єрів-зв'язківців Т. Онишкевича, М. Гошовського й В. Лобая налагодити безпосередній контакт із керівництвом підпілля ОУН (Б) в Україні — провідником І. Климівим і його заступниками Р. Кравчуком та О. Безпальком, які на той момент дислокувалися в Золочівському районі Львівщини². Завдяки встановленню зв'язків із КЕ Я. Стецько отримав можливість передати І. Климіву інформацію про необхідність акумулювання зброї та затримання в конспірації частини кадрів ОУН (Б) аж до моменту еventуального визнання німцями незалежності української держави³.

Після полудня Я. Стецько прийшов до будинку львівської «Просвіти», де Я. Старух уже проводив збори представників міста з метою організувати міську управу. Я. Стецько прийняв присягу в новообраного голови міста професора Ю. Полянського⁴. Ближче до 18 години у будинку «Просвіти» зібралося понад сто представників львівського політикуму, з хвилини на хвилину мали розпочати засідання національних зборів. Проте в середовищі ініціаторів тривали дискусії з приводу того, чи слід оголошувати в той день незалежність, чи варто вичекати декілька днів, залучити більше громадянства і провести нове зібрання в урочистішій обстановці оперного театру. Після ко-

---

1 Там само. – С. 190.

2 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – С. XIII.

3 Там само.

4 Забілий Р. Акт відновлення української державності. Як це було // Історична правда. 1 липня 2011 р. / Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>

роткої дискусії Я. Стецько, І. Равлик, В. Кук і представник митрополита о. Йосип Сліпий наполягли на необхідності негайно розпочинати збори і оголошувати незалежність¹. Близько 20 години Я. Стецько, врешті-решт, відкрив збори. Після нього виступило двоє священників — о. Йосип Сліпий із вітаннями від митрополита й о. Іван Гриньох (капелан «Нахтігалю») із вітаннями від українського Легіону². Одразу після виголошення вітань слово було надане В. Куку, який обґрунтував моральне право ОУН (Б) оголошувати про відродження української державності і зачитав наказ С. Бандери про призначення Головою Українського державного правління Я. Стецька³. Присутні підтримали таке рішення, й В. Кук одразу ж запропонував надати голові УДП право підбирати кандидатури на посади міністрів⁴.

Під кінець зборів до зали увійшли представники Абверу — капітан Г. Кох та майор Е. фон Айкерн⁵. Їм було запропоновано сісти до президії як гостям зборів, але вони відмовилися. Водночас Г. Кох (який гарно розмовляв українською) попросив слово для виступу й у доволі гострій формі розкритикував зібрання, зазначивши, що під час війни єдиним обов'язком українців є сумлінно трудитися, а політичне рішення про долю українських земель, визволених кров'ю німецьких солдатів від більшовизму, буде приймати після завершення бойових дій фюрер⁶.

Після Г. Коха слово взяв член пропагандистського відділу Головного Проводу ОУН (Б) І. Вітошинський, який, намагаючись

---

1 Там само.

2 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – С. XIII-XIV.

3 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 4, арк. 10.

4 Проголошення Акта відновлення української держави 30 червня 1941 року. Зб. матеріалів і документів. – С. 26.

5 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – С. XV.

6 Забілий Р. Акт відновлення української державності. Як це було // Історична правда. 1 липня 2011 р. / Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>

загладити негативне враження від промови Г. Коха, наголосив на необхідності спільної боротьби українців і німців проти більшовизму, вказуючи на те, що тільки разом можна буде досягнути швидких та ефективних результатів¹. Одразу по завершенні виступу І. Вітошинського Я. Стецько продовжив збори й на балконі будинку «Просвіти» близько 21-ї години прочитав Акт відновлення незалежності перед декількома тисячами людей, які зібралися на площі й зустріли декларацію аплодисментами і співом гімну «Не пора, не пора...»².

Одразу після оголошення Акта Г. Кох ще раз намагався зупинити хід подій, сказавши Я. Стецькові, що той «грається з вогнем». У відповідь голова УДП відповів, що Німеччина грається з вогнем не менше, бо вона має досвід Першої світової війни із плачевними для себе результатами³. Розцінюючи оголошення самостійницької декларації як dokonаний факт, Я. Стецько протягом найближчих днів повідомив уряди іноземних держав про відновлення української незалежності. При цьому Б. Муссоліні, А. Павеліч та Ф. Франко були повідомлені 3 липня, а канцлер Німеччини А. Гітлер лише 4 липня 1941 р.⁴

---

1 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – С.XV.

2 Забілий Р. Акт відновлення української державності. Як це було // Історична правда. 1 липня 2011 р. / Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>

3 Там само.

4 Цікаво зазначити, що незважаючи на гострий конфлікт з Г.Кохом під час Зборів, Я.Стецько намагався не афішувати цієї суперечки. У розповсюдженому в якості листівки «Звіті з Національних Зборів Українців західної України» були вміщені «Привіти» «Творцєві і Вождєві Великої Німєччини – Адольфові Гітлерові»; «Славній Німєцькій Нєпобідній Армїї», а наприкінці додано відверто неправдиву інформацію: «Дєлєгат провідник ОУН та всі присутні вітали зокрема дуже гарячє й щиро присутніх на зборах високих старшин німєцької армії. Представник німєцької армії, бувший полковник УГА, профєсор КОХ привітав також присутніх і віззав до праці та якнайтіснїшої співпраці з німєцькою армією під проводом великого вождя Німєцького Народу АДЛЬФА ГІТЛєРА» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 51). Недостовірність інформації була покликана замаскувати конфлікт і продемонструвати суспільству підтримку Німєчиною дій оунівців, що, на думку Я.Стецька та його

Сам текст Акта 30 червня 1941 р. складався з трьох пунктів. У перших двох оголошувалося про відновлення державності, про тривалу боротьбу ОУН за державність і про створення української влади на західних землях, яка згодом підпорядкується владі в Києві¹. Але важливо звернути увагу на третій пункт львівської декларації, який у повоєнних виданнях на Заході доволі часто свідомо упускався². Йдеться про два абзаци, у яких проголошується майбутня тісна співпраця з «Велико-Німеччиною», що «під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад у Європі», та про «союзну німецьку армію»³. На підставі цих згадок про Гітлера, його райх і армію багатьма вченими робиться висновок про маріонетковість новооголошеної держави, ОУНівську колаборацію тощо. Пояснюючи зміщені в документі слова, один із чільних учасників тих подій В. Кук через шістьдесят років підкреслював, що йшлося винятково про рівноправний союз двох держав, у випадку визнання німцями української суверенності⁴. На наш погляд, таке тлумачення подій є дещо спрощеним. Очевидно, для того, аби задекларувати повноправність нової української держави та її уряду, достатньо було загальними словами

соротників, легітимізувало їхні акції в очах пронимецьки налаштованої української спільноти. Про те, що автори документа лукавили, яскраво свідчить навіть такий дрібний нюанс – капітана Коха і майора Айкерна названо «високими старшинами», а щодо Коха навіть вжито його старе звання в УГА («полковник»), але, водночас, приховане його дійсне звання в німецькій армії. Аналогічні повідомлення від УДК надходили і до Української інформаційної служби в Берлін (ЦДАВО України, ф. 3-4465, спр. 118. – арк. 88-90).

- 1 Стефанюк Г. Акт відновлення державності України 30 червня 1941 р.: передумови, хід, наслідки // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. – Вип. 15-16. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 329.
- 2 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 5, арк. 3.
- 3 ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. – Мюнхен, 1955. – С. 45; Стецько Я. 30 червня 1941. – Проголошення відновлення державності України. – С. 320.
- 4 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 5, арк. 3.

вказати на те, що «Україна підтримуватиме союзні стосунки лише з тими країнами, які визнають її повний суверенітет на всій етнічній території й вестимуть спільно з українським народом визвольну війну проти його історичних ворогів...» тощо, або навіть скористатися словами з постанов Другого (Краківського) Великого збору про те, що ОУН «вважає союзниками України всі держави, політичні угруповання та сили, що заінтересовані в розвалі СРСР та утворенні ні від кого незалежної Української Суверенної Соборної Держави»¹. Для цього зовсім не потрібно було конкретизувати, про яку союзню державу й армію йдеться.

Швидше за все, поява знаменитого третього пункту Акта, якого не було у первісній редакції документа від травня 1941 р., найперше зумовлена військовою присутністю німців у Львові. Можна припустити, що початковий задум проголошення відновлення суверенітету України передбачав захоплення столиці Галичини силами ОУНівського підпілля і батальйону «Нахтигаль» до приходу німецьких військ. Однак повністю реалізувати довоєнні плани в умовах бойових дій не вийшло. Наявність значної кількості німецьких військ у Львові змусила Я. Стецька вдатися до дипломатичного реверансу — згадавши про Велико-Німеччину, Гітлера і вермахт. Це була лише ще одна спроба націоналістів продемонструвати готовність до рівноправного союзу двох держав. Розвиток подальших подій, пов'язаних з арештами лідерів ОУН (Б), ліквідацією УДП та нижчих ланок української адміністрації, чітко продемонстрував, що про жоден колабораціонізм чи навіть узгодженість позицій з нацистами не йшлося, а всі згадки про Німеччину в Акті від 30 червня 1941 р. (як і вітальні статті в газетах², лояльна до Німеччини

---

1 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення української держави 30 червня 1941 р. – С. XIX.

2 ОУН в 1941 році: [документи]. Ч. 2 / [Упоряд.: О.Веселова, О.Лисенко, І.Патриляк, В.Сергійчук. Відп. ред. С.Кульчицький]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 40.

декларація Державного правління¹, створення тріумфальних арок) були лише не зовсім вдалим «дипломатичним прикриттям», яке не врятувало націоналістів від гітлерівських репресій². Розібравшись із ситуацією, у Берліні прийняли рішення розпочати арешти «українських узурпаторів». Робити це було не складно, оскільки від 3 липня 1941 р. ОУН (Б) офіційно вийшла з підпілля і почала легально діяти, підпорядковуючись Державному правлінню³. Державний апарат на території Західної України, де існувала мережа бандерівської ОУН, формувався прямо на її базі⁴.

5 липня 1941 р. в Кракові було затримано С. Бандеру, якого після декількох допитів відправили в Берлін, де спочатку утримували під домашнім арештом, а згодом перевели до концтабору Заксенхаузен. Протягом 5–7 липня в тому ж таки Кракові гестапо арештовує цілу низку діячів УНК, який «благословив» групу Стецька на проголошення самостійницького Акта⁵.

У відповідь 6 липня 1941 р. Головний провід ОУН (Б) опублікував відозву, в якій заявив: «Влада в наших руках!» і недвозначно натякнув на те, що не збирається нікому нею поступатися без опору, закликавши своїх прихильників «до зброї»⁶.

8 липня 1941 р. керівники бандерівської ОУН у Львові (Я. Стецько, І. Климів, Л. Ребет, І. Равлик, М. Лебедь, Я. Старух та ін.) зібрались на нараду, на якій вирішили, у зв'язку з арештом С. Бандери, поступово переводити розконспірованих членів ОУН на нелегальне становище, водночас намагатися за-

---

1 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 104, арк. 1-зв.

2 Там само, ф. 4620, оп. 3, спр. 378, арк. 41-42.; ф. 3833, оп. 1, спр. 6, арк. 1-2; спр. 39, арк. 10-11.

3 Детальніше див.: Патриляк І.К. До питання про Акт 30 червня 1941 року // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – Вип. 9. – Ч. 2. – К., 2005. – С. 465-477.

4 Проголошення Акта відновлення української держави 30 червня 1941 року. Зб. матеріалів і документів. – С. 85.

5 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 16, арк. 84.

6 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 1, арк. 1-3.

кріпитися в місцевих адміністраціях і якнайдовше утримувати роботу УДП у Львові¹. Очевидно, що під час цієї наради було також вироблено нові, дещо відкориговані, інструкції для діяльності похідних груп ОУН (Б) на сході. Зокрема, у свідченнях арештованого радянськими органами безпеки в 1944 р. М. Павлишина («Лісовського») вказувалося, що первісно він мав завдання «організувати по шляху просування групи в південно-східних регіонах України «Січі», шляхом добровільної мобілізації місцевого населення для створення міських, окружних і обласних військових гарнізонів, які, в залежності від чисельності, мали отримувати найменування відповідних військових частин і були б зведені під єдине керівництво південного крайового штабу. «Січ» мала стати в майбутньому основою для створення української армії і бути воєнною опорою для проголошеної у Львові «Самостійної Соборної Української держави»...»². Але у зв'язку з невизнанням німцями незалежності, проголошеної у Львові, й заборону формувати українську армію М. Павлишин отримав у середині липня 1941 р. вказівку відмовитися від створення «Січей». Натомість він мав приступити до «створення в населених пунктах окупованої території нелегальних повстанських клітин, які в майбутньому могли б бути реорганізовані в повстанські загони»³.

Частина рішень, прийнятих 8 липня 1941 р., зокрема тих, що стосувалися часткового повернення до конспіративних методів роботи, була виконана, однак зберегти діяльність Державного правління не вдалося. Уже наступного дня після наради

---

1 ОУН в 1941 році. Збірник документів. – Ч. 1. – С. 290-291.

2 Очевидно, в цій відозві знайшла відображення позиція найбільш радикальних членів Головного Проводу, які виступали за початок негайної боротьби проти німців. Що такі настрої в Проводі мали місце, свідчать спогади. Зокрема, М.Карпій згадує, як ще 25 червня 1941 р. у розмові з Д. Мироном отримав наказ у випадку перешкодження німцями оголошенню української державності на Тернопільщині «стріляти їх» (Карпій М. Дорога на схід України за її волю. – Тернопіль: Лілея, 2004. – С. 23).

3 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 12, арк. 17-18.

бандерівського активу — 9 липня 1941 р. — Я. Стецько разом зі своїм помічником Р. Ільницьким був взятий під варту гестапівцями¹. Після допиту у Львові Стецька переправили до Кракова, а потім — до Берліна².

Українське державне будівництво протривало у Львові протягом неповних десяти днів і було знищене окупантами. У подіях 30 червня гітлерівці бачили лише «диверсію й обман» з боку бандерівців, які, на думку німецьких чинників, повелися нерозсудливо і відплатили Німеччині злом за «визволення від більшовизму», скориставшись наївністю німецьких військових кіл³. Аби уникнути в подальшому «непорозумінь», пов'язаних із контактами вермахту з ОУН (Б), політичне керівництво Німеччини надіслало з Берліна суворі директиви командуванню німецької армії: «Прагнення українців встановити політичну незалежність у розумінні Української національної держави та створення української армії повинні бути припинені в зоні бойових дій. Військові органи влади не повинні пояснювати українцям своє ставлення до цього питання»⁴. Така «мовчанка» німецьких військових кіл, з одного боку, на деякий час «затримала» існування українських органів місцевої влади в окремих місцевостях аж до прибуття німецької цивільної окупаційної адміністрації, а з іншого — паралізувала діяльність українських владних органів, які не могли добитися від німецьких комендатур дозволу на будь-яку господарську роботу або централізацію своїх структур⁵.

Від 11 липня 1941 р. німецькі окупанти заборонили будь-яку політичну діяльність українським організаціям, а також забо-

1 ГДА СБУ, ф. 13., спр. 372, т. 1, арк. 139

2 Там само, арк. 139-140; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 14, арк. 65.

3 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 18, арк. 3.

4 Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С. 118.

5 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941: Збірник документів і матеріалів. – С. 193-195.

ронили проводити політичні маніфестації на підтримку Акта 30 червня 1941 р¹. Наступного дня командувач поліції безпеки і СД в Генеральному губернаторстві попередив Айнзацгрупу «С», яка оперувала на території України, що «група Бандери направила до Києва біля 30 своїх членів із завданням створити там якнайшвидше український уряд такого зразка, як у Львові, і оголосити його там по місцевому радіо»².

Проте пильність гітлерівських спецслужб спочатку не послабила активності бандерівських похідних груп за Збручем, а арешти частини провідників не паралізували роботи всієї організаційної структури. Львівські бандерівці сформува-ли новий Крайовий провід на західноукраїнських землях, до складу якого було включено: І. Климів (крайовий провідник), Р. Кравчука (заступник крайового провідника, господарський референт), М. Степаняка (референт пропаганди), Ю. Гуляка (організаційний референт), О. Карачевського (військовий референт), Г. Пришляка (референт Служби безпеки)³. Уже на першому своєму засіданні новий КП ЗУЗ, який був базовим для діяльності організації в Україні, констатував, що німці не визнають самостійності української держави, а це ставить перед ОУН (Б) нові завдання. Було прийнято рішення, не йдучи на відвертий конфлікт із німцями (з огляду на розконспірованість та вразливість частини структур підпілля, а також переговорів, які Я. Стецько та С. Бандера намагалися вести, перебуваючи під арештом у Берліні), почати згортати всі створені ОУНівцями легально діючі молодіжні та жіночі організації, поступово повертатися до роботи винятково конспіративними методами, проводити військову підготовку членів організації, ховати всю зброю, боєприпаси, медикаменти і матеріальні цінності⁴. Кра-

1 ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 156, арк. 201.

2 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 398, т. 18, арк. 146-к – 146-л.

3 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т. 1. – С. 166.

4 У вітчизняних архівосховищах відклалося чимало протоколів мітингів українського населення з вимогою не тільки не перешкоджати будівни-

йовий провід виступив зі спеціальною «Заявою» в якій, між іншим, було сказано, що український народ, як ніколи близько, наблизився до свого ідеалу — створення незалежної держави. Але на цьому шляху на нього ще чекає чимало тяжких випробувань. Націоналісти оголосили, що Акт 30 червня назавжди залишиться в історії (тобто остаточно відмовилися його денонсувати, як того вимагали німці). Бандерівці також задекларували своє прагнення діяти лише в інтересах українського народу, а не піддаватися кон'юнктурним обставинам¹. Однак при цьому КП ЗУЗ наголошував на неможливості відкритих антинімецьких виступів (продиктованих емоціями, а не розумом) у час, коли Німеччина поборює більшовицьку загрозу, й наголосив на необхідності всім членам організації брати участь у розбудові громадського життя².

Найскладніше дотримуватись нового організаційного курсу було похідним групам, які перебували в гушці подій і починали в окремих випадках відверто конфліктувати з окупаційними органами влади, зокрема, ліквідовуючи створені німцями українські «допомогові комітети» або формуючи місцеві органи державної влади³. У звітах похідних груп детально описувалися заходи з формування державного апарату на давній підрадянській Україні. Зокрема, відомо, що протягом 10–11 липня 1941 р. ОУН (Б) сформувала у Житомирі Обласну управу на чолі з І. Луцюком та обласну екзекутиву організації (очолив М. Шевчук, розташовувалася на вулиці Лермонтовській,

---

цтву української держави, але із проханням дозволити повернутися на батьківщину С.Бандері. Мабуть, це був унікальний випадок в історії Другої світової війни, коли проти німецької окупаційної політики почалися масові мітинги невдоволених громадян (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 398, т. 18, арк. 142-146-н; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 15, арк. 1-95; спр. 16, арк. 1-14 тощо).

1 Проголошення Акта відновлення української держави 30 червня 1941 року. Зб. матеріалів і документів. – С. 92.

2 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 38, арк. 208.

3 Там само, арк. 209.

13)¹. До 16 липня в Житомирі вже було сформовано повністю міську й обласну владу, яку учасники похідних груп привели до присяги на вірність УДП та ОУН (Б)². 10 липня 1941 р. перші члени бандерівських похідних груп на чолі з П. Саком і М. Цациком прибули до м. Бишів на Київщині, а вже наступного дня групи націоналістів проникли в села Фасова і Пашківка Макарівського району³.

Коли вермахт зупинився на підступах до Київського укріпленого району, перед членами похідних груп, які мали завдання дістатися столиці й рухатися далі в напрямку Харкова, постало питання: що робити? Сконцентровані в с. Фасова коло Макарова учасники похідних груп 17 липня 1941 р. провели нараду, на якій вирішили, що В. Кук («Юрко») і Д. Маївський («Косар») повернуться на деякий час до Житомира, щоб там готувати і розмножувати у місцевих друкарнях агітаційний матеріал. Одночасно вони розробляли альтернативні маршрути просування в напрямку на Полтаву і Харків, схиляючись до думки, щоб відправити частину активу через Кременчук⁴, тобто шляхом, яким наступала перша танкова група вермахту.

Про неабияку активність похідних груп бандерівців на сході у цей період свідчить той факт, що вони до кінця липня дісталися до Вінниці, Житомира, Бердичева, Кривого Рогу, Миколаєва, Херсона⁵. А їхня робота зі створення адміністрації та організаційної мережі непокоїла не лише німців, але й радянську

---

1 Там само, спр. 376, т. 4, арк. 54; ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 41, арк. 1-2.

2 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 4, арк. 54.

3 Там само, спр. 398, т. 18, арк. 145; ЦДАВО України, ф. 2077, оп. 1, спр. 4, арк. 1-7.

4 Ковальчук І.В., Стельникович С.В. Нарис історії діяльності ОУН під проводом Андрія Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року. – Житомир: Рута, 2011. – С. 85.

5 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. – С. 222.

розвідку¹, яка, між іншим, зазначала, що до лав націоналістичних організацій активно вступають «націоналістично налаштовані» місцеві мешканці².

Реакція нацистів на активність бандерівських похідних груп була жорсткою. 17 липня 1941 р. з Берліна в окуповані області України надійшла директива з наказом затримувати членів похідних груп ОУН (Б). Того ж самого дня у Львові та інших містах Західної України були зачинені офіційні видання ОУН (Б)³. На допитах у Берліні Бандера та Стецько відмовлялися виступити із заявою про скасування Акта 30 червня. Більше того, 21 липня 1941 р. політичне бюро ОУН (Б) в Берліні опублікувало меморандум, у якому наголошувало на тому, що проголошення самостійницької декларації стало «історичним фактом», а «удар по українському уряду буде трактуватися українським народом як ворожий акт німецького райху проти ідеї української державності»⁴.

На жаль, впертість лідерів ОУН (Б) не врятувала окуповану німцями Україну від розшматування між різними адміністративно-територіальними одиницями, створеними гітлерівцями, а ОУНівських активістів від подальших репресій з боку нових «господарів» української землі. Проте певна інертність органів безпеки, які не могли миттєво розпочати масові арешти учасників похідних груп і членів мережі ОУН, неузгодженість між німецькими військовими, господарськими, цивільними та поліційними структурами дозволили націоналістам до 20-х чисел липня 1941 р. доволі активно розбудовувати український державний апарат на землях, зайнятих вермахтом.

---

1 Мочернюк Я. Діяльність підпільної Організації українських націоналістів на території Макарівського району Київської області // Зб. наук. статей учасників Третіх Всеукраїнських драгоманівських чит. молодих істориків, Київ, 12 березня 2010 / [відп. ред. О.В. Потилчак]. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – С.259-261.

2 Український здвиґ: Наддніпрянщина. 1941 – 1955. – С. 26.

3 ЦДАГО України, ф. 1, оп. 22, спр. 76, арк. 25.

4 Там само, спр. 227, арк. 17.

Певне уявлення про масштаби цієї державотворчої роботи ОУН (Б) від 22 червня до 22 липня 1941 р. дає «Звіт про роботу в справі організації державної адміністрації на терені західних областей України». У документі між іншим вказано, що бандерівці зуміли оголосити Акт відновлення української державності на всій території західних областей, у Житомирській та західних районах Київської області¹. У «Звіті» зафіксоване різне ставлення німецьких, угорських, словацьких і румунських військ до питання української незалежності — від лояльного до абсолютно ворожого².

Одразу ж після декларування самостійницького акта члени ОУН (Б), згідно зі свідченнями «Звіту», починали формувати місцеву державну адміністрацію (сільську, міську, районну, окружну й обласну)³. Сільська, міська та районна державні адміністрації були створені на території Станіславської, Львівської, Дрогобицької, Тернопільської, Рівненської, Волинської, Житомирської та західних районів Київської областей. Обласні управи були організовані в Луцьку, Львові, Рівному, Тернополі, Станіславі, Житомирі. У Дрогобичі, Вінниці та Кам'янці-Подільському обласна управа на 22 липня перебувала в стадії організації⁴. Обласні управи Тернополя, Луцька, Житомира, Станіслава були офіційно визнані німецькими військовими комендатурами, а управи у Львові та Рівному добилися фактичного визнання з боку німецьких військових чинників⁵. Також на території всіх західноукраїнських областей націоналісти зуміли сформувати окружні державні управи, які охоплювали території колиш-

---

1 Там само, спр. 115, арк. 23.

2 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т. 1.– С. 198.

3 ОУН в 1941 році: [документи]. Ч. 2 / [Упоряд.: О.Веселова, О.Лисенко, І.Патриляк, В.Сергійчук. Відп. ред. С.Кульчицький]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 351, 352.

4 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 15, арк. 8.

5 Там само.

ніх польських повітів¹. Судячи з документа, в створеної націоналістами державної адміністрації виникали часті «тертя» й конфлікти із ортс- і штадткомендатурами, що роззброювали українські міліцейські відділи, різноманітними господарськими службами армії, які намагалися на свій розсуд використовувати економічний потенціал регіону, та польською державною адміністрацією, яку в окремих регіонах дозволяли створювати німці та угорці, не рахуючись з існуванням відповідних українських установ².

Незважаючи на перепони з боку німців, угорців, румунів та поляків, український адміністративний апарат зумів налагодити діяльність окремих підприємств, торгівлі, контролював перерозподіл селянами землі, розділ колгоспного майна³. Його структура загалом була подібною і включала: голову, заступника, секретаря, адміністративний, господарський, суспільної опіки, культурно-освітній, фінансовий, праці, технічний відділи⁴.

Під прямим тиском німців бандерівці все ж зуміли до початку серпня 1941 р. завершити організацію державної адміністрації на території Кам'янець-Подільської⁵, Дрогобицької⁶ та Вінницької областей⁷. Подальші арешти керівників і активістів ОУН (Б) дезорганізували планову роботу. 29 липня арешти серед учасників похідних груп відбуваються на Вінниччині і Житомирщині⁸. 9 серпня 1941 р. гестапо арештувало провідного діяча бандерівської ОУН С. Ленкавського. Тоді ж німецькі

---

1 Там само.

2 Там само, арк. 9, 11.

3 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 15, арк. 9.

4 Там само.

5 Там само, арк. 9-10.

6 Там само, арк. 11-12.

7 Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. / [упоряд. В.І. Сергійчук]. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 176.

8 Там само. – С. 138-140.

спецслужби констатували серйозне невдоволення німецькою політикою з боку українського населення Галичини та підвищену активність бандерівців на Волині¹.

Гітлерівців також непокоїла різнопланова діяльність похідних груп ОУН (Б) на Великій Україні, яку їм ніяк не вдавалося припинити. Особливо хвилювали нацистів факти розбудови ОУНівцями української міліції на Київщині² та прихильне ставлення населення до прибулих бандерівців у центральних регіонах України³. 5 серпня 1941 р. Головне командування німецької армії віддало наказ про поголовне затримання всіх «українських політичних агітаторів», а особливо «мандрівних пропагандистів» з «групи Бандери», які своєю діяльністю могли, на думку німців, спричинити «хвилювання серед населення» й «складнощі у ставленні населення до німецьких військ». Відповідно до наказу членів похідних груп ОУН (Б) на схід від Збруча мали затримувати і передавати військовій розвідці для майбутньої відправки в Галичину⁴. Масові арешти розпочалися у Житомирській області й поступово розповсюджувалися в напрямку до Дніпра. Арешту й депортації за Збруч підлягали всі західні українці⁵. Головною мішенню гестапо в Центральній Україні у цей час була група В. Кука⁶, що перебувала в околицях Макарова — Києва⁷. Після тривалих розшуків її було виявлено, а більшість членів арештовано 31 серпня 1941 р.⁸ Тоді разом

---

1 Там само. – С. 150-151.

2 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 15, арк. 11.

3 Відновлення української держави в 1941 році. Нові документи й матеріали. – С. 168-169.

4 ЦДАВО України, КМФ-8, оп. 1, спр. 156, арк. 202.

5 Український здви́г: Наддніпрянина. 1941 – 1955. – С. 21.

6 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів. – С. 223.

7 ОУН в 1941 р. Документи. Частина 2. – К., 2006. – С. 423.

8 Мартинюк М. Спогади з підпілля / За редакцією Надії Олійник. – Лондон, 2000. – С. 13-14.

із В. Куком до рук гестапо потрапили Ю. Стефаник, П. Сак, О. Гай-Головко, Й. Позичанюк та ін.¹

Проте перші переслідування й арешти підпільників не зупинили їхньої активності. Упродовж серпня 1941 р. німецькі донесення з окупованої території України рясніють повідомленнями про те, що «група Бандери» розгорнула антинімецьку пропаганду під гаслами: «Геть чужоземну владу! Хай живе Степан Бандера!», «Україна — українцям», «Вільна і незалежна Україна»². Містами Західної України тоді прокотилася ціла низка маніфестацій на захист проголошеної незалежності. Фактично у політичну демонстрацію переросли 28 серпня 1941 р. похорони колишнього провідника ОУН на Волині В. Робітницького, який помер від туберкульозу у львівській лікарні. Сім тисяч учасників процесії пройшли вулицями міста з українськими прапорами, декларуючи рішучість віддати життя справі національного визволення³.

Незважаючи на заборони німецької влади і репресії, ОУНівці продовжували проголошувати самостійницький Акт у містах і селах Західної та Правобережної України, проводячи несанкціоновані мітинги і збори громадян. 5 вересня 1941 р. нацисти арештували 80% вищого керівного складу ОУН (Б) в Галичині (до 200 осіб, яких вивезли у Краків, а згодом понад 50 з них відправили до концтабору Освенцим⁴),

1 Україна в Другій світовій війні у документах.... – Т. 1.– С. 172.

2 Київська група Проводу ОУН(Б), Східна група або група В.Кука, яка мала оголосити незалежність у столиці й створити Центральне УДП, включала 30 осіб. Окрім В.Кука, до неї входили провідні діячі бандерівської організації та її прихильники Д.Мирон, Я.Старух, Д.Маївський, Ю.Стефаник, О.Гай-Головко, Й.Позичанюк, П.Сак, І.Міtringа, Б.Левицький, В.Ревак, Р.Паладійчук, Т.Онишкевич та ін. (Детальніше див.: Кук В. Державотворча діяльність ОУН у 1941 році // Визвольний шлях. – № 7. – липень. – 2001. – С. 36-55).

3 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів. – С. 231-232.

4 Кук В. Державотворча діяльність ОУН. Акт відновлення української держави 30 червня 1941 р. – С. XVII.

однак націоналістичні похідні групи продовжували діяти автономно¹. Їхня робота мала масштабний і системний характер як у аграрних районах центру, так і в промислових районах південного сходу України. На Хмельниччині, Вінниччині, Житомирщині та Київщині ОУНівцям поряд із розбудовою адміністративного апарату вдалося до серпня 1941 р. створити масову (по 100–200 осіб на район) структуру молодіжної організації «Січ», яка копіювала існуючі на початку ХХ ст. в Галичині військово-спортивні товариства². Головним осередком роботи бандерівської організації в південно-східному регіоні став Дніпропетровськ. Сучасний дослідник Д. Куделя так характеризував появу націоналістів у області: «Перші члени Організації Українських Націоналістів з'явилися в Дніпропетровській області ще під час боїв за обласний центр. Це були учасники роїв Південної Похідної Групи, скеровані для роботи на лінії Дніпропетровськ — Донбас — Крим. У сам Дніпропетровськ свій рій привів наприкінці серпня 1941 р. Т. Семчишин («Річка»). Серед учасників цієї групи був також представник Головного Проводу ОУН З. Матла («Святослав Вовк»), який після приходу до місця призначення перебрав на себе повноваження Голови Крайового Проводу. За допомогою членів Південної похідної групи, головно її учасника В. Регея («Кота»), була створена обласна управа з представників патріотично налаштованої української інтелігенції на чолі з професором П. Олійниченком. Сам В. Регей був призначений завідувачем організаційним відділом управи, водночас обіймаючи керівництво обласним проводом ОУН. Дніпропетровська обласна управа була єдиним відомим дотепер органом самоврядування на окупованій німцями території Східної України, на печатці та кутовому штампі якої поруч із

---

1 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів. – С. 443.

2 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т. 1.– С. 252.; Русначенко А. Народ збурений. – С. 28.

її власним найменуванням та тризубом стояв напис «Українська держава»...»¹

Майже одночасно із міською та обласною управами в Дніпропетровську аналогічні органи влади (тобто міські управи) ОУН (Б) створила в Кривому Розі (очолив інженер С. Шерстюк)², Дніпродзержинську (голова — А. Самійленко), Нижньодніпровську. Під впливом бандерівців були управи в Нікопольському³, Магдалинівському, Царичанському, Кам'янському, Софіївському районах⁴.

Коли німці розгорнули репресії проти учасників похідних груп, що легально діяли в області, 3. Матла 3 вересня 1941 р. провів у Дніпропетровську першу нараду Проводу південних українських земель (ПвУЗ). На зібранні було прийнято рішення згорнути роботу похідних груп на Півдні України й перейти до формування структур підпілля. Перед нелегальною організацією ставилися наступні завдання: створити розгалужену і міцну організаційну мережу, яка б, демонструючи свою ідейність, силу та авторитетність, могла здобути довіру народних мас; розгорнути широку освітньо-пропагандистську роботу серед українців з метою «декомунізації» населення; почати антинімецьку агітацію; організувати акції оборонного характеру для захисту населення від репресій окупаційної влади й одностороннього втягування місцевих громадян до національно-визвольної боротьби⁵. Протягом осені 1941 р. ОУН (Б) зуміла

---

1 Дарованець О., Марчук І., Мороз В. Предвісник УПА – Володимир Робітницький // *Визвольний шлях*. – № 9. – 2002. – С. 38-39.

2 Горбань А.В. Процес переходу до підпільних форм боротьби з метою реалізації державотворчої програми ОУН(Б) у світлі репресивних заходів нацистської влади // *Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей*. – Вип. 10. – Ч. 2. – К., 2006. – С. 39.

3 Русначенко А. Народ збурений... – С. 29.

4 ЦДАГО України, ф. 1, оп. 22, спр. 115, арк. 56; ДАЖО, ф. Р-5013, оп. 2, спр. 22996, арк.62; Там само, ф. Р-1151, оп. 1, спр. 2, арк. 30

5 Куделя Д. Дніпропетровці в Українській повстанській армії // *Український визвольний рух*. – 36. 1. – Л., 2003. – С. 87-88.

серйозно закріпитися на Придніпров'ї, створивши, крім обласного, окремі окружні проводи — Криворізький, Кам'янський (Дніпродзержинський), Нікопольський, Новомосковський (згодом — Павлоградський), Синельниківський. Окружним проводам традиційно підпорядковувалися районні ексекутиви¹. Тобто організація в області була розбудована протягом двох-трьох місяців до низового рівня.

Одночасно із розбудовою структур підпілля на Придніпров'ї З. Матла у вересні 1941 р. відправив один із роїв похідної групи «Південь» на територію Донбасу в тогочасну Сталінську область². До кінця 1941 р. прибули в регіон націоналісти зуміли «акліматизуватися» і згуртувати навколо себе частину місцевої української інтелігенції, учасників національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр., створити нелегальну мережу організації із двома обласними проводами у Сталіно та Ворошиловграді, окружними і районними структурами в Авдіївці, Волновасі, Горлівці, Ворошиловську, Костянтинівці, Комсомольську, Макіївці, Маріуполі, Ясинуватій, Андріївському, Артемівську, Будьонівську, Ольгінську, Чистяківському³. У кожному більшому місті Донбасу ОУН (Б) також зуміла створити мережу нелегальних явочних квартир, які утримувалися місцевими мешканцями⁴.

Аналогічно, як і на Донбас, з Дніпропетровщини окремий рій південної похідної групи (15 осіб) проник на територію За-

---

1 Діяльність С.Шерстюка в Кривому Розі була особливо активною. Місто було дерадянзоване, перейменовано вулиці, відкрито українські культурні, спортивні установи, церкви тощо. (Детальніше див.: Стахів Є. ОУН у боротьбі з німецькими нацистами на Наддніпрянщині. (Програмові зміни в ОУН) // Сучасність. – 1986. – № 301, 302, 303, 304; Іванченко І. Діяльність похідних груп ОУН на Дніпропетровщині в роки II світової війни. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 32, 37.)

2 Нікополь, подібно до Кривого Рогу, також був дерадянзований. Перейменовано вулиці, засновано культурно-просвітні товариства тощо (Детальніше див.: Іванченко І. Діяльність похідних груп ОУН на Дніпропетровщині в роки II світової війни. – С. 33, 37).

3 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т. 1. – С. 200-202.

4 Там само. – С. 199.

поріжжя. Поява бандерівських активістів в обласному центрі була зафіксована німецькою поліцією 8 жовтня 1941 р.¹. На той момент гітлерівці вже зуміли організувати міську та обласну управу з місцевого населення (фольксдойчів, росіян і українців), що спровокувало конфлікт між німецькою адміністрацією та прибулими, які намагались проникнути у владні структури. Коли це не вдалось, ОУНівці почали діяти через своїх місцевих прихильників, названих гітлерівцями «маріонетками», які поставили «нахабні вимоги» позвільняти з органів управління фольксдойчів та росіян і замінити їх українцями². Активність членів ОУН (Б) призвела до їхнього арешту і депортації на захід України в грудні 1941 р.³.

До кінця 1941 р. шість роїв (по шість осіб у кожному) південної похідної групи проникли на територію Криму⁴. Завданнями активістів було створення підпільної мережі, встановлення контролю над місцевою адміністрацією і українською поліцією, агітаційна діяльність⁵. На грудень 1941 р., завдяки енергійним пошуковим заходам, гестапо зуміло арештувати одного із керівників підпілля, «відповідального за район Сімферополя»⁶.

Дорогою на південь України члени похідної групи ОУН (Б) «Південь» вдруге (після арештів серпня і вересня 1941 р.) закріпилися на Вінниччині та Кіровоградщині, де були створені відповідні обласні проводи⁷.

Тим часом, коли за Збручем учасники похідних груп діяли нелегально, повсякчас перебуваючи під загрозами арештів, на території Західної України (за межами великих міст) актив ОУН (Б)

---

1 Там само. – С. 199.

2 Нікольський В.М. Підпілля ОУН(б) у Донбасі. – С. 23.

3 Там само. – С. 26.

4 Там само. – С. 27-28.

5 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – С. 439-440.

6 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – С. 440.

7 Там само.

ніяк не хотів змиритися з новими реаліями. Низові ланки бандерівської ОУН продовжували працювати, не вдаючись до конспірації. Більшість членів організації сподівалися на швидке вирішення конфлікту з Німеччиною і на визнання останньою відновленої незалежності України. Інспектуючи в серпні 1941 р. Дрогобицьку, Львівську, Тернопільську і Станіславську обласні структури ОУН (Б), член Головного Проводу М. Степаняк¹ зі здивуванням виявив, що низові структури цілковито не усвідомлюють серйозності конфлікту з Німеччиною².

Безпечність низових керівників у Західній Україні зробила можливим черговий масований удар німецьких спецслужб по структурах ОУН (Б) 15 вересня 1941 р. За ґратами опинилося півтори тисячі ОУНівців³. Гестапівці від імені німецького військового командування запрошували представників ОУН (Б), які легально діяли в Західній Україні, «на наради» стосовно якихось управлінських питань і негайно арештовували всіх зібраних⁴.

Отримавши інформацію про масові арешти, М. Лебідь зумів до вечора 15 вересня 1941 р. скликати уцілілих керівників ОУН (Б) у Львові на нараду на конспіративній квартирі по вул. Пекарській. На збори прийшли: Р. Кравчук, М. Прокоп, І. Климів, І. Равлик, М. Арсенич, Д. Мирон, Д. Маївський, М. Турчманович⁵. М. Лебідь поінформував присутніх про масові арешти у Львові та околицях, зібрав від них зустрічну інформацію про репресії⁶ й оголосив про повний перехід організації до підпілля й початок боротьби проти німецької окупації⁷.

---

1 Там само. – С. 442.

2 Там само.

3 Там само.

4 Іванченко І. Діяльність похідних груп ОУН на Дніпропетровщині в роки II світової війни. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 26.

5 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т.1, арк. 23-24.

6 Там само, арк. 29.

7 Там само.

Як видається, такі заходи були запізнілими. Нацисти щодня нарощували проти ОУН (Б) свій терор. 17 вересня 1941 р. поліція безпеки надіслала телеграму командуванню німецької 11-ї армії, в якій наполягала на негайному арешті і депортації до Тернополя або Львова членів «руху Бандери», які займають-ся політичною діяльністю на території Великої України¹. Того самого дня в огляді ситуації на окупованій території СРСР спеціалісти із гітлерівських спецслужб констатували чергову радикалізацію настроїв у середовищі бандерівської ОУН, яку вони охарактеризували як посилення «фракції безкомпромісних» у межах бандерівського руху². 19 вересня 1941 р. під час арешту член ОУН (Б) застрелив офіцера СД М. Сендегу. Відповіддю стала страта 50 арештованих ОУНівців та цивільних заручників³.

Залишки керівників бандерівської ОУН, які перебували на свободі, наприкінці вересня — на початку жовтня 1941 р. зібралися на свою першу підпільну конференцію під німецькою окупацією. Конференція проходила у передмісті Львова Збоїськах⁴ на квартирі директора місцевої школи⁵. Учасниками зібрання стали М. Лебідь — член Головного Проводу, тодішній фактичний керівник ОУН (Б); Д. Мирон — член Головного Проводу, провідник бандерівської ОУН на Осередній і Східній Україні; І. Ребак — член Головного Проводу; В. Кук — член Головного Проводу, провідник ОУН (Б) на Південній Україні; І. Равлик — член Головного Проводу, заступник референта СБ ОУН (Б); О. Мащак — член Головного Проводу, референт зв'язку; М. Степаняк — член Головного Проводу ОУН (Б);

---

1 Мірчук П. Гітлерівський наступ на українських самостійників // Стецько Я. 30 червня 1941. – С. 428.

2 Панченко О. Мирослав Прокоп. Нариси політичного портрету. – Гадяч, 2001. – С. 47.

3 Там само. – С. 48.

4 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 3, арк. 22.

5 Україна в Другій світовій війні у документах... – Т. 1. – С. 277.

І. Климів — член Головного Проводу ОУН (Б), керівник організаційного відділу військової референтури¹. Головуючим на конференції був М. Лебідь, а основним доповідачем — Д. Мирон. У дискусіях участь брали І. Климів, В. Кук, М. Степаняк². Метою конференції стали оцінка загальної ситуації, оцінка вірності тактики, яку обрала ОУН (Б) на початку війни, визначення завдань і тактики боротьби на найближчий час³.

У ході дискусій всі учасники конференції зійшлися на думці, що Німеччина остаточно визначилася зі своїм негативним ставленням до ідеї української державності. Однак точно ніхто не міг передбачити подальшу поведінку окупаційної адміністрації. Керівники ОУН (Б) губилися у здогадах стосовно того, чи нацисти дозволять якусь обмежену культурно-освітню діяльність української інтелігенції, чи заборонять усе українське, чи дадуть дозвіл на обмежене самоуправління, чи будуть керувати всім власноручно тощо⁴. Через це надзвичайно складно було визначитися із позицією стосовно німців, яку мала зайняти організація. З одного боку, було бажання негайно розпочати активне протистояння. Але, з іншого — мало місце розуміння того, що виступ проти Німеччини спричинить повне фізичне знищення структур організації. Тому було прийняте рішення — не провокувати німців на подальші репресії активними діями, добитися цим перерви у репресивних заходах, що дозволить цілковито законспірувати структури ОУН (Б), максимально використовувати всі легальні можливості для роботи, проникаючи до мистецьких спілок, навчальних закладів, адмі-

---

1 Там само. – С. 285.

2 ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 3, арк. 22.

3 Так стверджував на допитах після захоплення радянськими органами держбезпеки М. Степаняк, інші джерела вказують на с. Сороки під Львовом, як на місце проведення конференції (Див. свідчення М. Прокопа у книзі: Панченко О. Мирослав Прокоп. Нариси політичного портрету. – С. 48). ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т.1, арк. 30.

4 Там само, арк. 30.

ністрації, поліції і беручи під свій контроль всі ці структури¹. Така тактика випрацьовувалася також з огляду на те, що припускалася перемога Німеччини у війні, яка могла призвести до її тривалого домінування на українських землях. З огляду на такий прогноз розвитку ситуації ОУН (Б) мала бути готова до багаторічного протистояння з німецькими окупантами².

Спроба ОУН (Б) відновити незалежність України та розбудувати її державний апарат у 1941 році зазнала фіаско. Нацисти доволі швидко зорієнтувалися, чим їм загрожує надзвичайно радикальна позиція бандерівської Організації, і не дозволили націоналістам втілити в життя свої плани повною мірою. Проте навіть зробленого цілком досить, аби стверджувати, що ОУН (Б) до державного будівництва у 1941 році була набагато більш підготована, ніж, скажімо, Центральна Рада і Генеральний секретаріат у 1918 році. Якщо в роки перших визвольних змагань лідери українського політикуму тільки під тиском історичних обставин йшли на радикальні самостійницькі кроки (від яких за «більш лагідних умов» легко утримувалися б), то керівники бандерівської ОУН самі зробили спробу «тиснути на обставини». І хоча програли боротьбу з німецьким апаратом безпеки, досягнули абсолютно унікальних у тих умовах здобутків, а найголовніше — легітимізували основи боротьби за державність, яку продовжувало націоналістичне підпілля впродовж наступних років.

---

1 Там само, арк. 31.

2 ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т.1, арк. 32.

“

Коли б ми пов'язали різні політичні угруповання тільки формально, а вони далі хотіли б іти власними політичними шляхами, не тільки у другорядних питаннях, а й у принципових справах української внутрішньої і зовнішньої політики, – то у висліді, замість скріплення, було б послаблення, замість об'єднання – взаємне паралізування.

Степан Бандера
«До проблеми політичної консолідації»

Василь Деревінський
доктор історичних наук,
професор кафедри політичних наук
Київського національного університету
будівництва та архітектури

Формування основ
адміністративного
устрою та місцевого
самоврядування
Української держави
на період національно-
визвольної війни
в інструктивних
матеріалах ОУН(б)
та УПА

Реформування системи адміністративного управління в Україні актуалізує важливість ґрунтовного вивчення попереднього історичного досвіду формування основ української державності. Цінність становлять теоретичні розробки та практичні заходи державних інституцій, політичних і громадських організацій, військових формацій тощо. В цьому контексті дослідницький інтерес викликають напрацювання представників українського національно-визвольного руху, зокрема Організації українських націоналістів (бандерівців) ОУН(б) та Української повстанської армії (УПА). Осмислення їхньої діяльності становить вагомість не лише з огляду на її малодослідженість, але й тому, що ОУН(б) та УПА здійснювали розбудову держави в умовах війни. Останній момент особливо підвищує значимість розгляду означеної теми, враховуючи нинішню війну з Росією та майбутню перспективу визволення українських земель від російської окупації.

Сучасні науковці розкривають окремі питання державотворчих звершень ОУН(б) та УПА. Тут можна відзначити студії І. Патриляка¹, В. Мороза², В. Ухача³, А. Рибак⁴.

-
- 1 Патриляк І. Державне будівництво в планах ОУН (травень 1941 року) / І. Патриляк // Київська старовина. – 2003. – № 2. – С. 92 – 113.
  - 2 Мороз В. Місцеве самоврядування в діяльності місцевих громад. Мат-ли наук.- практ. конф. (Львів, 24 – 25 червня 1999 р.). – Львів, 1999. – С. 29 – 30.
  - 3 Ухач В. Генезис державотворчих ідей проводу українських націоналістів у 40 – 50 роки ХХ століття / В. Ухач // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 47 – 49.
  - 4 Рибак А. І. Українська держава у планах ОУН (1939-й – 1950-ті роки). (Історико-політологічний аналіз): монографія / А.І. Рибак. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2007. – 224 с.

Діячі українського національно-визвольного руху, котрі на установчому з'їзді у 1929 р. утворили ОУН, в програмних матеріалах об'єднання зазначили етапність трансформації органів влади у відродженій державі. На час визвольної війни вся повнота влади мала концентруватися в єдиному керівному центрі, контрольованому керманічем з широкими повноваженнями. В ході утвердження стабільного функціонування державного механізму на главу держави покладалося зобов'язання підготувати належні умови для проведення виборів до найвищих представницьких органів влади. Новообраний парламент Української держави на своєму засіданні обирає главу держави, а той призначає виконавчу владу, відповідальну як перед главою держави, так і парламентом. З обранням найвищого органу представницької влади та глави держави мав завершитися обумовлений потребами визвольної війни і первинної оборони здобутої незалежності період максимальної концентрації влади в одних руках.

Деконцентрація влади вела і до децентралізації адміністративного устрою держави, основою якого, згідно із засадами програми ОУН 1929 р., передбачалось саме місцеве самоврядування. Навіть йшлося про те, що адміністративно-територіальні одиниці держави рівня краю матимуть свої представницькі законодавчі органи та свою виконавчу владу¹. Тобто в програмі ОУН недвозначно наголошувалося про підтримку традиційного для українського народу громадського самоврядування, яке мало гарантувати стабільний розвиток українського суспільства та держави.

У 1930-х рр. інтелектуали українського підпілля деталізували стратегію і тактику боротьби за визволення України та розбудови відновленої держави. Зважаючи на окупацію української території чотирма державами при мовчазній згоді ін-

---

1 ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. – Мюнхен: Вид-ня ЗЧ ОУН, 1955. – С. 6.

ших провідних країн світу, візії визволення і відродження суверенного, соборного українського політичного організму було надзавданням. Таким, що могло не мати перспектив реалізації представниками одного покоління. Обнадійливим для діячів українського визвольного руху став новий перерозподіл кордонів в Європі, спричинений початком Другої світової війни. Вже в 1940 р. ОУН(б) утворює комісію з державного планування на чолі з В. Горбовим, покликану виробити комплекс заходів для членів організації з розбудови органів української державної і місцевої влади на випадок догідної ситуації для проголошення незалежності України.

У травні 1941 р. з'являються інструкції Револьюційного Проводу ОУН(б) для організаційного активу в Україні на період війни під назвою «Боротьба й діяльність ОУН під час війни». В них зазначалося, що «скріплення суверенності Української держави — єдине мірило устарево-державних і суспільних перемін»¹. І далі йшлося: «тільки така Українська Держава, що її збудує український народ з власної волі й ініціативи матиме основи, щоб перетривати усі ситуації та буде повноправним партнером між суверенними державами. Той факт, чи у відповідний момент ініціатива вийде з нутра українського народу, чи цілий народ буде захоплюваний подіями — буде свідомством його політичної зрілості до суверенності»².

Зрозуміло, що в ході війни немає часу для розлогих дискусій і дебатів, тож відповідно до постанов установчого збору ОУН 1929 р. на цей перехідний період влада мала концентруватися у керівників певної територіальної одиниці. З часом вибудови державних структур мала постати вертикаль влади, зав'язана на відповідних міністерствах. Себто планувалося налагодити діяльність уряду, який би централізував у своїх

---

1 Патриляк І. К. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940–1942 роках / І. К. Патриляк. – Київ, 2004. – С. 471.

2 Патриляк І. К. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940–1942 роках / І. К. Патриляк. – Київ, 2004. – С. 487.

руках управління державними справами відновленої країни. Що цікаво, на той момент державотворення не передбачалося надання великим територіальним одиницям права виключного централізованого керівництва над усіма ділянками життя території, а надавались повноваження з контролю та координування. Вже тоді зазначалося про творення максимально сприятливих умов для розвитку ініціативності, свободи творчого пошуку, самодіяльності народу в усіх видах діяльності. «Творчій ініціативі одиниці давати шляхи розвою,— йшлося в інструктивних матеріалах,— а не впихати все в наказані з гори форми, щоб завдяки творчій свободі української людини розбудовувалося життя на українських питомих основах. Уже в період необхідної централізації всього слід мостити шляхи для розгалуженого розвою всіх ділянок життя»¹.

Одразу ж на визволеній території задіявалися самоврядні механізми, «голос громадського чинника у дорадчій формі». В короткий період на місцях мали постати «народні комітети» як дорадчо-виконавчі інституції, які здійснювали працю щодо господарського самоврядування. ОУН(б) як керівна структура національно-визвольної війни мала, згідно з інструкціями, сприяти становленню самоуправ сіл і міст, підготувати і провести виборчі кампанії до органів державної самоуправи. Скажімо, потрібно було вільним вибором селян обрати народні комітети селян, які розпоряджалися майном МТС і колгоспів, займалися справами розвитку сільського господарства, і під керівництвом державних органів проводити перебудову колгоспної системи на своєму терені. В інструкціях рекомендувалося, щоб селянські комітети самостійно вирішували свої справи, без наказового втручання вищих державних органів. Селянські комітети також отримували право опрацювати проект аграрної реформи та обра-

---

1 Патриляк І. К. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940–1942 роках / І. К. Патриляк. – Київ, 2004. – С. 486.

ти представників на всенародний Установчий з'їзд для реалізації остаточних змін.

В умовах війни і можливих диверсій в перший період становлення Української держави на керівні посади в органи державної влади передбачалося призначати членів ОУН(б), а в разі потреби місцевих найкращих представників. Критерієм добору мали бути моральні якості, авторитет і довір'я серед громадян, висока фахова кваліфікація та організаторські здібності. Не передбачалося запровадження якогось спеціального відношення між членами і не членами ОУН у фаховій ієрархії. Органи самоврядування мали обиратися з мешканців регіону, де вони формувалися. Враховувався тоді і національний фактор.

В інструкціях зазначалося, що для ефективної розбудови органів місцевої адміністрації найважливішими були кадри, нові люди, творчі українські люди, виховані на основах української духовності. Тому передбачалося розробляти притаманну українству систему організації влади і виховання кадрів. При першій можливості відкривати школи для виховання майбутніх громадян української держави. У школі учням мали давати знання про боротьбу за свободу, людську гідність, правдиву історію України, національних героїв тощо.

Щоб під час руйнування старого радянського ладу і сприяння активізації громадянської ініціативи не призвести до загального хаосу і анархії, передбачалося зберегти на перехідний період деякі елементи старої системи. Зберігався з певними модифікаціями існуючий адміністративний поділ. Територія української держави поділялася на області, округи, райони та громади. На західноукраїнських землях утворювалася ще така адміністративна одиниця, як Крайове Правління. Воно мало підлягати центральному уряду Української Держави і бути зверхньою владою для підлеглих обласних правлінь. Така адміністративна одиниця вважалася доцільною з того огляду, що на західноукраїнських землях були відмінні умови від інших областей, там радянська тоталітарна

система вкоренилась на ту реальну дійсність, яку треба було перебудувати після польської займанщини. Перед Крайовим Правлінням західних областей стояло завдання кермувати й координувати перебудовою в усіх ділянках життя за одноцільним планом і одною системою, щоб якнайшвидше усунути відмінності між західноукраїнськими і центрально- та східноукраїнськими землями. Після уніфікації державної та суспільної структури між цими землями Крайове Правління планувалося ліквідувати.

Обласний адміністративний апарат наділявся елементами самоуправління, отримуючи право розпоряджатися продуктами господарювання, відсилаючи центральному уряду лише надлишки виробництва. В компетенції облуправління було налагоджувати самовистачальність області в соціально-економічній та інших сферах.

Згідно з інструкціями Революційного Проводу ОУН(б) від травня 1941 р. члени організації розгорнули заходи зі створення місцевих органів влади і самоврядування на звільнених від радянської влади землях в червні-липні 1941 р. Згодом ці засади діяльності використовувалися при встановленні органів влади у так званих повстанських республіках на території Волині і Галичини (Антонівській, Деражнянській, Колківській, Космацькій та ін.).

Розроблялися нові інструктивні матеріали. Головна команда УПА 1 травня 1943 р. видала розпорядження про встановлення військових адміністрацій на підконтрольній території. Невдовзі з'явилися документи щодо розбудови органів місцевої влади та самоврядування. За підписом командира УПА Кліма Савура та шефа політичного штабу УПА Романа Галина вийшов наказ ч. 7 від 27 серпня 1943 р. про врегулювання різних сфер життя громадян¹. Вказувалося негайно приступити до підготовки виборів до сільських і районних рад

---

1 Літопис УПА: Нова серія. – Торонто; Київ, 1999. – Т. 2. – С. 10.

та земельних комісій. Останні мали до кінця вересня 1943 р. розділити між селянами колгоспні і залишені поляками землі. Йшлося в наказі також і про таке важливе питання для майбутнього держави, як розбудова системи освіти. Відповідно запроваджувалося загальне навчання шкільної молоді; налагоджувалася робота народних, середніх та фахових шкіл.

Особливості функціонування цивільної адміністрації й місцевого самоврядування на звільнених від окупантів українських землях було унормовано «Розпорядженням про встановлення адміністрації на терені України» Головною командою УПА від 1 вересня 1943 р. запроваджувався поділ української території на села, міста, райони, повіти (округи) та області. На всіх цих адміністративних рівнях мали діяти ради та управи.

Ради різних рівнів мали видавати розпорядження, інші документи та бути помічними, дорадчими органами відповідних управ. Управи різних рівнів були виконавчими адміністративними органами вищої влади відповідної ради, одночасно контрольним органом нижчої адміністративної влади та мали право на підставі дорученої їм компетенції в межах свого адміністративного терену видавати різного роду розпорядження, накази, обіжники, оголошення і т.п. До компетенції міських, районних, повітових і обласних управ та рад належали всі справи адміністративного, економічного, культурно-освітнього, поліційного характеру, крім того, деякі справи військові і справи судові господарчого характеру.

Обирати ради мали право всі місцеві мешканці, що досягли 18 років, таємним, загальним, безпосереднім стосунковим голосуванням з-поміж кандидатів, котрим виповнився 21 рік. Склад ради варіювався залежно від чисельності населення — від 12 до 60 членів.

Сільську, міську (підпорядковану району), районну управу обирали відповідні ради з подальшим затвердженням повітовим старостою (або окружним головою). Повітову (окружну) і міську (підпорядковану області) управи призначала

обласна управа. Обласну і міську (підпорядковану Міністерству внутрішніх справ чи Раді Міністрів) управи призначали Міністерство внутрішніх справ чи Рада Міністрів (тобто центральний уряд Української держави). В склад управи входили голова (посадник, староста), його заступник і секретар. Міські, районні, повітові (окружні) і обласні управи мали ще в штаті референтів (керівників відділів). Зокрема, референтів, котрі відали справами адміністративними, господарсько-рільничими, шляховими, фінансовими, освіти і культури, соціального забезпечення, охорони здоров'я, промислово-торговельними, військовими та ін.¹

Таким чином, проаналізувавши інструктивні матеріали ОУН(б) та УПА, можна зробити висновок, що ці структури українського національно-визвольного руху навіть під час військових дій передбачали можливість залучення громадськості до управління державою. Тобто, незважаючи на специфіку панівних тоді у Європі нацистсько-фашистсько-комуністичних ідеологічних тенденцій та правлячих тоталітарних режимів, а також необхідної під час національно-визвольної війни централізації влади, в теорії і практиці ОУН(б) та УПА фігурували оптимальні до існуючих військово-політичних умов засади адміністративного та місцевого самоврядування. Їх наявність певною мірою розвінчує міфи про засадничу абсолютну авторитарність і тоталітарність ОУН(б) та УПА. Свою стратегію і тактику діяльності ці українські визвольні структури не могли вибудовувати поза межами тодішнього ідеологічного контенту, тому в їхніх документах відображені притаманні епосі певні ідеологічні віяння. Концептуальні підходи діячів ОУН(б) та УПА до розбудови на звільнених від окупантів землях державних органів влади і самоврядування, мабуть, вартує враховувати про розробці стратегії і тактики визволення від російських інтервентів українських територій.

---

1 Літопис УПА: Нова серія. – Торонто; Київ, 1999. – Т. 2. – С. 628 – 631.

Наша ідея волі, самобутності та
свобідного розвитку народів є
протиставна більшовицькому
поневоленню, нівелюванню і
винищуванню цілих народів.
Наша ідея соціальної
справедливості – протиставна
більшовицькому фальшивому
зловживанню соціальними гаслами
для обдурювання мас чужих народів
і прикривання найреакційнішого
соціального гноблення в цілому
СРСР.

Наша ідея рівності та братерства
всіх людей в народі – протиставна
до більшовицької класової теорії та
до їхньої практики, яка перетворює
народні маси в невільників і
жебраків з одного боку, а з другого –
дає необмежене панування і сваволю
панівній кліці комуністичної партії.

Степан Бандера
«До засад нашої визвольної політики»

Микола Посівнич

кандидат історичних наук,

науковий співробітник

Інституту українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України,

президент фонду «Літопис УПА» ім. Володимира Макара

Організаційні, суспільні
і воєнні аспекти
«Будови держави
від першого села»
в державотворчих
концепціях ОУН

Упродовж декількох десятиліть боротьба ОУН і УПА була одним з основних виявів змагань народу до відновлення національної держави. Формування сучасної державності та основ громадянського суспільства, об'єктивне висвітлення та неупереджене осмислення минулого має особливу вагу. Вивчення ідейно-теоретичних засад та історичного досвіду організацій українського визвольного руху ХХ ст. є необхідною передумовою для віднайдення шляхів успішного розвитку країни.

З раціональної точки зору тодішнє становище України, окупованої чотирма державами внаслідок цілковитої поразки визвольної боротьби 1917–1921 рр., виглядало доволі безнадійно, і саме тому своєю діяльністю ОУН прагнула викликати бажання змін, а згодом і втілити їх. Визнаючи незаперечним право нації на опір і визвольну боротьбу проти окупантів, ОУН бачила вихід у вихованні та накопиченні «національної енергії», що зможе бути спрямована на здобуття Української Самостійної Соборної Держави.

Упродовж ХХ століття український визвольний рух змінював свої форми боротьби від національно-культурницьких до воєнно-політичних, підпільних і політичних, а на сучасному етапі перейшов знову до воєнно-політичних. Саме в цих процесах важливу роль відіграв полковник Євген Коновалець,

який залишив глибокий слід в історії не лише визвольного руху, а й вплинув на весь процес здобуття Україною незалежності. Попри свої заслуги перед Україною у важливих для перебігу історії подіях, він вчинив річ значно важливішу — організував процес визвольної боротьби, розвиток якої відбувався, незважаючи на ліквідацію його керівників. У кожній проблемі Коновалець вмів відділити головні завдання від другорядних, в людині побачити позитивні якості, вкрай необхідні для виконання завдань, умів ігнорувати суперечки з несуттєвих питань або й ті, які були лише теоретичними, про які його досвід підказував, що невідомо, чи на практиці вони постануть. Цим він не створював опонентів, а то й ворогів з людей, корисних для загальної справи, і в цьому, мабуть, таїна його осягів як політичного діяча, при якому відбувався не процес поділу, розколів і взаємного поборювання, а навпаки, об'єднання заради спільної мети. Його кредо «Хто працює, той главує» дало змогу розвинутися цілій плеяді молодих націоналістичних лідерів, яких згодом назвали бандерівцями.

Євген Коновалець, на відміну від багатьох інших, бачив важливість не лише пропаганди ідей самостійництва, а й необхідність розробки світоглядної доктрини. Саме він відновив видання «Літературно-Наукового Вісника» та призначив редактором Дмитра Донцова, що мало далекосяжні наслідки та принесло ті результати, на які сподівалися.

Маловивченою сторінкою діяльності Коновальця як керівника Української Військової Організації (УВО) є його вплив на Пласт та інші молодіжні організації. Начальна Команда УВО не обійшла своєю увагою процес виховання молоді, яка в майбутній війні повинна була сказати вирішальне слово. Цю ділянку роботи взяли на себе його побратими, зокрема полковник Іван Чмола.

У середині 1920-х років УВО являла собою воєнізовану структуру під номінальним керівництвом екзильного уряду ЗУНР на чолі з Євгеном Петрушевичем та Державним цен-

тром УНР, формально залишаючись аполітичною. Одним з основних її завдань було зберегти військові кадри для подальшої визвольної боротьби. Однак багато колишніх вояків УГА та Армії УНР не влилися в новий підпільно-політичний рух, а вибрали легальний спосіб діяльності чи просто повернулися до цивільного життя.

Натомість масовий вступ до УВО молоді, що не брала участі у воєнних діях, та перехід еміграційних урядів на радяно-фільські та пропольські позиції підштовхували суто військову організацію до ширших, власне, політичних, форм діяльності. Тим часом багато молодіжних націоналістичних організацій виникало в Західній Україні (Група української державницької молоді, Організація вищих класів українських гімназій, Союз української націоналістичної молоді) та в середовищі української військово-політичної еміграції (Група української націоналістичної молоді, Союз української незалежної молоді, Легія українських націоналістів). Розростання націоналістичного руху спонукало ці структури до об'єднання та вироблення спільної програми дій.

У 1920–1930-х роках західноукраїнські землі стали епіцентром визвольної боротьби українського народу. В цей період у національному русі виділилося дві основні політичні течії. Легальні політичні партії займали позицію мирного тиску на польські урядові структури, широко використовуючи у цьому парламент, легальну пресу, санкціоновані мітинги та демонстрації. Зневіра у досягненні незалежності України легальними засобами змусила молоде покоління шукати нових шляхів для національно-визвольної боротьби. Радикальна програма ОУН імпонувала частині молоді своїми максималістськими прагненнями та цілями.

У загальних положеннях, ухвалених Конгресом у 1929 р., зазначалося: Організація не визнає міжнародних актів, у яких закріплено наявне поневолення України. ОУН поборюватиме всіх, хто заважатиме їй втілювати задекларовані принципи

в життя; вона вестиме політику соборництва українських земель і ставить собі за мету оздоровити стосунки всередині нації та викликати максимальні державотворчі зусилля. Організація, будучи в основі всеукраїнською, не обмежуватиметься у своїй діяльності певними територіями, а змагатиме до опанування національного життя на всіх етнічних землях. Остаточна мета націоналістичного руху — формування такої політичної сили, яка б забезпечила українській нації належне місце серед інших народів світу.

ОУН вдалася до концепції опертя на власні сили і тактики малих справ — копіткої повсякденної підготовчої праці напередодні майбутньої боротьби, усвідомлюючи, що боротьба ця буде жорсткою і принесе з собою численні втрати. Аналізуючи українську історію, націоналісти прагнули зосередити фізичні й моральні сили для здобуття незалежності та подальшого її захисту від зовнішніх ворогів. Вони ставили реальні завдання, продумуючи наступні кроки, але водночас і розуміючи, що на цьому шляху вони не застраховані від невдач та поразок.

Дотримуючись засад суворої конспірації та організаційної дисципліни, УВО-ОУН використовувала різні методи боротьби: політичні демонстрації і протести, страйки, бойкот польських товарів, проведення «шкільних акцій» тощо. Найдієвішими засобами, на думку самих націоналістів, була збройна боротьба. Основні їх заходи — замахы проти одіозних представників польської державної адміністрації — проводилися відповідно до принципів, які 1929 р. були опубліковані в газеті «Сурма». Зокрема, УВО-ОУН використовувала революційний терор як засіб самооборони, він мав стати найстрашнішою зброєю в руках підпілля. Але водночас це був її остаточний і найсильніший аргумент у час, коли всі інші аргументи вже вичерпано. На думку націоналістів, революційний терор мав моральне виправдання ще й тому, що був, по суті, адекватною відповіддю на насильство окупанта.

Безперечно, це був заслабкий засіб для усунення польської влади, але дієвий, щоб досягнути цілі самооборони. Політичне значення революційного терору полягало в тому, що він створював напруження, яке перешкоджало закріпленню окупаційної влади. Він підривав авторитет і силу ворожої держави, зміцнював упевненість і надії поневолених. Бойові акції ОУН розгорталися в двох напрямках: 1) оборонному — для захисту структур Організації від провокаторів; 2) наступальному — мали демонструвати силу і дієвість Організації її прихильникам і противникам. Пік масових бойових акцій припадає на перші роки існування УВО та ОУН.

Замахи ОУН на представників польської адміністрації та українців, які з нею співпрацювали, мали виразне політичне забарвлення і не супроводжувалися жертвами з боку цивільного населення. Боротьба ОУН проти польської колонізаційної політики не передбачала фізичного знищення осадників, а лише ліквідацію їхнього майна. За допомогою бойових акцій вони хотіли привернути увагу світової громадськості до політики утисків щодо українців.

Основною базою української нації було селянство і члени ОУН, переважно студенти, які в 1930 р. масово почали працювати на місцях, зіштовхнулися з проблемами, на які не мали відповіді. Що запропонувати загалу, яку ефективну структуру діяльності та подолання соціально-економічних негараздів? Тому націоналісти почали будувати державу з місцевої громади / села, яку організовували через різного роду громадські організації та кооперативи, каси взаємодопомоги, які одночасно ставали легальним прикриттям їх діяльності. Гасла «Свій до свого по своє», «Українські гроші в українські руки», «Купуй українське» ставали ефективними засобами в боротьбі за побудову українського світу та держави у державі.

Активними й масовими виступами ОУН не лише заманіфестувала свою появу, але також зуміла поширити вплив на селянство, особливо молодь. Саботажні акції ОУН виявили-

ся вдалими в плані вибору засобів боротьби. Підпали були найпридатнішим способом зреволюціонізувати селянські маси. До того ж вони не вимагали великих фінансових витрат і були безпечними для виконавців. Основним рушієм саботажної акції, що розгорталася в час шкільних канікул, стали кадри Юнацтва ОУН.

Поруч з матеріальними аспектами члени ОУН запустили нову форму суспільної архітектури, яка базувалася на ВІРІ. Саме віра стала невичерпним джерелом «націоналістичного двигуна», який гарантував сталий розвиток руху і матеріалізовувався в реальні вчинки. Гасло «Бог і Україна!» концептуально вплітає християнські цінності в націоналістичну ідеологію. Членські внески — десятина — стали надійною фінансовою базою для визвольного руху. З іншого боку, націоналістичні лідери почали творити культ героїв, які полягли за волю України, боротися за душу української дитини в польських школах, проводити антиалкогольні і антитютюнові кампанії, пропагували здоровий спосіб життя.

Важливим аспектом організованості націоналістичного активу на місцях стала постійна підготовка й навчання з суворими екзаменаційними випробуваннями. Постійний ріст у різних напрямках діяльності членства ОУН був запорукою подальшого успіху. Адже нові виховники / провідники не могли б, у свою чергу, підготувати якісні кадри. Також цікавим феноменом і каталізатором усієї діяльності ОУН стало ув'язнення та тюремні вироки багатьом націоналістам. Саме цей «фільтр» дозволив побачити якість кожного члена і подальшу його діяльність в підпільних структурах. Більшість націоналістів використала свій присуд для навчання чи вдосконалення своїх навиків, отримавши свої «університетські освіти» від побратимів, які водночас були суворими учителями і учнями для себе.

В переважній більшості націоналістів польська влада обвинувачувала в державній зраді, порушенні публічного спо-

кою і заворушеннях, насильстві, зневажанні розпоряджень влади і підбурюванні проти влади. Стандартними вирокami тільки за саме членство в УВО-ОУН були 1–4 роки тюремного ув'язнення. У загальній кількості засуджених на тюремне ув'язнення в 1921–1939 рр. члени УВО-ОУН становили понад 2510 осіб. За даними провідного діяча ОУН та історика Петра Мірчука, польська поліція і служба безпеки заарештували понад 20 тисяч осіб за націоналістичну діяльність. За орієнтовними підрахунками, проти націоналістів було проведено понад 600 політичних процесів. На них польський суд виніс 17 смертних вироків та 27 пожиттєвих ув'язнень, а інших в'язнів було засуджено в сукупності на понад 5870 років тюремного ув'язнення.

В той час як націоналісти були затримувані, заарештовані чи потрапляли у в'язницю, до оборони найчастіше залучалися кращі адвокати Західної України — спершу із Українського Горожанського Комітету, згодом Союзу Українських Адвокатів (СУА). Саме кваліфікований адвокатський захист мав першочергове значення при звільненні чи зменшенні терміну ув'язнення. Саме СУА безоплатно надавала для захисту націоналістів у 1921–26 рр. своїх членів та створила спеціальну Колегію Оборонців, яка була дорадчим органом при політичних процесах. Згодом здебільшого оплата праці адвокатів здійснювалася збірками, які проводили націоналісти в Північній Америці і Західній Україні заходами Комітету політичних в'язнів.

Тактика захисту адвокатами націоналістів мала бути політично й ідеологічно вивіреною та характеризувати світогляд підзахисного. В ході політичних процесів за рекомендаціями керівництва УВО-ОУН адвокати мали всіляко піднімати питання визвольної боротьби поневолених народів, насамперед поляків, що під час повстань і підпільної діяльності застосовували такі ж методи, як і підсудні. Апелювати, що поневолювачі також засуджували їх на смерть та пожиттєві ув'яз-

нення. Підсудні націоналісти мали перетворювати політичні процеси на форуми пропаганди ідеї національно-визвольної боротьби серед українського суспільства та світової громадськості, також вони звинувачували Польщу в окупації та в знущанні над українським народом. Адвокати професійно обороняли націоналістів від безпідставних політичних репресій польської влади, а також постійно зміцнювали своїми виступами свідомість українського суспільства щодо свого права національного і державного самовизначення.

Одночасно відбувалася й мілітаризація ОУН на західноукраїнських землях. В кожному структурному підрозділі ОУН — округних, повітових, районних проводах — існували посади референтів військового вишколу. Основною їхньою роботою стали теоретичні курси та навчальні табори. В КЕ ОУН за підготовку та проведення вишколів відповідали референти — бойовий та військового вишколу. Щороку літом для членів ОУН влаштовували, переважно в Карпатах, спеціальні двотижневі військові курси. Під час вишколів інструктори відбирали найкращих у бойову референтуру. Головну увагу приділяли масовому залученню до Організації молоді та її військовій підготовці, вбачаючи в ній кадровий резерв майбутньої національної армії. ОУН закликала, щоб кожен українець служив в іноземній армії в інтересах нації: чи для набуття військових навичок, які придадуться при творенні національної армії, чи для руйнування ворожої.

Відновлення незалежності України мало ґрунтуватися на «теорії побудови держави від першого села». Її автором був військовий референт Крайової Екзекутиви ОУН, воєнний теоретик та полковник Карпатської Січі Михайло Колодзінський — «Гузар», а найбільшим популяризатором — провідний діяч ОУН Богдан Кордюк — «Дік». Відповідно до цієї теорії, в разі захоплення влади під час воєнних дій, у будь-якому українському населеному пункті члени ОУН повинні були проголошувати Українську Державу і народну революційну

владу. Потому влада мала би встановлюватись і централізуватися в повітовому місті й так далі. В результаті створювалися б «повстанські республіки», які б пізніше об'єднувалися в загальну державну структуру. Стратегічною метою було визначено проголошення української влади на рівні столиці держави.

У ході Другої світової війни ідею створення армії ОУН почала реалізовувати восени 1941 р., коли було прийнято рішення про створення збройної сили. На її базі планувалося у майбутньому розгорнути регулярну армію. Поштовхом для ОУН до створення армії була ініціатива самого народу, який не хотів миритися з окупаційними режимами. Умови, в яких опинилися українці, показали, що створення повстанської армії — це оптимальний варіант організації боротьби за незалежність. В ході підготовки, розгортання бойових дій відбувалося остаточне становлення та удосконалення тактики. Основою УПА на початковому етапі стали сільські відділи кущової самооборони. Проблемою в бойовій діяльності будь-якого повстанського руху є відсутність добре забезпеченого запілля (тилу). Тому створення місць відпочинку і поповнення запасів для боївків ОУН, відділів УПА було першочерговим завданням для організаційної мережі та запорукою її подальшої ефективної діяльності. Адже на успішне функціонування одного повстанця в лісі потрібно, щоб «працювало» 6–8 підпільників.

Боротьба українських повстанців проходила не тільки у збройній площині. Одним із найважливіших її фронтів було ідейне протистояння, відповідно вся діяльність ОУН та УПА була спрямована в першу чергу на зміну свідомості українського загалу, виховання його на прикладах героїзму та самопосягати. Тому таке важливе місце в діяльності цих структур відводилося питанню збереження пам'яті про вільну боротьбу. До нас дійшло чимало цікавих інструкцій, що зобов'язували ретельно збирати та зберігати документи,

спогади та інші матеріали, що мали б стати свідченнями для наступних поколінь. Повстанці були переконані, що мине час і їхні матеріали стануть безцінним джерелом інформації для істориків незалежної України.

Організація Українських Націоналістів, її ідеологія та воєнно-політична програма були закономірним наслідком втрати державності і окупації України. Вважаючи українське питання ключовим у встановленні стабільності в Центральній-Східній Європі, націоналісти намагалися спиратися на власні сили та використати усі сприятливі геополітичні обставини для відновлення української державності у вересні 1939 р., червні-липні 1941 р., а також протягом 1940-х років у формі повстанських республік на Волині, Карпатах і Закарпатті. Подальший хід подій засвідчив, що, попри певні помилки, ОУН у 1940–80-х роках залишилася чи не єдиною реальною політичною силою, яка репрезентувала українську націю та зуміла очолити її боротьбу за свободу й розбудову незалежної держави.

Росія, із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіялізмом у кожній ситуації, у кожному стані, всіми силами, з усією запеклістю буде кидатися на Україну, щоб утримати її в складі своєї імперії чи наново поневолити. Як визволення, так і оборона самостійности України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони. Союзників нам теж треба мати в нашій визвольній боротьбі якнайбільше і якнайкращих, а передусім справжніх. І їх Україна може мати. Але тільки тоді, коли сама буде боротися і коли сама буде сильна.

Степан Бандера
«Слово до українських націоналістів-революціонерів»

Олег Баган

кандидат філологічних наук,
докторант Львівського національного
університету імені Івана Франка,
керівник Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова

Актуальність
державницьких
націоналістичних
концепцій у творчості
Дмитра Мирона —
«Максима Орлика»

Дмитро Мирон (1911–1942), псевда «Орлик», «Роберт», «Андрій», «Піп», належав до провідного активу ОУН 1930-х рр. Народився у с. Рай на Бережанщині (Тернопільська обл.), навчався у Бережанській гімназії, Малій духовній семінарії (Львів), у Львівському університеті (право). В'язень польських тюрем. Редагував «Бюлетень Крайової Екзекутиви ОУН». У кінці 1930-х рр. був ідеологічним та політичним референтом Крайової Екзекутиви ОУН в Західній Україні. Учасник II Великого Збору ОУН 1939 р. (Рим). Один з організаторів та очільників Революційного Проводу ОУН на чолі із С. Бандерою та II Великого Збору ОУН 1941 р. (Краків). Автор «44-х правил життя українського націоналіста» і виховної ідеологічної книги «Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму» (1939 р.). Загинув у бою в Києві з німцями як керівник ОУН в Центральній Україні¹.

Етика, психологія і світогляд Д. Мирона формувалися у піковий, надзвичайно напружений і драматично-вирішальний період історії ОУН (кінець 1930-х рр.), тому система його ідей, оцінки і трактування явищ, подій та політичних тенденцій

---

1 Посівнич М. Военно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 роках. – Львів, 2010. – С. 223.

свого часу є особливо показовими і значущими для розуміння правдивої суті українського націоналізму.

Книга «Ідея і чин України» була ще за життя Д. Мирона втрачена у бурхливих подіях підпілля і відтворена автором з пам'яті у 1940 р. Сьогодні перевидана у Києві заходами Віктора Рога у серії «Ідеологічна спадщина». За жанром це ідейно-виховний підручник, тому написаний він у стислому, тезовому стилі. Особливу вартість має те, що Д. Мирон спробував дати цілісний огляд розвитку ідеології українського націоналізму, згрупувавши матеріал за такими розділами:

- I. Основи світогляду.
- II. Генеза українського націоналізму.
- III. Філософічні основи українського націоналізму.
- IV. Психологічні основи українського націоналізму.
- V. Соціологічні основи українського націоналізму.
- VI. Етика націоналізму. Естетичний зміст основ українського націоналізму.
- VII. Націоналізм як нова система виховання.
- VIII. Культура і цивілізація.
- IX. Ідея української соціальності.
- X. Економіка націоналізму. Нація і господарство ¹.

Праця Д. Мирона у певному сенсі є квінтесенцією ідеалістичної філософської спрямованості українського націоналізму міжвоєнної доби, системним викладом сутностей і принципів власне **вольового націоналізму**, яким він сформувався тоді. Вона фіксує той набір ідеологем, на якому ОУН зуміла виховати небачене до того покоління героїчних борців. Книга дає чітке тлумачення основних ідей українського націоналізму як цілісної філософії збереження, розвитку та утвердження нації, і водночас вона контрастно

---

¹ Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – 224 с.

віддзеркалює ту гаму викривлень, опортунізму та хаотизації націоналізму, яка вперше оприявилася на III Великому Зборі ОУН 1943 р. і потім отримала продовження в різноманітних атаках на ОУН і націоналізм з боку внутрішніх пристосуванців, лівих і ліберальних середовищ, які тривають до сьогодні.

У вступних ідеологічних тезах Д. Мирон подає чітке визначення націоналізму як ідеалістичної філософії, постійно наголошуючи, що усі програмно-політичні плани націоналізму можуть бути здійснені за однієї умови: **виховання міцного, вольового характеру новітнього борця-націоналіста**. Без виконання цієї умови усі устремління перетворюватимуться на порожні слова-полову. Тому в основі правдивого націоналізму мають лежати: творче горіння, чесність, принциповість, дисциплінованість, енергія наступальності. Філософське поняття «волютаризм», до якого часто апелює Д. Мирон, можна розтлумачити як **«постійна наступальність»**, тобто політичний рух націоналізму є правдивим, якщо його учасники повсюдно і безнастанно реалізують **принцип безугавної наступальності**. Це, до речі, дуже добрий критерій для виявлення сутнісного опортунізму в русі: якщо якісь люди, цілі групи не дбають про безнастанну наступальність, розростання націоналізму, то, значить, вони втратили моральний і ментальний зв'язок із живим націоналізмом, звиродніли. Д. Мирон уточнює: «Вимога українського націоналізму — плекати волю нації до повного життя, волю чину, влади, могутности. І саме з духовности українського народу, з нашої сучасної дійсности та змагань на будуче впливає потреба волютаризму, ідеалізму, активізму і героїзму»¹.

---

¹ Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 19.

За словами ідеолога ОУН, «Ідея українського націоналізму мусить бути: всеобіймаюча, органічно-творча, ясно оформлена, синтетична, виключна, ударна, динамічна, постійно творча»¹.

У нашій студії ми зупинимося лише на думках Д. Мирона про геополітичні і державницькі завдання українського націоналізму, актуалізуючи їх. Зрозуміло, не все з націоналістичної філософії 1930-х рр. можна переносити в сучасність. Наприклад, не можуть бути актуальними геополітичні надії і розрахунки націоналістів на міжнародну активність тодішніх фашистських держав, які відчутно змінювали Європу, — Італії і Німеччини; не можуть братися до уваги сьогодні ідеї націоналізму про рятівну роль диктатури, хоча в тодішніх політичних умовах вони були цілком логічними (хаос і чужі політичні впливи в Україні могла здолати тільки національна диктатура, унапрявлена орденською дією і стратегією ОУН). Загалом до ідейної спадщини націоналізму треба підходити із таким принципом: форми і тактика національно-визвольної боротьби могли набувати різноманітних ознак і спрямувань, але в них зберігалася одна непорушна суть — волюнтаризм, динамізм; з часом ці форми і тактика застарівали, але з них треба видобути в сьогоднішній серцевину — наступальність, творчий героїзм.

Отже, першою визначальною засадою міжнародної стратегії націоналізму, за Д. Мироном-«Орликом», є: «Великий союз, угода чи федерація з Росією білою, червоною чи демократичною кінчиться узалежненням і підбоєм України. Не союз з Росією, а цілковитий розвал Російської імперії і **постійне шахування від Балтики по Кавказ і Балкани** (виділення наше — О.Б.) — оце передумова української державности. Концепція балтійсько-кавказького порозуміння в оперті на Чорне море і Балкани при рівноазі впливів Англії, Італії, Німеччини і

---

1 Там само.

Японії з виключенням Росії та проти Росії. На Сході Європи — ми, як за часів Володимира Великого і в концепції геніяльного гетьмана Хмельницького...»¹.

Далі Д. Мирон уточнює: «В інтересі України є постання самостійних держав кавказьких народів, щоб вони були під охороною України і не були зняряддям сторонніх сил»². Як бачимо, ця теза є суперактуальною для сучасної української держави, яка сьогодні зазнала такого фатального удару з південного сходу (окупація Криму і східного Донбасу Москвою), тобто з кавказького напрямку. Чи можливі були б агресивні дії Росії на Чорному морі, якби перед нею постала комплексна проблема усамостійнення кавказьких народів? Зрозуміло, що ні. І тут самокритично запитаємо самих себе: чи щось посутнє зробили для цієї екстраважливой справи — звільнення Північного Кавказу — сучасна українська держава, український націоналістичний рух (поза окремими випадками), українські праві інтелектуали й аналітики? Питання риторичне. Зараз в Україні важко назвати хоч би одне пресове видання, яке б систематично повідомляло про кавказькі події (а там є про що повідомляти!). Що заважає редакторам українських видань регулярно ставити у новинні блоки інформацію про політичне життя такого важливого для України з точки зору виживання за параметрами геополітики регіону?

Наступна теза Д. Мирона: «В інтересах України є підтримати концепцію самостійної держави Туркестану, Казахстану й Ідель-Уралу»³. Мені вже не раз доводилося писати від

---

1 Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 92.

2 Там само – С. 202.

3 Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 202.

2001 р. про потребу цілісної геополітичної орієнтації України на співдію із тюркськими народами¹ як такими, що творять гігантський пояс — від Туреччини до Туви-Уйгурії — південного стримування міжнародного тиску Росії. Об'єктивно ці народи, кожен у різний час і спосіб, були скривджені політикою Москви. Сьогодні, закономірно, вони всі «випростовуються» в геополітичному сенсі, тобто зростають їхні націоналізми, їхні суспільства входять у ритми модернізації, їхні еліти прагнуть самоутвердження, а культури переживають піднесення. Чи хоч один ефективний крок зробила Україна у цьому напрямку, щоб стимулювати процеси активізації тюркських народів? Питання риторичне.

Визначний український націоналіст продовжує: «З сучасною Туреччиною будуть єднати Україну політичні й господарські інтереси, щоб **атакувати** (виділення наше.— О. Б.) Чорне море. Одначе можуть зайти суперечності в боротьбі за впливи на Кавказі і над Каспієм»². Як бачимо, він чітко усвідомлював головну стратегему для нації на Чорному морі: розв'язати проблеми стосунків з Туреччиною і разом почати будувати міцний геополітичний бастион спільного домінування у Чорноморському просторі. Тепер подумаймо, наскільки провальною була зовнішня політика України за час незалежності. До 2015 р. Україна безнадійно відставала і програвала Росії у налагодженні геополітичної співдії з Туреччиною, лише військові дії у Сирії і втручання у них Москви, в зону геополітичних інтересів Анкари, раптово перервали цей процес. Додалися і події в Криму. Поза зусиллями окремих дипломатів (Б. Яременка, наприклад), в Україні майже

---

1 Баган О. Не ГУУАМ, а Чорноморське Співтовариство // Баган О. Українська Понтида: Геополітичні виміри сучасної України. – Дрогобич: Коло, 2002. – С. 159 -173. Ця думка повторена і в інших публікаціях О. Багана.

2 Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 203.

нічого не робилося для налагодження особливих стосунків з Туреччиною.

Далі Д. Мирон так окреслює геополітичну ситуацію піднесення майбутнього України — держави, вимірюваної його героїчним поколінням: «З балканськими державами єднують Україну політичні, господарські і культурні інтереси. Балканським слов'янським державам дасть Україна опору і рівновагу сил в середині між ними і перед зазіханнями сторонніх чинників... Україну буде єднати особлива політична, господарська і культурна співпраця з Болгарією, щоб стримати Румунію і запевнити собі вихід до Чорного моря»¹. І знову риторичне запитання: чи багато зробила офіційна чи націоналістична Україна для випередження російських впливів на Балканах? Це сьогодні стихійний болгарський націоналізм посприяв тому, що так історично прив'язана до Росії Болгарія раптом міцно стала на заваді просуванню газово-геостратегічних інтересів Москви у балканському напрямку. Водночас, як бачимо, Д. Мирон висловив актуальну тільки для його часу думку про пріоритетність боротьби з румунським мікроімперіалізмом. На сьогодні геостратегічна ситуація змінилася, і Румунія, попри намагання її шовіністичних та великодержавницьких середовищ, не може стати серйозною перешкодою для утвердження України, і навпаки, вона є вирішальним геополітичним чинником для стримування російського імперіалізму в регіоні Балкан, і Україна повинна скористатися з цього². Дві східнобалканські держави — Болгарія і Румунія — це потенційно найближчі союзники України.

Проте Д. Мирон чітко називає той ідейний принцип, який залишається найнасущнішим для геополітичного утвердження майбутньої України: «Значення України на міжна-

---

1 Там само. – С. 202.

2 Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин / Міжнародна наукова конференція. – Чернівці, 2002. – 510 с.

родному терені залежне від розбудови **внутрішніх сил** (виділення наше. — О. Б.) українського народу і його революційної боротьби з окупантами». Тобто нація тільки тоді зможе досягнути зовнішніх успіхів, коли її психологія і свідомість будуть пройняті великим вольовим націоналізмом, коли її стратегії й устремління будуть визначати героїка і безмежний ідеалізм, коли вся енергетика національного суспільства спрямовуватиметься на процеси безнастанної наступальності, творчої динамічності і суворої принциповості при розв'язанні внутрішніх проблем. Ідеолог так завершує цю тезу: «Не зовнішні сторонні сили, але внутрішні національно-революційні сили спричиняються до цілковитого розвалу московської імперії. Тому центр ваги української справи лежить не в кон'юнктурному укладі міжнародних сил, але в організації революційної сили української національної революції на рідних землях спільно з визвольною боротьбою всіх поневолених Москвою народів...»¹.

Сьогодні знову активізувалися політичні розмови в Україні про Балто-Чорноморське співтовариство, особливо після останніх заяв нового президента Польщі Анджея Дуди про тісну співпрацю у цьому просторі. Однак мусимо пам'ятати і розуміти суть заповіту великих геополітиків-націоналістів — Дмитра Донцова, Юрія Липи, Зенона Пеленського, Дмитра Мирона: **Балто-Чорноморський блок держав є можливим за однієї умови — становлення і розвитку сильної, динамічної, наступальної української нації і держави**. Малоросійська за духом, спутана олігархічними тенетами, ослаблена ліберальним пацифізмом Україна ніколи не виконає цього історичного надзавдання. У такій формі, яка існує зараз, Україна залишатиметься тільки **геополітичною жертвою**, яку ос-

---

¹ Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. — К.: Українська видавнича спілка, 2001. — С. 203.

лаблюватимуть і яку обкрадатимуть сусіди, близькі і далекі. І тут треба повернутися до перших заповідей націоналістичної філософії Дмитра Мирона: лише високий ідеалізм, лише безмежний волонтаризм, лише суворий героїзм визволять і піднесуть нас до виконання високої міжнародної місії.

Середньо-Східна Європа, як ще можна назвати Балто-Чорноморський союз, може стати вирішальним фактором світової геополітики тільки при становленні України як **регіонально першої держави**. І це повинні твердо запам'ятати українські національні еліти, якщо вони хочуть стати правдиво такими. Без України «середньоевропейський вал» (Д. Донцов) ніяк не стане таким, бо в усіх аспектах — геостратегічному, демографічному, потенційно мілітарному, господарському, морально-духовному — залишатиметься недобудованим, неповним, неорганічним і недієвим, особливо через фактор російської імперської загрози. Україна у цьому валі — це широке чорноморське узбережжя як зона насущної геополітичної відкритості до Півдня, це понад 40 млн. людності, розселеної у просторі між Карпатами й Азовським морем, тобто між двома географічними «опорами» Східної Європи, це міцно охоплена долина середнього і нижнього Дніпра, це колосальний економічно-чорноземний потенціал, це культурна і духовна місія Києва як міста-апостола, це глибока цивілізаційна антитеза до історичної Московщини як сутнісної Євразії. Без усього цього країни Середньої Європи від Фінляндії до Греції — це лише уламки західної цивілізації, розірвані простори перед наступом вічної Євразії.

Ось кілька основоположних тез Д. Мирона щодо концепції внутрішнього розвитку української держави в майбутньому:

1) «Розуміння націократичної держави протиставляється ліберал-індивідуалістичному розумінню держави...».

2) «Концепція націократичної держави українського націоналізму є відрубною від концепції абсолютної держави фашизму, де держава є вищим поняттям від нації».

3) «...Держава є природним оформленням і політичною організацією нації, що має ціллю зберегти тяглість розвитку і надбання усіх поколінь для добра і сили цілої нації. Держава як витвір боротьби ... ряду поколінь не може бути зняряддям у руках якоїсь одної династії, кліки, партії»¹.

Отже, український націоналізм міжвоєнної доби шукав третій шлях розвитку державництва, чітко протиставляючись моделям плутократично-індивідуалістського лібералізму і тоталітаризмові фашизму, тому що обидві вони ігнорували ідею органічного розвитку нації.

Далі Д. Мирон пояснює: «Завдяки державі людина і нарід... мають змогу розвиватися під оглядом культурно-цивілізаційним, моральним і впливати на хід історії». «Державний лад України мусить органічно виростати і відповідати психіці, характерові, суспільній структурі, політичному положенню, історичному розвитку, життєвим потребам і прямуванню на будуче української нації»². Тут ми бачимо важливу ідеологічну тезу націоналізму про «культурно-цивілізаційне» і «моральне» покликання держави. Її місія стоїть вище від розв'язання насущних соціально-економічних питань, від налагодження бюрократичного порядку в суспільстві. Націоналістична держава має відкрити якнайширше і найефективніше духовні, інтелектуальні, етичні, культурні потенціали нації для її утвердження в світі. Зрозуміло, що концепція нинішньої всуціль лібералізованої України, коли культура, освіта, наука фінансуються за «залишковим» принципом, може бути оцінена тільки як ідіотична й антиукраїнська з точки зору класичного українського націоналізму.

Д. Мирон шукав середню модель держави поміж надмірним бюрократичним етатизмом і «злегковаженням значен-

---

1 Орлик М. [Дмитро Мирон] Ідея і чин України: Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – С. 109.

2 Там само. – с. 110 – 111.

ня держави всякими демоліберальними, соціалістичними й анархо-синдикалістськими групами»¹, бо перший веде країну до замкнутої тиранії, а другі доводять її до хаосу.

Як відомо, український націоналізм 1920–1930-х рр. теоретично ішов до ідеї **національної диктатури** як найефективнішої форми захисту української нації і забезпечення її державотворчих інтересів. Однак це не була звичайна теорія диктатури, котра виражає тоталітаристські устремління людей, які прагнуть з її допомогою швидко розв'язати усі соціальні проблеми. Д. Мирон пояснює: «Україні треба сильної та твердої диктаторської влади й залізної дисципліни, щоби опанувати наслідки довголітнього поневолення, всі анархічні відосередні сили й хаос на Сході Європи по розвалі совітської імперії. Також геополітичне положення України — «при битій дорозі» між Заходом і Сходом під напором московського молоха вимагає великої зорганізованості і сильної державної влади». Тобто це було цілком конкретно-історичне і реалістичне усвідомлення деструктивних загроз, які чекали можливу молоду українську державу. Водночас, на думку націоналістичного ідеолога, «Диктатура мусить опиратися на моральній і політичній піддержці цілого народу. Диктатура мусить так довго тривати, аж доки не упорядкує внутрішні відносини, не зорганізує й не утривалить здобутої влади і нового ладу»². Інакше кажучи, було чітке розуміння того, що не можна в історично важливий, вирішальний час бавитися у політичний плюралізм, прикриватися фразеологією демократії.

Сьогодні у цій темі диктаторства в націоналізмі є багато спекуляцій, особливо з боку ліберально налаштованих науковців, які, цитуючи різноманітні висловлювання націоналістів про потребу диктатури, однозначно представляють ситуацію так, нібито в націоналізмі була стійка тенденція

---

1 Там само. – С. 111.

2 Там само. – С. 112.

до тоталітарності. Проте тут треба пам'ятати і розуміти те, що і Д. Мирон, і інші ідеологи ОУН говорили від імені національного ордену, від імені морально і духовно піднесеної організації, пройнятої глибоким ідеалізмом, жертовністю, дисциплінованою, ієрархізованою, в якій філософія захисту і розвитку національних інтересів була на першому місці. В ОУН у принципі не могли прийти до управління люди з бюрократично-насильницькими пориваннями, бо етика й організованість Ордену унеможлилювали це. І це всі побачили у червні 1941 р., коли ОУН С. Бандери, все контролюючи і забезпечуючи, все ж створила уряд на принципах демократичності, увівши до нього групу професійних людей із інших, але державницьких та національно відповідальних, політичних середовищ.

Цікавими є думки Д. Мирона про майбутнє упорядкування українського парламентаризму. І тут на першому місці стояла ідея розросту й утвердження української нації як неодмінна умова: «Державне законодавче представництво (тобто парламент.— О. Б.) ... мусить складатися не лише з представників господарського життя, професійних організацій, але з представників усіх громадянських виховних і культурних організацій і товариств вищої ужиточности, як, напр., «Просвіта», «Рідна школа», організації комбатантів, високих шкіл (університетів.— О. Б.), виховання молоді і представників політичної думки і т.п. »¹. Що закладено у цій політологічній тезі у перетлумаченні на реалії сьогодення? Те, що українська нація, покалічена історично, позбавлена еліти, масово денационалізована за століття бездержавності, не може в умовах демократії віддати себе в руки професійних політиків, які неодмінно задомінують у всіх партіях, як це сталося у теперішній Україні. Закономірно, що охлократизоване, одурманене й дезорієнтоване купленими ЗМІ суспільство буде регулярно

---

1 Там само. – С. 113.

приводити у парламент демагогів, проолігархічних ляльок, цинічних кар'єристів. Вони завжди складатимуть більшість у парламенті плутократичної країни (а офіційний лібералізм як ідеологія неухильно веде до цього кожна демократичну державу), до того ж у випадку України дезорієнтовані малоросійські і цілком зрусифіковані маси будуть приводити до парламенту відвертих українофобів, проросійських імперіалістів (нинішній т. зв. Опозиційний блок). Запобігти цьому можна тільки в один спосіб: виходячи із націоналістичного принципу збереження нації як неодмінної передумови, гарантувати у національному парламенті місця для представників української культури, науки, освіти, військово-патріотичних та молодіжних організацій, мислителів. Це не тільки зменшить представництво малоросів і зрусифікованих типів у парламенті, а й постійно орієнтуватиме ціле суспільство на національні ідеали, бо воно буде змушене постійно вибирати за **національними критеріями**, а не за критеріями цинічної соціальної демагогії, як це є зараз.

Далі Д. Мирон конкретизує таке: «... національне представництво мусить репрезентувати інтереси і добро не лише існуючого покоління..., але цілої Нації і Держави, зложене з досвідчених дорадників, державних мужів і людей праці. Тому впливає потреба, щоби законодатне представництво складалося з двох органів (палат. — О. Б.): **Національної Ради Праці**, що віддзеркалювала б потреби, інтереси й нуртуючі думки існуючих суспільних груп, і **Державної Ради**, що складалася б зі старших, досвідчених мужів, яка б репрезентувала **національно-державницьку** політичну думку і потреби не лише сучасности, але і майбутніх поколінь»¹. Інакше кажучи, українська держава мала б твердо гарантувати передусім **національний** розвиток суспільства і країни, і це мала б забезпечувати спеціальна верхня палата парламенту, яку б

---

1 Там само. – С. 114.

складали переважно, власне, висуванці від названих вище культурно-освітніх, виховних та патріотичних організацій, університетів, незалежних філософів. За такої умови вдалося б надійно усунути загрозу з боку зденаціоналізованих мас і антиукраїнських середовищ, які в ситуації олігархічної демократії, як це є зараз, легко можуть приходити до влади і руйнувати українську державність зсередини (численні приклади активності в українському парламенті політиканів типу Новінського чи Колеснікова).

І ще один актуальний державотворчий принцип від Д. Мирона: «Тим різниться засадничо націократія від демократії, що демократія віддає керму національно-державницького життя в руки хаотичного демосу, поділеної на рівні частини анонімної маси, яка керується... **безпосередніми інтересами** поодиноких партій і класових груп. Звичайно на плечах спантеличеної народної маси доходять до влади невідповідальні партійні демагоги, що вміють масі подобатися різними обіцянками, або представники багатих класів, як у плутократичній демократії Франції, Англії чи Америки»¹. Чим не оцінка сучасної «демократії» в Україні з усіма її Ляшками, Капліниами, середовищами «Самопоміч», Бойками, Львовичками?

Натомість у націократії головним критерієм є такий: «Хто працює з користю для нації-держави, той має право не лише вибирати і бути вибраним, але брати дійсну співучасть у кермі державою... Український націоналізм підкреслює діловість, компетентність і відповідальність».

Наведені роздуми дають підстави зробити такі актуалізаційні висновки:

1) подальший розвиток української державності буде підживлятися викликами і загрозами з боку новітнього ліберального космополітизму, який об'єктивно провокуватиме консолідацію і наступальність малоросійських і проросійських сил,

---

1 Там само. – С. 114 – 115.

які, прикриваючись фразеологією і правовими штампами демократизму, будуть руйнувати українську державу, тому впливає потреба посилення пропаганди та вкорінення ідей українського націоналізму в суспільстві як єдиної ефективної протидії цим загрозам;

2) Україні нагально потрібна цілісна геостратегія зміцнення Чорноморського простору як вирішального для стабілізації і піднесення всієї Середньо-Східної Європи;

3) пріоритетними напрямками української зовнішньої політики, відповідно, повинні стати наступні: **балканський** (в якому особливий акцент робитиметься на перспективних взаємостосунках із передусім Хорватією, Словенією, Румунією, Болгарією і Македонією як країнах, об'єктивно зацікавлених у зміцненні Середньої Європи і Чорномор'я), **турецько-тюркський** (в якому Україна має зіграти роль геостратегічного фактора, що стимулюватиме антиімперську (антимосковську) переорієнтацію цілого комплексу тюркських народів і держав по лінії Туреччина-Азербайджан-Туркменістан-Узбекистан-Казахстан-Киргизстан з охопленням великої групи бездержавних тюркських народів (татар, башкирів, чувашів, якутів, тувинців, народів Алтаю та ін.)), **кавказький** (який означатиме постійну увагу до регіону Північного Кавказу, традиційно налаштованого антиросійськи, з сильними національними традиціями, регіону з населенням понад 8 млн. і геостратегічно дуже важливого як вузлового між Росією, Центральною Азією, Закавказзям і Чорномор'ям);

4) Україна повинна взяти на себе роль провідної держави Чорномор'я у всіх напрямках: господарсько-торговельному, політичному, культурно-інформаційному; для цього потрібні безнастанні стратегічні ініціативи в усіх важливих сферах — від налагодження співпраці між університетами Чорноморського макрорегіону до створення міждержавних об'єднань, від спеціальних телеканалів до регулярних форумів природоохоронного, історико-цивілізаційного, міжконфесійного змі-

сту, можливою «столицею» яких могла б стати Одеса як місто особливого чорноморського покликання, особливої відкритості до світу;

5) виникає потреба у розпрацюванні нової доктрини української державності, вироблення нової Конституції, які б враховували загрозливий стан української нації, яка й надалі стоїть перед викликами руйнувань, поновної денационалізації і русифікації, і тому докорінної перебудови вимагає система парламентаризму в Україні, яка б запобігала різним профанаціям та руйнаціям демократії з боку олігархічних маніпуляцій, наступу популізму та ліберального космополітизму, тож об'єктивною вимогою часу є потреба формування українського парламенту на засадах **націократії**, тобто забезпечення в ньому гарантованих місць для представників української національно-виховної, культурної, освітньої сфери, щоб у такий спосіб зупинити наступ антиукраїнських, антидержавних середовищ, який триває.

Концепція власної боротьби, власних змагань, власними силами — це єдина реальна визвольна концепція. Тільки вона може бути змістом української самостійницької політики і провідною настановою всієї політичної дії.

Степан Бандера
«Слово до українських
націоналістів-революціонерів»

Олександр Ситник

доктор історичних наук,
завідувач кафедри історії

Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Б. Хмельницького,

керівник Науково-дослідного центру

імені Дмитра Донцова при МДПУ імені Б. Хмельницького

Донцовська візія
національно-
визвольних змагань
у контексті російсько-
української війни
2014–2016 років

Протягом останнього століття для українців все більш нагальним стає завдання національно-визвольної боротьби з метою набуття повної незалежності. Особливої ж гостроти дана проблема набула в ході сучасної агресії Росії на терени України, котра зумовила вирішальний етап боротьби за незалежність української держави. І за цих умов засадничо визначальним чинником є саме націоналістична ідеологія. З огляду на це слід звернутися до творчої спадщини Д. Донцова як «духового батька українського націоналізму»¹ та ідейного ворога українського провансальства, тобто того, що найбільшою мірою перешкоджало українцям на шляху до творення державної нації.

О. Баган вважає, що «Український суспільний рух XIX століття був одним із найінертніших і найменш ефективних національних рухів у всій Середньо-Східній Європі. У той час, як більшість недержавних народів Центральної Європи швидко й успішно переростали в модерні нації, здобували державність у завзятому протистоянні ворогові, провідні українські громадські та політичні середовища самі себе ще тільки переконували, що вони представляють справжню націю й повинні змагати до самостійності. І то переконували невпевнено. Дві глобальні фатальні ознаки тяжіли тоді над

---

¹ Квіт С. Д. Донцов. Ідеологічний портрет : монографія / С. Квіт. – К. : ВЦ «Київський університет», 2000. – С. 18.

українським рухом: він був ментально надламаний психологією безвольного, роздвоєного малоросійства (у галицькому варіанті — рутенства) і він був ідейно обеззброєний інтернаціоналістськими доктринами лібералізму та соціалізму. Якщо більшість народів Центральної Європи ще в епоху Романтизму витворила собі міцну ідеологію й духово-культурну концепцію націоналізму, стабілізувавши процеси націєтворення, то українство загрузло в трясовинні морально-теоретичної схеми «провансальства», тобто недонації, чогось середнього між етнографічною групою і народністю»¹. Подолання цього комплексу становило чи не найбільш важливе завдання.

У брошурі «Сучасне політичне положення нації і наші завдання» Д. Донцов сформулював низку історичних ідеологем для українського національного руху. Він, зокрема, висловив чітку тезу про віковичну загрозу Російської імперії для європейської стабільності та демократії; запровадив національний принцип оцінювання внутрішньої суспільно-політичної ситуації, кардинально відкинувши провінціалізм мислення української політичної еліти костомарівсько-драгоманіського ґатунку; фактично вперше висловив тезу про смертельну загрозу для України з боку російського імперіялізму; передбачив вихід на історичну арену недержавних народів Середньої та Східної Європи та ставив українську справу в контекст цих геополітичних зрушень; засуджував слов'янофільство як засіб і прикриття для російського імперіялізму та форму відволікання українців від нагальних національних завдань². У цій

---

1 Баган О. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії 1-ї половини ХХ ст.): [Електронний ресурс] / О. Баган. – Режим доступу: http://dontsov.info/index.php?option=com_content&view=article&id=201:obagan-qpomizh-mistykoju-i-politykojuq&catid=36:poslidovniki&Itemid=41.20

2 Донцов Д. Сучасне політичне положення нації і наші завдання // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. – Т. 1 : Політична аналітика (1912 – 1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 23 – 32.

праці Д. Донцов фактично розпочав введення українського національного питання та ідеї утвердження української державності в систему міжнародної проблематики¹. При цьому Д. Донцов першим вивів формулу, що «Росія без України — вже не наддержава», не повноцінна імперія. Він передбачав I Світову війну й обґрунтовував об'єктивну потребу орієнтації на німецький світ як на єдиного противника російського імперіалізму. А афоризм Д. Донцова «Найбільше гнітять того, хто найменше вимагає» перетворювався на гасло молодого покоління, яке згодом склало основу стрілецького руху та підпілля УВО й ОУН в міжвоєнну добу².

Слід наголосити, що переважна більшість українського політикуму початку ХХ століття (особливо періоду Центральної Ради та Директорії) перебувала під ідейними впливами соціалізму, раціоналізму та матеріалізму. Як слушно зауважив О. Баган, соціал-демократична ідеологія, соціал-демократичний стиль життя, з його мужикофільством, наївним і довірливим гуманізмом, що часто переростав у демагогію й популізм плебейського забарвлення, з його інтелектуальним та культурним релятивізмом, що межував з нігілізмом, з тотальним зневажанням традиції, національної містики й святинь, врешті, з його цинічним безбожництвом — стали тоді модою часу. Українська інтелігенція ніби гралася в соціалізм, витворювала собі ілюзію майбутньої полюбовної гармонії класів і верств на ґрунті матеріально-технічного забезпечення. І все це мало прийти просто так, згідно з «об'єктивним розвитком цивілізації»,

---

1 Баган О. Геополітичні візії в теоріях класичного українського націоналізму і сучасність / О. Баган // Бандерівські читання. Матеріали перших та других Бандерівських читань / Упоряд. Т. Бойко, Ю. Сиротюк. – К. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 110.

2 Баган О. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Донцова. Передмова / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011 – Т. 1: Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 17.

без вольового зусилля, без пристрасного долання всіх форм національного пригнічення. На соціалізм дивилися в Україні як на якусь чарівну паличку, магічну соціальну формулу, яка мала враз усіх ошчасливити. Це була повна втрата відчуття закономірностей історичного розвитку, згідно з якими народи здобувають щось, зміцнюються не тільки шляхом матеріального піднесення, а, передусім, завдяки постійному напруженню зусиль, у романтичному захопленні ідеалом, з дотриманням суворих вимог національної дисципліни, моральної відповідальності й нетерпимости до всяких обмежень і перешкод з боку ворога. Соціалізм просто вбивав національний інстинкт українства¹.

Натомість Д. Донцов через власний досвід проаналізував соціал-демократію зсередини. Саме під час діяльності й творчости в соціалістичному русі він здійснює два стратегічні кроки у своїй особистій ідейній еволюції та в переорієнтації українського суспільства: пояснює категоричність українсько-російського протистояння й пораженьську сутність українського культурного малоросійства².

У праці «Міжнародне положення України і Росія» Д. Донцов поставив питання про потребу реконструкції геополітичного простору Середньо-Східної Європи, котрий піддався експансії Росії з початку XVIII століття³. При цьому він доволі критично оцінював європейську політику, котра не бачила

---

1 Баган О. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії 1-ї половини XX ст.): [Електронний ресурс] / О. Баган. – Режим доступу: http://dontsov.info/index.php?option=com_content&view=article&id=201:obagan-qpomizh-mistykoju-i-politykojuq&catid=36:poslidovniki&Itemid=41.20

2 Баган О. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Донцова. Передмова / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011 – Т. 1: Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 17.

3 Донцов Д. Міжнародне положення України і Росія / Д. Донцов // Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник. – Вип. 1 / За ред. О. Багана. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – С. 366 – 387. Там само. – С. 370-371.

загрози в розростанні російського імперіалізму та не протидіяла цьому, ігнорувала націоналізм бездержавних народів і не вела конструктивної геополітики на Сході Європи загалом. Особливо ж Д. Донцов критикував політику Німеччини за надмірну довіру до Росії та якесь фатальне русофільство, що має місце навіть у наш час¹.

Згідно з баченням Д. Донцова проблема національно-визвольних змагань в Україні лежала не лише в площині «провансальства» та малоросійських комплексів, а й була зумовлена обмеженістю західноєвропейської соціал-демократії та лібералістичної ідеології. Насамперед — в гіпертрофованому москвофільстві та недооцінці українських державницьких потуг. Відтак причини поразки революції 1917–1920-х років розглядалися як наслідок діяльності «драгомановської генерації» з її 1) автономізмом і федералізмом — незмоги піднятися до ідеї незалежності; 2) пацифізмом (відмовою від створення власних збройних сил); 3) соціалістичним мисленням тощо.

Аналізуючи кризу демократії періоду першої половини ХХ століття, Д. Донцов вбачав її причини в тому, що вона не може «протиставити ворожій собі силі, її войовничому інстинктові, рівновартної сили, що заволодів нею замість духа агресії дух комбінації, хитрування, гуманности, пристосування, мімікрії, що за її гарними словами — не чути було відваги втілити їх в дійсність»². Відповідним чином, Д. Донцов приходить до думки, що саме українські демократи, з їх неспроможністю до рішучої національно-визвольної боротьби, й призвели до большевицької окупації України.

---

1 Баган О. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Донцова. Передмова / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011 – Т. 1: Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 111.

2 Донцов Д. Кількість чи якість (Розклад демократичної еліти) // Донцов Д. Хрестом і мечем. Твори. – Тернопіль : Вид-во «Рада», 2010. – С. 108.

Так, Д. Донцов відзначив момент, коли у жорсткостях революції зароджувався майбутній сталінізм — суміш сектярського фанатизму, нігілістичного деструктивізму, психології терору із виявами крайнього деспотизму і брутальності у політичній поведінці. Паралельно він наголосив на небажанні українських соціал-демократів об'єднуватися із російською соціал-демократичною партією, на слабкості українського соціалістичного руху загалом¹.

З фаховим підходом доктора права Д. Донцов викрив усю державницьку некомпетентність керівників УЦР і Генерального Секретаріату при укладенні II Універсалу. Зауваживши історичну традицію запобігання українських очільників перед Москвою ще від часу Переяславської угоди 1654 року, Д. Донцов підкреслив, що Гетьманщина була аж до часів Петра I самостійною державою², наголошує на нехтуванні правами України самими ж її лідерами через брак у них вольового потенціалу до повного національного визволення. Чи не найбільш характерним типом у цьому плані був В. Винниченко, котрий як соціаліст схилився до угоди будь з ким: від А. Керенського до «російських совітів». «Завше годився, завше схилиючись перед іншою силою. Бо як сам (В. Винниченко. — О. С.) писав у своїм «Відродженню нації», «ніколи не припускав, що нам силою доведеться здобувати свої права». «Ота безсила політика наших верхів пояснює цілий наш 1917 рік, коли ці верхи всіляко гальмували народну енергію, всякий самочинний рух маси, всяку її спробу захопним правом розв'язати проблему Київ-Мо-

---

1 Баган О. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Донцова. Передмова / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011 – Т. 1: Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 7.

2 Донцов Д. Українсько-російська угода та її правний характер // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. – Т. 1 : Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 270-272.

сква. Самі, не вірячи в силу, не любили наші верхи її вияву і в інших»¹.

На початку 1920-х років поруч з інтегральним націоналізмом, що був пов'язаний із ОУН та її попередниками (Легія Українських Націоналістів, Союз Української Націоналістичної Молоді тощо), поступово виокреслився споріднений з ним, але дещо відмінний варіант радикального, тоталітарного націоналізму, так званий «донцовський» («чинний») націоналізм. Між донцовським «чинним націоналізмом» й «інтегральним націоналізмом» існували досить серйозні розбіжності, передусім у тому, що «інтегральний націоналізм» з усіма його крайнощами пропонував певну конструктивну політичну програму, мав риси систематизованого світогляду, політичної доктрини, тоді як «чинний» націоналізм Д. Донцова відрізнявся елементами тотальної критики та нігілізму.

Головним джерелом ідеології «чинного» націоналізму слід вважати саме критичний аналіз досвіду Української національної революції на основі особистого досвіду Д. Донцова. Незважаючи на прагнення окремих діячів применшити вплив на ідеологію націоналізму так званого «донцовства» (або «чинного» націоналізму), цілком очевидно, що емоційні переконання, наснага, воля до життя Д. Донцова, прагнення творчої перебудови внутрішнього світу людини, активізації ролі мас в національному поступі, в українському націоналізмі знайшли сприятливий ґрунт.

Брак власної національної ідеології та політичної думки зазвичай приводили до того, що частина української найсвідомішої провідної верстви (яких на початку ХХ ст. називали

---

1 Донцов Д. Маса і провід // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Редкол.: О. Баган (відп. ред.) [і ин.]; літ. ред. Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. – Т. 3 : Ідеологічна есеїстика (1922-1932 рр.) / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2012. – С. 261.

«щирими українцями») долю України ставила у повну залежність від поступового розвитку т. зв. російської демократії. Такому підходу й, зокрема, москвофільству Д. Донцов протиставляв українську самостійницьку політику, тобто політичний ідеал суверенної української нації, її духовності й культури. Його передбачення, що москвофільство й малоросійство приведе нашу націю до катастрофи, здійснилося в 1917–1921 роках під час національно-визвольних змагань. «Не маючи виробленої програми,— писав Д. Донцов у праці «Підстави нашої політики»,— назовні українство не могло вийти, як певна означена величина, навіть таким незначним чинником у європейській політиці, якими були маленькі Сербія та Бельгія». Відтак ідеологічна орієнтація Д. Донцова була спрямована в напрямку Європи¹.

Робота «Підстави нашої політики» стала ніби підсумком ідейно-теоретичних дослідів Д. Донцова періоду національно-визвольних змагань. У ній, демонструючи незчисленні помилки, непослідовності та ідейні поразки соціалістів і демократів, в руки яких потрапила вся влада в Україні в часи революції, Д. Донцов доводить, що вина за загальну поразку та втрату незалежності лежить саме на них, на керівниках, а не народі, як це підступно хотіли довести ті, що віддали Україну під ніж ката (наприклад, В. Винниченко у книзі «Відродження нації»). Не «відсталий», «темний» і «бездіяльний» народ, а безвольні, безпринципні, за духом холоуї й малороси, його провідники із соціал-демократичного табору, з їх сліпою вірою в обіцянки соціалізму, з їх атеїзмом, браком національної любові та національної гідності. Це вони гасили полум'я націоналізму, коли воно спалахнуло в народі ненавистю до своїх віковичних ворогів і гнобителів. Це вони переконували, що без Москви просто перебути не можна. Це

---

1 Донцов Д. Підстави нашої політики // Донцов Д. Твори. – Львів: Кальварія, 2001. – Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 103 – 108.

в їхній демагогії й ідейному хаосі врешті заблукав і зневірився народ¹. Це й дало можливість більшовикам підступно й підло, скориставшись ідеологічною беззбройністю українців, захопити владу в Україні, використавши при цьому довірливих у соціалістичні гасла, щоб потім винищити десятки мільйонів українців під час колективізації, голодоморів, розв'язаних Кремлем воєн тощо.

На думку Д. Донцова, більшовизм, виявивши величезну енергію, масу сатанинської винахідливості та неабияку великодержавницьку, в душі Івана Грізного й Петра I, спритність, призвів до окупації України, страждань української нації та насильній сполуці з більшовицькою Москвою. Розірвати цю сполуку, згідно з твердженням Д. Донцова, здатна тільки та нація, котра «обдарована провідною кастою з рівносильною енергією, завзяттям і мудрістю. Взірців тої касты ми не знайдемо в zdeгенерованій демократії, лише в великих тінях нашої героїчної доби, її чеснотах, її культурі, її мріях і планах, її місії, в душі нашого історичного традиціоналізму»². Варто зауважити, що через півстоліття після написання автором цих слів ситуація принципово не надто й змінилася. Зберігається в силі політичний та інформаційно-культурний великодержавний окупаційний вплив Москви на Україну. А все та ж zdeгенерована демократія (з домішками сучасного лібералізму) не лише не здатна його зліквідувати, але й перешкоджає повноцінному національному державотворенню. А замість провідної духовної верстви — еліти нації — на чолі влади в Україні протягом понад двох десятиліть перебувала суміш комуністично-олігархічного клану.

Незважаючи на настирливі й убогі спроби втиснути історико-філософські й політико-ідеологічні концепції в котрісь

---

1 Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух / О. Баган. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. – С. 44 – 45.

2 Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. – 323 с.

неадекватні форми та вузькі рамки на кшталт «інтегральний націоналізм», «український фашизм», «тоталітаристська доктрина», «революційний націоналізм» й т. ін., слід визнати, що, попри деяку еkleктичність, доктрина й світогляд Д. Донцова мають самодостатній характер. Вивчивши й проаналізувавши ідейний та історичний європейський досвід, Д. Донцов витворив власну політико-ідеологічну концепцію, пристосовану до українських умов. Головними засадами її, на думку О. Багана, є: «національна солідарність», «примат Духу над Матерією», «постійне плекання духових і національних традицій», «гартування волі», «ідеали героїки», «культ чести і шляхетности», «формування сильної особистости», «елітарний устрій суспільства», «життєвий активізм», «недопущення морального старіння, збайдужіння і меркантилізації суспільної свідомости» тощо. При уважнішому погляді на історію України ХХ століття, наголошує О. Баган, «не можна не визначити постаті Д. Донцова як кардинально значущої, чільної в плані формування нової парадигми національного політичного мислення, формулювання глобальних, революційних завдань і методик історичного успіху, у сенсі визволення українства від вікових ментальних комплексів. Д. Донцов перший так гостро й точно визначив «первородні гріхи» української людини та суспільства, що закріпилися у пасивності і сповільнили через власну надмірну миролюбність і покірну ніжність»¹. Д. Донцов зауважив, що лише завдяки Т. Шевченку, який, як пророк, прийшов роздмухати «іскру вогню великого», що ще «тліла, не вгасала» в душах нащадків, надихнути їх її містичною силою, вдалося воскресити старий дух «немерцаючої слави козацької», щоб вибороти нову —

---

1 Баган О. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії 1-ї половини ХХ ст.) [Електронний ресурс] / О. Баган. – Режим доступу: http://dontsov.info/index.php?option=com_content&view=article&id=201:obagan-qpomizh-mistykoju-i-politykojuq&catid=36:poslidovniki&Itemid=41.20

не хліборобську, не плебейську, не «прогресивну» країну віку розкладу, розбрату й розпусти, а Україну «козацького народу»¹. Відтак, наголошує Д. Донцов, Україна першою розпочала боротьбу проти злої сили, що виходить із Москви. І це зло, трансформоване на початку ХХ століття в більшовизм, було спрямоване не лише проти України, але й за межами Радянського Союзу метою його агентів було знищення європейського громадянського устрою тощо². Слід зауважити, що в наш час ситуація є аналогічною — кремлівський режим через своїх агентів за всяку ціну прагне підірвати стабільність (політико-правову, соціальну тощо) в країнах Західної Європи, і насамперед — заради власного виживання.

«Донцовський» світогляд став своєрідною відправною точкою, від котрої відштовхувалися згодом ідеологи ОУН, хоча це ними заперечувалося. І. на думку М. Мандрик, дійсно можна погодитися з С. Ленкавським, який вважав, що Д. Донцов виробив нову психологічну систему з філософським і релігійним забарвленням. Так, окремі положення «Націоналізму» були взяті за основу при формуванні ключових засад українського націоналізму. Зокрема, це стосується сформульованих Д. Донцовим провідних підстав національної ідеї: волонтаризм (антиінтелектуалізм) у розумінні волі нації до життя, до влади, войовничість (антипацифізм), романтика, що в себе включає ілюзіонізм та релігійність, фанатизм як захоплення абстрактним, як заперечення існуючого порядку речей, «аморальність» — не в розумінні відкидання моралі взагалі як такої, швидше макіавеллівське тлумачення: етичним є все те, що приносить користь нації та сприяє її подальшому розвою. Це перелік тих основних підвалин, на яких, на думку Д. Донцова, мав базуватися націоналістичний світо-

---

1 Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького) // Д. Донцов. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2008. – 23 с.

2 Донцов Д. Дух Росії // Д. Донцов ; пер. з нім. В. Вишинського, І. Зимомрі. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2011. – 31 с.

гляд, щоб звільнитися від нашарувань і рухати націю вперед¹. Така позиція Д. Донцова є як ніколи актуальною саме нині, на етапі вирішального протистояння з кремлівським режимом, котрий століттями узурпував Україну, винищуючи все краще в ній: духовність, історичну пам'ять, генофонд, моральні засади, традиції та найбільш свідомих і активних громадян. І саме тому пророчий заклик Донцова до боротьби за інтереси власної нації у всіх основних сферах життя може дати нам шанс дійсно зберегти себе як націю у війні з Росією.

Варто наголосити, що сучасна неоімперська політика Кремля є реалізацією методів самодержавства й більшовизму з поєднанням злочинних олігархічних і диверсійно-терористичних форм. Протистояти цьому можливо лише за умов наявності цілої низки чинників, які нам заповідав Д. Донцов, це насамперед: «національна солідарність», «примат Духу над Матерією», «постійне плекання духових і національних традицій», «гартування волі», «ідеали героїки», «культ чести і шляхетности» і т.п., й чи не найголовнішим є духовна й моральна готовність нації до відстоювання своїх прав і суверенітету. І в цьому відношенні надзвичайно цінною є донцовська візія національно-визвольних змагань. Адже ґрунтовно проаналізувавши віковий досвід віковичної боротьби українців за свою самостійність, Д. Донцов дав нам щодо цього основні орієнтири та настанови. Саме вони є важливою запорукою в переможному завершенні для України чергової, розв'язаної Москвою, війни 2014–2016 років.

---

¹ Мандрик М. Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу / М. Мандрик / Передмова В. Вериги. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 235 – 236.

“

Якщо є можливість залучити всіх на правильний визвольницький шлях, то мусимо докласти до того всіх старань і відсунути на задній плян другорядні чи менше актуальні справи, які стоять на перешкоді творенню одного спільного фронту. Принцип найбільшого скріплення визвольного фронту і концентрації в ньому всіх придатних сил стоїть перед принципом власних політичних інтересів.

Степан Бандера
«Слово до українських
націоналістів-революціонерів»

Павло Гай-Нижник

доктор історичних наук,

завідувач відділу історичних студій

Науково-дослідного інституту українознавства

Визначення із
національно-державною
символікою в ОУН(б)
та установалення її
організаційних емблеми,
прапора та гасел

На кінець 1939 — початок 1940 рр. процес розколу ОУН після смерті Є. Коновальця став доконаним фактом, коли 10 лютого 1940 р. було створено революційний Провід Організації¹. Чи було то історичною закономірністю в розвитку українського націоналістичного руху, як згодом твердили деякі дійові персонажі тих часів², чи ні — питання нині вже риторичне й вимагає окремого, більш розлогого та глибокого, аналізу не з огляду політично-ідеологічних симпатій чи доцільності, а з потреби історичного аналізу й встановлення об'єктивної картини тогочасних подій, їх передумов, спонук і наслідків.

У своєму листі до А. Мельника від 10 серпня 1940 р. С. Бандера, зокрема, писав: «10 лютого ми покинули слова, а взялися за діло. Висунений революційний Провід ОУН на ініціативній нараді відвернувся від кліки в ПУНі та її починів і сам зачав кермувати найістотнішими частинами й галузями діяльності ОУН. Не мали ми тоді нічого того, що дає позиція офіційного Проводу, ані такої свободи в наших руках, ані тої зовнішньої позиції, що її завдяки боротьбі впродовж до-

---

1 У різні часи та частина ОУН, що об'єдналася навколо С.Бандери та в подальшому визнавала його особу за провідника, називалася по-різному: ОУН-революціонерів (ОУН-р), ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), ОУН (бандерівці) чи ОУН (С.Бандери) – ОУН(б). Аби уникнути плутанини чи непорозумінь, а також задля зручності читача, я називатиму цю Організацію уніфіковано – ОУН(б).

2 Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України / Ярослав Стецько. – Торонто – Лондон, 1967. – С. 35.

вгих років здобула собі ОУН, а змогу користуватися нею мав передусім офіційний Провід. Зате ми мали на своєму боці правду, чисту справу, віру і незламне рішення довести справу до успішного кінця. А передусім між нами були тільки люди чину й ми мали повне довір'я членських кадрів»¹.

Я. Стецько як один з провідних діячів революційної течії в ОУН свого часу наполягав, що тогочасний розкол в Організації не був якоюсь трагедією, як і не являв собою конфлікт генерацій, але то був конфлікт концепцій². Щодо концепцій керівництва Організацією (чи, вірніше, особистим складом Проводу) та її тактикою і стратегією — тут розбіжності справді були, утім твердити про істотні на той час ідеологічні чи теоретичні розбіжності між обома частинами було би великим перебільшенням. Тим не менш, виокремившись в окремий провід, а отже, й по факту — в окрему організацію, «розкольники» з бандерівського крила, які здебільшого представляли не еміграційні кола ОУН, а крайову її частину й все ж таки її молоде покоління, мусли виробити власні програмно-установчі засади та офіційно їх ухвалити на своєму з'їзді.

Природно, що, претендуючи на спадок усієї ОУН, ця генерація вважала її перший з'їзд (збір) й за свій та, відповідно, заперечувала легітимність і рішення другого збору, який відбувся 1939 р. під проводом А. Мельника. То ж революційний Провід ОУН (прихильників С. Бандери) розпочав підготовку до власного Великого збору, на якому були б ухвалені програмові засади Організації, в тому числі й бачення моделі майбутньої Української Держави³.

---

1 Українська повстанська армія: Історія Нескорених. – Львів: ЦДВР, 2007. – С. 25.

2 Стецько Я. Вказана праця. – С. 35.

3 Дивіться: Гай-Нижник П. П. «Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свобідне життя» (яку державну модель прагла створити ОУН(б) у 1941–1943 рр.) / П.П.Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.97 (№6).– С. 61–71.

З огляду ж на амбіції молодих керівників відокремленого крила ОУН, їхнього ідейно-політичного, державницького та чинного максималізму, цілком логічним було й прагнення нового революційного проводу не лише виробити для своєї Організації власних емблеми, прапора, гасел, партійних правил, ідейних засад тощо, а й визначитися для самих себе, прихильників та широкої народної людности із основними складовими й символики майбутньої Української Держави — гербом, прапором та гімном (славнем).

Другий Великий збір ОУН (Степана Бандери) відбувся 1–4 квітня 1941 р. у Кракові. У Зборі, зокрема, взяли участь Степан Бандера, Ярослав Стецько, Василь Сидор, Дмитро Мирон-Орлик, Олекса Гасин та інші. Загалом на зібранні були присутні 68 управнених членів Великого збору, представників революційної ОУН з усіх українських земель (в тому числі 16 членів з підрадянської України) та еміграції. Провідником Організації було обрано Степана Бандеру, а його заступником — Ярослава Стецька. Членами Проводу стали Дмитро Мирон-Орлик та Олекса Гасин (Лицар) як шеф військової референтури. Зауважу також і на тому, що цей Другий Великий збір офіційно поставив крапку у понад дворічному процесі розколу ОУН, на якому прибічники С. Бандери остаточно і документально відмовилися визнати авторитет і керівну роль ПУНу й обрали свій т. зв. революційний провід.

Було обрано також Велику Раду ОУН. Одразу ж зазначу, що владні повноваження провідника Організації були досить значними, проте формально (на противагу вождизму мельниківців) мали узгоджуватися з такими колегіальними органами, як Провід і Велика Рада¹. Утім на практиці протягом усіх подальших років Організація цілеспрямовано прагла поширювати культ С. Бандери не лише серед членів революційної ОУН,

---

1 Постанова Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів. – Б.м., 1941. – С. 59–65.

а й згодом в УПА та всередині усього державно-визвольного руху. Це документально підтверджується сотнями документів від похідних груп, УПА й, власне, прокламацій до народу самої ОУН(б), в яких С. Бандеру часто визначали як вождя¹.

Головною метою Збору було затвердження бандерівським (революційним) проводом ОУН свого окремішнього від мельниківського ПУНу становища, утвердження ідей українського націоналізму (націократії) та постанов, що стосувалися політичного, військового, економічного та соціального життя українців. Збір розглянув тогочасне становище українського народу, намітив напрями подальшої боротьби, виробив програму й устрій ОУН, схвалив в основі діяльність революційного проводу Організації тощо.

Перш за все учасники II Великого збору ОУН(б) наголосили у своїй Постанові, що «Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію — Організацію Українських Націоналістів»².

Окремими постановами Збір ОУН(б) узгіднив й окрему символіку Організації. Перш за все було скасовано «звичай вживати Тризуба з мечем, як відзнаки Організації», який відтоді залишився як емблематика мельниківської ОУН³.

Знаком ОУН(б) було прийнято емблему круглої форми, на якій зображувалися: «Чорний рівнораменний трикутник підставою в гору, на ньому червоний хрестомеч, на хрестомечі золотий Тризуб. Над підставою буква «О», по лівій стороні

1 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 35.

2 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – 1955. – С.24–47.

3 Там само. – С.44.

знамени трикутника буква «У», а по правім «Н» (разом ОУН). Трикутник вміщений на золотому полі»¹.

Прапором ОУН(б) було визнано полотно «чорної й червоної краски», але їх розташування й пропорції мали бути ухвалені згодом окремою комісією². Невдовзі «Директивою крайового провідника членам і прихильникам ОУН про використання національної символіки» було остаточно конкретизовано кольори бандерівців-націоналістів та символізм барв прапора: «Організаційним прапором ОУН являється прапор кольорів червоного і чорного (червоний з гори, чорний з долини). Значіння кольорів таке: червоний — кров; чорний — земля»³.

Комісію для розробки організаційного прапора було створено ще до II Великого збору, який по факту для бандерівської (чи то — революційної) ОУН був, швидше, організаційним. Один із її членів М. Климишин згадував про підготовчу роботу: «В одній з розмов довідався я від мистця Едварда Козака таке: З пропагандивним відділом ОУН, якого референтом був Ст. Ленкавський, співпрацювали ще крім маляра Едварда Козака малярі: Василь Дядинок, Роман Сеньків, Михайло Черешньовський і ще кількох, а часом приходив ще театральний мистець Микола Чирський і Лев Лепкий. Звичайно сходилися вони в цукорні о.Дубицького і о.Нарожняка, що називалася «Полтава».

Одного дня сидів один з малярів із Е. Козаком, чекаючи на інших у «Полтаві», й виявив охоту взяти участь у конкурсі на прапор ОУН, але ще не має ідеї. Е. Козак нашкіцував злегка свій помисл і це подобалося тому маляреві, але сказав, що це не його ідея. Тоді Е. Козак упевнив його, що він не має претенсій до того, ані не хоче брати участі і в конкурсі й тому, якщо він це гарно оформить, може подавати як свій проект. Він погодився і так зробив.

1 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 39.

2 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. – С.44.

3 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 39.

Той проект прийнято і він тепер є прапором ОУН з червоно-чорною краскою, які визначають український чорнозем зрошений червоною кров'ю героїв-борців за волю України. Все це робилося в рамках приготувань до Великого Збору, який мав вирішити всі важливі внутрішні й зовнішні справи ОУН, щоб закінчити з тимчасовістю та утвердити правний стан»¹. Саме цей проект з ініціативи референта пропаганди С. Ленкавського й було схвалено революційним проводом до затвердження на II Великому зборі Організації.

При цьому варто зазначити, що червоно-чорний прапор широко використовувався на початку ХХ ст. як символ протестного руху в європейських країнах, у Латинській Америці і на Африканському континенті. Тож і серед українських молодіжних угруповань та організацій, зокрема у «Пласті», червоно-чорний стяг у 1920-х рр. також набув популярності як «легальна» альтернатива забороненому національному синьо-жовтому прапору під час жорстокої антиукраїнської пацифікації у Польщі².

У другій половині 40-х років ХХ ст. до відома членства Організації щодо символізму прапорових барв роз'яснювалося: «Прапор української національно-визвольної революції є червоно-чорний. Червоний колір означає героїзм, посвяту і бойовість, це символ гарячої червоної української крові, а чорний колір — працюватість і наполегливість, це символ труду і землі нашого народу.

Червоно-чорний революційний прапор — це символ безупинної героїчної боротьби за українську землю»³.

---

1 Климшин М. В поході до волі. Спомини / М.Климшин. – Т. I. – Торонто, 1975. – С.300–301.

2 У той час, до речі, футбольна команда спортивного товариства «Україна» виступала у червоно-чорній формі, а прапор його був із трьох смуг червоно-чорних кольорів.

3 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 15. – Арк. 742; Т. 16. – Арк. 104–105; Спр. 398. – Т. 16. – Арк. 188–189.

1950 року у збірникові вишкільних матеріалів I ступеня (видано крайовим осередком пропаганди ОУН Карпатського краю) опис прапора Організації подавався вже більш розлого. У ньому, зокрема, зазначалося, що, окрім національного прапора, існує ще революційний прапор, що був ухвалений II Великим збором ОУН, й детально вказувалося на його характерність: «Революційний прапор є червоно-чорний. Червона краска — це символ боротьби і крові, чорна — символ української землі. Отже, революційний прапор символізує безстанну, криваву боротьбу за українську землю.

На II Великому зборі ОУН затверджено знам'я: на крузі, оточеному колом, вміщений рівносторонній трикутник. Підстава цього трикутника іде поземо, а дві інші сторони перетинаються внизу, опираючись вершком на коло. На трикутнику вміщений хресто-меч, звернений вістрям в долину, на середині хресто-меча на перехресті вміщений золотий Тризуб.

На крузі видніють золоті букви «ОУН», розміщені так: «О» стоїть під горішньою дугою і над поземою стороною трикутника, «У» стоїть між лівою дугою і лівою стороною трикутника, «Н» — між правою дугою і правою стороною трикутника. Всі три букви симетрично положені відносно кола, хресто-меч — відносно трикутника, Тризуб — відносно хресто-меча»¹.

У 1941 р. в ОУН(б) організаційного гімну ще не було. Був лише організаційний марш — «Зродились ми великої години»².

II Великий збір встановив також обов'язкові організаційні свята, а саме: Свято Соборності 22 січня, Свято Героїв Революції дня 23-го травня і День боротьби 31-го серпня (всі інші річні події, обходжені членами Організації, визначалися «пам'ятковими днями, що не мають загальнообов'язуючого значення на всіх теренах і для всіх членів»)³.

1 Там само. – Т. 17. – Арк. 110–111.

2 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр.36. – Арк. 52; Спр.37. – Арк. 39.

3 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. – С. 44.

Щодо вищезазначених свят, то, вочевидь, логіку визнання святом Дня Соборності, що відбулося вперше 22 січня 1919 р. й відоме як Акт Злуки, пояснювати немає потреби, позаяк ОУН завжди виступала за відновлення Соборної України.

Нагадаю також, що 31 серпня 1919 р. спільними зусиллями Дієвої Армії та Галицької Армії об'єднані українські війська знову заволоділи Києвом, що стало для українських націоналістів символом збройної соборності та святом української зброї й перемоги, «бо це побідила Ідея одної великої нероздільної Соборної України,— одної Армії одного Проводу і Команди без різниць на Придніпрянців і Наддністрянців, Галичан, Волиняків чи Кубанців!»¹.

Що ж до Свята Героїв Революції, яке визначалося на 23 травня, то поясню, що саме цього дня 1938 р. радянськими спецслужбами у Роттердамі в Нідерландах було убито терористичним актом (підірвано замаскованою у цукерковій коробці бомбою) засновника Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН) Євгена Коновальця.

Децю пізніше були визначені й організаційні привітання. Зокрема, членам революційної ОУН роз'яснювалося: «Ми маєм наше основне поздоровлення «Слава Україні», а відповідь «Героям слава», при тім праву руку енергійно підноситься на виправлення чуба, з малим відхиленням на право... Крім того маємо ми ще і інши поздоровлення як: «Добрий день», «Добрий Вечір», «Здорови були», «Гаразд», «Помагайбіг», «Слава Ісусу Христу» і т.п. »². При цьому варто зауважити, що підіймання правої руки перестало вважатися обов'язковим вітанням для членів Організації після 21 лютого 1943 р. згідно з прийнятим того дня рішенням III конференції ОУН, яка на той час у назві вже мала приставку «самостійників-державників»³.

1 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 34.

2 Там само. – Спр. 36. – Арк. 28.

3 Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24: Ідея і чин. Орган Проводу ОУН, 1942–1945. – Торонто, 1995. – С. 170.

Стратегічно-політичний комплекс, модель державності та план її розбудови, гасла революційної ОУН були опрацьовані Степаном Бандерою і Ярославом Стецьком, стратегічно-військове планування здійснював Роман Шухевич, комплекс пропаганди з включенням в акцію культурної еліти розробив Степан Ленкавський. Проект моделі Української Держави та засади до її практичного втілення, як і всі програмові положення ОУН(б), тобто революційної ОУН, були спільно обговорювані, доповнені й кореговані не лише їхніми відповідальними авторами, але й усіма членами Проводу ОУН та керівниками ресортів¹.

Майбутня Українська Держава, у баченні ОУН(б) часом на весну 1941 р., мала б бути суверенною і соборною державою із владарюванням у ній українського народу². Шлях її здобуття — національна революція. Проте у випадкові, коли б чужоземна військова сила у війні проти СРСР просувалася б фронтом через українські землі й окупувала б їх, зауважувалося у травневих (1941 р.) внутрішньопартійних «Політичних вказівках» ОУН(б), що, зрештою, невдовзі й сталося, завданням Організації у такій ситуації було не допустити, аби Україна була тільки тереном розвою чужих сил з ворожою Москвою (а потім — об'єктом іноземного заволодіння). «Навпаки,— вказувалося у тій інструкції,— власною боротьбою, будуванням власної держави власними силами та за власною ініціативою здобути собі роль підмету і партнера, учасника війни та співтворця нового ладу на руїнах московської імперії»³. Невдовзі, після нападу Німеччини на СРСР, Актом проголошення Української

---

1 Стецько Я. Вказана праця. – С. 50.

2 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. – С.28.

3 Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки (травень 1941 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – 1955. – С.51.

Держави у Львові від 30 червня 1941 р. ОУН(б) спробує втілити цю стратегію у дійсність¹.

Національно-державна символіка (прапор, герб, гімн) України. Документи ОУН(б) свідчать, що націоналісти-бандерівці мали тверде бачення національної символіки України. Так, зокрема, у «Директиві крайового провідника членам і прихильникам ОУН про використання національної символіки» чітко вказувалося:

«Українським національним прапором являється прапор кольорів синьої і жовтої (синя в горі, жовта в долині), кольори і їх порядок устійнені рішенням Української Державної Влади— Української Центральної Ради, яке зобов'язує всіх українців, коли не буде іншого вирішення Української Державної Влади в майбутньому...

Українським Національним Гербом являється Тризуб в оформленні Української Центральної Ради (Тризуб Володимира Великого)...

Українським національним гімном є: «Ще не вмерла Україна», «Не пора, не пора...» — це нац[іональний] марш»².

Отже, за загальнонаціональний український символ (Герб України) II Великим збором ОУН(б) було визнано «Тризуб Володимира Великого у формі, введеній Центральною Радою»³. Окремий документ згодом додавав, що «Державним Гербом України є золотий (може бути жовтий) Тризуб Володимира Великого на блакитному тлі»⁴. Членам Організації трактування Тризуба як державного символу пояснювалося наступним

---

1 Дивіться: Гай-Нижник П. П. Відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 р. / Павло Гай-Нижник // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції, Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С.52–67.

2 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 39.

3 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. – С.44.

4 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 28.

чином: «Походить Він, як вказує назва, з часів Володимира Великого, цебто з X-того століття. За часів старинної Греції Тризуб був знаком Бога моря — Посейдона. Не був отже, ознакою влади свидської, лише Божеської. Один із найславніших наших князів — Володимир Великий за Герб Української Держави прийняв власне Тризуб, як ознаку владарности і могутности»¹.

Національним прапором було визнано блакитно-жовтий (синьо-жовтий) прапор, який має барви Державного Герба. При цьому розташування барвових смуг обумовлювалося з огляду на державно-історичну, а не геральдичну традицію: «Згідно з правилами геральдики (науці про герби і прапори) наш прапор мусів би бути жовто-блакитним. Але історичною традицією освячений прапор з відворотним порядком барв. Має бути зверху блакитне, а в низу жовта. Такий порядок барв посвячений традицією Мазепи і традицією Визвольної боротьби в 1917 до 1923 р.р. на Великій Україні. Такий порядок барв, який освячений історичною традицією, приймаємо ми — Українські Націоналісти»².

Ось як дещо пізніше (у другій половині 1940-х рр.) пояснювалась кольорова гама прапора: «Прапор українського народу є синьо-жовтого кольору. Синій колір відображає голубе українське небо, а жовтий колір — золоте гаряче українське сонце. Ці кольори віддають ясний, життєрадісний, волелюбний зміст духовости українського народу»³.

У 1950 р. символіка національно-державного прапора змалювалась подібно, проте з певною відмінністю. «Українським національним прапором є синьо-жовтий прапор. Розуміється його як синє голубе небо і українські лани золотої пшениці, наповнені гарячим сонцем. Синьо-жовтий прапор — символ живучости краси і природної сили українського народу.

---

1 Там само.

2 Там само.

3 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 15. – Арк. 742; Т. 16. – Арк. 104–105.

Другий Великий збір ОУН, згідно постанови Центральної Ради, визнав синьо-жовтий прапор, а не жовто-синій, як це деякі організації думали, національним державним українським прапором. Ширина прапору до його довжини відноситься так, як 1 до 3 м.»— зазначалося у збірникові вишкільних матеріалів І ступеня, що був виданий крайовим осередком пропаганди ОУН Карпатського краю¹.

Було визначено також і порядок розміщення прапорів та герба поряд із організаційною (партійною) символікою, а саме:

«а) на першому місці завжди український національний прапор і національний Герб — Тризуб.

б) на другому місці організаційний прапор і організаційне знамя.

в) в кімнатах на сцені і на бальконах: на лівій стороні національний прапор і національний герб, по правій організаційний прапор і знамя (коли звернутися лицем до декорації або ввійти до кімнати з дверей)...

...На всіх публічних виступах чи академіях, святах, маніфестаціях співати завжди національний гімн «Ще не вмерла Україна» і не можна його заступати маршем «Не пора, не пора» ні «Зродились ми»².

Додам принагідно, що в інструкціях для похідних груп «Боротьба й діяльність ОУН під час війни» (травень 1941 р.) їхнім членам наставлялося, окрім усього іншого, й завдання виготовляти національні та організаційні прапори, тризуби, синьо-жовті пов'язки, кокарди тощо. При цьому визначалося, що з проголошенням відновлення Української державності скрізь на усіх видних місцях, насамперед будівлях державних установ, слід вивішувати тризуби, національні та організаційні прапори³.

1 Там само. – Т. 17. – Арк. 110–111.

2 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 39.

3 Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – Львів–Київ: Піраміда, 2001 – С. 45, 47, 50.

30 червня 1941 р. у Львові під завершення Національних зборів, що з ініціативи ОУН(б) проголосили відновлення Української Держави, присутні, окрім національного гімну України, заспівали також і саме марш «Не пора, не пора», а на адміністративних будівлях замайоріли національно-державні прапори України. Подібна картина спостерігалася по усій Західній, Правобережній та Осередній Україні, куди прибували похідні групи ОУН(б) й де встановлювались органи місцевого урядування під егідою Українського Державного Правління¹.

Загальнонаціональними святами, як вже згадувалося вище, визначалися всеукраїнські свята, які було устійнено на II Великому зборі ОУН(б), тобто: 22 січня — Свято Соборності і Самостійності; 23 травня — Свято Героїв Революції; 31 серпня — День Української Боротьби. «Ті свята повинні обов'язково бути відзначеними всією Українською Нацією», — наголошувалося у «Директиві»².

Ось як змальовував відзначення у 1946 р. Свята Героїв Революції поблизу с. Воля-Володзька на Лемківщині курсант Підстаршинської школи ім. полковника «Коника» Дмитро Грицько-«Цяпка»: «24 травня поляну освітили смолоскипи і почали сходитись сотні за сотнями і уставлялись в чотирикутник. Вийшла і наша сотня і стала на переді підвищення. На щоглах майоріли прапори — синьо-жовті і революційні УПА червоно-чорні, а на середині був портрет провідника ОУН Є. Коновальця. Капелан Кадило править молебень, співає хор упівський під дерегентурою командира Залізного.

Відтак свято відкриває політвиховник Євген, відчитуючи молитву революціонера: «Україно, свята Мати героїв, зійди до сер-

---

1 Дивіться: Гай-Нижник П. П. Українська Держава: історична dokonаність і розвіяна паралельна дійсність (Акт 30 червня та революційне державотворення під проводом ОУН(р) у 1941–1942 рр. як вияв національного чину та символ суверенних прагнень українського народу) / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.98 (№7). – С.49–65.

2 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 39.

ця мого бурею вітрів кавказьких та шумом карпатських ручаїв, боїв головного завойовника, батька Хмеля, тріумфом і гуком гармат революції, радісним гомоном Софійських дзвонів — нехай душа моя в Тобі відродиться...» — лунали слова молитви»¹.

Воїни приймали також й обітницю. Політвиховник В. Блясецький-«Теодор», наприклад, змальовував перебіг здійснення обітниці, що відбула після вишколу стрілецька молодь сотні «Дністер» у Нижньому Березові на Коломийщині, так: «Засніжений ліс і недалекі скуті морозами гори були свідками того врочистого дійства. Стрій підтягнутих стрільців утворив чотирикутник. Над головами легенько лопотіли на січевому вітерці блакитно-жовтий і червоно-чорний прапори.

Текст присяги проговорював курінний Книш, а стрільці двох сотень дзвінками молодечими голосами повторювали. Гори відлунювали.

Такі моменти не забуваються ніколи — присяга на вірність Україні і народові українському. Вона палахкотить в серці кожного українського повстанця до самого загину. Коротке слово, як політвиховник, до стрільців мав я, з командирським напуттям звернувся командир сотні»².

Свято Дня української боротьби 31 серпня після 1947 р. було поступово замінено Святом Покрови (14 жовтня), яке того року визначалося Днем створення УПА наказом Р. Шухевича й рішенням Української Головної Визвольної Ради (УГВР)³. Зауважу, що під час відзначення свята 14 жовтня як дня засну-

---

1 Грицько-Цяпка Д. Ліс – наш батько / Д.Грицько-Цяпка. – Львів, 1996. – С. 159.

2 Андрусак М. Брати грому / М.Андрусак. – Коломия: Вік, 2005. – С. 254.

3 Тут слід зауважити, що дата 14 жовтня не є історичною датою заснування УПА, а була обрана 1947 р. як день символічний, як дата, що є національно-історичною, морально об'єднуючою, соборно спадковою в пліні боротьби українців за віру, за вольности, за державність тощо із часами княжими, козаччини, гетьманщини, як і розділеними поміж державами-окупантами, але єдиними етнопонаціональною спільністю та історичною спадщиною, земель українських.

вання УПА першого року його встановлення (у 1947 р.), згідно із вказівкою Головного осередку пропаганди ОУН, члени Організації й підпільники були зобов'язані розвісити по селах синьо-жовті і червоно-чорні прапори¹. Тим же членам ОУН, що перебували на еміграції, про започаткування нового свята було повідомлено 1949 р. на шпальтах журналу «Сурма» (друкованого органу ЗЧ ОУН)².

Крім того, згідно із «Директивою крайового провідника ОУН до провідного активу з ідеологічних питань» по усіх церквах необхідно було запровадити обов'язкове відспівування молитви «Боже Великий, Творче Всесильний» на закінчення кожного богослужіння. У кожній місцевій церкві слід було розмістити таблицю з прізвищами, іменами, датами народження і смерті місцевих українських бойовиків, які загинули у боротьбі з окупантами, а над ними мав би бути напис «Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї».

На усіх могилах загиблих слід було вмістити таблиці з написом про боротьбу за державність героїв, зняти таблички, на яких написано про жертви терору тощо, і заступити їх новими — Героям за Українську Державу. Здійснити фото могил і розшукати світлини самих героїв. Здійснити облік і реєстр усіх полеглих за Україну героїв, як членів УВО і ОУН, так і не членів, усіх, що загинули з польськими та іншими окупантами (слід було виявити ім'я, прізвище, дату і місце народження, професію, організаційну посаду, місце і обставини загибелі). Обліку та опису підлягали також усі виселені радянською владою, арештовані більшовиками і німцями, розстріляні у в'язницях і тюрмах від усіх зайшлих влад тощо. Зазначалося також, що «в кожній Українській хаті повинні бути портрети Т. Шевченка, Міхновського, Петлюри, Коновальця, Бандери. Укр[аїнський] Прапор і Герб. Крім того, на стіні виписати на картоні Декальог

---

1 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 61. – Арк. 136.

2 Перенесення свята зброї // Сурма. – 1949. – Ч. 11–12. – 1 жовтня. – С.4.

[українського націоналіста]. На столі прибраний вишивками Кобзар Т. Шевченка»¹.

З самого початку свого існування ОУН визначала своєю заповітною метою відновлення Української державності, символічною ж мрією, без втілення в життя якої революційна національно-визвольна боротьба не могла б вважатися завершеною, — Українську Самостійну Соборну Державу. У 1941 р. ОУН(б) заявила, що й надалі поборюватиме «акцію тих польських угруповань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель», і лише ліквідація протиукраїнських акцій з боку поляків «є передумовою унормування взаємин між українською й польською націями»². ОУН(б) боротиметься «за скріплення українського характеру тих земель засобами, залежними від умовин і політичної доцільності й прилучення їх до Української Держави, а не до польських земель», як і у Закарпатській Україні, де Організація «змагає до розбудови політичної сили українського народу та до прилучення Закарпаття до Української Держави»³. Я. Старух у своєму «Короткому популярному викладі ідеології політики українського націоналізму» у 1941 р. писав, що революційна ОУН «має ясний образ нашої будучої держави, за яку бореться», а саме такий, що «Українська Держава побудована Організацією Українських Націоналістів буде націоналістична. Вона буде велика, сильна і незалежна. У ній не буде несправедливости, визиску, поділу на класи»⁴.

Невід'ємною частиною цієї ідеології була й ідея Соборності, яку влучно відображав один з кличів ОУН(б): «Від Кавказу по Сян — буде наш Лан. Його власником український народ!»⁵.

1 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр.3. – Арк. 38.

2 Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. – С.36–37.

3 Там само.

4 ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 134.

5 Там само. – Арк. 26.

Треба напружити всі сили, вжити всіх засобів, випробувати всі способи і шляхи, підпорядкувати важливій справі всякі другорядні, чи тепер неістотні моменти – лише тоді можна сказати: «Ми зробили все, що було можливо і в нашій силі».

Степан Бандера
«Слово до українських
націоналістів-революціонерів»

Юрій Щур

кандидат історичних наук,
директор Запорізького науково-дослідного
центру «Спадщина»

Східні українські землі в політиці ОУН у 1929–1939 роках

Останнім часом через як внутрішніх так і зовнішні обставини посилюється інтерес українського суспільства до історії боротьби за державну самостійність України. На 25-му році незалежності мало хто вже собі дозволить вислів, нібито ця сама незалежність далася нам без крові. А в умовах війни на Сході України та анексованого Криму нової гостроти набувають сторінки історії боротьби за ці терени в минулому. Наразі пропонуємо звернути увагу на політику Організації українських націоналістів (ОУН) у перше десятиріччя свого існування стосовно східноукраїнських земель, які після виведення регулярних частин Армії УНР опинилися під більшовицькою (радянською) окупацією.

Необхідно відзначити, що у заявленій у назві час на території Наддніпрянської України існував рух спротиву радянській системі, який мав різні форми і прояви. Крім того, українські еміграційні організації робили спроби поширити свій вплив на територію радянської України. Найбільш помітною із погляду сьогодення виявилася діяльність УВО, а потім ОУН. Інші емігрантські партії й організації займалися в основному розширенням своєї мережі серед українських поселень в Європі та США.

2 лютого 1929 р. внаслідок процесу консолідації націоналістичних сил було утворено ОУН на чолі з головним

командиром УВО полковником Є. Коновальцем. До керівного органу ОУН — Проводу українських націоналістів — увійшли порівну вихідці із Західної та Східної України. Як зазначав М. Капустянський, цей орган мав яскраво виражений соборницький характер¹.

На установчому Конгресі українських націоналістів «східняком» П. Кожевніковим була запропонована організаційна структура новоствореної ОУН, згідно з якою всі українські землі повинні бути поділені на 10 «країв». Згідно з цим на території підрадянської України мали функціонувати Київський, Запорізький, Слобідський, Полтавський, Подільський, Чорноморський, Чернігівський та Кубанський краї. П. Кожевніков цілком усвідомлено вважав, що усі краї, які перебувають у межах СРСР, найменш доступні для діяльності. Разом із тим помилкою було би ігнорування націоналістів, які проживають на території східноукраїнських земель: «Одначе, було б великою помилкою чекати аж на зміну політичних відносин на Сході Європи, нічого не роблячи для втягнення українських націоналістів в рамки Організації Українських Націоналістів»².

Однак ця передбачена Конгресом структура на практиці себе не виправдала й її було піддано коректурі, хоча невідомо, як це відобразилося на створенні сітки ОУН на Наддніпрянщині.

З перших днів свого створення ОУН розгорнула широкомасштабну діяльність на українських землях, що були окуповані Польщею. Разом із тим слушно зауважив член ПУН Д. Андрієвський, що «справа Західних Земель України щільно пов'язана зі справою Східної України»³. Організація продо-

---

1 Капустянський М. Військова підготовка ОУН // Організація Українських Націоналістів. 1929–1954. – Б.м.: Б.в., 1955. – С. 117.

2 Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський. – Львів, 2006. – С. 200, 215.

3 Андрієвський Д. Українська пропаганда за кордоном // Розбудова нації. – 1931. – №1 – 2. – С. 2.

вжувала реалізовувати також плани щодо розбудови мережі на Наддніпрянщині. Враховуючи особливість діяльності радянських органів держбезпеки, ПУН вирішив не створювати однотайної організаційної мережі на території Радянської України. Більш доцільною вважалася практика формування окремих осередків, які не були пов'язані між собою й у випадку розконспірації не могли «всіпати» всю структуру. Кожен осередок повинен був тримати зв'язок безпосередньо з керівником ОУН Є. Коновальцем¹.

Найменш дослідженою є діяльність ОУН на Наддніпрянщині. Перш за все це пов'язане з тим, що всі справи ОУН, пов'язані із Наддніпрянською Україною, тримав у своїх руках безпосередньо голова ПУН Є. Коновалець. Загибель Є. Коновальця у 1938 р. була причиною того, що майже не залишилось будь-якої інформації з цього питання. Тому спираємось на доступні на сьогоднішній день джерела й матеріали.

Уважно спостерігаючи за подіями на Наддніпрянщині, ПУН приходив до висновку про доцільність висилки туди членів ОУН. Враховуючи, що на початку 1930-х рр. УСРР була державою «національною по формі та соціалістичною по суті», ОУН вдалася до зміни тактики діяльності в Радянській Україні: якщо попередня діяльність у рамках УВО була спрямована на організацію антирадянського повстання, то тепер більше уваги приділялося інтеграції націоналістичних кадрів у різноманітні державні структури².

Аналізуючи діяльність ОУН, спрямовану на поширення націоналістичного руху на територію українських етнічних земель під більшовицькою владою, можемо виокремити кілька її основних напрямків: інформаційно-пропагандистський, аналітичний, декларативний та організаційно-кадровий.

---

1 Стецько Я. Людина великих вирішень // Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори: в 2 т. – Мюнхен: Cicero, 1991. – Т. 2. – С. 209.

2 Бойко Ю. Євген Коновалець і Осередньо-Східні Землі. – Б.м.: Б.в., 1947. – С. 48.

Інформаційно-пропагандистську роботу ОУН розпочала з перших днів свого створення. Вже у 1929 р. на Наддніпрянщину через територію Румунії було надіслано значну кількість націоналістичної літератури, яка повністю розійшлася серед населення. На підтвердження останнього П. Мірчук наводить інформацію, що влітку 1929 р. у Києві й інших містах співробітниками ДПУ робилися обшуки з метою виявлення друкованого органу ПУН «Розбудова Нації»¹. У 1930 р. із Галичини на Наддніпрянщину було вислано деяку кількість книжок Д. Донцова «Націоналізм»², яка знайшла свого читача в середовищі українського радянського студентства³.

«Розбудова Нації» також цілеспрямовано розсилалася редакцією на адреси найбільших наукових бібліотек та вузів УСРР. Про те, що часопис здебільшого потрапляв до останніх, свідчать вимоги бібліотек вислати їм додатково те чи інше число⁴. «Розбудова нації» та офіціоз УВО «Сурма» загалом розсилалися на понад сотню різних адрес в УСРР⁵. На початку 1930-х рр. відбувався офіційний обмін власними виданнями між редакціями «Розбудови Нації» та офіційного органу КП(б)У «Більшовик України»⁶.

Окрім пересилання офіційних видань, УВО та ОУН на Наддніпрянщині намагалися проводити пропаганду своїх

-
- 1 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Мюнхен; Лондон; Нью Йорк: Українське видавництво, 1968. – Т. 1: 1920–1939. – С. 204.
  - 2 Соловей Д. Голгота України. – Дрогобич: Відродження, 1993. – Ч. 1: Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між Першою і Другою світовою війною. – С. 98.
  - 3 Від редакції // Визвольний шлях. – 1953. – № 2. – С. 39.
  - 4 Бойко Ю. Євген Коновалець і Осередньо-Східні Українські Землі... – С. 34.
  - 5 Плющ В. Боротьба за Українську Державу під советською владою. – Лондон: УВС у Великій Британії, 1973. – С. 28.
  - 6 Коновалець Є. „Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...”. Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: Документально-наукове видання [передм. А. Кентій, В. Лозицький]. – К.: Темпора, 2003. – С. 253.

ідей через листівки. Відомо про дві безрезультатні, за визначенням самих членів ОУН, спроби поширення листівок на Донбасі¹ та проведення акції у вересні 1933 р., коли на території УСРР було розповсюджено відозву ОУН до всіх українців східних земель, та у листопаді 1935 р.— чергові відозви Організації «До молоді на Східних землях»².

Підтвердження факту поширення листівок донецькі дослідники О. Добровольський та В. Мікушев знайшли у справі групи осіб, які були звинувачені як учасники контрреволюційної націоналістичної організації. Одним із обвинувачених був Й. Скотинський, колишній член Уряду УНР (товариш міністра культів Директорії УНР). Під час допиту 23 жовтня 1937 р. він повідомив, що наприкінці 1933 р. Артемівський педінститут залишив один студент, написавши націоналістичного листа, за що потім був заарештований. Цей лист спричинив виявлення деяких студентів і викладачів як українських націоналістів, в результаті чого в січні 1934 р. Скотинський з інституту був звільнений³.

Влітку 1933 р., вважаючи, що є потреба підбити попередні підсумки й окреслити перспективи роботи, на еміграції було проведено Конференцію ОУН у справі східноукраїнських земель. Згідно з рішеннями цієї конференції головними завданнями Організації на той час було налагодження зв'язків із Наддніпрянщиною, проведення пропаганди на цій території та спеціальних акцій, які повинні були задекларувати на Наддніпрянщині факт існування націоналістичного підпілля. Для цього передбачалося активізувати діяльність референту-

---

1 Бойко Ю. Євген Коновалець і Осередньо-Східні Українські Землі... – С. 50.

2 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... – С. 228.

3 Добровольський О., Мікушев В. Протистояння // Реабілітовані історією [у 27 т.]: Донецька область. Науково-документальні нариси. – Донецьк: Видавництво КП «Регіон», 2004. – Кн. 1. – С. 456.

ри східноукраїнських земель при Крайовій ексекутиві ОУН на Західній Україні, створити групу із членів ОУН на Західній Україні, які б мали займатися безпосередньо аналізом справ в СРСР. Також планувалося проводити акції в підтримку визвольних прагнень українського народу під більшовицькою владою¹. З цього приводу Є. Коновалець писав у листі до Д. Андрієвського: «Врешті ми мусимо раз приступити до розв'язки найважливішої на мою думку проблеми, себто нацяття хоч би мінімальної нашої діяльності на Східно-Українських Землях»².

За рекомендацією С. Бандери Є. Коновалець доручив І. Мітринці («Сергію Орелюку») організувати зв'язок із Наддніпрянщиною, зокрема через діяльність референтури східноукраїнських земель, яка діяла окремо від основної мережі ОУН³. До завдань референтури входило: аналіз ситуації на Наддніпрянщині, налагодження зв'язків із націоналістами в УСРР та пересилання туди націоналістичної літератури. У рамках діяльності референтури східноукраїнських земель ОУН навесні 1935 р. було створено концерн «Дешева книжка», де серед інших друкувався журнал «Антибольшевик», редагований «Орелюком». Завданням часопису було «ідеолого-політичне поборювання большевизму». Це видання «масово пачковано на східноукраїнські землі»⁴. На заміну «Антибольшевику» наприкінці 1937 р., теж за редакцією І. Мітринги, було започатковано журнал «Геть з большевизмом».

1 Онацький Є. У вічному місті: записки українського журналіста. – Торонто: Новий шлях, 1985. – Т. 3: 1933 рік – С. 249–250.

2 Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. – Т. 2 – Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським / Упоряд. Ю. Черченко. – С. 349.

3 Посівнич М. Відозва «До молодих робітників, ремісників, селян, студентів членів ОУН!» // Український визвольний рух. – Львів, 2008. – №12. – С. 199.

4 Сич О. Референтура Підсоветських справ – аналітичний орган проводу Закордонних Частин ОУН // Визвольний шлях. – 2005. – № 4. – С. 105–107.

Протягом грудня 1937 — лютого 1938 рр. світ побачило три випуски. Новий журнал декларував себе як видання, присвячене боротьбі з большевизмом, «орган координації спільної думки серед всіх поневолених Москвою народів¹».

У 1933–1934 рр. референтура підпорядковувалась безпосередньо С. Бандері, який був у цей час крайовим провідником ОУН на західноукраїнських землях та особисто контролював процес пересилки літератури на Наддніпрянщину². Серед цих матеріалів — інформаційні, політичні й інші видання³, які, окрім підпільного розповсюдження, надсилалися на адреси радянських наукових і культурних установ. Окремі екземпляри потрапляли і на Кубань⁴.

Цікавою виглядає ідея пересилки оунівської літератури через кордон на Наддніпрянщину за допомогою повітряних куль, розроблена членами ПУН⁵. Для її реалізації за наказом С. Бандери Я. Карпинець виготовив у Кракові спеціальні повітряні балони для переправлення й розкидання оунівських відозв над прикордонними областями радянської України. Також було виготовлено два радіоприймачі для зв'язку із оунівськими кур'єрами⁶.

Невідомо, чи вдалися оунівці до цього засобу, але сама ідея подібної акції викликала дискусію серед керівництва ОУН. Так, деякі члени організації вбачали недоцільність «балонної акції», аргументуючи це тим, що балони з листівками не

---

1 Дарованець О., Мороз В., Муравський В., Посівнич М. Примітки // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1939 роки. Видання третє, доповнене. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 493.

2 Мірчук П. Революційний змаг за УССД: Хто такі „бандерівці”, „мельниківці”, „двійкарі”. – Нью-Йорк; Торонто; Лондон: Союз українських політв'язнів, 1985. – Т. 1. – С. 53.

3 Стецько Я. На пошану Степана Бандери // Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори: в 2 т. – Мюнхен: Сісеро, 1991. – Т. 2. – С. 257.

4 Посівнич М. Становлення Степана Бандери як Крайового Провідника ОУН // Український визвольний рух. – Львів: Коло, 2004. – Зб. 3. – С. 80.

5 Онацький Є. У вічному місті... – С. 277.

6 Посівнич М. Відозва ... – С. 198.

долетять до намічених цілей або одразу ж потраплять до рук чекістів¹.

Не було серед керівництва ОУН одностайної думки і щодо підпільної літератури. Існувало дві точки зору. Є. Коновалець вважав, що окрему літературу потрібно видавати для Наддніпрянини, зокрема журнал, який мав виходити двічі на місяць. Є. Онацький, навпаки, застерігав від цього. Він вважав за доцільне розповсюджувати на східних теренах загально-організаційні журнали і лише друкувати летючки, спеціально написані для Радянської України². Зважаючи на ту роботу, що проводив І. Міtringа зі своїм «Антибольшевиком», більш авторитетною була точка зору Є. Коновальця.

Усі названі вище націоналістичні матеріали на території УСРР переправлялися через Волинь — Полісся, річки Збруч та Дністер, Маньчжурію — Сибір³. Як писав один із керівників ОУН Я. Стецько, лінія через Збруч була дуже ненадійною з огляду на тотальну охорону польсько-радянського кордону як з боку польських, так і з боку радянських прикордонників. З цього приводу не раз відбувалися розмови між референтом Крайової езекутиви ОУН на західно-українських землях і полковником Є. Коновальцем у Женеві щодо планів оформлення контактів із наддніпрянськими підпільниками⁴. Відомо прізвище одного з кур'єрів ОУН, який перетинав кордон із Радянською Україною, перевозячи документацію для зв'язку із місцевим антикомуністичним підпіллям. Це — В. Кашицький⁵.

---

1 Книш З. Варшавський процес ОУН. – Торонто: Срібна сурма, 1986. – Т. 1. – С. 436.

2 Онацький Є. У вічному місті... – С. 466–467.

3 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... – С. 228.

4 Стецько Я. 30 червня 1941: Проголошення відновлення державности України. – Торонто: Гомін України, 1967. – С. 47.

5 Ясиневич Я., В'ятрович В. Володимир Кашицький: „Я ненавиджу пессимістів” // Торба. – 2001. – № 4 – 5. – С. 13.

Спроби донести світовій громадськості інформацію про антикомуністичний рух на Наддніпрянщині і боротьбу з ним радянських органів держбезпеки через гучні акції робилися членами ОУН і до конференції 1933 р. 22 квітня 1930 р. бойовики УВО за наказом Крайової команди на західноукраїнських землях планували здійснити терористичну акцію, висловлюючи протест проти судового процесу у Харкові над СВУ-СУМ. Цей акт — підриг радянського консульства у Львові через певні обставини виконано не було¹.

Під час голодомору 1932–1933 рр. в УСРР ПУН наказав членам ОУН розпочати акцію жалоби як протест проти організованого більшовицькою владою винищення українців через страту голодом. У виданому наказі Провід радив українському населенню Галичини не влаштовувати танцювальних забав або весіль з музикантами й категорично заборонив членам Організації брати в них участь². За роки перебування С. Бандери на посаді провідника Крайової ексекютиви ОУН на західноукраїнських землях антирадянські акції досягли піку. У цей час було підірвано редакцію радянофільської газети «Праця» у Львові (12 травня 1934 р.) та підготовлено, але не здійснено, вбивство радянофіла професора А. Крушельницького³.

Найкращим оунівським пропагандистам було доручено виголосити в усіх студентських осередках спеціальні промови. Така робота проводилася в рамках потужної роз'яснювальної антибільшовицької кампанії, що висвітлювала загибель мільйонів українців в Радянській Україні як наслідок спланованої акції, за допомогою якої радянська влада прагне ослабити український народ. Користуючись мережею легаль-

---

1 Книш З. Дрижить підземний гук: спогади з 1930 і 1931 років у Галичині. – Вінніпег: Б.в., 1953. – С. 88–90.

2 Рева М. На шляхах життя. Спогади. – Лондон: УВС, 1980. – С. 85.

3 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... – С. 349.

них українських товариств і організацій, ОУН у зазначений час провела політичну кампанію, спрямовану на викриття злочинних дій СРСР¹.

Найбільшого розголосу отримала чергова акція — вбивство членом ОУН М. Лемиком у 1934 р. радянського дипломата О. Маїлова, який за дорученням Й. Сталіна об'їжджав з інспекційною перевіркою дипломатичні представництва СРСР. М. Лемик добровільно здався поліції і на суді свідчив, що акція була карою за голодомор, який у 1932–1933 рр. охопив територію Радянської України².

Окрім поширення націоналістичних видань і декларування позицій боротьби українського народу, ОУН систематично намагалася поширити свою сітку на Наддніпрянщину. Одним із пунктів, через який планувалося переправляти підпільників на територію УСРР, стала Маньчжурія, де від 1934 р. діяв осередок ОУН на чолі з М. Митлюком («Луковенком»). Завданням оунівців у цьому пункті було: налагодження зв'язків із українським населенням Зеленого Клину, з солдатами-українцями, які проходили службу у Червоній армії на Далекому Сході, та політичними в'язнями радянських концтаборів. Крім того, ПУН здійснив спроби через м. Владивосток установити лінію зв'язку ОУН з Києвом. За допомогою маньчжурських членів ОУН Ю. Роя та М. Затинаяка функціонувала зв'язкова лінія з СРСР, повертаючись якою у 1936 р. із радянської території загинув провідник ОУН М. Митлюк³. Після загибелі Митлюка осередок очолив М. Мілько. Серед інших емісарів ОУН, яких Є. Коновалець відправляв для ді-

-
- 1 Посівнич М. Становлення Степана Бандери як Крайового Провідника ОУН... – С. 81.
  - 2 Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [упоряд. М. Посівнич]. – Львів: Мс, 2005. – С. 130–133.
  - 3 Посівнич М. Деякі аспекти діяльності Організації Українських Націоналістів на Далекому Сході // Український визвольний рух. – Львів: Мс, 2005. – 36. 5. – С. 122.

яльності на Далекий Схід, ще варто згадати Р. Корду-Федорова, М. Гнатова, Г. Купецького та Г. Файду¹.

Виходячи із публікацій у засобах масової інформації, бачимо, що оунівці Далекого Сходу відстежували події, що відбувалися на території України, розподіленої між різними країнами. Зокрема, і на території східноукраїнських земель. Так, у 15-му випуску часопису «Далекий Схід» (1938 р.) містилися різні дані про антирадянські прояви та повстання на Лівобережній Україні, зокрема в межах сучасної Луганської області. Побіжний аналіз публікацій свідчить, щоправда, що спиралися вони здебільшого на офіційні дані компартійних та радянських інформагентств й не можуть містити об'єктивних даних². На сьогоднішній день немає однозначної думки про виконання маньчжурськими оунівцями поставлених їм завдань. Відзначимо, що органами НКВС саме за доставку націоналістичної літератури по лінії Маньчжурія — Сибір до Харкова було заарештовано голову Славгородського комітету компартії Новосибірського району (РСФРР) П. Панькова³.

Ще один опорний пункт ОУН діяв у Фінляндії. Через цей пункт переправлялися члени Організації на територію Ленінградської області й далі на Україну. У самому ж Ленінграді, у Бібліотеці ім. М. Салтикова-Щедріна, за даними радянського спецпризначенця П. Судоплатова, переховувався архів ОУН⁴. Такі ж пункти існували й у країнах Прибалтики, але використовувалися вони лише при нагальній потребі⁵.

---

1 Камінський А. Край, еміграція і міжнародні закуліси. – Манчестер; Мюнхен; Нью-Йорк: Видання Політичної Ради ОУНз, 1982. – С. 85.

2 Українське життя: під більшовицькою окупацією // Далекий Схід. – 1938. – 20 жовтня. – С. 232–233.

3 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... – С. 228.

4 Судоплатов П. Разведка и Кремль. Записки нежелательного свидетеля. – М.: ТОО Гея, 1996. – С. 18.

5 Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... – С. 513.

Для створення організаційної сітки на Наддніпрянщині Є. Коновалець частково використовував колишніх бійців і офіцерів корпусу Січових стрільців, якими він командував під час Української революції 1917–1921 рр.¹. Цими стрільцями були закладені певні підвалини ще в 1920-х рр. під егідою УВО. На початку 1930-х рр. на території УСРР діяло п'ять не пов'язаних між собою ланок ОУН. У 1930 р. ДПУ викрило осередок ОУН (невідомо, чи один з 5-ти, чи окремих), до якого входили Т. Углицький, Кулик, О. Костів та М. Маруняка². За деякими даними, протягом 1930-х рр. у Києві діяв оунівський осередок на чолі з Д. Багазієм, який пізніше, під час німецької окупації, став головою Київської міської управи³.

Роботою оунівських осередків на Наддніпрянщині полковник Є. Коновалець був задоволений, тому в серпні 1937 р., напередодні планованого II Великого збору ОУН, збирався підпільно відвідати УРСР, а на самому Зборі планував бачити представників від наддніпрянського підпілля⁴.

Невідомо, наскільки реальною здавалася така поїздка Є. Коновальцю, але зауважимо, що після вбивства членом ОУН М. Лемиком радянського дипломата О. Маїлова у Львові голова ДПУ В. Менжинський видав наказ про розробку плану дій з нейтралізації акцій ОУН, а в 1938 р., за особистою вказівкою Й. Сталіна, було розроблено план ліквідації самого Є. Коновальця⁵.

-
- 1 Косик В. Євген Коновалець: короткий нарис життєвого шляху // Український визвольний рух. – Львів: Коло, 2005. – 36. 3. – С. 65.
  - 2 Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. – Б.м.: Б.в., 1949. – С. 305–306.
  - 3 Плющ Л. Боротьба за Українську Державу під советською владою... – С. 23.
  - 4 Мельник А. Дві зустрічі з Коновальцем // Життя і смерть полковника Коновальця. – Львів: Червона калина, 1993. – С. 47.
  - 5 Судоплатов П. Разведка и Кремль... – С. 16, 31.

У складній агентурній грі радянським органам держбезпеки допомагав колишній старшина УСС і корпусу Січових стрільців В. Хом'як (в ДПУ — агент «Лебідь»), який у 1920-х рр. був відправлений як член УВО на Наддніпрянщину, де його заарештували і завербували працівники органів ДПУ¹. У 1933 р. «Лебідь» з'явився в еміграції як діяч підпілля на Наддніпрянщині і, внаслідок своєї активності, здобув довіру деяких членів ПУН і особисто Є. Коновальця². Крім того, завдяки вдалій чекістській оперативній комбінації до ОУН було заслано агента К. Полуведька, який обслуговував опорний пункт ОУН у Фінляндії³.

Зусиллями В. Хом'яка в оточення Є. Коновальця потрапив і працівник ДПУ-НКВС П. Судоплатов («Валюх»), який видавав себе за лідера молодіжної націоналістичної організації в УСРР. «Лебідь» і «Валюх» час від часу виїздили з УСРР в Європу нібито як зв'язкові від одного з наддніпрянських осередків ОУН. Врешті-решт, складна чекістська операція завершилася 23 травня 1938 р., коли від вибуху бомби, переданої П. Судоплатовим під виглядом цукерок Є. Коновальцю, останній загинув на вулиці м. Роттердам⁴.

Загибель голови ПУН завдала значної шкоди справі зв'язків із наддніпрянським підпіллям. Є. Коновалець особисто керував усіма лініями зв'язку, тому майже всі контакти з націоналістами Наддніпрянщини було втрачено⁵. Роботу в цьому напрямі довелося розпочинати фактично з нуля.

Таким чином, ОУН, намагаючись поширити свою діяльність на територію Радянської України у 1930-х рр., визначила пріоритетні напрямки такої роботи. Зокрема, значна увага приділялася створенню глибоко законспірованих осередків

---

1 Там же. – С. 17.

2 Косик В. Євген Коновалець... – С. 67.

3 Карпов П., Степовий В. У кублі зрадників. – Харків: Прапор, 1977. – С. 18.

4 Судоплатов П. Разведка и Кремль... – С. 36.

5 Стецько Я. 30 червня 1941... – С. 47.

ОУН в Радянській Україні, налагодженню зв'язків із опозиційними силами і поширенню пропагандистських матеріалів на Наддніпрянщині, задля чого було створено спеціальний орган — референтуру східноукраїнських земель. Крім того, у діяльності оунівських осередків на західноукраїнських землях важливе місце відводилося проведенню акцій, які повинні були задекларувати самостійницькі прагнення українців УСРР-УРСР. Інформаційна диверсія радянських органів державної безпеки — «розкриття» неіснуючих організацій і пов'язування їх з націоналістичним середовищем — на сьогоднішній день перешкоджає встановленню реальних обсягів цього процесу. Офіційну інформацію, яку надавали радянські ЗМІ, не можна вважати джерелом фактологічного матеріалу. Але повністю заперечувати наявність на Наддніпрянщині руху опору більшовицькій системі та осередків ОУН у 1930-х рр. об'єктивних причин немає.

Тим більш, що крапку в цій історії ставити було ще зарано. Логічне продовження діяльності ОУН з поширення мережі на східноукраїнські землі отримала після приєднання Західної України до УРСР у 1939 р., коли для націоналістів відкрилися нові можливості. На заваді цьому став розкол в ОУН й внутрішньоорганізаційні чвари та успішна контрнаціоналістична діяльність радянських органів державної безпеки. Масові арешти провідних членів організації на західноукраїнських землях у 1939–1941 рр. примусили керівництво ОУН-р та ОУН звернути основну увагу на відновлення мережі на Західній Україні. Незважаючи на це, поодиноким членам підпілля вдалося заснувати у цей час на Наддніпрянщині осередки ОУН. Інколи йшлося про відновлення мережі, створеної у «коновальцівський» період існування ОУН.

Напередодні німецько-радянської війни (у 1940–1941 рр.) ОУН-р та ОУН розпочали підготовку спеціальних похідних груп, учасники яких повинні були займатися створенням мережі ОУН на Наддніпрянщині. У різноманітних інструкціях

та вказівках проблемі охоплення націоналістичним рухом жителів Наддніпрянської України відводилося одне з ключових місць. Оунівці розуміли, що без людського та матеріально-технічного потенціалу Наддніпрянщини український націоналістичний рух приречений на поразку.

Під час німецької окупації на Наддніпрянській Україні ОУН-р та ОУН розгорнули діяльність по створенню і налагодженню підпільної мережі. Протягом літа — осені 1941 р. оунівцям вдалося охопити своєю мережею майже усі українські етнографічні землі, доходячи навіть до Ростова, не кажучи вже про Крим та Кубань. Найбільш успішною в цьому напрямку була діяльність ОУН-р, осередки якої діяли в усіх областях Наддніпрянщини. Протягом усього часу існування керівництво ОУН-р та УПА усвідомлювало важливість охоплення націоналістичним рухом земель Наддніпрянщини. Щороку наголошувалося на актуальності гасла «Обличчям до Сходу», розроблялися відповідні інструкції, випускався агітаційно-пропагандистський матеріал, відправлялися рейдуючі групи тощо.

І, незважаючи на те, що останні оунівські осередки на Наддніпрянщині були ліквідовані у 1955 р., радянські органи державної безпеки продовжували боротьбу з українським націоналістичним рухом. У КДБ небезпідставно побоювалися повернення колишніх учасників ОУН із ув'язнення, оскільки пізніше частина з них стали активними у дисидентському й правозахисному русі. Змінився час, змінилися обставини діяльності. Український націоналістичний рух перейшов до інших методів боротьби.

Аналізуючи в цілому історію поширення націоналістичного руху власне оунівського зразка на територію Наддніпрянської (Східної) України, хочеться зробити деякі зауваження для сьогодення. Сучасна криза в державі не в останню чергу спричинена браком націоналізму. Не дуже важливо, хто в цьому винен. Важливо, як саме ситуацію можемо ви-

правити. І в розрізі саме сьогоднішнього зібрання в рамках III Бандерівських читань — ледь не єдиного майданчика інтелектуального осмислення українського націоналістичного руху і, головне — не лише історії, а саме його сучасного та майбутнього, вважаємо за можливе запропонувати його розширення. Йдеться про розширення його, майданчика, географії — вглиб та вище. Мені, як жителю периферії, здається, що варто протягом календарного року проводити регіональні Бандерівські читання (образно кажучи — на Сході, Півдні, Півночі та Заході), а в Києві узагальнити все те, що вартісно-го буде озвучено в регіонах. Тим більш, що таким чином буде охоплена значна кількість не лише лекторів, але й слухачів. І, що найголовніше, відбуватиметься усвідомлення Ідеї й Чину на Сході та Півдні, які, як і десятки років тому, тримають першу лінію оборони України.

Союзництво – це відношення обопільности. Його може мати той, хто сам щось дає і добуває. Визволителів, «освободителів», які б здобували для нас волю і її нам дарували, – напевно ми ніколи не діждались би.

Степан Бандера
«Слово до українських
націоналістів-революціонерів»

Григорій Рій

студент історичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Соціально-
політичний портрет
членів Українського
Державного
Правління

Дослідження історії Українського визвольного руху часів Другої світової війни стало однією з найважливіших ділянок української історіографії останнього десятиліття. Досі історики зосереджувались на аналізі соціальних характеристик та соціальної структури українських політичних партій (період з кінця XIX століття до 1939 року) та окремих скликань Української Центральної Ради. Стосовно Українського визвольного руху часів Другої світової війни, то це нещодавне дослідження соціальних параметрів Української Повстанської Армії Івана Патриляка.

Соціальний склад УДП досліджувався із застосуванням методики просопографії, що полягає у виявленні характерних рис певних груп людей на підставі комплексної бази їхніх індивідуальних біографічних даних¹. При створенні бази даних згідно зі списком «Склад Українського державного правління»² було досягнуто середньої міри наповненості біографічних даних — 73%.

---

1 Білозерський С.В., Пелех І.Р., Святець Ю.А. Просопографічна база даних «КанДеп»: сутнісний зміст понять і категорій // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України: Мова науки. Термінологія: міжвуз. зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 165-166.

2 Склад Українського державного правління // ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 13. Оригінал. Машинопис.

На основі реконструкції списку особового складу УДП нами була створена розширена і доповнена база даних з біографіями 30 осіб. Повнота даних за різними параметрами коливається в межах від 56% (соціальне походження) до 73% (соціальне становище та професія).

Аналіз проведено на основі особово-орієнтованого підходу, який полягає в аналізі соціальних характеристик конкретних осіб чи станово-професійних груп.

Вікові особливості. Зібрана база даних включає відомості про рік народження 28 членів правління (68%). Станом на липень 1941 року вік від 60–70 років мали 3 особи; 50–60 років — 5; від 40 до 50 років — 6; від 30 до 40 років — 10; від 20 до 30 років — 4.

Представленість усіх вікових груп у виконавчому органі відновленої Української держави продемонструвала тяглість поколінь у західноукраїнському визвольному русі. Наймолодшими членами УДП були представники ОУН (6), вік яких коливається в межах від 20 до 40 років, рік народження яких в проміжку між 1905–1915 рр. Помітну групу складають члени УДП, народжені в останній третині XIX століття — 1870–1890-х рр., а також на початку XX століття, які на той час перебували у розквіті своїх сил та мали вагомий вплив на думку суспільства.

Освітній рівень. Дані про освітній рівень вдалося знайти лише у 21 члена (51%) УДП. Проте цієї кількості достатньо, щоб говорити про освітній стан членів загалом, переважна більшість яких (більше 80%) мали вищу освіту. Вищу освіту мала переважна більшість членів УДП (закінчили університет чи політехніку). Серед них 8 навчалося (від початку до закінчення або кілька семестрів) на різних факультетах Львівського університету. Інші навчалися в університетах Праги, Відня.

Станово-професійне представництво. Найширше у загальному складі УДП (наявні відомості про професійний стан 29 осіб — 71%) представлені правники — 8, далі йдуть еко-

номісти і кооператори — 7, лікарі — 3, троє військових, двоє громадських та політичних діячів, двоє письменників, по одному — педагог, викладач, журналіст, лісознавець, вчений.

Відтак розглянемо характерні особливості складу УДП в межах основних станово-професійних груп.

Правники. Були представлені такими спеціальностями: адвокати — 3 (Кость Паньківський, Володимир Лисий та Володимир Горбовий), Богдан Дзерович — суддя, закінчили юридичний факультет чи вивчали право — 4 (Лев Ребет, Ярослав Старух, Дмитро Яців та Іван Климів). Це співвідношення було не сталим, адже, як бачимо, 3 представники ОУН мали юридичну освіту, однак на липень 1941 року були ближчими до громадсько-політичної діяльності, ніж правничої.

Переважання правників у складі УДП було закономірним наслідком «адвокатської доби» національного відродження.

Головними представниками «згасання адвокатської доби» були Кость Паньківський, Володимир Лисий та Володимир Горбовий. Будучи ровесниками, піком їхньої адвокатської діяльності, яка і принесла їм значну популярність серед українського суспільства, стали 1920–1930 роки.

Економісти і кооператори. Ідейно-організаційним і ревізійним центром української кооперації став Крайовий ревізійний союз (з 1929 р. — Ревізійний союз українських кооперативів, РСУК). У 1922–1929 роках директором Ревізійного Союзу Українських Кооператив був майбутній член УДП Іван Филипович, згодом начальник його адміністративного відділу¹. Головою ради РСУК та її президії у 1922–1944 роках був Юліан Павликовський². У 1924–1944 роках ревізором й інспектором та референтом виробничої кооперації при Ревізійному Союзі Українських Кооператив у Львові

1 Іван Филипович // Енциклопедія українознавства. У 10-х томах / Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк, 1954 – 1989. – Т. 9. – С. 3496.

2 Юліан Павликовський // Видатні українці: відомі та невідомі імена. – Режим доступу: http://prysjan.ucoz.ua/princes/in_40ua_peoples.html

був Роман Раковський. Ілярій Ольховий був контролером Українського Ревізійного Союзу Кооператив та директором «Центробанку».

Могутньою силою в піднесенні добробуту та економічному поступі українського села стала молочарська кооперація¹. Євген Храпливий спричинився до піднесення галицького села, його молочарства і, зокрема, станової організації хліборобів «Сільський Господар». Успішно працював над розбудовою сільськогосподарської освіти, зокрема, створив «Хліборобський Вишкіл Молоді», заснував Товариство українських агрономів і був першим його головою².

Чи не найвідомішим галицьким кооператором того часу був Іван Мартюк, адже очолював найбільший український кооператив між двома світовими війнами в Західній Україні — «Центросоюз»³.

Знанням економістом і фінансистом того часу був Харитон Лебідь-Юрчик, який розробив перший бюджет в Україні на 1919 рік⁴.

Таким чином, бачимо, що український кооперативний рух Галичини переживав свої найкращі часи, тому і видатні люди цього руху були широко представлені в УДП.

Медичні працівники. Серед членів УДП було троє практикуючих лікарів: Олександр Барвінський, Роман Осінчук та Мар'ян Панчишин. З початком ХХ століття чисельність лікарів-українців у Галичині почала зростати, однак в політичній діяльності вони були задіяні мало.

---

1 Дрогомирецька Л. Р. Українська кооперація у громадсько-політичному житті Західної України (1920 – 1939 рр.) // Автореферат. – Івано-Франківськ, 2004. – Режим доступу: <http://www.parta.com.ua/referats/view/2534/>

2 Качор А. Євген Храпливий. – Вінніпер, 1980.

3 Директор Центросоюзу та міністр уряду Ярослава Стецька – Іван Мартюк. – Режим доступу: <http://skalaugcc.at.ua/blog/2012-11-20-30>

4 Лебідь-Юрчик Харитон // Енциклопедія українознавства. У 10-х томах / Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк, 1954 – 1989. – Т. 4. – С. 1261.

Військові. Міністром оборони в УДП було обрано Всеволода Петріва, однак той не зміг виїхати з Берліна до Львова через заборону німецької влади. Його заступниками стали Роман Шухевич та Олекса Гасин.

Майновий стан. Відомості про професію та службовий ранг членів УДП дають змогу констатувати, що переважна більшість з них були досить забезпеченими в матеріальному плані людьми. Всі вони були знані та відомі в Західній Україні і користувалися значною популярністю як серед місцевого населення, так і серед українського визвольного руху 30–40-х років ХХ ст. Безперечно, вони належали до соціальної верхівки західноукраїнського населення.

Регіональне представництво. В цьому контексті розглянемо місце народження члена УДП та місце його професійної і політичної діяльності. За місцем народження, яке встановлено щодо 26 осіб, в УДП була представлена більшість політичних повітів Східної Галичини — 22 члени, Волинь представляв М. Мостович, а Велику Україну — 3 особи (Йосип Позичанюк (Вінниччина), Лебідь-Юрчик (Східне Поділля) та Б. Іваницький (Суми). Найбільше було родом з Львівщини — 12 осіб, з них 3 народилися в самому місті. Родом з Тернопільщини було 8 осіб і 2 — зі Станіславщини.

Унаслідок професійної міграції, а також у силу своїх політичних чи ідейних переконань розширювались межі громадсько-політичної діяльності західноукраїнських лідерів.

Регіональне представництво дає нам загальну картину складу УДП і показує, що Ярослав Стецько виходив з тих кадрів, які були присутні насамперед в той час у Львові і могли негайно приступити до роботи в уряді. Звичайно, беручи в свій склад представників Великої України, він керувався планами проголошення незалежної держави вже в самому Києві та доповнення уряду представниками Наддніпрянщини та Східної України.

Партійне представництво. Серед загального числа діячів УДП на липень 1941 року (встановлено партійність 25 осіб, які подає у своїй праці голова УДП Ярослав Стецько¹: до ОУН належало 9 осіб, безпартійними було 8, соціал-радикалів — 4, УНДО — 3, ФНС — 1. Згідно з даними помітно, що представники ОУН не становили чисельної більшості в УДП, ініціаторами створення якого були.

Загалом склад УДП відобразив специфічні особливості і тенденції розвитку національного руху міжвоєнного періоду в Західній Україні. На підставі матеріалів дослідження можна визначити такі характерні риси українського руху на липень 1941 року: перевага осіб з юридичною освітою у політичній сфері; значна роль економістів і кооператорів, що відображає особливу вагу кооперативів для Західної України того часу; в складі УДП були представлені усі вікові групи, що демонструє тяглість поколінь у західноукраїнському національно-визвольному русі; наймолодшими були члени ОУН, які, знову ж таки, не переважали у партійному представництві; урізноманітнілась станovo-професійна структура українського населення, важливу роль стали відігравати лікарі, кооператори, урядовці з виразною національною самоідентифікацією; на момент проголошення Акта відновлення української державності провідники руху мали чималий життєвий та політичний досвід; була і велика кількість висококваліфікованих представників адміністративної та промислової сфери; кожен міністр уряду Я. Стецька був спеціалістом у галузі, яку йому пропонували².

---

1 Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України / Передмова Д. Донцова. – Торонто; Нью-Йорк; Лондон, 1967. – С.226 – 227.

2 Спогади. Відредагований текст розмов достойного Ярослава Стецька з д-ром Анатолієм Бедрієм, переведених і записаних на 12 касетах, від 17 – 23 червня 1985 року//Особистий архів автора.

Большевики одчайдушне
намагаються вимушені тактичні
поступки перетворити на успішний
засіб дальшої експансивної політики...

Степан Бандера
«Незмінна стратегія Москви»

Ярослав Сватко

історик, публіцист,

редактор газети «Шлях перемоги» (1993–1998 рр.)

Бандерівський план розвалу ССРСР та його реалізація

Коли впала Українська Народна Республіка, перед офіцерами і солдатами постало питання, що робити далі. Кожен відповідав на це питання згідно зі своїми поглядами на життя та обов'язки — перед родиною, бойовими друзями і нацією загалом. Частина бійців, з найбільш безпосереднім сприйняттям світу, пішла в черговий бій — у Зимові походи. Більшість із них чесно полягли в боях, і ми не маємо морального права закидати їм марність їхньої останньої спроби — адже це вибір солдата, вірного присязі. Вони жили для України, воювали за Україну і не могли далі жити без України. Тому й пішли в свій останній бій. Якби таких солдатів було більше, то їхня держава би не впала, але добре, що було й стільки — адже завдяки їм Україна заявила про своє право на існування, і на їх прикладі в наступному поколінні в солдатські лави стало вже більше бійців.

Була ще одна частина вояків, які вирішили, що їхня боротьба закінчилася і можна перейти до мирного життя. Ті, хто був інтернований на Заході, спробували знайти себе в житті країн поселення. За цю відмову від подальшої боротьби ми теж не можемо їх засуджувати — адже багато їхніх сучасників узагалі не бралися за зброю, щоб відвоювати Україну, а ці чесно тягнули солдатську лямку Армії УНР. Якщо після них лишилися діти, які в чужих країнах ідентифікували себе

українцями, то тим більше ми не маємо права на претензії. Вони воювали за Україну і залишили після себе наступників.

Врешті, була невелика частина, яка погодилася з поразкою в битві, але не погодилася з поразкою в боротьбі за Незалежність. Вони створили Українську Військову Організацію і почали готуватися до наступної спроби відвоювати державу. Головою цієї групи був командир корпусу Січових Стрільців Євген Коновалець, 125-річчя якого ми святкуватимемо 14 червня. Для нас ця група важлива тим, що, майже не маючи ресурсів, накреслила проект боротьби, завдяки якому ми маємо державу. І фактично реалізувала його, хоч і після загибелі більшості учасників. Що ми точно можемо сказати — наші сьгоднішні політики, які беруться за проекти, лише маючи фінансування, подібного би не втяли. Врешті, вони би й не думали про таке, що могло би працювати без грошей, на ідеї, а самі ідейні виконавці знайшли б способи фінансувати свою боротьбу.

Як би там не було, але історія розвитку групи Коновальця — це історія нашої визвольної боротьби. Ми не бачимо за нею олігархів, зате бачимо неухильну матеріалізацію ідеї, за якою практично не було матеріальних ресурсів. Щоправда, за цю відсутність коштів довелося платити кров'ю, але, по-перше, ніхто не пропонував альтернативного шляху здобуття незалежності. По-друге, сам шлях зайняв кілька поколінь. Але для історії життя і смерті народів одне покоління — це одиниця виміру часу.

УВО зосередила свої зусилля на пропаганді (чи просвітництві, бо роз'яснення людям, навіщо їм потрібна своя держава, — це таки просвітництво). УВО дбала про зміну — і деякі молоді люди, як-от Роман Шухевич, встигли взяти участь в її бойових нелегальних операціях. Коли набралась критична маса цих молодих людей, з їхніх “самопальних” підпільних організацій та з УВО створилась ОУН. І Коновалець, як безумовний авторитет, став їхнім Провідником.

Важливою відмінністю ОУН від більшості мілітарних визвольних організацій було те, що молоді учасники самі взяли розробляти програму визволення. Не просто план повстання, а саме програму визволення.

Перші ознаки того, що молоді студенти мають власне бачення, як досягти перемоги у визвольній боротьбі, ми спостерігаємо в матеріалах Варшавського і Львівського судового процесу над ОУН. Однак остаточно ця концепція сформувалася з початком Другої світової війни, коли більшість крайових членів ОУН вийшла з польських тюрем і опинилася в окупованому німцями Кракові. Постійні дискусії, навіть організація конференцій для вироблення планів організаційної боротьби сприяли тому, що з початком німецько-радянської війни ОУН знала, яким чином здобути Українську Державу. Для цього потрібно мати власну силу, але ще й союзників, які не продадуться комусь іншому, бо їх власні інтереси збігаються з українськими. Оскільки головною перешкодою до незалежності є московський імперіалізм, то непродажні союзники — це народи, так само поневолені Москвою. Якщо коротко, то саме в цьому полягала програма, прийнята на тому Великому Зборі ОУН в квітні 1941 року, який вперше обрав Бандеру головою ОУН.

І саме цим займалися бандерівці, починаючи від листопада 1943 року, коли в рівненських лісах вперше провели Конференцію поневолених народів Сходу Європи і Азії, цим займалися в таборах ГУЛАГу, коли організували повстання разом з організованими в'язнями інших національностей. На Заході цим займався створений ними ж міжнародний орган: Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Завдяки активній та безкомпромісній позиції АБН американці, які початково дотримувалися концепції “демократизації ССРСР” шляхом побудови білогвардійської Росії, вимушені були щонайменше підтримати ще й альтернативу. Багато емігрантів поневолених націй, учасників АБН, працювали в структурах Radio

Free Europe/Radio Liberty. Коли краще, а коли й гірше, але ця багатомовна пропаганда доходила до народів ССРСР. Доклалась до реалізації бандерівського плану і радянська влада, забороняючи бандерівцям повертатися в Західну Україну, а подекуди примусово їх оселяючи в союзних республіках, де вони, не маючи можливості боротись за самостійну Україну, боролись за самостійні нації принаймні в головах місцевих еліт. Звичайно ж, були “бандерівськими університетами” мордовські табори, де всі дисиденти, так чи інакше, були під впливом ідей ув’язнених українських націоналістів.

Тому, коли Горбачов почав в ССРСР “перестройку”, АБН вніс до його плану свої корективи, і головне — були національні кадри, які могли пропонувати альтернативу — незалежні національні держави замість ССРСР. І хоча президент США Буш (старший), виступаючи 1 серпня 1991 року у Верховній Раді УРСР, засудив прагнення до самостійності України, зупинити процес, запущений бандерівцями за півстоліття до того, було вже неможливо. Ні в Україні, ні в Прибалтиці, ні в Закавказзі. Так, це коштувало життя багатьом ідейним борцям. Ще більше зазнали таких поневірянь, через які наші сучасні політики швидше б перебігли до ворога, аніж боролись би за Україну. Але ось маємо Україну, в якій уже, нарешті, більшість знає, що головним ворогом нашої державності є Росія. В якій, щоб ця держава не впала, мусимо робити реформи управління, і зробити це, знову ж, можуть лише ідейні люди. І план, звідки взяти людей, які змінять перебіг історії, існує ще від часів Коновальця. Бракує дрібнички: організованої меншості, яка б принаймні у своєму колі заявила про місію змінити Україну, замість імітації — склала план і була готова, як і 80 років тому, платити за реалізацію найвищу ціну.

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА
III ТИСЯЧОЛІТТЯ:
ВІЗІЯ НАЦІОНАЛІСТІВ

Україна, з уваги на своє геополітичне розташування, може тільки власними силами, власним змаганням здобути й втримати свою незалежність. При цьому вона виконуватиме важливу місію ширшого значення і для інших народів, здійснюючи та захищаючи універсальне гасло: «Воля народам – воля людині!»

Степан Бандера
«Над могилою Євгена Коновальця»

Юрій Сиротюк

директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання

Надійна бандерівщина чи наївне обамофільство?

Сучасні війни мають тотальний характер. Вони не мають лінійних фронтів, а полем їх дії є вплив на масову свідомість населення воюючих країн, світогляд кожної людини, опінію (створення/викривлення) розуміння війни у громадській думці та політичних колах, не включених у безпосередні бойові дії країн.

Протистоячи третій у світі военній потузі, країні, що брутально порушує міжнародні правила та закони ведення воєн, вимагає залучення на свій бік громадськості та урядів більшості країн світу, особливо євроатлантичних.

Вочевидь Україна потребує міжнародної допомоги у протистоянні з Росією. Водночас невірне розуміння співвідношення військових та дипломатичних засобів, надмірна та виключна орієнтація на міжнародну допомогу, невинуватені очікування можуть завдати шкоди та підірвати обороноздатність країни.

Завдання цієї статті — проаналізувати реалістичні межі можливої допомоги євроатлантичних країн на вислід російсько-української війни.

На жаль, керівництво української держави, частина політикуму та суспільства дуже спрощено і наївно розуміє сутність політики Заходу щодо російсько-української війни, а відтак — украй невірно його роль у вирішенні ситуації в країні.

Уже майже два роки «наївні обамофіли» очікують активної, у тому числі військової, підтримки Заходу, вірять та переконують, що саме позиція Заходу є визначальною для відновлення українського суверенітету та територіальної цілісності. Вірять, що війну можна виграти ультраліберальними соціально-економічними реформами, а російський імперіалізм відступить, коли українцям інкорпоруєть штучну політкоректність та мультикультуралізм. Не розуміючи, що, не вирішивши висліду війни, розвивати демократичні інституції в умовах війни — те саме, що заносити нові меблі до будинку, який горить.

Причому українцям нав'язують думку, що допомога Заходу — це виняткове благодійництво, що європейські лідери засинають і просинаються з думкою, як допомогти Україні, що виключно їхнє втручання допомогло зашкодити планам Росії зруйнувати українську державність. Зрештою, що доля України вирішується будь-де: в Брюсселі, Вашингтоні чи Мінську, але не у Києві.

З другого боку, суспільство переконують, що саме позиція українців, які опираються ультрареволюційному лібералізму, є причиною пасивної участі Заходу у війні Росії з Україною, яку й війною не називають ні у владних колах Києва, де використовують безбарвний термін «АТО», ні серед влади європейських столиць, де ще толерантніше російсько-українську війну називають «конфліктом на Сході України», «внутрішнім конфліктом між Києвом та сепаратистськи налаштованим населенням Донбасу».

Очевидно, сліпе обамофільство — хвороба не менш небезпечна, ніж віра у те, що Росія може бути стратегічним партнером України. Передусім тому, що нині єдність Заходу щодо України є ілюзорною.

Позиція Заходу корелюється між американськими геополітичними доктринами, нинішньою зовнішньою політикою Білого Дому Обами, позиціями європейських лідерів — Німеччини та Франції, позицією інших країн євроатлантично-

го регіону. Зрештою, громадською думкою у цих країнах, яка постійно перебуває під впливом інформаційно-психологічних атак з боку Росії. Кожна з цих країн веде свою гру і вирішує питання власних національних інтересів.

Натомість ключовою проблемою Заходу щодо України є нерозуміння України як самостійного геополітичного фактора. Після Північних воєн початку XVIII століття, повстання Івана Мазепи та закордонних спроб Пилипа Орлика сформувати проукраїнську коаліцію в Європі українське питання було *terra incognita* у європейській політиці майже упродовж трьохсот років. Його не було у підручниках історії, не вивчали у дипломатичних академіях та військових закладах.

Будучи полем гри основних воєнних дій на східному фронті під час двох світових воєн, Україна розглядалася як ключовий регіон у складі Росії, втрата якого неминуче вела до ослаблення і катастрофи російської імперії.

Однак геополітичну пустку території України в євроатлантичній свідомості не заповнено адекватним геополітичним проектом держави — регіонального лідера.

Україна існує у свідомості і Америки, і Європи як територія, а не як держава — ось ключова проблема української державності у стосунках із Заходом. Ні Америка, ні Європа, ні сама Україна не пропонують сформованого проекту геополітичної ролі України.

Нинішня позиція українського керівництва як клієнта, прохача, «бідного родича» відлякують від такого партнерства. Більше того, Росія постійно демонструє світу, що Україна як «ближнє закордоння» є сферою геополітичних інтересів Росії, де будь-які трансформації мають погоджуватися з нею. А активна підтримка України спровокує праведну мілітарну реакцію Росії.

Отож, виходячи з того, що Україна як суб'єкт відсутній у геополітичній свідомості євроатлантичних лідерів, Америка й Європа (Німеччина та Франція) через українське питання проектують свою політику щодо Росії.

Уважні аналітики, не засліплені наївним обамофільством, мали б почути суть нинішньої геополітичної гри США у цьогорічному посланні Президента Обами.

Після розпаду Совецького Союзу та блоку залежних від нього сателітних держав чверть століття світ жив в умовах безумовної гегемонії США. Як головний «демократизатор» світу, що володіє тотальною військовою перевагою практично у будь-якій частині світу, США ведуть досить активну «ковбойську політику», постійно граючи на послаблення своїх імовірних супротивників. Часто США, не задумуючись, застосовували зброю заради закріплення своїх позицій чи радше послаблення позицій вірогідного суперника.

Але в Україні США як гарант Будапештського меморандуму зброю не застосували. Жоден американський чи європейський солдат не став на захист територіальної цілісності чи конституційного ладу України, жоден літак НАТО не допоміг закрити повітряний простір і не завдав жодного авіаудару по базах пособників російських окупантів, жоден «Апачі» не прилетів і жоден «Джевелін» не надійшов на озброєння української армії.

Попри те, що США як світовий гегемон ведуть проактивну політику в усіх куточках світу, за час президентства Обами ця політика має переважно дипломатичний, економічний та пропагандивний характер. Щодо Росії США вели і ведуть досить обережну політику розширення своїх впливів на території колишнього Совецького Союзу.

Вибравши в умовах холодної війни тактику стримування советів, і після її закінчення США з надзвичайно слабким ентузіазмом ідуть на модернування постсовецького простору.

І досі працює геополітична аксіома щодо Росії, що «єдиною альтернативою вогню є відносний затишок сковорідки», тому США досить консервативно і з осторогою ставляться до трансформації простору поневолених Москвою народів.

Зрештою, ті, хто так наївно вірить у геополітичну благодійність Обами, мали б згадати, як у 1990 році Президент

Буш-старший вимагав у Києва не виходити зі складу ССРСР, а у 1994-му, у змові з Росією пограбувавши ядерний потенціал України, США так і не вжили адекватних заходів щодо виконання взятих на себе зобов'язань, закріплених у Будапештському меморандумі.

Насправді розвідка та аналітики США задовго до російсько-української війни передбачали такий розвиток подій в Україні. Зокрема, російську агресію в Україні припускав провідний американський аналітик Джордж Фрідман у книзі «Наступні сто років». Ще на межі незалежності американський політолог, професор Чиказького університету, спеціаліст з міжнародних відносин Джон Міршаймер передбачив протистояння між Росією та Україною: *«Між великими державами, що мають один спільний довгий і незахищений кордон, у питаннях безпеки часто починаються протистояння»*, та як прихильник статистичного підходу передбачав російсько-українську війну. Натомість Семюель Гангтінгтон як прихильник цивілізаційного підходу прогнозував радше розкол України навпіл, аніж можливість війни Росії з Україною.

Проте дієвих контрзаходів щодо забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України після цих прогнозів не було здійснено. Ба більше, частина представників євроатлантичних країн вважають, що саме активне втручання в українські справи Заходу призвело до війни, яку Росія, на їхню думку, розглядає як оборону своїх геополітичних життєвих інтересів. А Захід винен, що перейшов червону лінію і вийшов на задвірки Росії. На їхнє переконання, це вже призвело до фактично нової холодної війни. Тому, щоб вгамувати Росію, потрібно відступити, а не тиснути далі.

Зокрема, уже вищезазначений американський професор Джон Міршаймер у одній зі статей твердить: *«...найбільшу частку провини за кризу повинні взяти на себе США та їх європейські союзники. Головна причина біди, що сталася, — це розширення НАТО, яке стало стержнем більш масштабної*

стратегії з виводу України з проросійської орбіти та її інтеграції із західним світом... Американські та європейські лідери грубо прорахувалися, намагаючись перетворити Україну в оплот Заходу на кордонах з Росією». Далі відомий прихильник школи геополітичного реалізму твердить: «Тепер, коли наслідки цих помилкових дій стали очевидні, було б ще більшою помилкою продовжувати цю непродуману політику». А оскільки, за думкою цього аналітика, «США та їх європейські союзники не вважають Україну частиною своїх стратегічних інтересів чи пріоритетів, що ясно видно з небажання допомагати цій країні військовою силою. Тому було б вершиною глупства створити нового члена альянсу, якого інші члени не мають наміру захищати»¹. Тому, підсумовує Джон Міршаймер, саме події в Україні стали наслідком «ліберальних авантюр», які спровокували Путіна.

Такі думки дедалі більше звучать у колах політиків з обох берегів Атлантики. У чому ж полягають геополітичні інтереси США у цьому театрі геополітичних змагань? У чому їхня відмінність і схожість з європейськими лідерами? У нещодавньому посланні Президент Обама заявив, що «...допомогу іноземним державам США розглядає як елемент забезпечення своєї національної безпеки, а не як благодійність»². І хоча США як геополітичний лідер під час Революції Гідності активно втручався в українське питання, ця активність має свої визначені межі у використанні засобів та методів втручання.

Нині США входять у нову фазу політики ізоляціонізму, обережніше ставляться до застосування військової сили, тим паче, що це може призвести до конфлікту з країною, що воло-

---

1 John J. Mearsheimer. «Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin. // Foreign Affairs. – 2014. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>

2 President Obama's 2016 State of the Union Address [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2016/01/12/politics/state-of-the-union-2016-transcript-full-text/>

діє ядерною зброєю. Надзвичайно пасивна політика Обама і загрозові месиджі одного з кандидатів у президенти Трампа як мінімум мусять вгамувати наївну віру у безкорисливу і активну американську допомогу. З іншого боку, метою дій США на світовій шахівниці є не вгамовувати і вирішувати конфлікти, а створювати їх та розпалювати. Як твердить Джордж Фрідман, *«...як би не запевняли політики громадськість у зворотньому, США завжди втручалися не з метою чогось досягти, а з метою завадити будь-чому. США хотіли завадити встановленню стабільності у тих областях, де могла виникнути інша сила. Їх ціль не стабілізувати, а дестабілізувати»*¹

Тобто фактично США використовують Україну як геополітичну приманку для Росії та провокують затяжний виснажливий конфлікт. Той самий Фрідман передбачав російську агресію в Україні, її характер, мету і дії геополітичних гравців: *«Росія обов'язково спробує знову встановити свої порядки, а США обов'язково намагатимуться цьому завадити. Але, врешті-решт, Росія не зможе перемогти. Її глибокі внутрішні проблеми, стрімке скорочення населення та погана інфраструктура у підсумку роблять надії Росії на тривале існування примарним. І друга холодна війна, не така страшна і менш глобальна, ніж перша, закінчиться, схоже, падінням Росії»*², — пише у своїх передбаченнях на майбутнє століття Фрідман.

Проте ті самі американські геополітики, які прогнозували гібридну війну ще задовго до її початку та передбачали активне опертя Росії на російські нацменшини (*«Росія стане фінансувати і стимулювати російські меншини та будь-які проросійські елементи, які існують чи можуть бути підкуплені так само, як це роблять США з недержавними організаціями по всьому світу»*), з початком війни вимагають законсервува-

---

1 Фрідман Дж. «Наступні 100 років: Прогноз подій XXI століття» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://royallib.com/read/fridman_dgordg/sleduyushchie_100_let___prognoz_sobitiy_XXI_veka.html#0

2 Там само.

ти статус-кво домінування російських імперських цінностей (передусім мови і церкви) у світоглядovому просторі України.

Дивно виглядає факт, коли, передбачаючи, що *«основна стратегія Росії буде полягати у спробах розколоту НАТО та ізолювати Східну Європу. А «Ключову роль у цих спробах будуть відігравати німці, а згодом — французи. Ані ті, ні інші не хочуть нової конфронтації з Росією»*, американські політики згодом втілили найприйнятніший варіант модерування ситуації в Україні для Росії, очевидно, стимулюючи її для подальшої агресії. Робиться це тому, що *«стратегія США буде направлена на виснаження будь-якої країни, що несе загрозу інтересам Америки, у зтяжньому протистоянні. США стануть втягувати потенційних суперників у тривалі конфлікти, у яких вони не зможуть отримати перемоги і з яких їм важко буде вибратися»*¹. Але не відомо, чи у цьому зтяжньому конфлікті довше, ніж Росія, протримається Україна. Перефразовуючи Шевченка, Москва може впасти, заваливши Україну. Але, схоже, до цього великим геополітичним гравцям немає діла. На місці спокійних учора регіонів з регіональними лідерами — на кшталт Іраку, Лівії, Сирії сьогодні анархічний простір бездержавного хаосу. До того ж, американські геополітики пишуть про піднесення геополітичної ролі Польщі, Туреччини. І жодного слова про Україну. Її немає ні в геополітичних концепціях теперішнього, ні в прожектах майбутнього.

Нині США вважає за потрібне повернутися до політики реалізму. А її сенс — не дратувати Росію надмірною європеїзацією України, зняти з порядку денного можливість членства України в НАТО і навіть ЄС. І заморозити виконання обіцянки про надання безвізового статусу. Захід не бачить Україну у сфері своїх головних геополітичних інтересів, а його громадяни і військові не готові помирати, захищаючи цінності, які самі запропонували Україні. Захід не хоче бачити Росію на

---

1 Там само.

західних кордонах України, але й відкидає можливість сусідства НАТО і ЄС з Росією на східних кордонах України. Тому закріпити статус-кво з окупованими територіями, без Криму, з наслідками советської окупації (з гегемонією російської мови та церкви), максимально заморозити конфлікт — наразі максимальні наміри Заходу щодо України. Нещодавня гаванська зустріч Папи римського Бенедикта та Московського патріарха вкотре лише підтвердила «законність» ідеологічного впливу Москви на Україну.

Проте карта бойових дій не підтвердила теорії Хангтінгтона про поділ України по Дніпру, бо нині українські війська досить ефективно стримують російських окупантів на східному порубіжжі. Причому давні території Слобожанщини чітко задемонстрували, що проукраїнський первень, попри століття денационалізації, переміг імперську надбудову. Там, де українці змогли зберегти ідентичність, там змогли захистити територіальну цілісність, і, навпаки, у найбільш денационалізованих регіонах Росія повернула свої позиції.

Проте лише поодинокі інтелектуали на Заході розуміють, що Росія напала, бо Україна стала занадто самостійною і українською, а не тому, що вона обороняється від зловорожих намірів НАТО.

Америка свідомо віддала українське питання на відкуп Франції і Німеччини, розуміючи, що ті країни робитимуть все, щоб заспокоїти Росію, а не врятувати Україну. Нині м'яч міжнародної політики щодо України саме на полі цих гравців. Що ж можемо від них очікувати?

Німеччина та Франція постійно остерігаються «гангстерської політики США», яка, на їхню думку, бездумним застосуванням сили загострює, а не вгамовує конфлікти, що, врешті-решт, можуть загрожувати спокою і безпеці самої Європи. Не дратувати Росію — ключове завдання країн-лідерів Європи. Вгамувати, а не покарати за злочини — так було під час війни Росії з Ічкерією, Грузією, Україною. Завдання — не

відновити самостійність та територіальну цілісність цих країн, а стишити агресію Росії, умиротворити та заспокоїти її. Тому доктрини Німеччини та Франції не передбачають відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, а радше упокорення України, нав'язування їй думки, що питання відновлення територіальної цілісності не актуальне. Зі станом на окупованих територіях треба змиритися, визнати як даність, закріпити конституційно та у подальшому не робити будь-яких кроків, які викликатимуть роздратування Кремля. Пригадаймо, у першій фазі російсько-української війни скувати волю української держави намагалися не лише російські спецназівці, а й європейські дипломати. Мовляв, не драгуйте Росію, не ведіться на провокації, згадайте, що було в Грузії у 2008 році. Тепер ці самі люди натякають, що оскільки Україна здала Крим без єдиного пострілу, вона тим самим фактично погодилася на обґрунтованість експансіоністських вимог Росії.

Прикладом політики Заходу, і зокрема Німеччини та Франції, є вимагання виконання Україною Мінських домовленостей навіть без урахування невиконання Росією суттєвих пунктів про припинення вогню та відведення озброєння. Захід лобіює якнайшвидше проведення виборів на окупованих територіях та прийняття змін до Конституції — децентралізації, що є наразі неприйнятним для України. Однак українська влада, засліплена оманливою перспективою євроінтеграції, готова піти на виконання вимог Заходу.

Доки Україна стримувала експансію Росії на інших напрямках, вона була вигідна світові. Але після того, як Україна погодилася на безсуб'єктний мінський формат, а її війська в умовах війни вже більше року дотримуються безглузлого перемир'я, що, зрештою, дало можливість перекинути Росії свої сили на близькосхідний сирійський фронт, Україна втратила роль активного гравця і в геополітичних розмінах може бути здана.

Тому сліпе обамофільство — хвороба не менш небезпечна, ніж наївна русофілія. Нині, коли Захід починає займати дедалі

більш нейтральну позицію щодо Росії, активна солідарна міжнародна політика засудження агресії Кремля та його ізоляції шляхом санкцій змінюється політикою відновлення співробітництва. Україна має реалістичніше оцінювати міжнародне політичне оточення та ймовірні дії наших західних партнерів.

Тут добрим інструментом геополітичного аналізу є теоретична спадщина Степана Бандери. Тим паче, що на ній можна не тільки захистити суверенітет і зупинити російську експансію. Адже найбільшою геополітичною проблемою для України є те, що такі дві великі держави, як Росія та Україна, не зможуть існувати у рівновазі на одному геополітичному просторі як регіональні лідери. Або Україна відновить свою суб'єктність і тоді неминуче Росія втратить статус імперії на європейському просторі, або Україна вкотре стане квазіколоніальним утворенням, а українці — фактично бездержавним народом.

Тому проблему незалежності України без зміни нинішнього статусу Росії вирішити фактично неможливо. На жаль, більшість країн Атлантики визнають як геополітичного регіонального лідера Росію, намагаються її стримати, умиротворити, але не бачать Україну як велику країну.

Зрештою, про це і про міру допомоги Заходу ще понад 50 років тому писав Степан Бандера: *«Ми завжди обстоюємо незалежність української політики, яка керується тільки українською рацією, а не кокетуванням (безуспішним!) із сторонніми силами»*¹.

Тому, описуючи сліпе й наївне пасивне західництво, Бандера писав: *«Не сміє тепер відживати подібна хвороба в українській політиці, у старій чи новій формі, як нові протисамостійницькі федералістичні, унійні, чи всесвітянські тенденції. Вони вириваються як кон'юнктурні явища у висліді погоні за тим, щоб*

---

¹ Бандера С. Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном //Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С.88.

відкривати «нові, модерні» цілі й шляхи української політики, при невмінні відрізнити тривкі роздвоєні тенденції у міжнародному житті від тимчасових, кон'юктурних ситуацій»¹.

Зовнішня допомога у будівництві незалежної України — це важливий, але допоміжний фактор, а захоплення черговими модами західного світу може призвести до нової катастрофи: *«Хто будує на невластивих для нашого ґрунту світоглядових підвалинах, той, навіть при добрій волі й найкращих намаганнях, не поставить нічого тривкого, тільки помножить руїни»².*

Ще задовго до здобуття Незалежності Степан Бандера передбачав російсько-українську війну у її сучасних формах: *«Росія, із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіялізмом у кожній ситуації, у кожному стані, всіма силами, з усією запеклістю буде кидатися на Україну, щоб утримати її у складі своєї імперії чи наново поневолити. Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони»³.*

Також Бандера вірно визначив тактику дій Росії та новий, як нині називають, гібридний характер цієї війни:

«Щоб не спровокувати тотально-воєнної реакції Заходу, Москва, правдоподібно, в розпалюванні воєнних конфліктів буде застосовувати тактику прикривання й зменшування їх засягу та гостроти. Така тактика відповідає стратегії ступневої імперіялістичної експансії та підбоїв Москви. У її застосуванні вона має багато можливостей. Типічний зразок такої тактики полягає в тому, що Москва офіційно не ан-

---

1 Там само. – С.80.

2 Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С.140.

3 Бандера С. Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С.82.

гажується у війну, нею спровоковану, а тільки веде її посередньо, руками своїх сателітів чи т. зв. “добровільцями”. А безпосередня, одверта участь Москви у війні може бути маскована нібито “гуманними” мотивами збройної інтервенції.

Новітня зброя теж і великим, регулярним арміям накладає необхідність зближатися більше до партизанської тактики, ніж до позиційної війни. Зокрема, треба буде уникати великих скупчень військ, оперуючи досить усамостійненими військовими з'єднаннями. Нові війни ... не можуть мати фронтових ліній старого типу. Вони будуть відзначатися вривчастими й дуже рухомими, але зате надзвичайно глибокими фронтами. Межа між фронтовою і запільною зонами буде часто затерта, тільки на далеких віддальх, у глибину, будуть помітні різниці між ними. Це стосується до групування військових сил і самих бойових операцій»¹.

Вірно передбачив Степан Бандера і тактику західних країн щодо оцінки ситуації та дій в умовах російсько-українського конфлікту.

Зокрема, у статті «Питання атомової війни і визвольна революція» Степан Бандера зазначав, що західні країни виявлятимуть до України «обмежену прихильність, яка кінчається там, де починається ризик конфлікту з Москвою»² Таку ж позицію Захід займе і щодо революції в Україні: «бо революція має для них вартість тоді, коли вона звільняє західні держави від війни, а не тоді, як втягає їх в неї»³.

Вірно оцінив Бандера і позицію західних країн до країни-агресора: «Навіть тоді, коли західні держави будуть втягнені радами у воєнний конфлікт, вони намагатимуться обмежити його на найменших розмірах. Це стосується не тільки до територіального засягу й гостроти, а так само і до намічено-

---

1 Бандера С. Питання атомової війни і визвольна революція // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С.461.

2 Там само. – С. 475.

3 Там само. – С. 471.

го висліді війни. Західні держави будуть найперше намагатися кожний воєнний конфлікт закінчити компромісом з Москвою, якщо він буде можливий, без надто дошккульних утрат...

Страх перед війною з ССРСР та бажання уникнути її за всяку ціну — це той фактор, що увесь час паралізує західню політику супроти московсько-большевицького імперіялізму, відбирає їй ініціативу й рішучість у всіх вузлових справах сучасного міжнародного укладу»¹.

Ще більшою проблемою є те, що Захід не розуміє ролі України як суб'єкта регіональної політики та не готовий до модерації імперського простору окупованих Росією народів.

«Західні народи не мають справжнього уявлення й вірної оцінки дійсного стану на опанованих Москвою просторах. ... На Заході бачать тільки Росію. Одні взагалі не знають, або знають дуже мало про те, що вона мілітарною агресією підбила й насильством опановує багато народів, які не примирились і ніколи не примиряться з тим поневоленням. Інші, хоч знають децю про многонаціональний склад сьогоднішнього ССРСР, то все ж таки мають на увазі майже виключно російський народ, як єдиний підметний чинник. Поневолені Росією народи, на Заході переважно трактують не як повноцінні й самосвідомі нації, що змагаються за своє самостійне життя, а як етнічні племена, що є тільки пасивним об'єктом у руках Москви»².

У праці «Проти ідейного роззброювання визвольної боротьби» Бандера наводить ще одну причину «байдужості» Заходу до національно-визвольних змагань підкорених Москвою народів:

«Нехтіть серед західніх народів до революційних змагань інших народів походить з того, що вони є ситі й задоволені, хотіли б, щоб у світі не було жодних головніших змін, які могли б

---

1 Там само. – С. 473.

2 Бандера С. Третя світова війна і визвольна боротьба // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С. 217.

спричинити переставлення міжнародного укладу. Для них добре так, як є, і вони не хочуть знати про те, що інші народи знаходяться в нестерпному становищі, борються за свої права і за свобідне життя, що на світову арену виходять нові, ще давніше зіпхнені під лід, нації»¹.

А для України існування Росії у нинішньому вигляді з її сателітами буде вічною загрозою. *«Коли б, наприклад, Україна державне відірвалась від російської імперії, а Казахстан чи нації Кавказу залишилися в складі цієї імперії, то це було б рівнозначним з тим, що суверенність української нації і держави перебуває у величезній небезпеці від московського імперіялізму»².* На жаль, і досі проблемою залишається розуміння Заходом суті російського імперіялізму. Тому багато хто вважає, що зміна режиму Путіна автоматично змінить імперський статус Росії.

«Це все було б неможливе, якби в західному світі не прийнялась і не поширилась ілюзія, що російський народ і большевицький імперіялізм — це дві окремі речі, що російський народ не є носієм, а тільки жертвою останнього»³.

Так само нині різниться кінцева мета і вислід конфлікту:

Для Бандери *«...боротьба не припиниться аж до повного зреалізування нашої мети, якою є цілковий розрив між Україною і Москвою, відбудова Самостійної Соборної Української Держави, розвалення СРСР і побудова самостійних, національних держав у підсоветській Європі й Азії, повний розгром російського імперіялізму та створення навколо Росії, замкненої в її власних кордонах, такої системи держав, щоб вона не могла більш виступати з імперіялістичною агресією»⁴.*

---

1 Бандера С. Проти ідейного роззброювання визвольної боротьби // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С. 250.

2 Бандера С. Фронт поневолених націй // Перспективи української революції. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1998. – С. 199.

3 Бандера С. Третя світова війна і визвольна боротьба // Перспективи української революції. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1998. – С. 218.

4 Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежим-

Також Бандера наголошує, що сліпа орієнтація на сторонні сили в історичній ретроспективі призводить до втрати державності: *«Багато “визволених” після першої світової війни націй, передусім чехи, мадяри, навіть поляки в ході й у висліді другої світової війни так швидко втратили свою державну суверенність передусім тому, що за своє “визволення” попереду вони не заплатили належної ціни — крові нації, або це “визволення” просто дістали з чужих рук, “безкровно”»*¹. Отож попри важливість зовнішньої допомоги Бандера справедливо наголошує: *«Без власної держави, без визволення, отже, і без визвольної боротьби, Україна не може мати ані свободи, ані добробуту, ані якої-небудь тіні демократії»*². Відтак він формулює ключовий геополітичний принцип здобуття і захисту суверенітету України: *«Україна, з уваги на своє геополітичне розташування, може тільки власними силами, власним змаганням здобути й втримати свою незалежність. При цьому вона виконуватиме важливу місію ширшого значення і для інших народів, здійснюючи та захищаючи універсальне гасло: «воля народам, воля людині!»*³. А також застерігає, що *«...для народу, який підіймає визвольну революцію, краще відразу знати справжній стан, покладатися тільки на власні сили, ніж розраховувати на нерелевантну зовнішню допомогу. Відповідно до цього революційний рух розглядає свою боротьбу на основі власної спроможності або стримується з розгортанням одвертого, збройного повстання до відповідної міжнародньої ситуації»*⁴.

ний резистанс //Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С. 149.

- 1 Бандера С. Фронт поневолених націй // Перспективи української революції. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1998. – С. 204.
- 2 Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс //Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С. 149.
- 3 Бандера С. Над могилою Євгена Коновальця // Перспективи української революції. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1998. – С. 628 – 629.
- 4 Бандера С. Питання атомової війни і визвольна революція // перспекти-

Україна вступає у нову, надзвичайно важливу і небезпечну фазу своєї державності. Цей період не можливо провести пасивно, опираючись виключно на зовнішні сили. Війну за незалежність не можливо виграти, орієнтуючись лише на зовнішню дипломатію. Україна мусить самостійно стверджувати власну суб'єктність, орієнтуватися на власні сили, перенісши війну на територію ворога, підключивши до боротьби поневолені Московою народи, запропонувавши їм братню руку допомоги, візію майбутнього життя у власних країнах з відновленням ідентичності та справедливим розподілом влади і власності.

Нині війна з Росією перейшла у найважчу з фаз — війну на виснаження. У цьому змаганні Давида з Голіафом необхідна повна концентрація усіх сил нації та адекватне розуміння дій наших зовнішніх партнерів. Однак слід також розуміти, що наш опонент — імперська Росія — теж переживає не найкращі часи, а затяжна війна і поразка призведуть до трансформаційних процесів усередині Росії.

Уже сьогодні діра у російському бюджеті становить півтора трильйона рублів (19,2 млрд. дол). Скорочення економіки у 2015 році — 3,7%.

Ще більші проблеми розпочнуться у 2018 році після президентських виборів. Російський професор Владислав Іноземцев твердить, що *«Росія пережила чимало криз, серед них — падіння нафтових цін у 2008 році і дефолт 1998 року. Тоді ріст повертався протягом року-двох. Цього разу спад іншого характеру. Справа не в нафті і не в санкціях, справа в структурних негараздах»*.

Уже сьогодні 22 мільйони росіян живуть у злиднях, а це наполовину більше, ніж у 2013 році перед початком російської агресії в Україні. Екс-міністр та радник Путіна Алексей Кудрін твердить: *«У нас у запасі є ще два роки, коли настрої суспільства будуть стабільними»*.

Відтак Україна має стати модератором процесів боротьби за національну та соціальну справедливість на території Росії. Після неминучого падіння Російської імперії. Крім України, цього не здатен зробити ніхто інший.

Наприкінці хотілося б навести слова основоположника політичного націоналізму Миколи Міхновського: *«Раніше чи пізніше, ми однаково повинні виступити самостійно — отже, чим швидше, тим краще. Чим швидше, тим краще, бо віддаючи наші голоси на користь чужинців, ми марнуємо наші сили, ми деморалізуємо себе самих і, корисне діло, дуримо себе. Ся облуда повинна геть розвіятися.*

Нам ні на кого надіятись, через те ходімо самі. Ходім самі, не біймось і не лякаймось. Адже під нами є наш власний міцний ґрунт.

Але ходімо відразу певною ходою, не хитаючись, не вагаючись і не збочуючи. Ми дійдемо до своєї мети»¹.

---

1 Міхновський М. Суспільно-політичні твори. – К.: Смолоскип, 2015. – 464 с.

Поголовне знищування воєнною зброєю волелюбного населення, враз із жінками й дітьми; заморювання цілого народу пляново-організованим голодом, холодом, каторжною працею й позбавленням найконечніших для життя засобів; масові виселювання й заслання в країні страшної повільної смерти – все це старі практики московсько-большевицького звірства.

Степан Бандера
«Перші висновки»

Юрій Михальчишин
кандидат політичних наук,
народний депутат України VII скликання

Теоретико-
методологічні тези
до проблематики
позиціонування
політичного
націоналізму
на сучасному етапі

Банкрутство європейського економічного дива внаслідок глобальної економічної депресії 2008–2009 рр. дало поштовх демонтажу інфраструктури “соціальної держави”, а в перспективі — наступного демонтажу “правової держави” та повернення в суспільну практику значної частини репресивно-поліцейських функцій авторитаризму. Позбавлений будь-якої ідеологічної чи символічної атрибутики для уникнення небажаних аналогій з делегітимізованими політичними режимами, інструментальний авторитаризм стане реальною альтернативою рудиментам ліберальної демократії. Ідеологічним симулякром, що заповнюватиме ідейно-ціннісний вакуум, стане перверсійно однобічно трактована так звана “ідеологія прав людини”.

Дематеріалізація реального сектора економіки, що домінує в господарському укладі Модерну, та наступний крах фондових бірж слугує прикладом деструктивного функціонування принципів постмодернізму в економіці. Закономірна криза віртуальної “економіки послуг” при зростанні демографічного тиску всередині мультикультурних європейських спільнот та зовнішнього міграційного дискредитує дієвість чинних регуляторних механізмів держави.

Крах моделі “соціальної держави” та намагання перейти до моделі “ефективної держави” супроводжуватиметься не-

оголошеним кастингом трьох типів держави “всезагального добробуту” — неоліберального, соціал-демократичного та консервативно-корпоративістського. Солідаристські альтернативи відсіюватимуться репресивним ідеологічним апаратом транснаціональної бюрократії та демонізуватимуться медійними ідеологічними фільтрами мейнстріму на рівні експертних дискусій та маргінального андерграунду.

Кількість антисоціальних ініціатив “правової” держави неминуче перейде у від’ємну загальносистемну якість, причому стане очевидною економічна й політична неспроможність і невідплатність ліберальної державності як такої.

Очевидно, що розвинені держави Заходу здійснюють перехід від інформаційного суспільства до постінформаційного, паралельно замінивши індустріальну економіку постіндустріальною, тобто наявні інваріантні закономірності конституювання та функціонування елементів всеосяжної доби Постмодерну. Водночас в Україні, попри задекларований перехід до багатоукладної ринкової економіки та демонстративний зовнішньополітичний курс на євроатлантичну інтеграцію, реальні макроекономічні та суспільні процеси активно розвиваються в тренді домодерної архаїзації.

Мас-медіа в інформаційному суспільстві, окрім інфраструктурного забезпечення таких інститутів, як електронна демократія, цифрові ринки, інформаційна економіка та електронне врядування, виступають формотворчим елементом нової окремішньої самодостатньої гілки влади. Функцією цієї гілки влади є легітимна репрезентація реальності. А отже — її постійне паралельне конструювання та відтворення через маніпулятивні технології імітації демократичного процесу, що не потребують електорального санкціонування. Перехід від інформативно-комунікаційного функціоналу до генерування моральних імперативів сумнівної категоричності та ретрансляції політкоректних ідеологічних догм поєднується з відвертим лобістським впливом та неформальним стату-

сом кадрово-рекрутингової агенції для поповнення статусних вакантних позицій в політичних елітах. Спекулятивний, маніпулятивний та подекуди відверто деструктивний вплив медіакратії виводить на порядок денний проблемне питання санкціонування суспільством люстраційних процесів у середовищі власників та топ-менеджменту ЗМІ, особливо тих, що діють в форматі транснаціональної гібридизації структури власності за допомогою офшорного капіталу.

Періодична ротація еліт і контреліт є структурною нормою функціонування демократичних та псевдодемократичних політичних систем та відбувається як у конкурентному, так і в антагоністичному вигляді. Парадоксальною є ситуація домінування в суспільстві антиеліти з витісненням на маргінес рудиментів знищених еліт та недопущенням створення нової контреліти.

Антидемократичний характер політичної конкуренції в Європі загалом та в Україні зокрема обумовлює нівелювання відкритого впливу на структуру публічних інститутів, що визначають державну, культурну та соціально-економічну політику. За таких умов демократичний політичний процес, у якому еліти конкурують між собою, неможливий навіть у антагоністичному вимірі через силову монополізацію антиелітою соціального статусу еліти та політичних механізмів, які цей статус легітимізують.

Традиційна радянська модель суспільних відносин, у якій функцію контреліти виконувала творча та технічна інтелігенція, так само неактуальна, як і досвід державного будівництва Австро-угорської монархії, де функцію контреліти взяло на себе греко-католицьке духовенство. Постмодерною утопією виглядає спроба сконструювати в постреволюційних умовах України 2014–2016 рр. контреліту з “проактивної частини громадянського суспільства” (статусних медіаперсоналій, антикорупційних громадських активістів та експертів). Альтернативою ультраконсервативного походження, згенерава-

ною в надрах субкультурного “правого комсомолу” стала ідея “української хунти”, де роль контреліти відведена командному складу колишніх добровольчих батальйонів та радикальних громадсько-політичних діячів.

Елітологічний дискурс націоналізму є герметичним, а модельний термінологічний ряд від часів донцовської “провідної верстви” та “луччих людей” — претендує на те, аби бути замкнутим та самодостатнім. Втім чітких прикладних моделей ідеологічного переозброєння для відновлення незаперечного ідеологічного лідерства станом на сьогодні не існує. На заваді цьому стоять анахронічна інтерпретація та романтична ідеалізація ідейно-теоретичного спадку класичних теоретиків без праксеологічного смислового перезавантаження в детермінованому кризою націоналізму сучасному політичному контексті.

Український політичний націоналізм, маргіналізований державними інститутами, водночас виконує функцію символічного структурування політичного простору, підпорядковану генеральній лінії гібридизації політичних процесів. Образно-символічний ряд та термінологічний дрес-код націоналістичного дискурсу поєднаний з аплікацією історико-героїчного метанаративу перманентної боротьби за державність, у якому актуальний історичний момент набуває ознак функціональної апробації “продовжених Визвольних змагань”. Спекулюючи символічним та іміджевим капіталом націоналізму, політичні еліти вибудовують таку конфігурацію соціальних та медійних зв’язків, де націоналізму як повноцінному автономному суб’єкту політики немає місця. Державно-історична атрибуція монополії еліт на державотворення поєднується з переведенням боротьби з політичними проявами націоналізму в площину змагання віртуальних плебісцитарно-охлократичних механізмів. Будь-які прояви прямого народовладдя трактуються як анархічно-екстремістські спрямування

до підриву монополії еліт на користування механізмами та апаратом держави.

Маргінальний статус націоналізму та розвиток поза домінуючими в політичному процесі канонами раціональності та успішності накладається на негативні демографічні тенденції та зменшення питомої ваги консервативного проукраїнського патерналістичного електорату.

Націоналістична ідеологія та практика, притаманні цивілізаційним спільнотам з фундаментальною осью аксіологічною опозицією “ми” — “вони”, успішно протистояли інтернаціоналізму та імперіалізму в історичній ретроспективі XIX та XX століть. Втім на початку XXI століття домінування глобалізму в геополітиці та постмодернізму в духовному житті західної цивілізації фатально послабили позиції політичного націоналізму. Десакралізація націоналістичного архетипу політики призвела до неконкурентоспроможності суб’єктів політичного процесу, які позиціонують себе в координатах патріотичних і націоналістичних франшиз. Як з точки зору політичної технології, так і світоглядно-метафізичних перспектив потенційні можливості протистояння на рівних в політично організованого націоналістичного середовища з’являються, наприклад, за умови переходу на ідеократичну платформу. (Ідеократія — імперативна форма політичного буття та суспільного статусу системи ідей та цінностей, що передбачає пріоритет політики над економікою, духовного виробництва над матеріальним та етичного цілепокладання над розсудковим. Передумовами ідеократичної перебудови політичної системи на аксіологічному рівні є нівелювання меркантильних ідеологем, активна деконструкція прагматично-раціонального дискурсу, десакралізація капіталу та ринку як божественної субстанції).

Позиціонування політичного націоналізму у дихотомічній системі владних координат, полюси якої перебувають в стані амбівалентності, може набувати наступних модаль-

них форм: “системна опозиція”, “контрсистемна опозиція” та “антисистемна опозиція”. Компромісно-консенсусна модель “конструктивної опозиції” неодноразово демонструвала високі опортуністичні ризики через прискорену релятивізацію ідеологічних орієнтирів та ситуативний характер дискурсів і практик.

Антисистема — це об’єднання певної множини елементів за рахунок їх взаємодії в одне ціле, що унеможливорює цілісне функціонування та існування іншої множини елементів. Антисистемний статус політичної опозиції передбачає світоглядову позицію та політичну практику, несумісну з існуванням існуючого порядку речей. Контрсистемність передбачає суттєве втручання суб’єктних елементів у механізми функціонування системи зі зміною її базових параметрів, яке, втім, не призводить до її розпаду.

Окрім мобілізації протестного електорату, функція опозиції полягає в створенні системи маркерів легітимності актуального політичного режиму та правлячої політичної еліти через системну об’єктивізовану критику принципів і результатів державного управління. Делегітимізуючий вплив антиеліт на систему державних інститутів дискредитує ідею українського державотворення більшою мірою, аніж демонізація націоналізму у його революційних потенціях носіями ворожих космополітичних глобалістських ідеологій. Відтак опозиційна ніша націоналізму природно окреслюється як субстанційна грань, за якою — трансформативний потенціал переродження чи відродження не тільки окремої політичної ідеології, але й ширшого суспільно-політичного ідеалу.

Конституювання активістської контреліти та формування нового чинного морального імперативу є пріоритетними проблемами оперативно-тактичного рівня для модерного українського політичного націоналізму.

Для нас може стояти питання тільки так: чи продовжати невпинну боротьбу за свободу і життя нації проти московського імперіялізму, поневолення і винищування, чи, може, піддатися йому і безборонне йти на загибель нації, на повернення народу в погній дальшого росту московського імперіялізму?

Степан Бандера
«Ще одна ілюзія миру»

Сергій Здіорук

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач відділу гуманітарної безпеки Національного інституту
стратегічних досліджень,
заслужений діяч науки і техніки України

Нейтралізація загроз «руського мира» і московського патріархату в контексті зміцнення національної безпеки Української Держави

На сучасному етапі історичного поступу України відбуваються кардинальні, часто суперечливі за своїм змістом зміни, які супроводжуються виникненням значних проблем у політичній, економічній, соціальній і гуманітарній сферах. Без їх розв'язання українське суспільство не може рухатися до побудови правової, демократичної держави, необхідними атрибутами якої є демократія, економічний добробут, утвердження національної культури та гуманістичної моралі. Серед багатьох чинників національно-духовного поступу особливе місце займають релігійні. Й нині український народ, зберігаючи притаманну йому високу духовність, впевнено рухається у своє майбутнє, спираючись на кращий досвід державотворення великих попередників.

Національні та релігійні питання в Україні як складові політичних, державотворчих, духовних процесів надзвичайно актуалізувалися у зв'язку з відновленням незалежності Української Держави. Національне пробудження стало поштовхом до принципових духовних, зокрема релігійних, змін у суспільстві. Національний і релігійний розвиток супроводжується рядом проблем (ідеї національної церкви і релігії українців, міжправославні конфлікти, католицько-православні протистояння, суперечності між традиційними й новими віросповіданнями). Розв'язання проблеми

замирення українських церков і консолідації українського народу потребує різних способів та інструментів, але найперше — стимулювання утвердження Української Помісної Православної Церкви¹.

Революція Гідності та наступна російська окупація частини українських територій виразно розмежували релігійне середовище України за критерієм ставлення до процесів національного державотворення. *Переважаюча більшість релігійних організацій без вагань означила свою ідейно-духовну солідарність із Майданом, з усією відповідальністю підтримала європейський вибір Української Громади та категорично засудила збройну агресію Росії проти України. Особливу активність на вказаних напрямках виявили УПЦ КП та УГКЦ.* Саме ці церкви стали справжнім генератором плекання патріотизму і жертвовності серед українців, відіграли важливу роль у пробудженні національної самосвідомості, продовжують подавати особистий приклад героїчного спротиву насильству заради торжества ідеалів людської свободи і справедливості.

Натомість найбільша православна інституція країни — Українська православна церква (Московського патріархату) — демонструє неабияке неприйняття стосовно процесів національного державотворення. Риторика та діяльність керівництва УПЦ (МП), більшості єпископату цієї церкви, а також кліру вказують на перебування у силовому полі, сконструйованому російсько-імперською церковно-політичною бюрократією. В умовах військової агресії Російської Федерації ці обставини у сув'язі з багатолітньою залежністю Української православної церкви від Москви логічно привели до фактично колабораціоністської зорієнтованості УПЦ (МП) на Росію, що має досить конкретні вияви.

---

¹ Див. докладніше: Здіорук С. І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. — К.: НІСД, 1993. — 60 с.

Колабораціоністська зорієнтованість УПЦ (МП)

Уся дипломатія митрополита Онуфрія, як у статусі місцеблюстителя Київської кафедри, так і предстоятеля УПЦ (МП), лімітована виключно координатами «русского мира». Для нього «духовна єдність братніх українського і російського народів» — доконаний факт. Відповідно збройну агресію російської держави на Донеччину та Луганщину церковний ієрарх схильний називати «братовбивчим протистоянням», «громадянським конфліктом», «розбратом та ворожнечею», «зіткненням інтересів Заходу та Сходу» й т. ін. Митрополит Онуфрій — свідомий противник визначеного державним керівництвом України зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію. У минулорічному інтерв'ю «Інтерфакс-Релігія» предстоятель УПЦ (МП) пояснив неприйняття європейського вибору таким чином: *«Восток имеет свои ценности, Запад — свои, мы буферная зона между Западом и Востоком... Наш кризис начался с вопросов о евроинтеграции Украины... Поэтому те законы, которые сегодня предлагает нам новый, европейский мир, для нас неприемлемы. Мы не можем содействовать и присоединяться к этому миру (підкреслення Авт.— С. З.). Мы должны держать единство с теми людьми, которые хранят Божественный закон»*¹. Зі слів митрополита Онуфрія виходить, що «справжні Богоносці» — керманічі Кремля. Не випадково цей архієрей є постійним членом Священного синоду Російської православної церкви і таким бажаним гостем у Москві, де неодноразово відзначений різними нагородами «за старанні труди» провідним ідеологом «русского мира» — патріархом РПЦ Кирилом.

---

¹ Все, кто с Христом, должны прекратить кровопролитие»: Интервью [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interfax-religion.ru/?act=interview&div=396>. – Назва з екрана.

Показово, що деякими своїми «діяннями» митрополит Онуфрій як очільник УПЦ (МП) підживлює сепаратистські настрої в Україні. Саме з його благословення відомий своєю антиукраїнською діяльністю «глава» так званого сойму підкарпатських русинів і водночас настоятель кафедрального собору УПЦ (МП) в Ужгороді протоієрей Димитрій Сидор у липні 2014 року був нагороджений другим хрестом із прикрасами (виняткова нагорода за особливі заслуги). І це, незважаючи на те, що за місяць перед власним пошануванням, на фоні напруженої суспільно-політичної ситуації в Україні, він звернувся з сепаратистськими закликами до росіян опанувати Закарпаття: *«Втручайтеся — тут кровні інтереси Росії»*¹. А далі зауважив: *«Самим російським людям треба усвідомити: є східнослов'янська, загальноросійська цивілізація. Вона починається з нас, з Закарпаття, і тягнеться до Аляски»*²! Подібні висловлювання з очевидністю спрямовані на підриг національної безпеки Української Держави.

Проросійська позиція митрополита Онуфрія підтверджується й низкою інших фактів. Серед них — тиск на єпископів власної церкви, які підписали «Меморандум про єдину Україну та єдину Українську Помісну Православну Церкву»; гальмування продуктивного діалогу з православними церквами Київської традиції; категоричне неприйняття автокефалії Українського православ'я тощо.

Ще один важливий момент, на якому потрібно наголосити, — відсутність (за винятком поодиноких випадків) патріотичного духу у середовищі УПЦ (МП). Священноначалля цієї церкви за півтора року тривання російсько-української війни не віднайшло у собі ні мужності, ні сили волі, щоби засудити збройні зазіхання Російської Федерації на територіальну

---

1 Духовний лідер русинів закликає Росію активно освоювати Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/56703/

2 Там само.

цілісність та суверенітет України. Офіційні речники УПЦ (МП) воліють за краще уникати драматичних тем, пов'язаних із анексією Криму, окупацією окремих частин Донеччини та Луганщини російськими військами, щоби не гнівити свого московського керівника — патріарха Кирила.

Натомість у практичній площині діюче духовенство УПЦ (МП) досить активно долучене до підтримки й надання благословення екстремістам і терористам, сприяння діяльності бойовиків, участі у провокаційних акціях і навіть диверсіях, героїзації імперського минулого тощо. Зокрема, настоятель Свято-Нікольського монастиря священик Никон благословляв у Донецьку «поліцію «ДНР» на «ратні подвиги»; митрополит Іоаннікій, член священного синоду УПЦ (МП), призначений настоятелем Ніколо-Преображенського собору м. Луганська, брав участь у «церемонії інавгурації глави» самопроголошеної терористичної організації (ЛНР) Ігоря Плотницького; Запорізька і Мелітопольська єпархія УПЦ (МП) зводить чоловічий монастир на честь «царствених мучеників» (імператора Миколи II, імператриці Олександри, царевича Олексія і великих княгинь Ольги, Тетяни, Марії та Анастасії); деякі священики УПЦ (МП) доходять до кошунства — відмовляються не лише сповідати та причащати українських воїнів, котрі воюють із окупантами, а навіть хоронити загиблих.

Проте духовенство промосковської церкви брало активну участь у відкритті та освяченні імпровізованого пам'ятника (у вигляді БМП), встановленого в Луганську бойовиками на честь «загиблих захисників «ЛНР»».

Священики та ієрархи УПЦ (МП) як проросійської церкви також постійно беруть участь в огульному паплюженні чинної української влади, руйнуванні позитивного іміджу України в очах міжнародного товариства, розпалюванні міжконфесійної ворожнечі, застосуванні фізичного і психологічного тиску до представників інших віросповідань. Показово-демонстративними у цьому відношенні видаються вислов-

лювання вікарія Чернівецької єпархії УПЦ (МП), єпископа Банченського Лонгіна, адресовані українському державному керівництву: *«Я ніколи не буду поминати на Божественній літургії цих проклятих керівників нашої країни, цих невірних, які не мають страху Божого, які сидять в кріслах і роздають накази про вбивства... Сатаністи! Слуги лукавого. Якщо вони не зупиняться, тоді їх зупинить Бог, але буде їм тоді велике горе»*¹. На думку цього єпископа УПЦ (МП), «владі не потрібно нічого, крім кровопролиття», «і в цьому вони знаходять задоволення»². До речі, це саме він публічно та постійно підбурював українців зривати мобілізацію й не захищати свою землю та свої сім'ї від російських агресорів.

Весь цивілізований світ був вражений апогеєм зневаги до українських героїв і навіть непростимого блюзнірства до пам'яті загиблих українських воїнів, котре виявило керівництво УПЦ (МП) на чолі з митрополитом Онуфрієм під час урочистого засідання Верховної Ради України 8-го травня 2015 року, присвяченого відзначенню вперше Дня пам'яті та примирення. Коли Президент України Петро Порошенко зачитував імена Героїв України, які отримали це найвище звання під час антитерористичної операції (**10 з них померли**), вся зала, аплодуючи, піднялася, навіть іноземці, але очільники УПЦ (МП) — митрополити Онуфрій, Антоній та єпископ Іона — zostалися сидіти, уневажливши тим самим не лише Президента, Парламент і Уряд України, а й весь український народ.

Суспільно неприйнятна поведінка церковних пастирів УПЦ (МП) слугує прикладом для наслідування й на місцевому рівні. 24 липня 2015 року під час відзначення річниці звільнення Лисичанська від проросійських окупантів

1 Єпископ з УПЦ (МП) назвав владу України «сатанинською» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/57682/

2 Там само.

(за участю новопризначеного керівника військово-цивільної адміністрації Г. Туки) священники УПЦ (МП) влаштували публічний демарш, відмовившись проводити міжконфесійний молебень. Таким чином, безкарність веде до морального вирождення й уневажнення цінностей власного народу.

Під надуманими приводами керівництво УПЦ (МП) уникає надання допомоги, спрямованої на покращення військово-технічного забезпечення Збройних Сил України, на зразок, як це роблять на мільйони гривень УПЦ КП, УГКЦ, УАПЦ та інші патріотично й відповідально налаштовані українські церкви. Представники єпископату УПЦ (МП), такі як, скажімо, митрополит Миколаївський і Очаківський Пителир, забороняють своїм священникам відвідувати і підтримувати українських військових у зоні антитерористичної операції. Водночас в анексованому Криму місцева єпархія УПЦ (МП) повністю підпорядкувалася задоволенню суспільно-політичних вимог окупаційного режиму. Спочатку, за розпорядженням митрополита Лазаря, вона брала активну участь у масових святкуваннях «Дня народної єдності» (російське національне свято) 4-го листопада 2014 року на рівні усіх благочинь. Потім займалася освяченням російських винищувачів та «гуманітарних» вантажів для «ДНР» і «ЛНР». Сімферопольська та Кримська єпархія УПЦ (МП) активно веде «духовну опіку» Чорноморського флоту Росії, зокрема, й благословення підрозділів російських морських піхотинців у храмі Олександра Невського, котрі захоплювали українські військові частини. Назвати подібні кроки по-іншому **як колабораціонізм із окупантами** не видається можливим.

До речі, Московський патріархат і не приховує, що назва УПЦ є лише бутафорським прикриттям легального каналу церковної окупації України. Всі єпископи УПЦ (МП), а не лише Кримський¹, є штатними єпископами Російської право-

---

1 Деятели Русской православной церкви [Електронний ресурс]. – Режим

славної церкви¹. Саме тому вони й проводять політику російського церковно-політичного істеблїшменту щодо денационалізації й окупації України.

Необхідно нагадати широкому загалові й про неспроможність керівництва УПЦ (МП) адекватно відреагувати на спроби президента Росії В. Путіна приватизувати українську історію. Зокрема, у його посланні Федеральним зборам від 4 грудня 2014 року стверджувалося, що анексований Крим має для РФ стратегічне і цивілізаційне значення, оскільки з території півострова християнство поширилося на усю Русь, а відтак на кримській землі містяться духовні скрепи *«багаторічного моноліту російської нації і централізованої Російської держави»* (підкреслення Авт.— С. З.). На підтвердження власних слів глава Росії ухвалив рішення про включення пам'яток і території Національного заповідника «Херсонес Таврійський» до єдиного реєстру об'єктів культурної спадщини народів Російської Федерації. Подібні політико-ідеологічні маніпуляції президента РФ залишилися поза увагою священноначалля УПЦ (МП). Своєю мовчанкою воно довело, що солідаризується з політикою Кремля. І це не дивно, коли врахувати, що серед священнослужителів та представників єпископату УПЦ (МП) чимало осіб, котрі мають виражено українофобські погляди, не уявляють суверенного буття Української Держави, не визнають права українського народу на самобутній розвиток, пропагують ідеї, які становлять сутнісне наповнення імперського політичного проекту «русский мир».

Наведені й десятки незгаданих фактів свідчать, що ***в російсько-українській війні УПЦ (МП) різнобічно підтримує агресора*** — від замовчування фактів вторгнення в Україну регулярних військ Росії або забезпечення державною владою

доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/53175.html>

1 Єпископат РПЦ // Официальный сайт Московского патриархата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/persons/30918/>

РФ бойовиків військовою технікою і боєприпасами до безпосередньої участі у бандитських формуваннях, зриві військової мобілізації, проведенні антиукраїнської пропаганди чи безпосередньої співпраці з російськими окупантами.

Наступ на автокефалію Українського православ'я

У свою чергу РПЦ досить енергійно перешкоджає конституюванню Української Помісної Православної Церкви. *Автокефалія Українського православ'я вельми не вигідна як керівництву РФ, так і Московському патріархату. Адже власна незалежна православна церква — це серйозне підґрунтя для зміцнення політичного суверенітету України та консолідації української нації.* А політично і духовно зміцніла Українська Держава означатиме європейський вектор розвитку, дистанціювання від участі в інтеграційних проектах під егідою Росії на азійському напрямкові. Зрозуміло, що це не той сценарій, на який розраховує офіційний Кремль. Москва зацікавлена у суто протилежному результаті: їй потрібна маріонеткова влада у Києві, перманентна дестабілізація внутрішньополітичної ситуації, територіальна фрагментаризація країни з контроверсійними амбіціями регіональних еліт, підконтрольних російській політичній верхівці.

З метою утримання України у сфері власних інтересів Росією і розв'язана нинішня війна, в якій УПЦ (МП) виступає важливим інструментом ідеологічно-духовної інтервенції. Впливаючи на релігійний простір нашої держави, російська влада прагне нівелювати віросповідну складову, котра, наскільки переконає багатовіковий досвід, виступала одним із провідних чинників у справі збереження національного духу українського народу.

Поява на світовій церковній мапі УППЦ кардинально плуває плани патріарха РПЦ Кирила. Причому його категорично не влаштовує жоден із можливих варіантів конститування помісності українського православ'я. Скажімо, якби сталося чудо й відійшла в автокефалію УПЦ (МП), то це призвело би до відчутних кількісних, матеріальних, фінансових, кадрових тощо втрат самої РПЦ. Для порівняння: на початок 2015 року мережа осередків УПЦ (МП) становила 77% від аналогічної мережі Московського патріархату в РФ (і це з урахуванням анексії Криму!). Більше того, подібний підхід врегулювання проблеми спроможний викликати ланцюгову реакцію — автокефалії забажає ряд православних церков з пострадянського простору, котрі перебувають у організаційній та церковно-правовій залежності від РПЦ (в Білорусі, Молдові та ін.).

В результаті остання втратить свій статус найпотужнішої помісної православної церкви світу. Коли ж згодом буде реалізована модель об'єднання православних церков Київської традиції — УПЦ КП та УАПЦ — в помісну церкву з наступним визнанням Константинопольським патріархом, то і цей варіант остаточно покладе край імперським амбіціям Московської патріархії. Як наслідок, РПЦ буде мати дуже сильного конкурента, а Константинополь — надійного союзника. Голос РПЦ дунатиме уже не так гучно на теренах Вселенського православ'я. Однак найголовніше в тому, що буде назавжди спростовано ілюзію про неспроможність діяти всупереч волі Москви в міжнародно-релігійних відносинах. А це вже не що інше, як нищівний удар по імперській політиці Московського патріархату на міжнародній арені.

Тому-то священноначалля РПЦ та його кремлівські патрони за посередництва УПЦ (МП) всіляко перешкоджають утвердженню УППЦ. При цьому на використанні у них арсенал найрізноманітніших технологій — від поширення завідомо неправдивих відомостей до шантажу і підкупу.

Найперше простежується спроба дискредитувати в інформаційному просторі сам проект «Українська Помісна Православна Церква». Відповідну пропагандистську кампанію почала проводити УПЦ (МП) відразу, як було анонсовано можливість об'єднання УПЦ КП та УАПЦ. Речники промосковської церкви у своїх коментарях, інтерв'ю, зверненнях намагалися запевнити громадськість, що подібна злука не матиме конструктивних наслідків, призведе до чергових сварок і поділів, а Константинопольський патріарх ні в якому разі не визнає новоутворену структуру через небезпеку поглиблення непорозуміння у повноті світового православ'я.

Водночас УПЦ (МП) вдалася до чергового раунду «загравань» з УАПЦ. Єпископату, священнослужителям та вірним останньої активно нав'язувалася (та й продовжує нав'язуватися) думка про недоречність об'єднання з УПЦ КП в силу «підступних» намірів Патріарха Філарета «розчинити» менш чисельного і слабшого союзника у структурі власної церкви. Натомість, нібито демонструючи крок назустріч, Священний синод УПЦ (МП) наприкінці червня 2015 року створив комісію для відновлення діалогу з УАПЦ. Правда, її головою чомусь обрали проросійськи орієнтованого митрополита Кам'янець-Подільського і Городоцького Феодора. Якщо пригадати попередній досвід діалогу (насправді його відсутність) між УПЦ (МП) та УАПЦ, то мета діяльності новосформованої комісії зрозуміла з очевидністю — зволікання часу, поширення неправдивої інформації щодо Київської патріархії, «приваблювання потенційного партнера» обіцянками, які ні до чого не зобов'язують. **Необхідно чітко розуміти, що церква, котра супроти автокефалії, ідеологічно суголосна з РПЦ, в принципі неспроможна вболівати за національну справу.**

Окрім безпосереднього впливу на внутрішньоправославну ситуацію в Україні, Московський патріархат використовує важелі тиску на Константинополь, який в принципі схвально ставиться до процесу утвердження УППЦ. Зокрема, 6 липня

2015 року у Стамбулі відбулася зустріч Вселенського патріарха Варфоломія I з очільником Відділу зовнішніх церковних зв'язин РПЦ митрополитом Іларіоном. Ціль візиту російського архієрея до Туреччини — переконати главу Вселенського патріархату в необхідності відсторонитися від підтримки об'єднавчого процесу між УПЦ КП та УАПЦ, оскільки в іншому разі це може мати для нього невітніші наслідки — прикладом, бойкотування Московським патріархатом проведення Всеправославного собору чи істотне ускладнення взаємин із турецькою владою тощо. Хто і щоб не говорив, однак після цієї поїздки митрополита Іларіона активність Константинополя в Україні зменшилася.

Спільними діями РПЦ та УПЦ (МП), на жаль, вдалося досягти для себе бажаного тимчасового результату. Вкотре переговори між УПЦ КП та УАПЦ завершилися взаємними обвинуваченнями й образами. Відтак повне конституювання УППЦ знову відтерміноване на невизначений період.

Актуальний порядок денний

Українські реалії підтверджують висновок, висловлений американським політологом З. Бжезинським стосовно неможливості досягти реальної державної незалежності, якщо бодай 20% релігійної мережі (особливо православної церкви) в країні контролюється ззовні. У цьому розрізі ситуація вельми невітніша: станом на 2015 рік майже 50% осередків православної мережі України перебувають у юрисдикції Московського патріархату. По суті, релігійний чинник на сьогоднішній день виконує роль одного з істотних інструментів залежності Української Держави від Російської Федерації. Найдієвіший спосіб цієї залежності позбавитися — фундація власної Помісної Православної Церкви. *Багато європейських країн пішли саме таким шляхом з єдиною метою — нівелювати вплив націо-*

нальних іноземних релігійних центрів на внутрішньополітичну ситуацію, залагодити міжцерковні непорозуміння, продуковані зовнішньою ідеологічно-духовною експансією.

Наслідувати приклад Греції, Грузії, Румунії, Сербії, Польщі — стратегічний пріоритет України. Виступаючи у День хрещення Руси-України під час зустрічі з Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій, Президент України Петро Порошенко справедливо зауважив: *«Така вже традиція православної ойкумени: майже в кожній незалежній православній державі є незалежна автокефальна церква. Погляньмо на карту в алфавітному порядку: Болгарія та Грузія, Греція та Кіпр, Румунія та Сербія. Чому Україна інакша? З чого б це ми мали бути виключенням з правила?»*¹.

Відповідь, чому Україна є таким виключенням у православному світі, можна знайти у відповідних виступах президента В. Путіна, де він з притаманною йому зухвалістю заявляє: *«...Традиционная конфессия Российской Федерации, и ядерный щит России — те составляющие, которые укрепляют российскую государственность, создают необходимые предпосылки для обеспечения внутренней и внешней безопасности страны...»*².

Таким чином, навіть в оцінці агресора Російська православна церква, невід’ємною складовою котрої є УПЦ (МП), становить одну з ключових загроз для національного суверенітету Української Держави. УПЦ (МП), будучи церковно-політичним проектом, витвореним ще на початку 90-х років ХХ століття імперсько-політичним істеблїшментом Росії, продовжує всіляко підтримувати загарбницьку політику Москви. Саме

---

1 Виступ Президента України на зустрічі з Всеукраїнською радою церков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zustrichi-z-vseukrayinskoyu-ra-35728>

2 Президент Путин полагает, что российскую безопасность укрепляют ядерное оружие и православие [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoslavie.ru/news/20667.htm>

тому, на нашу думку, українська влада не може собі дозволити і надалі споглядально-інертно відноситися до УПЦ (МП).

Проміжним кроком на шляху демократичного зміцнення суверенітету України *має стати нівеляція деструктивного впливу УПЦ (МП) на український соціум*. У цьому контексті досить слушною видається практична реалізація низки заходів. Серед них:

1. Прийняття парламентом законопроекту № 1244 від 04.12.2014 року про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назв організацій, керівні центри яких знаходяться за межами України. У разі ухвалення нормативно-правовий акт зобов'яже УПЦ (МП) здійснити перереєстрацію та відобразити у своїй назві власну залежність від РПЦ, що покладе край введенню в обіг мільйонів віруючих українців.

2. Ініціювання перед урядом країни питання про відмову потвердження будь-яких майнових прав УПЦ (МП) на ключові національні святині — Свято-Успенську Києво-Печерську лавру, Свято-Успенську Почаївську лавру, Свято-Успенську Святогірську лавру. Неправомірно, що визначний культурний спадок української нації належить церкві, котра не дбає про розвиток національної державності та духовності, а нівечить їх.

3. Недопущення до участі в публічних урочистостях тих ієрархів УПЦ (МП), які продовжують перебувати на проросійських позиціях і дискредитують український народ та державну владу (наприклад, «сидіння» керівників УПЦ (МП) 8-го травня ц.р. під час вшанування Героїв України Президентом України на засіданні Верховної Ради України).

4. Залучення як органами центральної влади, так і місцевого самоврядування до підготовки та реалізації соціально значущих проектів і програм тільки тих православних інституцій, котрі виявили здатність до суспільно-патріотичного виховання своїх вірян.

5. Заборона в'їзду на територію України одіозним діячам та функціонерам РПЦ, діяльність яких спрямована на підрив територіальної цілісності й суверенітету держави, поглиблення міжцерковних та міжконфесійних конфліктів і протистоянь, культивування у суспільній свідомості російських імперсько-шовіністичних ідеологем.

6. Люстрація чиновників, котрі своїми вчинками та діями гальмують процес конституювання Української Помісної Православної Церкви. На жаль, навіть у вищих органах державної влади продовжують обіймати не другорядні посади люди, які заради власної вигоди не тільки активно підтримують УПЦ (МП), а й свідомо виправдовують діяльність церкви-колабораціоніста окупаційного російського режиму.

7. Проведення публічного обговорення підготовленого проекту Концепції державно-конфесійних відносин на низці відповідних тематичних заходів із подальшим його доопрацюванням та внесенням у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України з метою ухвалення в якості рамкового Закону України.

8. Розробка та запровадження на основі Концепції державно-конфесійних відносин системи комплексних змін до чинного законодавства про свободу совісті та релігійні організації, якими передбачити безумовні санкції проти діяльності релігійних організацій, спрямованої на порушення територіальної цілісності та суверенітету Української Держави чи розпалювання релігійної ворожнечі.

9. Запровадження в Україні системи конкордатів, тобто переведення взаємин між інститутами державної влади та релігійними організаціями у договірну площину шляхом внесення Верховною Радою України відповідних змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Подібний крок стимулюватиме розвиток прозорих партнерських засад співпраці між суб'єктами суспільного простору, дотримання сторонами відповідних зобов'язань, спонукатиме ре-

лігійні організації працювати відповідально, на паритетних засадах і на благо всього українського народу.

10. Комплексне (дипломатичне, організаційне, інформаційно-медійне тощо) сприяння з боку держави об'єктивно назрілому конституюванню Української Помісної Православної Церкви із центром у столиці України м. Києві, що вповні відповідає як нормам церковного, так і міжнародного права.

До речі, церковне право не допускає без участі Церкви, якій підпорядкована певна церковна область чи країна, вирішувати питання автокефалії. Таким чином, цю проблему, окрім Московського патріарха, може розв'язати лише Вселенський Патріарх, природно, увійшовши в дуже напружений конфлікт із Московським патріархом. Світ добре пам'ятає, які свари між ними відбувалися із-за Естонської Церкви, а з-за Української Церкви вони будуть і поготів.

Необхідно розуміти, що з визнанням автокефалії Української Православної Церкви відбудеться докорінна зміна всієї геоконфесійної ситуації у світі на користь Європі, Вселенському Патріархові й Україні на зразок тих змін на політичній карті світу, котрі відбулися після відновлення незалежності Українською Державою.

Такі глобальні зміни легко не відбудуться, але й альтернативи їм немає. Адже український народ навіки позбувся колоніального стану й здатен у сучасному світі, як і в добу Київської Русі, Козаччини та Української революції на початку ХХ століття, підтвердивши торжество історичної справедливості, продемонструвати справжню роль і місце Української Нації та Християнських Церков Київського кореня у розбудові Української соборної держави в контексті Європейської цивілізації.

Коли одна з двох сторін веде війну, то війна вже є, чи цього хоче, чи ні друга сторона. (...) Війна йшла і йде вже, бо її веде Москва ввесь час. Нема вибору між війною і миром. Питання стоїть тільки таке: в яких формах, у яких розмірах, коли, де розіграються поодинокі етапи, відтинки тієї перманентної війни Москви?

Степан Бандера
«Ще одна ілюзія миру»

Ігор Загребельний
філософ, публіцист

Станово-професійна організація населення і державний лад

Поняття станово-професійної організації населення зачіпає відразу декілька сфер: устрою суспільства, устрою економіки і устрою інститутів політичної влади. Для людей, які звикли мислити сучасними категоріями, ці сфери бачаться досить відокремленими, такими, що мають власну субстанцію. Проте в часи, коли станово-професійна організація була не просто ідеєю, але й частиною реальності, названі сфери становили органічне ціле.

Ідеться передусім про часи середньовіччя. На відміну від «ідеального» лібералістичного суспільства, що є механічною сумою індивідуумів, середньовічне європейське суспільство було живим організмом. А організм, як відомо, складається з різних тканин та органів. Наявність таких «органів»-спільнот була характерною для усіх трьох станів, із яких складалося середньовічне суспільство, в тому числі й для третього стану (*laboratories*).

Якщо формою самоорганізації селян була громада (тобто самоорганізація здійснювалася за територіальним критерієм), то представники третього стану, що мешкали у місті, об'єднувалися за професійним принципом. Формою такого об'єднання була гільдія або ж цех.

Цех був водночас і важливою формою суспільного життя, і формою організації господарства, і важливим чинником політичного життя. Як форма суспільного життя цех являв собою надзвичайно консолідовану спільноту. Для його учасників були характерними високий рівень солідарності, власний етичний кодекс і навіть власна духовність, котра зазвичай спи-

ралася на культ певного святого. Як форма організації господарства цех уберігав ремісників від шкідливих аспектів конкуренції, забезпечував оптимальний баланс попиту та пропозиції, а також високу якість товарів. Нарешті, цехи були однією з основ політичного життя в місті.

Руйнування ієрархічного трьохстанового суспільства не обійшлося без руйнування професійної організації всередині третього стану. Проте у той час, коли, здавалось би, традиційне суспільство остаточно поступилося місцем капіталістичному, ідеї станово-професійної організації реактуалізувалися і навіть стали частиною політичного порядку денного. Поштовхом до цього стало усвідомлення кризи ліберально-капіталістичного шляху розвитку, з одного боку, і загрози комунізму та інших лівих ідеологій — з іншого.

Однією з перших про важливість орієнтації на традиційні засади організації суспільства, економіки та політики заговорила Католицька Церква. Нерідко стверджують, що кінець XIX ст. став початком оформлення новітньої соціальної доктрини Церкви. Поворотним пунктом тут називають енцикліку Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*» (1891). Проте слід усвідомлювати, що на межі XIX — XX ст. Церква просто перейшла від «реакції», намагання загальмувати руйнівні процеси до прагнення «перегрупуватися» і, спираючись на Традицію, знайти нові відповіді на виклики тодішнього часу.

Намагання пристосувати принципи, що діяли в минулому, до реалій актуального часу спостерігалися і в суто політичній площині. В період між Першою та Другою світовими війнами низка ідейно-політичних рухів правого спрямування взяли на озброєння ідеї націонал-синдикалізму та корпоративізму, котрі реактуалізували станово-професійну організацію населення.

Формально батьківщиною корпоративізму можна вважати Італію. У 1918 році Серджіо Панунціо, який згодом відбувся як один із ідеологів фашизму, пише книгу «*La lega delle nazioni*», в якій пропонує термін «націонал-синдикалізм» і озвучує тези

про необхідність організації суспільства на основі професійної консолідації. Поступово корпоративізм стає невід'ємною частиною фашистської ідеології, а після приходу фашистів до влади — важливою складовою державної політики (крім того, варто не забувати про короткотривалий досвід творення корпоративної держави у Фіюме).

В рамках італійського фашизму та ряду інших правих ідейно-політичних течій корпоративізм був покликаним нейтралізувати міжкласове протистояння. Фашистські корпорації являли собою систему так званих «вертикальних профспілок», що об'єднували і працедавців, і робітників. У випадку, якщо солідарність в межах однієї такої «профспілки» не спрацювала і між першими та другими виникав конфлікт, держава могла втручатися у якості арбітра. Проте подоланням міжкласового протистояння завдання корпорацій не вичерпувалися. У діях фашистської влади було чітко помітним бажання перетворити професійні об'єднання на своєрідну субстанцію політичного життя в країні, вибудувати на їхній основі цілісну вертикаль представництва.

Намагання побудувати корпоративні державу і суспільство також було характерним для ряду інших держав — Іспанії (часів правління Франсиско Франко), Португалії (за часів Антоніу Салазара), Австрії (під проводом Енгельберта Дольфуса та Курта Шушніга), Латвії (режим Карліса Улманіса). Як бачимо, ідеї корпоративізму втілювалися в життя в країнах з міцним католицьким фундаментом.

Дещо відмінною була ситуація в націонал-соціалістичній Німеччині. Ще в 1931 році в Німеччині було створено Товариство з вивчення фашизму, котре ставило собі за мету пристосувати італійський досвід до німецьких умов. Проте самі націонал-соціалісти, прийшовши до влади, почали втілювати ідеї корпоративізму лише частково. Прикладами реалізації цих ідей було створення Імперського продовольчого стану, Імперської економічної палати, Імперської палати культури.

Ідеї станово-професійної організації не оминули й Україну. Перш за все така організація відбувалася у суто господарській площині. В умовах жорсткого засилля польського та жидівського бізнесу наприкінці XIX ст. в Галичині почав розвиватися український кооперативний рух (яскравий приклад — Союз руських кооперативних спілок, пізніше перейменований у «Маслосоюз»). Цей рух проіснував до окупації Західної України більшовиками у 1939 році.

Політично ідеї станово-професійної організації виразилися передусім в рамках організованого націоналістичного руху. Так, орієнтація на побудову корпоративної держави була виражена вже у програмних документах ОУН 1929 року. У «Постановах Великого збору Організації Українських Націоналістів» зазначалося: «Члени всіх суспільних груп будуть мати право коаліції, на основі якого вони будуть об'єднуватись у професійні організації з правом синдикалізування за територіальним принципом і за галузями виробництва та матимуть своє представництво в органах державної влади».

Ідеї корпоративної держави активно пропагував ідеолог ОУН Микола Сціборський. Ці ідеї, зокрема, були чітко вираженими у проекті державної конституції, який він підготував у 1939 році. Уже перша стаття конституції називала майбутню націоналістичну Україну «професійно-становою державою». Стаття друга визначала поняття «націократія» як «владу Нації в Державі, що спирається на зорганізованій і солідарній співпраці всіх соціально-корисних верств, об'єднаних — відповідно до їх суспільних і професійних виробничих функцій — в представницьких органах державного кермування».

Які завдання переслідував корпоративізм минулого століття?

По-перше, як уже було сказано, подолання міжкласової боротьби (власне, ліквідація класів у марксистському розумінні цього поняття).

По-друге, подолання дуалізму держави і суспільства. Річ у тім, що модерна держава являє собою інститут, який тяжіє

над суспільством, а не впливає із нього. Корпоративізм вибудовував міст між державою та суспільством, намагався перетворити державу на вищу форму самоорганізації суспільства (інша справа — це те, що у випадку італійського фашизму взята ним на озброєння ідея тоталітарності значною мірою нівелювала досягнення у сфері побудови органічної держави; крім того, розв'язання ряду проблем, які існували в країнах, що йшли шляхом корпоративізму, вимагали наявності сильної авторитарної влади).

По-третє, подолання парламентаризму та партійництва. Як і сьогодні, в першій пол. XX ст. існування партій призводило до штучної роз'єднаності суспільства. Інститут парламенту часто демонстрував політичну неефективність. Корпоративізм становив собою чудову альтернативу і парламентаризму як формі представництва, і партійництву як формі політичної активності громадян.

По-четверте, являв собою ефективний метод планування національного господарства шляхом досягнення консенсусу між різними його суб'єктами.

По-п'яте, передбачав зупинення атомізації суспільства. Це завдання мало виконуватися подвійним способом. З одного боку, корпоративізм гуртував людей у міцні колективи (звісно, рівень солідарності в їхніх рядах був меншим, ніж у середньовічних цехах, які вибудовувалися на основі особливих релігійних культів, проте сам факт запуску механізмів солідаризації надзвичайно важливий). З іншого боку, корпоративізм руйнував інститут атома-громадянина, який є підґрунтям політичного життя в умовах ліберальної демократії.

Чи є проблеми, які намагався вирішити корпоративізм, характерними для сучасної України? Безперечно є. Виняток становить хіба що міжкласова боротьба (класів у звичному марксистському розумінні сьогодні не існує, наймані працівники мають значно менше проблем, ніж у першій пол. XX ст., і вони (тобто ці проблеми) можуть досить легко вирішитися з умов

належної політичної волі з боку державної влади). Решта проблем так само актуальна, як і сто чи вісімдесят років тому.

Рівень дуалізму держави і суспільства в сучасній Україні дуже високий. Багатьма своїми громадянами держава сприймається як щось чуже, а інколи навіть вороже.

Нинішні парламент та партійна система себе не виправдовують. Членів парламенту — так званих «народних депутатів» — не можна вважати представниками суспільства та його конкретних груп (зокрема, територіальних громад). Більшість депутатів парламенту представляють інтереси того чи іншого олігархічного клану, а також певних закордонних сил. Те ж саме стосується і партій: вони є виразниками інтересів різних груп олігархату або ж дешевими комерційними проектами.

У господарчому житті країни спостерігається дисбаланс. Господарство не зорієнтоване на самодостатній економічний розвиток України. Продовжується витіснення крупним капіталом дрібного і середнього бізнесу.

Атомарність залишається сутнісною характеристикою українського суспільства і служить підґрунтям для того, що нинішня плутократична еліта формально легітимізує власне панування шляхом проведення виборів, зорієнтованих на отримання голосів баранізованих атомів-громадян.

Відтак можемо говорити, що ідеї корпоративізму залишаються для України актуальними. Зрештою, вони актуальні тому, що є вивіреними історією і спираються на органічні принципи господарства, політики та соціальної структури населення.

В основі корпоративного устрою майбутньої України може лежати подвійна вертикаль представництва. Першою гілкою такої вертикалі є представництво громад. Другою гілкою — представництво професій. Обидві гілки тісно переплітаються на різних територіальних рівнях і закінчуються двопалатним загальнонаціональним Собором.

Формами професійної організації є цехи та гільдії. Гільдії об'єднують представників ширшого галузевого профілю

і складаються з цехів, які об'єднують представників вужчого галузевого профілю. Наприклад, сільськогосподарська гільдія може складатися з цехів овочарів, тваринників, садівників, виноградарів, квітників тощо. Гільдії нумеруються за масштабом виробництва. Перша сільськогосподарська гільдія — дрібні власники, що ведуть господарство своїми силами, здійснюють роздрібну торгівлю своєю продукцією або ж здають її як сировину. Друга сільськогосподарська гільдія — господарі, яким доводиться користуватися послугами найманих працівників, є краще оснащеними з технічної точки зору, мають мережу збуту. Третя сільськогосподарська гільдія — власники крупних, але локальних господарств. Четверта гільдія — це власники цілої мережі крупних господарств (ті, кого сьогодні називають латифундистами). Цехи нумеруються відповідно приналежності до гільдії. У випадку дрібного різнопрофільного господарства власник належить до цеху, що відповідає основному профілю. У випадку крупного різнопрофільного господарства власник є повноцінним членом цеху, що відповідає основному профілю, і може брати участь у роботі інших цехів, але без права голосу при голосуванні.

Гільдії творять локальні палати і делегують своїх представників у ради та палати, що займають ієрархічно вищі позиції. Наприклад, сільськогосподарська гільдія певного села відповідно до цехового поділу делегує своїх представників до районної ради цієї гільдії, районна рада сільськогосподарської гільдії делегує своїх представників у районну палату гільдій і, водночас, в обласну раду сільськогосподарської гільдії. Станово-професійна палата Собору складається з делегатів від обласних гільдій.

Локальні палати гільдій співпрацюють з локальними очільниками громад та радами, сформованими на основі представництва громад, — сільськими старостами або міськими мерами, селищними радами, міськими радами, районними та обласними земствами. Основні питання, які випрацьовуються шляхом такої співдії, — це питання податків і місцевого бюджету.

Місцеві податки збираються безпосередньо самими цехами та гільдіями. Проект видатків бюджету формує орган місцевого самоврядування і пропонує його палаті гільдій. Палата гільдій у разі потреби коригує цей проект і затверджує його. Відповідно до проекту бюджету палата гільдій формує систему податків (на прогресивній основі).

Важливими принципами при формуванні місцевих бюджетів та системи податків є захист конкурентоспроможності дрібних власників, а також захист загальних інтересів місцевих виробників (шляхом введення податку на торгівлю товарами з іншої області або країни).

Лікарні, школи, університети, інші важливі заклади фінансуються з місцевих бюджетів. Дотації у разі необхідності надаються радами та палатами вищого рівня.

Гільдії дрібних власників не сплачують податків до державного бюджету. Державний бюджет формується за рахунок гільдій крупних власників та державних підприємств. Слід відзначити, що в умовах корпоративного суспільства державний бюджет не мусить бути таким великим, як сьогодні. Він має покривати затрати на оборону та внутрішню безпеку, утримання найвищого державного апарату, стратегічне інноваційне виробництво тощо. Державна пенсія з часом має зникнути й бути заміненою на приватне накопичення та утримання з боку дітей та онуків. Щодо низки так званих соціальних виплат, то вони мають поступитися місцем солідарності в межах територіальної громади, цеху чи гільдії.

Нагляд за життям в області здійснює префект, що є представником лідера держави. Префект може втручатися у роботу місцевих рад та палат гільдій, вирішувати конфлікти, що між ними виникають.

Що стосується найманих працівників, то вони матимуть право організовуватися у профспілки. У випадках порушення прав працівників представники профспілок можуть звертатися до місцевих рад та палат чи, якщо такі звернення не принесли результату, до префекта.

Західні народи стоять перед такою самою неминучою конечністю, як і ми, воювати з Москвою в обороні свого незалежного існування. Тільки у нас ця цілком ясна ситуація виступає в найгострішій, безпосередній формі, а в них вона не така виразна, не така гостра.

Степан Бандера
«Ще одна ілюзія миру»

Юрій Олійник

аспірант Національного інституту

стратегічних досліджень,

експерт Недержавного аналітичного центру

«Українські студії стратегічних досліджень»

Турецько-кавказький вектор політики України в контексті балто-чорноморської дуги

Черговий раунд російсько-української війни вкотре засвідчив слабовиражений характер геополітичного мислення як серед влади, так і широких кіл української інтелігенції. Багатовікова опозиція північно-східного та південно-західного фрагментів Східноєвропейської рівнини зводиться до опозиції злому генія Путіна, який розпочав безглузду кампанію проти “братської України”. Україна ж або виступає демократичною Малоросією — надією російських лібералів, або клієнтом всесильного НАТО і учнем Вашингтона. На жаль, навіть чимало патріотів не бачать Україну в якості суб’єкта світової політики та потужного регіонального гравця, культивуючи комплекс меншовартості. Конфлікти РФ з сусідами розглядаються крізь призму допомоги Україні — що конструктивно, однак лише в короткотермінових міркуваннях. В середній і довгостроковій площині мусимо пропонувати альтернативну модель реорганізації геополітичного простору — інакше це зроблять за нас.

Майже безальтернативним для вітчизняного інтересу виступає проект Балто-Чорноморського альянсу (*далі — БЧА*) з продовженням на Каспій (на базі груп Вишеграду та ГУАМу, з доєднанням Прибалтики, Румунії та Швеції з півночі й Туреччини з півдня). Це чи не єдиний шлях вберегти суб’єктність центральноєвропейських і довколишніх народів перед лицем московського і європейського (франко-німецького) імперіалізмів і у відносинах з тими ж США виступати союзником, а не прохачем-маріонеткою. Роль України в структурі БЧА необхідно формативна — тут проходять головні транзити, й саме

Київ на теренах экс-СРСР складає рівновагу реанімаційним потугам Москви (40 мільйонів проти 140 — на фоні навіть 10-мільйонної Білорусі чи 17-мільйонного Казахстану). Однак історія не завжди детермінована географією. Якщо українські еліти не зможуть чи не захочуть (байдуже) бути ініціаторами та модераторами БЧА, то цю роль освоїть хтось інший (найімовірніше, тандем Польщі та Туреччини). Звісно, Україна буде на других чи третіх ролях — завдяки масштабу і розташуванню. Та не вона задаватиме візії майбутнього й більше поступатиметься власними інтересами.

Націоналісти розуміли це ще в 1930-х. Юрій Липа розгортає балто-чорноморський проект через оптику насамперед позитивного наповнення, що може дати Київ. Не просто знищення Росії та інших загроз — а органічна структуризація простору для завоювання провідних ролей у світі, інтенсифікація торговельної активності (замикання євразійського транзиту), розвій господарства через кооперацію сусідів. Бачили це і західні мислителі, які писали про ключову роль західного краю Хартленду (хто править ним — той володарює світом). Україна — причорноморський, південно-степовий, середземноморськи-орієнтований край, неможливий без контролю над копальнями Донбасу, Кримом і Північним Кавказом. Москва — поволзько-балтійський вектор північних лісів, історична колонія німецьких впливів (від Ганзи до Гольштейн-Готорбських). Інтеграція півдня довкола Києва — це смерть московського імперіалізму, передумова відходу Сибіру, визволення фінських народів, казанських татар (які, проте, економічно будуть зав'язані на Балтику). В подальшому можливе переформатування і включення маленьких держав Півночі (від Комі до Інгерманландії) до сфери захисту БЧА. Але для реалізації мрій Липи слід пропонувати розумну стратегію союзникам, вирішувати протиріччя.

В рамках БЧА ключові гравці врівноважені, бо природно спрямовані на експансію в різні напрями. Інтерес України описаний вище (аж до Волги і Брянсько-Калужького порубіжжя).

Туреччина історично і географічно покликана відновлювати візантійсько-римський, а згодом османський простір Східного Середземномор'я — аж до Суецу, Тунісу, Іраку та Ємену, з замиренням проблемних арабських країн. Сфера інтересу Польщі — балтійські рубежі (чи не найбільше уваги зосереджено на Білорусі — попри проблемність Лукашенка), Литва і Латвія (давні землі Речі Посполитої) — загалом все, що пливе до Балтійського моря, як і флангові Угорщину і Швецію (за які Варшава, об'єктивно, сильніша в демографічному плані й економіці). Стане польською провінцією й Україна, якщо повернеться до кордонів 1648 року (втративши вугілля Донбасу, метал Січеслава і одеське море — як прагнуть адепти «Новоросії» чи «мінських угод» з їх псевдофедералізмом). Та у випадку розвою України можливо поділити сфери впливу.

Однак залишаються проблемні регіони зіткнення інтересів — Балкани і Кавказ. Особлива фрагментизація, етнічна змішаність та релігійна строкатість сприяють багатосторонньому впливу, що може призвести до конфліктів, що упокоять ненароджений Альянс. Балкани вже стали пороховою бочкою Європи, подібна доля можлива і на Кавказі. А тим часом хаосом користуються треті сили (передусім Кремль), підтримуючи своїх сателітів.

У вузьких долинах Кавказу межують острівці українських територій (Кубань), близькі ментально козацькі групи (терські, донські козаки), з одного боку, та фактично турецьке населення Азербайджану — з іншого (відірване від Стамбульського поля лише традиційним шиїзмом, що долається ідеями пантюркізму). На півдні живуть православні грузини, на півночі — переважно сунітські кавказькі народи зі строкатими мовами-реліктами. Додають колориту винятки — православні осетини на півночі і турки-мегрели, аджарці-мусульмани на півдні. Далі — монофізитська Вірменія, маленька і унікальна в регіоні (найближчі релігійні брати — аж у далекій Ефіопії), перелякана тюркською загрозою (і спогадами геноциду 1915 р.) й тому безальтернативно проросійська й проіранська.

Україна може проявити суб'єктність, вплинувши на вірменську проблему в конструктивному дусі, — хоча це й ризикована політика. З кінця 1990-х у рамках ГУАМ Азербайджан та Грузія зайняли антиросійську позицію і з коливаннями додержуються дотепер. Однак Москва має військові бази у Вірменії, що дозволяє загрозувати як військовій, так і економічній (передусім транзиту вуглеводнів) безпеці закавказьких країн. Нещодавні хвилювання не змінюють реальності об'єктивного інтересу Єревану. Україна — здавна дружня до вірмен православна держава, що не має спільних кордонів та історичної недовіри — могла би стати гарантією недоторканності Вірменії, посередником у азербайджано-вірменському конфлікті (а фактично вірмено-турецькому з 1878 р.). Це дасть можливість безпосередньо вийти не лише до каспійських торговельних артерій, а й нарешті реалізувати плани Шовкового шляху без участі Росії, залучивши Іран до співпраці з БЧА. В умовах зменшення американо-іранської напруги та конкуренції на нафтових ринках дружба Москви і Тегерана стає слабшою. Натомість турецька влада (передусім Ердоган та його оточення), попри захист сунітів в тій самій сирійській кампанії, прагматично ставляться до різносторонньої співпраці з шиїтським Іраном (що останні 5 років менше грає на полі світової ісламської революції та більше стає ворогом Саудівської Аравії — головного конкурента Анкари в сфері історичних турецьких претензій). Створення єдиної осі від Норвезького моря до Перської затоки — гарантія для набуття статусу гравця світового рівня.

Але вже зараз багато що залежить від філігранної політики, яка в руках нинішньої еліти може дати збої і закласти тривалі міни. Один з прикладів — питання взаємного визнання геноцидів. Україна визнала трагедію 1915 року вірменським геноцидом, наслідуючи країни Заходу. Сам по собі цей факт не є приводом для напруження (оскільки і сама Анкара намагається шукати шляхів примирення). Однак надмірне його роздування може стати рушієм охолодження відносин з Туреччи-

ною, а відсутність адекватного вшанування вірменських жертв обмежує засоби впливу на публічну думку в цій кавказькій країні (згадаймо своєрідну опінію політики Ізраїлю, що не визнає Голодомор геноцидом на підставі гаданої унікальності Голокосту). На нашу думку, адекватною політикою стало би нейтрально-приятне ставлення до народів Кавказу, зокрема через визнання жертв мусульманських етносів від рук як царської, так і радянської влади. Насамперед йдеться про адиге й абазинців, нащадки яких проживають у Туреччині (як мухаджири-біженці з 19 ст. — а це мільйони людей!). Постанови подібного характеру вже зареєстровані у Верховній Раді, однак поки що відсутня політична воля до їх прийняття. Не можна ні боятись гніву Кремля, ні сліпо йти за тенденціями західних країн (вірменський геноцид популяризований завдяки впливу діаспори у Франції та США, а страждання інших народів — навіть сталінські переселення після Другої світової війни — розглядаються як другорядні через небажання додатково дратувати Росію і відсутність громадського тиску). Київ повинен тверезо оцінювати перспективи власних інтересів, а не накидувати чужу модель, не придатну для нашої мети.

Однак повномасштабна політика для досягнення реального лідерства в регіоні (бодай морального в умовах зруйнованої економіки та гарячої фази війни на Донбасі) малоперспективна без проводу, що думатиме в категоріях націоналізму (вигоди передусім для держави та нації). Компрадорська еліта, що зберегла вплив у постмайданній Україні, перетворила владу в інструмент здійснення інтересів зовнішніх сил або внутрішніх економічних агентів та/або впливових меншин. У публічній пропаганді ряд кроків відображаються як досягнення національних інтересів, і частково є такими. Однак вони нелогічно поєднуються з протилежними заходами. Цей хаос осмислюється, коли змінити систему координат — за точку відліку має слугувати інтерес збереження контролю за державним апаратом і продовження самозбагачення. Сьогодні НАТО

і США підтримують реакцію Анкари проти кремлівських авіаторів — їдемо дружити з Ердоганом. Обіцяють кредити після замирення — їдемо в Мінськ і погоджуємось на федералізацію. Це лише зародки багатьох політик, які можуть оформитись лише при розумінні далекосяжних перспектив і чіткому курсі. Інакше красиві ідеї залишаться ідеями, не прорісши зерном реальності.

І останнє — суспільства Центральної Європи, Кавказу шукають нової ідеї для внутрішнього розвитку. Певна відсталість від країн Заходу — загальна норма, викликана часто спільними елементами історії (збереження великих імперій до XX ст., друге видання кріпосного права і ін.). Очевидно, спільність умов частково детермінує можливості спільного шляху технічної модернізації, подолання суспільних проблем (передусім невірність, корумпованість). Безумовно, кожна нація творить свій власний, автентичний проект. Однак ментальна схожість, спільна історія та географія регіону полегшують справу. Якщо українцям вдасться ліквідувати вади олігархії, побудувати більш справедливую економіку, вирішити ряд застарілих проблем, — це стане чи не головним козирем для визнання потреби БЧА. Конкретизація бандерівського гасла «Свобода народам — свобода людині!», наповнення його суттєвим змістом, подолання як відсталості, так і залежності від коливань світової економіки — завдання українських патріотів на наступні роки. Це і добробут власного народу, і гарний приклад для інших. Бо ж на спільній обороні недовго поспекулюєш — США краще захистить ту ж Латвію, ніж олігархічна та бідна Україна — а після неминучого колапсу РФ відновляться конфлікти за свою долю впливу. Або Україна стане тараном проти Москви, що остаточно збанкрутує і підпаде під владу інших сусідів, коли зникне кремлівська загроза, або побудує привабливу модель для народів регіону. Третього не дано.

“

Щоб не спровокувати тотально-воєнної реакції Заходу, Москва, правдоподібно, в розпалюванні воєнних конфліктів буде застосовувати тактику прикривання й зменшування їх засягу та гостроти. Така тактика відповідає стратегії ступневої імперіялістичної експансії та підбоїв Москви. У її застосуванні вона має багато можливостей. Типічний зразок такої тактики полягає в тому, що Москва офіційно не ангажується у війну, нею спровоковану, а тільки веде її посередньо, руками своїх сателітів чи т. зв. «добровільцями». А безпосередня, одверта участь Москви у війні може бути маскована ніби-то «гуманними» мотивами збройної інтервенції.

Степан Бандера
«Питання атомової війни
і визвольна революція»

Андрій Ілленко

народний депутат України VII, VIII скликань

Українська державність: національна чи постколоніальна

Сьогодні такі заходи, як Бандерівські читання, вкрай потрібні. Не можна легковажити ідеологічною боротьбою, не можна легковажити світоглядною боротьбою, тому що наш ворог, перед тим як починати наступ військовий, економічний, культурний та будь-який інший, перш за все починає наступ на нашу свідомість. І якщо цей наступ дає успіхи, тоді можливо реалізувати сценарій агресії безпосередньої, фізичної.

Сьогоднішня дискусія мала би зосередитись на тому, як взагалі ми маємо оцінювати, який маємо використовувати понятійний апарат, як ми маємо помислити ту ситуацію, в якій ми зараз опинились. Опинилися як нація, як певна історична спільнота і безпосередньо як український націоналістичний рух, який має бути авангардом національної боротьби.

Сьогодні ми живемо в постреволуційній ситуації, хоча ми маємо розуміти, що вона не є завершеною. Вона постійно актуальна, оскільки та революція, яку ми зараз називаємо Революцією Гідності, яку дехто дуже любить називати «Євромайдан», була суто українською та національною революцією, що ставила перед собою перш за все національні та соціальні цілі, мала внутрішньо український характер.

На мій погляд, ця революція — це частина перманентної революції, яка розпочалася в кінці 1980-х рр. XX ст. і в якій є три пікових етапи:

– перший — це 1991 р.— проголошення формальної незалежності,

– 2004 р.— так званий Помаранчевий Майдан,

– 2013–2014 рр.— Революція Гідності, яка теж на сьогоднішній день не є завершеною історичною сторінкою, продовжує бути актуальною, тому що фундаментальні питання, які стали рушіями цього революційного сплеску, не вирішені.

Якщо ми розглядаємо мету цієї перманентної української революції,— це побудова української соціальної справедливої незалежної держави.

В Україні борються три проекти — це український, який намагається бути реалізованим у вигляді держави української нації; проект креольський, який ніби визнає окремість місцевої ідентичності, української державності, але розглядає Україну як плід імперської культури, імперського державного мислення; третій проект, який на сьогоднішній день об'єднав проти себе і український, і креольський проекти,— це проект суто імперський, пострадянський. Останній проект після подій 2013–2014 рр. і військової агресії Росії проти України поставлений поза рамки прийняттого, але все одно латентно дуже сильно продовжує опиратися.

Декомунізація, яка сьогодні відбувається, частково сприймається креольською частиною. Але в питанні мови, навпаки, ця лінія негласного суспільного договору хитнулася зовсім в інший бік — сьогодні активно нав'язується повномасштабна двомовність в Україні, і вона виходить не з суто імперських, а з креольських позицій. Якщо говорити про подальший розвиток ситуації, то, очевидно, питання залишається відкритим — питання того, якою буде в результаті Україна — українською чи креольською, або це буде спроба агресивного імперського реваншу, принаймні на частині її території.

Сьогодні в боротьбі за суспільну гегемонію є і перемоги, і поразки, які нам треба буде надолужувати. Щодо геополітичного фактора я переконаний, що українцям треба всі сили і

енергію спрямувати на формування актуального геополітичного простору між Балтійським і Чорним морями із залученням Кавказу, Туреччини, можливо, частково Балканських країн. Це є той простір, який дасть нам можливість реалізувати себе як державу.

У нас на сьогоднішній день є багато питань, які потребують внутрішньої дискусії. Але дуже часто українська патріотична ідея, націоналістична ідея, втрачала суспільну підтримку через те, що її носії занадто лінійно сприймають певні процеси, занадто лінійно підходять до політичної тактики. Нам треба ставати більш діалектичними, розуміти, що постійний внутрішній розвиток і постійна гнучкість, певна тактичність будуть давати нам постійну перевагу. Якщо ми не будемо здатними до реагування на кожен новий крок і не будемо самі нав'язувати свій порядок денний — внутрішньополітичний і зовнішньополітичний, звичайно, ефективну політику буде проводити важко.

Андрій Мохник

заступник голови Всеукраїнського об'єднання «Свобода»,
народний депутат України VII скликання,
міністр екології та природних ресурсів (2014 р.)

Боротьба українського та креольського проектів

В українському уряді, який діяв після вигнання В. Януковича, тільки декілька міністрів могли собі дозволити говорити російською, всі інші говорили українською. Однак сучасний уряд використовує дві робочі мови — англійську та російську (московську). Цілком зрозуміло, що великий революційний процес, який вже триває 25 років — від часу, коли українці почали виступати за свою незалежність у 1980-х роках і до сьогодні, з піками, які були обумовлені на початку здобуття незалежності, помаранчевим піком, Революцією Гідності — не завершений.

Революція — це не стільки боротьба за владу, це не політичні ігри, а тривалий історичний процес, який здобувають українці понад 100 років, починаючи від маніфесту Миколи Міхновського «Самостійна Україна».

Нам треба готуватися до завершення революції, тому що найзапекліша боротьба ще попереду. Можу сказати це по розташуванню сил в суспільстві — український проект і креольський проект, які є взаємовиключними, їх апологети, сьогодні стоять один проти одного. Є інтелектуали, які, оговтавшись після удару 2014 року, з тим конструктом, що російськомовні вмирають за Україну, а ви сидите за комп'ютером, сьогодні пішли в наступ. Наприклад, інтелектуальним двигуном, який серйозно представлений в нас є Оксана Забужко, яка методично викорінює той проект «другой России». Зокрема, в її

статті про так званий «дом Булгакова» вона каже, що іменами квартирантів будинки не називаються. Зайди не мають права на назву будинку — це був будинок лісничого і йому треба повернути його справжню назву. Який крик піднявся з цього приводу, бо, власне, це зачіпає цілий пласт міфів «булгаковщини», яка сьогодні, по-суті, є прапором цього креольського проєкту. Ми сьогодні в тій ситуації Мінських домовленостей, маніфесту Скоропадського про те, що він буде співробітничати з тою «другою Росією», демократичною, та петлюрівщиною, яка намагається відвоювати свою столицю. Власне, ми перебуваємо на цій стадії.

Московські імперіалісти, які прийшли до нас в іпостасі більшовиків, а вони по-різному приходять — демократи а-ля Маша Гайдар, Ходорковський та інші — найбільше доклалися до руйнування соціальних зв'язків в Україні. Коли ми говоримо про революцію, то вона має бути і соціальною, і національною. За визначенням Я. Стецька — націоналістична революція — це соціальна з'єднана з національною революцією. І соціальною вона є не тільки тому, що ми боремося за соціальну справедливість, а і в тому плані, що ми налагоджуємо отой наш український соціум, приводимо його до того стану, який дозволяє функціонувати нам повноцінно як нація. В цьому плані Революція Гідності є відновлення цих соціальних зв'язків. Волонтерський добровольчий рух — це налагодження цього соціального простору, який був розірваний і пошматований більшовиками. Якщо брати тезу Степана Бандери — «дійти до кожного українця», ми маємо дійти до кожного, щоб зшити український соціальний простір.

На теренах України не може існувати одночасно два проєкти. Ми виступаємо за перемогу українського проєкту. В цьому плані якщо ми візьмемо українську Конституцію, то про те, що говорять як про ресурсний націоналізм, там чітко зазначено — ресурси, земля — це все належить українській нації. Це той важіль, яким ми маємо підважувати основи

креольського проекту. Також і українська мова як державна. Боротьба проти «другой России» — це те, що взагалі нищить нас, бо без тієї пуповини імперського центру вони себе важко уявляють. Їм хочеться на дозвіллі заспівати «Підмосковні вечора». Вони в цьому виховані, звідти йде світ культури, вони не бачать, що тут є українці. Якщо говорити про проекти — український, креольський чи імперський, то це своєрідний софт, який накладається на хард. Хард — це вісімдесят відсотків українців в Україні, і кожен софт в принципі може на цей хард накластися. Якщо ми беремо креольський проект — це однаково, що на Макінтош, який має і свій хард, і свій софт поставити Майкрософт офіс і цим користуватися зі всіма проблемами, які існують. Переможе той, хто зможе опанувати хард, хто зможе дійти до українського соціуму, переконати і повести за собою.

Дмитро Савченко
філософ, публіцист

Пасіонарії проти бюрократів

Революцію Гідності некоректно вважати завершеною, оскільки її стартові цілі не сягнули належної точки матеріалізації. Справжні причини повстання не знаходились у площині вимог «пришвидшити євроінтеграційний процес та отримати безвізовий режим», натомість крилися значно глибше. Той, хто намагається ідеї Майдану вмістити в рамки «євро-перспектив», вдається до неприхованого лукавства і видає лиску за біжутерію за справжнє золото.

На метарівні повстання 2013–2014 рр. було стихійним прагненням народу вийти з-під влади бюрократичного каганату. Політика як віртуальний процес впровадження олігархічних моделей управління державою не в змозі була надати належний інструментарій для виправлення сформованої ситуації. Тому останнім дієвим алгоритмом досягнення протестних цілей виявилась саме революція.

Радикальне несприйняття бюрократії як такої для українців є історично обумовленим. В її проявах зчитується код колоніального стилю управління країною з командною риторикою наглядних інстанцій. На поверхню історичної пам'яті підіймаються образи, що лишилися від доби силового згортання Козацької Держави та втягування нації у російсько-імперський простір. Чиновницький стиль владарювання, канцелярська риторика та бюрократизм викликають прямі асо-

ціації з діяльністю так званої «Малоросійської колегії» та інших імперських органів, метою існування яких було приневолення народу козаків.

Керманіч, який не виходить за межі означеного стилю управління, підсвідомо ідентифікується українцями як наглядч окупаційного режиму та представник чужої влади. Чиновницько-бюрократична система фактом свого існування розпізнається українцем як ворожа сила, котрій слід протиставляти бунт, повстання та партизанщину. Відтак Україна як держава може відбутися лише у випадку приходу до влади не-бюрократичних еліт, а у протилежному випадку бути зоною нестабільності з частотою повстань та протестних спалахів.

Додатковим подразником, що наявний в структурі зла бюрократії, є спекулятивна риторика. Саме її засобами вибудовуються «повітряні замки» та фальш життя, що втілюється первинно у площині політики. Дискурс останньої в контексті українських реалій перетворився на мертве словоблудство. Політика, як безкінечний серіал, мала на меті не стільки реальну корекцію проблемних ділянок життя суспільства, скільки навіювання масам думки про «відкладений протест». Чиновник, бюрократ, політик діяли за принципом «обіцяй що завгодно, імітуй як завгодно, привабливо чим завгодно», маючи на меті витіснити зі свідомості мас думки про повстання та схилити народ на вичікувальну пасивну позицію. Лише вона могла бути гарантом збереження існуючого стану речей (читай — олігархічного ладу). (До прикладу, постмайданівська олігархічна група, яка опинилася при владі, проводить всенародне щеплення вакциною «відкладеного протесту», використовуючи риторику «не розгойдуйте човен», «рука Москви» та ін.).

Бюрократизм та риторика — найбільш рельєфні вияви антиреальності. Вимір паперових-документальних приписів радикально не співпадає з зовнішньою дійсністю. Її штучна механіка опирається на функціонування симулякрів та того,

що відсутнє у природному потоці справжнього життя. Бюрократизм за своєю сутністю є протезом соціальної реальності, який блокує рух суспільства у напрямку прогресу.

Розгортання сухої риторики (зрощеної на фарисейській канцелярщині) у просторі та часі проходить під знаком танатосу (тобто смерті). Символічна відзнака тартарового небуття (Тάρταρος) зберігається на усьому, що є штучним та неодухотвореним. Втім саме такою є риторика, що походить з вуст старорежимних чиновників (керівників колоніального типу). Ортега-і-Гассет називає її «цвинтарем людських реальностей, або притулком для калік». Філософ переконаний і у тому, що реальність, яка «виконала своє призначення, розбилась і загинула, морськими хвилями виштовхується на береги риторики, де вона ще довго лежить».

З огляду на це стає очевидним, що процес Революції Гідності був реактивований не лише осмисленими протиімперськими антиколоніальними настроями суспільства, але й спонуками психологічного характеру. На глибинному рівні мотив українців до участі в організованому протесті обґрунтовувався необхідністю боротьби проти стихії танатосу. Нація, в архітектурі і декорі якої домінує білий колір, флористика та птахи, суто психологічно не спроможна толерувати замкненість у матриці приземленості та темряви. Характеристики останньої ніде настільки виразно не виявляють себе, як у цвинтарній ямі, бюрократизмі «малоросійського типу» та підпорядкованості чужій імперії.

УКРАЇНСЬКА
ІДЕНТИЧНІСТЬ
І ВИКЛИКИ
СЬОГОДЕННЯ

Росія, із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіялізмом у кожній ситуації, у кожному стані, всіми силами, з усією запеклістю буде кидатися на Україну, щоб утримати її в складі своєї імперії чи наново поневолити. Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони.

Степан Бандера
«Слово до українських
націоналістів-революціонерів
за кордоном»

Ірина Фаріон
доктор філології,
лауреат премії ім. Олекси Гірника,
народний депутат України VII скликання

ДНО МОВИ

*Що робить якесь число людей
одним народом?
Передовсім МОВА.*

Андрей Шептицький
(«Як будувати рідну хату?», 1941)

Епізод 1. Банальний щоденний побут — дзеркало національного характеру і передумова влади. Епізод у львівській майстерні «Діамант» вималював соковиті барви української ментальної кризи і примарної надії на визволення. Без черги поперед мене вривається чоловік сіроніякої зовнішності і запитує: «Ви тут стоїте? Вас вже бачили?». На безглузді запитання відповідаю, що стою, що бачили... Він нетерпляче вовтузиться біля прилавка, витягуючи з якогось засмальцьованого мішечка хрестик. До прилавка підходить працівниця майстерні, якій він одразу втуляє свого хрестика, аби там щось у ньому відремонтували. Пані відповідає, що роботу зроблять на завтра. «Шо завтра... Скільки тої роботи? Я сварщик... раз, два би припаяв...». На цю обурливу тираду «професіонала» пані відповідає, що він не єдиний клієнт у майстерні. Натомість клієнт і далі канючить, аби його хрестик ремонтували вже. Пані не витримує натиску «сварщика» і запитує його прізви-

ще. Він перепитує: «Фамілія?». Пані повторює: «Ні. Прізвище?». «Сварщик», називаючи своє питомо галицьке прізвище Яців (чи щось того типу, даруйте, призабула), спалахує, наче іскри під час зварювання, і видає характерну тираду представника «населення» України: «Яка різниця «фамілія» чи «прізвище»? — і чомусь, вже дивлячись у мій бік, розпочинає політичну проповідь псевдо-Цицерона: «До чого тут мова? Яка різниця. Треба боротися з корупцією. Я вас впізнав. Це ви, депутати, почали це мовне питання...». Я не встигаю його відразу послати, натомість вклинюється працівниця майстерні: «Без мови нема нації. І криза в державі власне через світогляд таких, як ви, що не бачать різниці між словами «фамілія» і «прізвище». Розумію, дякуючи світлій пані, що найважливіше сказано, виходжу з майстерні, обтрушуючи з себе мертві іскри «сварщика». Ну і дурень. Де б кави класної випити?»

Епізод 2. Аби маргіналізувати таких «філософів», пішла у велику політику, де побачила найбільше скупчення дуже малих людей, підтримуваних великою більшістю з абсолютно відсутнім мовним пріоритетом. Словом, коло то зачароване — у цьому і печалька. Попри те, найбільшою нашою перемогою у майданівському парламенті VII скликання стало скасування путінського «мовного» закону Колесніченка-Ківалова у найтяжчі дні лютого 2014 року. За це рішення проголосувало 232 депутати: себто всі з тодішніх опозиційних фракцій ВО «Свободи», ВО «Батьківщини», «Удару», крім двох депутатів — Ірини Луценко і Мустафи Джемілева, і навіть долучилися до скасування цього путінського закону деякі регіонали... Проте тодішній виконувач обов'язків Президента України О. Турчинов не підписав його до виконання. Свою мотивацію він згодом виклав у листі до Конституційного Суду (вх. 2/2496 від 24.11.2014): «...**прийняття Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» призвело до загострення соціальної напруги та створило умови для**

політичних спекуляцій». Так Турчинов умотивував свою злуку з «руським міром». Так частина українського суспільства з колонізованою перевернутою свідомістю прийняла цю колаборантську позицію. А страшного дня, 16 вересня 2014 року, Верховна Рада VII скликання під тиском одностурового маніпулятора Порошенка проголосувала у закритому режимі і в таємному голосуванні за узаконення влади Путіна на окремих територіях Донбасу (законо «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей») і «Про недопущення переслідування та покарання осіб — учасників подій на території Донецької та Луганської областей»). Тепер ці антидержавні зміни Порошенко намагається закріпити у Конституції. Не голосувала ТІЛЬКИ фракція ВО «Свобода», демонстративно витягнувши картки. Так почалася відверта капітуляція України перед одвічним і незмінним ворогом Москвою. Крах Майдану ввійшов у свою кульмінацію, що підтвердило згубне і шизофренічне гасло «Єдина країна — Єдина страна». Гасло плебеїв і боягузів. Гасло маніпуляторів і пристосуванців. Гасло совків. Саме за це все згодом більшість суспільства проголосувала на президентських і парламентських виборах. Прогрес знову змінився повним регресом і контролю під ліберально-шоколадною поливкою.

Епізод 3. Щоб мова титульної нації утверджувалася, — вона має всеохопно діяти у двох царинах: державній і освітній. Через те я запропонувала законопроект «Про державну службу» (щодо обов'язкового володіння українською мовою посадовими та службовими особами органів державної влади) від 23.02.2014 року, проте винести його до сесійної зали Верховної Ради тоді не було жодних шансів через відсутність 226 голосів підтримки та повного несприйняття цього законопроекту на погоджувальній раді, що формує порядок денний сесії ВР. Натомість другу спробу ухвалити цей знаковий закон (N1201) — **лакмусовий папірець національного са-**

моусвідомлення нації — зробив мій побратим, нардеп теперішнього VIII скликання, Михайло Головка.

В особливо «оновлений» Верховній Раді 20 травня 2015 року цей закон отримує підтримку лише **152 депутатів** (із БПП за лише 61 зі 143, із НФ із 82 за лише 18, із Самопомочі з 30 не голосує 7). Не голосують за цей закон такі перевертні від партії Порошенка: політтехнолог зі Львова партії Порошенка **І. Гринів**, ставленик регіонала-Димінського, власника каналу ЗІК, **Д. Добродомов**, горе-«націоналіст» із Львівщини **А. Лопушанський**, представниця президента у парламенті **І. Геращенко**, львівський олігарх **Б. Дубневич**, комсомольський діяч, соціаліст **Ю. Луценко**, що у страшну ніч Майдану з 19 на 20 лютого закликав людей до зброї, а сам у час розстрілів Героїв опинився у Львові на якійсь там присязі «Беркуту», «видатна» економістка **О. Продан**. Якесь **ФРІЗ І. В.** взагалі проголосувало **проти**. Серед НФ Яценюка цей закон підтримало лише **18 депутатів, 5 — було проти (О. Дроздик, Л. Денісова, О. Романовський, М. Бурбак, Д. Сторожук); не голосувало 28**, серед яких обридлі з екранів ТБ В. Сюмар, Б. Береза, С. Пашинський, Т. Чорновол, М. Княжицький, а також М. Величкович та М. Хміль (обидва зі Львова) та ін.

Партія Садового «Самопоміч» (себто поможи собі сам або «сам, коханий, сам») свою мовну політику означила ще задовго до парламентських виборів. Мер Львова напередодні анексії Криму разом зі своєю бездарною ставленицею, начальницею управління культури м. Львова І. Подоляк, звернувся до львів'ян із закликом спілкуватися російською мовою на знак солідарності з Донецькою, Луганською областями та Кримом... Це підтверджують його окацаплені засоби масової інформації на зразок 24 каналу, а його ж ТРК «Люкс» свого часу організувала на ТБ в новинах якусь хвору психіатриню (мабуть, подругу Березюка), що звинувачувала Ірину Фаріон у розпалюванні міжнаціональної ворожнечі за розміщення у Львові ситилайтів з «Катериною» Тараса Шевченка з відо-

мими словами: «Кохайтеся чорнобриві, та не з москалями...». Це було ще далекого 2008 року. Путін аплодував від щастя, що нарешті у 2014 році він зібрав рясні плоди москвофільства у бандерівському Львові. Відтак очільник фракції «Самопоміч» у ВР О. Березюк — відомий шаман Садового, психіатр без належної освіти, проте з якимось закордонним папірцем, — **не публічно** на раді керівників фракцій вимагав від голови ВР Гройсмана (він теж не голосував за українську мову) оголосити керівникові апарату ВР п. Зайчуку догану **за те, що питання захисту державного статусу української мови опинилося у порядку денному...** Так діють лише підляки і боягузи.

Епізод 4. Освіта — корона буття мови. Через те в ухваленні «Закону про вищу освіту» у липні 2014 року для мене **НАЙ-ВАЖЛИВІШОЮ** була **49 стаття**: Мова викладання у вищих навчальних закладах. У першому читанні депутати проголосували за таке формулювання 49 статті: «Мовою викладання у вищих навчальних закладах є державна мова», як це слушно зазначено у чинному «Законі про освіту», стаття 6. Проте у другому читанні комітет із питань освіти і науки ВР на чолі з подругою Яценюка, типовою лібералкою Л. Гриневич, після битви зі мною проголосував за безглузду компромісну форму: **«Мовою викладання у вищих навчальних закладах є державна мова та інші мови відповідно до Конституції України»**. Такою була поступка депутатам-регіоналам та ін. (О.Б. Шевчуку, В.О. Богуслаєву, І.Ф. Гайдошу, С.Ф. Кальцеву, Г.М. Калетніку, В.Є. Чубу), які вносили правки до цієї статті і вимагали формулювання «Мова викладання у вищих навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України та Закону України «Про засади державної мовної політики», тобто відповідно до горезвісного мовного закону Путіна-Колесніченка-Ківалова.

У день голосування законопроекту на фракції ВО «Свобода» ми ухвалили рішення поставити цю правку на підтвердження — і здобули доленосну перемогу: 225 голосів замість

226. Переможно зосталося формулювання у першому читанні: «Мовою викладання у вищих навчальних закладах є державна мова». Після цього депутатка від «Удару» І. Герашенко стрімголов бігла до Турчинова з вимогою переголосувати цю правку, але, на щастя, все зосталося ПО-НАШОМУ, ПО-УКРАЇНСЬКОМУ, а не по-плебейському.

Проте мовна небезпека у цьому законі не минула. З ініціативи цієї ж Л. Гриневич у законопроект, зокрема статтю 46, вноситься безпрецедентно згубне доповнення з умов ЗНО про можливість написання вступних тестів мовами національних меншин (пункти 11, 12). Нам не вдалося завалити цю зневажливу правку через організовану маніпуляцію з голосуванням від Турчинова, Гриневич та ударівцями. Тепер за бажанням випускник, якщо він вчився у школі з недержавною мовою (це, до речі, моє законотворче обмеження), має право тестуватися цією мовою, що цілком суперечить 10 статті Конституції і здоровому глуздові. Чи будуть Ваші діти при вступі до польського, чеського, німецького вишу тестуватися укрмовою? Гриневич і компанія називають це демократією, я називаю це знищенням права титульної нації і нівеляцією обов'язку чужинця знати державну мову.

Ще одна загроза цього розпіяреного закону. Під час внесення правок у новий Закон «Про вищу освіту» я, як голова підкомітету з питань вищої освіти, щоб унеможливити втручання кожного наступного неадекватного міністра освіти від руйнування гуманітарного складника у негуманітарних вишах, пропонувала правку такого змісту: «Державний стандарт містить перелік спеціальних дисциплін державотворчого значення (українська мова, історія України, етнографія України) та обсяг кредитів для їхнього вивчення». І отримала такий висновок комітету **про відхилення цієї правки:** «Визначення змісту стандартів не є предметом регулювання Закону. Встановлення у стандартах переліку навчальних дисциплін суперечить принципу автономії ВНЗ та стандартам

Європейського простору вищої освіти» (с. Проекту Закону 92–93). Звісно, без коментарів. Ліва ліберастія, як кажуть студенти, «рулить».

Логічно, що так званий «майданівський» міністр освіти Квіт видав Наказ N1392 від 25.11.2014 з такою промовистою назвою «Про визнання таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 N642», у якому йшлося про обов'язковість викладання у негуманітарних вишах української мови, історії України, культури. Для цього навіть вигадано безглузде обґрунтування: новоухвалений Верховною Радою VII скликання Закон «Про вищу освіту» від 01.07.2014 N1556-VII, в якому начебто не прописано нормативних гуманітарних дисциплін. Увага!!! Саме мені не дали цього зробити через ту саму тупу мотивацію і кількісну перевагу блазнів у комітеті і ВР. Проте зазначений закон не має жодного стосунку до визначення нормативної складової, позаяк її преспокійно можна визначити окремим міністерським наказом або ж попросту виконувати уже чинний від 2009 р.

Епізод 5. Упродовж двох років нашої, **свободівської** парламентської, діяльності (2012–2014 рр.) питання мови для нас було визначальним, бо це не політика, а наш світогляд і стиль життя. **Ми не кацапимо ніколи і ніде.** Тому вперше за всю історію новітнього українського парламентаризму змусили у парламенті не КАЦАПИТИ тодішню так звану опозицію в образах партій «Батьківщина» і «Удар». Вони корчилися у тяжких муках від того, що перебували під нашим постійним мовним тиском і голосним криком у парламенті «Українська». Регіонали і комуністи саме через це нарекли нас «фашистами». Можна тільки уявити, яку полегшу відчували тепер ці хруні у ВР, що нема їм кому закрити кацапські писки... Проте ми нічого не втратили. Хіба набули внутрішньої свободи і певности своїх дій. Натомість вони, холуї, давно втратили обличчя вільної і самодостатньої нації. Нагадаю, що я була першим депутатом в історії українського парламенту, який

змусив на комітеті з питань освіти і науки перекладати мені державною мовою окупаційне варнякання комуніста Зубчевського, якого за це я публічно назвала «виродком» (лютий 2013 року). Воно потрактувало це як образу і подало на мене до суду. Львівський суд Шевченківського району 24 вересня 2013 року, у передмайданний час, присудив мені сплатити цьому комуністичному дегенератові 20 тисяч за моральну образу, хоч воно просило 200 тисяч і мало намір скерувати їх на розвиток російськомовних шкіл. Я і не знала, що слово «виродок» в оцінці комунаки коштує 200 тисяч, а в оцінці недолугого львівського суду — 20. Яка жалюгідна інфляція...

Звісно, події Майдану і передусім ВО «Свобода» як політична сила під час свого перебування у великій політиці хоч на короткий час, але змінили плин суспільного життя. Комуняка не побачив моїх 20 тисяч, а ми вже, завдяки передусім свободівським зусиллям, не бачимо їх у парламенті. На ту пору ми блискуче виконали свою місію знищення комуністичної орди у законодавчому органі. Саме ми з віце-спікером парламенту Русланом Кошулинським були ініціаторами повалення огидної зvezди з куполу Верховної Ради, як, зрештою, саме свободівці, передусім Ігор Мірошніченко, ініціювали масове повалення лєнінів по всій країні. Правда, одна розп'ярена пєвіца під час Майдану назвала це варварством і дикунством... Добру подругу мав Львовчкін — активну русифікаторку Галичини разом зі своїм кацапомовним радіо «Наше радіо» і втіленням розкольницьких ідей між суспільством і політиками... Ця пєвіца з дуру навіть попхалася до Донецька миритися з головоорізом і виродком Захарченком, наголошуючи на внутрішньому джерелі теперішньої війни...

Епізод 6. Після нахабного і прогнозованого непідписання скасованого мовного путінського закону зоставався єдиний законний і парламентський шлях захисту нашої мови, а отже, нашої національної ідеї: зініціювати подання до Конституційного Суду щодо невідповідності Конституції України (некон-

ституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI, що ми і зробили разом із моїм партійним побратимом нардепом Олегом Бондарчуком. Тоді, в червні 2014 року, ще були ілюзії щодо змін складу суддів цієї здискредитованої установи. Вдалось назбирати 57 підписів за необхідних 45: це всі 37 народних депутатів від ВО «Свобода» і решта від ВО «Батьківщина». Жодного ударівця. Вони категорично відмовилися підтримувати цю ініціативу. Подання датоване 7-м липня 2014 роком.

Як зазначило одне з джерел, «Відповідно до вимог ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», провадження в цій справі мало завершитися ще до лютого 2015 року, але сталося диво: судді Конституційного Суду вирішили порушити закон, аби хоч такою ціною не допустити скасування цього «творіння», і за розгляд по суті ніхто навіть не збирався братися, та й схоже не збирається. Злі язики кажуть, що причетні до такого свинства не хто інший, як ті самі судді, які свого часу ухвалили рішення, що вможливили Януковичу узурпувати владу. Та сама команда, на чолі якої нинішній Голова КСУ Юрій Баулін. Ще подекують, що ініціатива такого ганебного беззаконня належить не тільки самим суддям, а її ниточки тягнуться кудись до стін Адміністрації Президента, де або не дуже хочуть піднімати нову хвилю мовних дискусій, або просто дуже не хочуть скасовувати закон «Ка-Ка» tyzhden.ua (даруйте, помилки у цитаті виправила).

Абсолютну правду відкрив сам Баулін. Під тиском пікету біля стін КС 18 червня 2015 року голова КС на брифінгу заявив, що «не розглядатиме подання народних депутатів щодо «мовного» закону Колесніченка-Ківалова, поки Верховна Рада та Президент не визначаться щодо нього». Хіба можна йому доводити, що Верховна Рада 232 голосами скасувала цей путінський закон 23 лютого 2014 року, себто ВИЗНАЧИЛАСЯ. Годі говорити про юридичне божевілля цієї заяви — у нас значна частина країни не здатна усвідомити визначальної

ролі МОВИ у розвиткові незалежної держави. Саме звідси такі судді і такі президенти.

Епізод 7. Чи треба ще чогось позитивного чекати від Порошенка в утвердженні статусу української мови, як цього «хоче» правовий нігіліст Баулін? Ось воно, правдиве мовне обличчя одностурового обранця:

А. Підтримав мовний закон Путіна під прізвиськами українофобів Ківалова-Колесніченка, бо першим почав маркувати свої кондитерські вироби мовою окупанта.

Б. Вперше в історії Української Держави під час інавгурації у стінах парламенту при святому Пересопницькому Євангелії звернувся до українців мовою окупанта.

В. Вперше в новітній історії під час новорічного привітання у час страшної війни України з Росією, яку він називає АТО, «вітав» українців мовою окупанта.

Г. Вперше запропонував особливо підступний спосіб знищення державного статусу української мови через внесення до парламенту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (вих. N1–1/488 від 2 липня 2014 року). Відповідно до цього закону запропонував внести зміни до 143 статті Конституції України, які полягають у праві місцевих органів влади змінювати статус мови з особливим виокремленням у цьому російської мови (і це у час розпалу війни з Росією!): «Стаття 143. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи вирішують питання місцевого самоврядування, віднесені законом до їх компетенції.

Сільські, селищні, міські, районні, обласні ради можуть у порядку, визначеному законом, надавати в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці **статус спеціальної російській мові**, іншим мовам національних меншин України».

Д. Таким способом Президент намагається задовольнити присутність Путіна на Донбасі, позаяк саме під його тиском Верховна Рада VII скликання (крім ВО «Свободи») проголосувала за Закон України «Про особливий порядок місце-

вого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», де в 4 статті сказано: «Держава гарантує відповідно до Закону України «Про засади державної мовної політики» право мовного самовизначення кожного жителя в окремих районах Донецької та Луганської областей щодо мови, яку вважає рідною, вибору мови спілкування, вільного користування російською та будь-якою іншою мовою у суспільному та приватному житті, вивчення і підтримки російської та будь-якої іншої мови...» (16 вересня 2014 року). Про українську мову там жодного слова.

То що ми, властиво, хочемо від раба Бауліна з Луганська, який знайшов собі рівнозначного Януковичу хазяїна? Цей горе-Суд нещодавно миттєво визнав законними готові до внесення зміни до Конституції про особливий статус Донбасу, себто визнання влади Путіна на окупованих територіях... **Це власноручне введення у тіло України смертельної ракової пухлини.** Все логічно. Не сумніваюся: саме адміністрація Порошенка з російським філологом Ложкіним на чолі дала вказівку за будь-яку ціну не розглядати подання 57 депутатів, понад то у Раді VIII скликання так вільно дихається без єдиних реальних захисників української мови — ВО «Свобода». Та й Фаріон нарешті усунуто звідти руками брутальних наклепів, бруду, маніпуляцій... Є хіба всякі гапки та наемки, що тільки про збільшення зарплати і думають. «Какая різниця какой язык», — кричать надривно плебеї з усіх олігархічних каналів ТБ. Та ще й відмаз вигадали: «Ані валют». От тому і воюєте, що вбили мову в Криму та на Донбасі. Тупість та несвідомість не здатні причини з наслідком поміняти місцями. То давніше і глибоке. Але і то переживем. Однаково переможемо вас нашим УКРАЇНСЬКИМ СЛОВОМ.

Епізод 8. Нещодавно разом зі своєю подругою Наталею Яровою — свободівкою з Чикаго і нашими донечками Софійками — приїхали до Києва, аби молитовно побути з Героями Небесної Сотні на відомій алеї (кожен п'ятий тут наш побра-

тим-свободівець). Понад то, Наталя зорганізувала поважну матеріальну допомогу Майданові і дуже хотіла побачити ці місця, від яких тривалий час у далекій Америці через телевізор не відривала спланираних очей... Необачно відійшли від наших дівчаток. Відразу ж до моєї доньки підійшла особа з синьо-жовтими стрічками у руках і російською мовою запропонувала їх купити. Моя донька здивовано попросила: «Говоріть до мене державною мовою». У відповідь почула: «Фашизм процвітає». Я не встигла кадик вирвати цьому падлові... Рано чи пізно вирву, як виривають тисячі моїх побратимів на війні з москалотою і перевертнями на Сході. Переді мною знову постала картина парламентської зали у 2012–2014 роках, де на нашу голосну вимогу «Українська» регіональне і комунальське падло кричало: «Фашисти». А ліберастія мовчала. Жодне не підтримувало нашого голосу МОВИ — КРОВИ!!! Тепер маємо землю, заюшену кров'ю наших Героїв,— і лукавого ошуканця президента, що віднайшов свій спосіб згвалтувати українську державність через убивчі зміни до Конституції... Янукович подивляє його винахідливість.

Все повернулося на кола свої. Мав рацію Микола Хвильовий, коли казав, що революція, як той вир, що крутнув усе — і все старе знову поставив на своє місце. А після революції, за Оленою Телігою, розпочався період «партачів життя». Отож ми знову готові до боротьби за наше Єство — МОВУ і Українську Державу. І якщо ми фашисти, то *fascio* — це в'язка хмизу, чи мітла, якою з країни треба вимести всіляку кацапську і холуйську нечисть. Залюбки.

“

Західні народи не мають справжнього уявлення й вірної оцінки дійсного стану на опанованих Москвою просторах. ... На Заході бачать тільки Росію. Одні взагалі не знають, або знають дуже мало про те, що вона мілітарною агресією підбила й насильством опановує багато народів, які не примирились і ніколи не примиряться з тим поневоленням. Інші, хоч знають дещо про многонаціональний склад сьогоденного СРСР, то все ж таки мають на увазі майже виключно російський народ, як єдиний підметний чинник. Поневолені Росією народи, на Заході переважно трактують не як повноцінні й самосвідомі нації, що змагаються за своє самостійне життя, а як етнічні племена, що є тільки пасивним об'єктом у руках Москви.

Степан Бандера
«Третя світова війна і визвольна боротьба»

Ростислав Мартинюк
історик, журналіст,
заступник голови Київського
товариства «Ерзянь Вал»

Слава Україні, або Хто такі «російськомовні бандерівці» та їх вплив на Україну

Майдан, Революція Гідності зробили чи не все таємне явним. Виняток, мабуть, лише один. За зовнішнім українським антуражем ми не побачили силу, яка підтримала Майдан, але не була українською.

ЧИЙ МАЙДАН?

Протягом усіх трьох місяців ішла непублічна, але відчутна боротьба нашої нації постулювати виняткове право на цю Революцію. У нас мали бути союзники, але «дольовики» — на цю роль претендували так звані «русскаязичниє українці». Їх не часто пускали на сцену і їх заднім числом все-таки оформили як попутників, добрих помічників.

Ця ж російськомовна, і просто русская, частка активу Майдану змушена була прийняти (хоч із застереженнями) корпус консервативної революційної символіки, зокрема ім'я Степана Бандери і сам феноменальний «мем» — «бандерівці». Ця ж русская частка насторожено, а де й вороже сприйняла падіння Леніна на Бессарабці, як і наступний ленінопад.

Наскільки стійка буде нинішня етнонаціональна спільнота «русскаязичних українців»? Чи іманентною є їхня теперішня москвофобія? Чи почнуть вони грати у нові юніоністські

проекти з Москвою, як тільки там поміняється режим? Це зараз другорядні питання. Але вони можуть стати ключовими для нас, якщо все залишимо як є.

Москва, путінський режим були не готові до того, що рускіє в Україні підтримають «бандерівську революцію». Саме таврування «бандерівцем» російськомовного попутника Майдану, за розрахунком Кремля, мусило викликати у них блювотний рефлекс, а відтак відкинути рускіх від українців. Інтуїтивно українці були готові до такого розвитку подій. Але, звісно, з тактичних міркувань намагалися цьому запобігти.

Тим часом «російськомовний бандерівець», якого не дуже пускали на сцену Майдану, дав кровну клятву на захист України. Але взамін попросив дрібничку: символічну легалізацію «російськомовних українців» як окремої, рівної сторони нового політичного процесу. Після втечі Януковича. А що? Українці не мали армії, Крим забирали «з потрохами» — і хтось прийшов із «юніоністським» гаслом «Єдина країна — Єдина страна». Чому б і ні? Щось нашптувало, що «местние рускіє» були скрізь, а українці — тільки у наметах Майдану. «Вот вам, рускіє, полцарства за союз протів Путіна». Хто тоді думав, що це коротке політичне гасло достойне смертельної унії Шотландії та Англії?

Гасло «Єдина країна — Єдина страна», зрештою, знайшло парламентську легітимацію. Вона полягала у відмові новообраного Голови Верховної Ради, а згодом і Президента України Петра Порошенка підписувати рішення депутатів про скасування закону К\К — Ківалова-Колесніченка. А саме цей закон відкривав «новой політической общности» — російськомовним українцям — шлях до повної, неподільної влади в Україні й форсованого будівництва «государства Україна»: українського за формою і русского за змістом. От тоді здалося, що за таке «государство» русскоязычніє вирішили і повоювати. Хоч із Путіним, хоч і з самою Російською Федерацією.

Як навчили русскоязычних на Майдані — «положити за новое государство і душу, і тело».

Хто ж ці «російськомовні українці», які у хвилини екзальтації іменуються навіть «російськомовними бандерівцями»? Це українці, які не володіють українською мовою, чи це новоформована етнічна група, яка усвідомила свої політичні інтереси через набуту російську мову?

Є й ті, є й другі. Але є й треті, етнічні рускіє — багатомільйонна група громадян України, яка й стала полюсом політичної поведінки «російськомовних українців», придбавши собі цілком нову гібридну самоназву, псевдоетнонім: «русскоязычные украинцы». Ця група не гомогенна, у ній навіть переважають креольські українські елементи, але це справді «рускіє», які в особливий, неочевидний спосіб легалізовані в державі Україна як рівновартісний державотворчий елемент, а подекуди і як «провідний» державний елемент.

Щоби збагнути колективну етнічну поведінку рускіє за межами Московщини, слід пам'ятати про їхнє надзвичайно гнучке ставлення до власної етнічної репрезентації. Є така русская приказка: «Назови хоть горшком — только в печь не ставь». Це значить: «Мені байдуже, як називатися серед тубільців — не чіпайте лишень моїх привілеїв». В Україні цей золотий, божественний привілей — мова. Разом із нею контролюються капітали і нею працює ота гібридна соціально-економічна система, яка побудована на загалом московитських зразках корупції.

Скажу дещо епатажно: з огляду на випробуваність і зрозумілість теперішньої економіко-політичної системи опір реформам в Україні у той чи інший спосіб здійснюють саме рускіє і «прімкнувшіє к ним» креоли — «російськомовні українці». Це ж їхня країна і їхні «схеми». Для чого це вальяти? Але де вони — рускіє України? От у Києві проживає понад 300 тисяч етнічних рускіє. Ми де-небудь чули про «рускій квартал» чи, скажімо, район, про який кияни ска-

жуть: «Куренівка? Ооо! Там живуть самі москалі...». Ні. І ви не знайдете жодного так званого «кацапського кварталу» по всій Україні, хоча їх, за останнім переписом, понад 4 мільйони осіб. І живуть у багатьох містах вони компактно. Проте «невидимо».

В який спосіб вони залишаються невидимками — загадка, яку я спробую пояснити нижче. Поки що скажу, що русскіх в Україні набагато більше, ніж 4 мільйони. Навіть якщо згадати про відторгнення Криму.

На 1990 рік в Україні нараховувалося 11 мільйонів русскіх. Колосальна цифра, якщо згадати: в УНР їх було не більше мільйона. База нинішніх русскіх — післявоєнна колонізація з 1951 по 1991 рік з одночасною самодепортацією мільйонів українців до Сибіру та інших колоній Москви.

Куди ж поділися ці мільйони русскіх, яких 40 років поспіль завозили в УСССР по 150 тисяч осіб на рік?

Так, є об'єктивні процеси асиміляції русскіх, на яку спромоглася Україна після проголошення державної самостійності. Але ця асиміляція не полягала у зміні русскіми мови, світогляду, ціннісних етнічних установок. Більшість із цих 11 мільйонів стала просто «русскоязычними українцями», тобто... залишилася русскіми.

Залишаючись у фактичній меншості в Україні, вони спромоглися закріпити тут домінуючий стан російськомовної преси, телебачення, блокували появу таких статусних секторів преси, як україномовний глянець, а в 2000-х організували вражаючий наступ, перетворивши колосальну мережу FM-станцій у суто етнічний комунікативний простір русскіх в Україні. А на таких станціях, як «Мелодия», «Русское радио», «KISS-FM», впроваджені розмовні ефіри навіть московським діалектом російської мови.

Короткий наступ українців після Помаранчевої революції провалився. Спадком для нас залишився ґрунтовно український прокат неросійського кіно. У Запоріжжі, як і у Льво-

ві, стрічки Квентіна Тарантіно дивляться по-українськи, і за це платять гроші. Проте русское в Україні залишалося за своїми масштабами державою в державі. А точніше — це сама держава. Держава русскіх в Україні.

СИЛА — ЦЕ РУССКІЄ

Русскіє ніколи не виступають від свого імені. На це — табу. Вони говорять від імені нової політичної спільноти — «російськомовних українців». І тепер вони контролюють не лише ЗМІ, але й такі стратегічні для нації сектори, як спорт і армія. Спорт залишається тотальним русифікаторським ділом в Україні, де українську мову забуває ще в підлітковому віці абсолютна більшість українців. Проте це лише наслідок культури фізичної та військової підготовки, яка залишається всуціль совецькою, а отже, русскою.

Отже, армія як ще одне крило прояву «маскулінности» держави теж залишається інститутом суто русским. І не лише тому, що українці щодня зазнають там багатоаспектних припинень за мовною ознакою. Після падіння СРСР не припинилися такі характерні сцени, коли українець із глухого села, повертаючись із «української» армії, починає «разгаваривать с папой і мамой на взрослом, ваенном языке». Власне, це закономірно. Бо по-українськи в армії вимовлялося чотири фрази: «Рівняйся! — Струнко! — Кроком руш! — Здоров'я бажаю». Попри анекдотичність таких «покацаплених дембелів», справа стоїть трагічно — ці навчені військовій справі люди вербуються у всі ті ж «русскоязычні українці», по факту лояльні до русскої етнічної громади та їхніх аспірацій панувати в Україні. В сучасній українській армії (вдумайтеся!) практично неможлива «руссофобія» як така, а значить — і опозиція «свій-чужий». Той, хто ставить під сумнів цей факт, отримує в морду — як то було недавно в Івано-Франківську,

коли людину побили за вимогу до полісмена говорити українською мовою.

Але найгірше — саме через сучасну армію легітимізується рускій етнічний проект в Україні. Робиться це професійно і місцями навіть героїчно. Зокрема, з самого початку війни з Російською Федерацією у публічному просторі з'явилися персонажі, які коментували військові події тільки і тільки «по-руські». Ті, що на поверхні, це Семенченко, Бутусов, пізніше Мочанов. Прокурено-пороховим голосом проголошувалося: армія — інститут русскіх в Україні. І не сумнівайтесь.

У цей перехідний період слід заявити з усією категоричністю: розмовляєш в Україні по-руські — ти рускій незалежно від свого походження. «Російськомовний українець» — це ТИМЧАСОВИЙ статус громадянина України, який перебуває у стані НАТУРАЛІЗАЦІЇ. Ніякої «стабільної» спільноти «русскоязычні українці» не може бути!

Стратегія військових російськомовних ньюзмейкерів полягала у публічному розподілі ролей, які завжди нав'язували рускіє в Україні: українці варять борщ — «рускіє люди героїчески воюют». Так, цій пропагандистській лінії якось протистояла україномовна символіка добровольчих загонів, зокрема, були й бойові одиниці, які відомі як суто україномовні. Таким до певного часу був ДУК ОУН, такою є «Карпатська Січ». Проте вони не створили тренду україномовного, а значить, українського, війська. Цьому природному і конче необхідному дискурсу незабаром протиставили новопроставленого «святого» — «русскоязычного воїна АТО». У цілій низці блогів та публічних виявів учасників війни цілеспрямовано ігнорувалася українська мова не лише на рівні комунікації, але й на рівні поширених знаків. На вулицях з'явилися написи на стінах «Слава Україні!», таку ж саму «славу» поширювали інші рускіє, ігноруючи, здавалося б, автоматичне постмайданне «Слава Україні!» — варіант, майже ідентичний рускому, але послідовно ігнорований.

РУССКІЄ АНТИПУТІНСЬКІ ЗМІ

Усі ці речі очевидні і десь проговорені. Не сказано головного: русифікація ЗМІ, спорту, молодіжних субкультур, армії триває не стільки через інерцію ССРСР. Вона здійснюється в інтересах конкретної етнічної групи, яка усвідомила свій окремих від Москви політичний шлях і яка створила проєкт «Русская Україна» — антипутінський, але й українофобський. Узагалі український багаж, український державницький наратив потрібен руским в Україні тільки для легітимації меж нової державної території від зазіхання «скаженого гартленду». А от українська національна ідентичність для цих громадян України — принциповий і повсякденний виклик, який вони прийняли і вдалися до систематичної боротьби проти нього.

Для його успіху приватизуються усі прояви «маскулінності» у державі Україна. Один із найцікавіших фронтів «русскоязычних українцев» — у ЗМІ. Там із початком агресії Москви з'явився цілий корпус рускої хронікальної літератури про війну. Винятково російською мовою. Літератури талановитої, злої, «государственніческої», кричачої «Героям слава!», але такої, що ігнорувала існування української мови, української ідентичності. Цій ідентичності рускіє відводять цілком звичні резервації: село, Західна Україна, театральна етнічність. Хто проти — той «вишиватник».

До речі, поява нового пейзажу щодо українців — «вишиватник» — достатньо симптоматична, щоб на цьому зупинитися окремо. Пригадайте, що промайданні рускіє погодилися стати «хохлами» і «бандерівцями» — з волі московської пропаганди. Але нікуди не зник той, хто справді був бандерівцем і якого ці промайданні рускіє далі ненавиділи. Незабаром цьому явищу — активним представникам української нації, які не погоджувалися з відведеною для них рускімі роллю, — знайшли нову назву: «вишиватник».

Виняткову функцію зборки націоналізму «русскоязычних українцев» відіграє проект Олександра Нойнеца «Пьотр і Мазепа». Сама дихотомія, запропонована власниками проекту, нав'язує українцям кілька нахабних стереотипів: 1) вторинність українців по відношенню до російської нації (васал Мазепа і володар Пьотр) і, звісно, 2) зрадливість, чи то пак згадуване «вишиватництво», вузьколюбий партикуляризм українського національного проекту.

Сайт «Пьотр і Мазепа» завоював широку аудиторію знов-таки потужною військовою публіцистикою, значна частина якої була створена у специфічно московській стилістиці часів Другої світової війни. Тільки сакральна Москва у цих текстах була змінена на сакралізований «Кієв», магічні західні фронти перетворилися на магічні східні, ну а спільним знаменником сталіністської і свято-київської військової літератури такого штибу є повне ігнорування «корінного народу». Його немає. Ба більше, йому за кожної нагоди прищеплюється комплекс вини і зради, примітивності й підлості, що виходить особливо ефектно в антуражі війни, де, як з'ясувалося, воюють у більшості «русскоязычне українці».

Додам, що максимальна русифікація телебачення та ФМ-радіо за останніх два роки виконує практичне завдання: забезпечення згуртування русскіх та креолів довкола проекту «Русская Україна», або «Єврораша» — європейська держава русскіх без головних болів Євразійської Федерації, її екстремістського спадку сталінізму, без обтяжливого ядерного статусу і колоніальних воєн на Кавказі та на мусульманському Поволжі.

Отже, ми маємо ситуацію, коли русскіє, які прийняли самоназву креолів — «русскоязычне українці», контролюють свою спільноту, сформувавши привабливий проект такої собі «Єврораші», ключовим політичним інструментом покладають російську мову.

РУССКАЯ ЦЕРКВА

Справи з «російськомовними українцями» настільки погані ще й тому, що вони мають свою власну КОНФЕСІЮ. Це так звана «Украинская Православная Церковь», зареєстрована під тиском ФСБ в Україні 1992 року, після незаконних зборів єпископів України у місті Харкові. «Украинская православная церковь» є не чим іншим, як «згромадженням єпархій Російської православної церкви в Україні, що мають власний синод і керуються визначеннями Московської патріархії». Саме так трактує цю гібридну церковну установу Вселенський патріархат, пояснюючи, що це і є Російська православна церква на території України. Але зважте, скільки слів треба написати Вселенському патріархату, аби «схопити» феномен цієї релігійної групи в Україні! Ми додамо: УПЦ Московського патріархату — точна копія моделі «русскоязычних українців», які назовні виступають як частина української політичної нації, але де-факто контрольовані русскою етнічною громадою в Україні та силувані діяти в її інтересах.

УПЦ (МП) — фактично Церква Російськомовних Українців, гібридної квазіполітичної спільноти. Істотна різниця: «російськомовні українці» прийняли проект України всерйоз і навіть воюють за цей проект з Російською Федерацією на Сході. Але Церква «російськомовних українців» має іншу політичну стратегію, залишаючись вірною імперському проекту Москви, чим підважує аспірації «внутрішніх русскіх» на побудову тут «Єврораші» — окремої від Московщини європейської, рускої держави.

З огляду на етнічний склад єпископату РПЦ в Україні (до 80% українці з Волині, Закарпаття, Галичини та Буковини) можна сказати про подиву гідний конфлікт між «русским проектом України — Европейская Страна» і «русским проектом єпископату УПЦ МП — відновлення Російської імперії». Слід засвідчити асиметричну напругу між цими двома воро-

жими до України проектами «внутрішніх русскіх»: проекту «Европейская Украина без украинцев и без Путина» та квазірелігійного проекту «Малороссия-Святая Русь с центром в Москве и с Путиным».

І от посередині — українська нація. Безголоса, бо позбавлена ЗМІ та публічних майданчиків для саморефлексій. Слепа, бо заражена усіма ліберальними коростами. Немічна, бо позбавлена будь-якої сталогої ідеології. Ще жива, бо потужно працює національний інстинкт та предківські навички тримати зброю.

«НАШІ» ІНТЕЛЕКТУАЛИ

У цій драматичній ситуації, коли в тілі України розігрується ДВА смертоносних русскіх проекти, сучасна українська еліта грає роль усміхнених «говорящих меблів». І в цьому вона жваво нагадує «драгоманівців», про яких влучно писав Роман Бжеський у своїй праці «Національно-політичні погляди Михайла Драгоманова, їх вплив і значення».

Наша «інтелігенція» не бачить багатомільйонної потуги русскіх в Україні, грає з ними у хованки, влаштовує сеанси екзорцизму з отими «русскоязычними укрАїнцями» (начебто їх можна «виправити» і «схилити» до українського національного проекту). Але в цілому — співчуває їм, молиться короткою молитвою «не на часі» і запопадливо створює їм зону комфорту.

Ну бува, що вибухне устами Оксани Забужко, що от, бачте, «аткуда-не-вазмісь» з'явилося в ужитку слово «молОчка» — на означення молочної індустрії. Але то справді дрібниці. Без усякої «молочки» такі постаті, як Олександр Палій чи Роман Скрипін, чи Мирослав Попович, чи Олег Рибачук, переходять на загальноукраїнських телеканалах на «удобний для ведуще-го язык». І щось тут є від гордуватої самоомани: от, мовляв,

ми, українці, «мілостиво говорім на русском» — ібо європейці! Ібо яко щедрий хазяїн України, можемо потішити «русскіх» балачкою в їх рідній мові. Але така медійна поведінка лише десакралізує та демотивує ту частину українців, які перебувають на межі національного вибору,— чи вони приєднуються до русского табору в ролі «русскоязычного українця», чи далі змагаються із невідворотністю — заговорити мовою, якою так вільно говорять Палій-Рибачук-Попович-Скрипін.

На ідеологічну сліпоту, чи, сказати б, утрату українського стилю мислення, страждають наші популярні гурти. От Саша Кольцова з командою «Крихітка» створили маленький шедевр військової лірики: «Кращий друг без імені». Але кліп на цю пісню прораджує той самий комплекс «договорняка» з русскоязычними українцями і таке вигідне для русскої пропаганди постулювання «русскоязычності фронту». Бо вона, будучи волонтеркою, подає своє СМС-листування з воїнами АТО. І ці СМСки — всуціль російськомовні.

А як працює з «мовним ландшафтом», скажімо, Естонія, особливо якщо йдеться про війну? На державний кошт естонці зняли стрічку «1944». Відомо, що під час Другої світової війни Сталіну вдалося сформувати колаборантський Естонський корпус, який разом із Червоною армією брав участь в окупації цієї країни. Цей корпус був всуціль російськомовним, хоч і етнічно естонським. Але естонці вирішили не показувати цього. А щоб зовсім не грішити проти істини, вони впровадили лише одного героя, який говорив російською, та й те — діалектом.

Тож теперішньому глядачеві показали хоч і сталінські, але «естонські війська» — вони у свідомості можуть бути тільки естономовними. І завдання митця — домогтися цього сприйняття. Цього зовсім не розуміють наші молоді митці — від Кольцової до зіркового Святослава Вакарчука, який заявляв колись у Донецьку, мовляв, хай будуть тут свої герої — а у Львові свої. Так, у них тепер є «герої». І вони стріляють по

львів'янах так само добре, як і по чернігівцях. Отака ціна за ліберальне гасло «кожному своє».

Легалізувати русскую громаду в Україні, виокремивши її з українських креолів, чітко й максимально щиро обумовити їхні права — на школу, на садочок, на кіно, на пресу, квоти на телебаченні. Зробивши всі ці речі справедливо — перейти до жорсткого, тотального, воістину латвійського контролю за тим, аби ці руськіє не виходили за межі прав, обумовлених для них в Україні.

Є велика кількість фактів, які вказують: українська публічна спільнота, «опініонмейкери» повністю паралізовані гібридними практиками «патріотичної» російської спільноти і не здатні витлумачити причини масової русифікації після Революції Гідності, а тим більше — мобілізувати на боротьбу проти неї. Тим часом руськіє в Україні отримали неймовірний карт-бланш на форсовану русифікацію. Такого шансу вони не мали тут із часів Петра Столипіна. Бо й у найстрашніші совєцькі часи Москва мусила рахуватися з наявністю УССР та її «мовним форматом». Тепер гальм НЕМАЄ.

ЩО РОБИТИ?

Локалізувати загрозу побудови Європейської Росії в Україні можна латвійським шляхом.

Перше: сприяти легалізації руської етнічної спільноти в Україні, яка сьогодні є невидимою і такою, що маніпулює «російськомовними українцями», нав'язуючи їм руськіє етнічні уяви про те, що хорошо, і про те, що погано. Отже, руськіє повинні вийти з тіні.

Друге: легалізувавши русскую громаду в Україні, виокремивши її з українських креолів, чітко й максимально щиро обумовити їхні права — на школу, на садочок, на кіно, на пресу, квоти на телебаченні. Зробивши всі ці речі справедли-

во — перейти до жорсткого, тотального, воістину латвійського контролю за тим, аби ці руськіє не виходили за межі прав, обумовлених для них в Україні.

Третє: усунувши контроль руської громади України над так званими «російськомовними українцями», яких після легалізації власне руських залишиться до 2\3 від їхньої теперішньої кількості, розробити глибоку, соціологічно вивірену схему повернення прав цим громадянам. Насамперед це право НА ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ І ВЖИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Саме це право було відчужено в них у часи ССРСР, але воно було відчуженим і протягом 25 років в незалежній Україні! Отже, ключове право — вільне володіння українською мовою — дасть змогу органічно комунікувати у середовищі українців.

Четверте: У цей перехідний період слід заявити з усією категоричністю: розмовляєш в Україні по-руськи — ти руський незалежно від свого походження. «Російськомовний українець» — це ТИМЧАСОВИЙ статус громадянина України, який перебуває у стані НАТУРАЛІЗАЦІЇ. Тобто він — у процесі опанування української мови. Натуралізація — це і є повернення прав російськомовному українцю на українську мову. Ніякої «стабільної» спільноти «русскоязычні українці» не може бути!

П'яте: усунути з України гібридну релігійну групу «Украинская Православная Церковь» — РПЦ в Україні. Або істотно зменшити її вплив. Благо, лояльні до проекту держави Україна руськіє можуть тут бути для нас ситуативними союзниками. Бо керівництво релігійної групи, очолюване Орестом Володимировичем Березовським, це класична іноземна агенатура, до якої слід застосовувати норми Кримінального кодексу. Те, що ці норми так і не задіяні — після стількох фактів співучасті кліриків та єпископату «УПЦ» в диверсійних операціях РФ, — слід віднести на ті радикальні погрози, до яких вдаються представники путінського режиму для оборони

елітного корпусу «молящейся агентури». Але страх — поганий порадник козакові та християнину.

P.S. Наскільки стійкою буде нинішня етнонаціональна спільнота «русскоязычних українців»? Чи іманентною є їхня теперішня москвофобія? Чи почнуть вони грати у нові юніоністські проекти з Москвою, як тільки там поміняється режим? Це другорядні питання. Але вони можуть стати ключовими для нас, якщо все залишимо як є.

“

Нехить серед західніх народів до революційних змагань інших народів походить з того, що вони є ситі й задоволені, хотіли б, щоб у світі не було жодних головніших змін, які могли б спричинити переставлення міжнароднього укладу. Для них добре так, як є, і вони не хочуть знати про те, що інші народи знаходяться в нестерпному становищі, борються за свої права і за свобідне життя, що на світову арену виходять нові, ще давніше зіпхнені під лід, нації.

Степан Бандера
«Проти ідейного роззброювання
визвольної боротьби»

Юрій Ноєвий

редактор журналу «Суспільство»

До альтернатив лібералізму

Подолання наслідків російської окупації досі не завершене. Досі становище української мови і культури, національної ідентичності етнічних українців в індустріальних містах Сходу і Центру України залишається складним і може бути охарактеризоване як упосліджене і постколоніальне. До російсько-української війни 2014–2015 рр., яка триватиме і в 2016 р., відродження української культури тривало переважно завдяки індивідуальному вибору громадян чи діяльності громадських організацій. І часто в поза державній царині. Війна пришвидшила процес відродження національної ідентичності серед українців.

Однак війна зумовила і некритичне сприйняття західних ультраліберальних цінностей. Адже Захід виявився принаймні хоч якимось союзником у війні з Росією. Інтеграція до західних політико-економічних структур зовсім не означає автоматичне досягнення західного рівня життя і не забезпечує від західних проблем, таких як ідеологічно вмотивоване витіснення християнства, національної культури та історії, права на корінних народів бути державотворчими на користь індивідуалістичної ліберальної парадигми мислення.

Некритичний підхід до Заходу серед української інтелігенції навпроти вагу критичному щодо імперських проєктів Росії пояснюється двома провідними чинниками: очевид-

ністю російської загрози та її антиколоніальними планами українського відродження та методологічна залежність від західної парадигми соціальних наук. Ці дві причини, у свою чергу, були породжені нерозвиненістю власного національного політичного мислення українською політичною і соціальною науками. В Україні не спромоглися розробити проект геополітичного бачення України. Не було дано відповідей на питання «Що таке суверенітет України і як він повинен бути забезпечений геополітично?»

На Заході після Другої світової війни ідеологічно перемогла ідеологія лібералізму. В її основі покладено мислення «від індивіда» — зведення відповідей на основні питання про буття людини до суб'єктивізму окремої взятої індивідуальності. Звідси і виведення «універсальності» західного погляду на людину як таку, що джерелом доцільності має саму себе і не має надіндивідуального авторитету — ні Бога і церкви, ні Батьківщини і держави, ні світогляду чи обов'язку, — як такого, якому вона повинна слідувати внаслідок зовнішніх приписів.

Такий погляд на людину призвів до завершення секуляризації і витіснення християнства із публічної царини, до відкидання політичної і культурної ідентичності корінних народів як джерела державних рішень. Публічна нейтральність як методологічна зброя лібералізму дозволила будувати західні держави як суспільства індивідуалістичного споживання, а політику — як публічно знецінену царину управління поточними інтересами.

Сучасність — сумний апофеоз лібералізму. Вона цілком ним визначена як переможцем. Західна цивілізація породила лібералізм як можливість свого розвитку і стала полонена ним з його запануванням у ХХ ст. Тому Захід є його фортецею. Лібералізм досягнув вершини самопізнання і вираження й таким чином перетворився з ідеології-альтернативи на актуальну ідейну гегемонію. Він — вже дійсність. Чимало спільнот існують у її межах. Вони позірно сприймаються як

природний і самозрозумілий простір свободи. Альтернативи дійсності включені у неї як непов'язані роздроблені лояльні периферії. Здійснюється це через виведення їх змісту і символіки в її семантичне поле. Однак аналітика їх, що прямує до узагальнення, може привести нас до створення непериферійної альтернативи для спільнот, за допомогою якої вони зможуть здійснити вихід за межі Сучасності як пригноблюючого зовнішнього до власних джерел визволяючого внутрішнього.

У метафізичному сенсі лібералізм номіналістичний — він відкидає визнання узагальнення щодо речей і таким чином заохочує пізнавальний егоїзм індивіда. Істина — це Я. В умовах інформаційної окупації та перенавантаження Я стає продуктом маркетингу. Для забезпечення глобалізації капіталу лібералізм знецінив людину до безликого складника вселюдської маси однакових. І на цій основі він надав цим пізнавальним ідеям універсалістського звучання.

Альтернативою такій позиції може слугувати вихід за межі номіналізму та універсалізму: ідеї речі є у пізнавального суб'єкта, інакшого не дано; однак очевидна і аналогія речей, що дозволяє пізнати їх суть як окремого виду. Тут річ і рід речей постають як існуючі і як пов'язані ідеї складової і цілого. А пізнання людини і спільноти розгортаються як пов'язані ідеї особистості та спільноти, нерозривності мислення себе як неподільного та складової спільноти.

В онтологічному сенсі він домігся забуття — виходу за межі зв'язку із буттям, — та запанування ніщо як заперечення необхідності осмислення побутового та/для усвідомлення надіндивідуального.

У антропологічному сенсі він звеличує абстрактність індивіда та вважає його мірою всіх речей, уникає питання про його соціалізації та входження до спільноти.

Необхідно долати універсалізм безликої людини. Цього можна досягти через відживлення розуміння її біополітичної

природи: біологічне і соціальне єдине у людині. Відтак вона постає як істота природного колективу. Особистість виростає з нього, а її творчість розвиває колектив.

В історичному сенсі він — антиісторія та самоісторія: завданням його боротьби було подолати історичну спадкоємність спільнот та започаткувати себе джерелом і рушієм існування людства після захоплення світу.

Історія і спадкоємність спільнот дозволяють говорити про вкоріненість особи. Досвід попередніх поколінь сформував минуле як джерело і критерій мислення і діяльності. Культ героїв і їх жертвовності — аргумент супроти концепції історії окремих людей. Минуле — застава на шляху просування логіки ринку.

У духовному, богословському сенсі він принципово є антитрадицією та антирелігією, що свавільно визначив особу достатньою для пізнання себе і світу, знецінив саму ідею вартості спадку минулого колективного досвіду та прагнув зведення Бога до індивіда або до повного його знеприсутнення у спільноті.

Релігія і традиція — важливі складові руху проти лібералізму. Духовна ініціація — необхідний антисекулярний і антидеградуєчий чинник. Нації, де залишилися живими віра, сакральний досвід та народні обряди, мають можливість продовжувати боротьбу за своє Майбутнє. У цьому сенсі церква повинна оновитися і відкинути світську зацікавленість. Світські класичні ідеології 19–20 ст. — альтернативи лібералізму — стають зникаючим видом, а політика відтак знову має отримати духовний вимір.

В економічному сенсі він розчищав дорогу для хаотичної підприємницької активності та обмеження втручання у неї держави — мобілізував осіб на гонитву накопичення капіталів в образах рухливого інноваційного буржуа та бідного робітника XIX ст., генерального директора та робітника із XX ст. та керівника проекту XXI ст. Він освятив приватну

власність на виробничі фонди і таким чином закріпив владу однієї верстви суспільства.

Сучасність показала, що космополітичний антикапіталізм та нейтральний щодо капіталізму націоналізм програли. Тому необхідно боротися супроти неї єдністю національно-консервативних та антикапіталістичних ідей. У цьому полягає орієнтація соціального націоналізму. Напрямними його у боротьбі проти логіки ринку стають історія, географія, культура, кордони та протекціонізм, солідарність верстви праці та робітниче самоврядування.

У політичному сенсі він домагався знищення політики, виходячи з аргументу відсутності опозиції друга і ворога, відкидаючи пряму демократію чи концентрацію влади у руках сакрального лідера, за допомогою встановлення диктату парламентської демократії, де депутати не відкликаються виборцями і відповідальність тоне у безкінечному процесі поверхової балаканини. Хто не згоден із такими правилами гри, той визнається порушником прав людини і підпадає під знищення — інформаційне або військове.

Ліберальне управління має знову замінити політика. Її підставою є визнання протиставлення свого і чужого. Повернення політиці духовних начал — продовження логіки самоусвідомлення себе як сторони протистояння. Тому і всередині націй, і між ними варто відкинути відповідно диктат верстви великих власників. Адже вони нівелюють національний суверенітет за допомогою встановлення контролю за державою та імперський суверенітет глобалістських організацій.

У юридичному сенсі він відкидає право народу і звичаєве право — не визнає джерелом права історію, культуру нації, релігію, пряму демократію, — натомість таким визнає універсалістські права людини, конкретний зміст яких визначили у країнах Заходу і нав'язують через міжнародні організації державам світу, а полонені держави, у свою чергу, примушують свої нації.

Право народів та звичаєве право, інститут референдуму — є альтернативою лібералізму у праві. Громадянські права відтак джерелом мають культуру спільноти, а не абстрактні права людини: громадянин володіє правами з народження саме як член спільноти, а не як людина взагалі.

В естетичному сенсі лібералізм визнає красивим будь-що, оформлене індивідом, а й задає стиль розмитого образу, в якому не присутня колективність чи історичність, стиль розчиненого змісту у безформності, більше того, його стиль часто звертається до опису психічних чи сексуальних збочень. Хоча суспільні верхи навпаки — прагнуть жити в мистецькому полі класики і відкидають так зване «сучасне мистецтво».

Образи наполегливості, героїзму, самопожертви, нації, історії, релігії, війни, повстань, релігійних сюжетів, соціальної справедливості — це необхідні напрямні естетичного мислення. Ці образи ведуть свідомість до переживання прекрасного і піднесених емоцій, змушують замислитися і духовно розвиватися.

В етичному сенсі він нав'язує визнати джерелом моралі будь-яку особу і прагне спрямувати її через агітацію особисто-го успіху до прагнення безмірного споживання та насолоди.

Альтернативою є всі ті ідеї моралі, які відкидають індивідуалізм та споживацтво. До них можна віднести: мораль спільноти, сім'ї, традицій, релігії, надіндивідуалізму, щедрості, справедливості, самопожертви, героїзму, вольового подолання перешкод тощо.

У біологічному лібералізм відкидає з огляду на фальшивий пріоритет абстрактній людині над конкретною будь-які думки про вплив біологічного на соціальне, і тим більше про цінність таких думок. Відтак лібералізм антирасовий та антиетнічний. Його концепція соціальної еволюції, в якій, зокрема, повністю розривається біологічна стать та гендер, виглядає не більше ніж смішною. У цьому сенсі він взагалі антибіологічний.

Необхідно розуміти для визволення від панування глобального лібералізму: біологічне — одна з двох поряд із соціальним природа людини. Інстинкт агресії, прив'язка території та своєї спільноти — прояви цієї природи. Явище раси як біологічне поняття говорить про расову багатоманітність і необхідність зберігати її і у цьому сенсі показує напрям боротьби проти ліберального расизму. Відродження біологічного як підстави політики дозволить народам Африки, Європи, Латинської Америки скинути з себе світовий расизм країн Заходу. Етнос і його вкорінення — явища, що продовжують антиліберальний курс відродження людства і його багатоголосся культур.

У соціологічному сенсі він вважає, що членство індивіда у групі є наслідком його раціонального вибору і тільки, таким чином відкидає соціалізацію у сім'ї (практикуючи ювенальне право), природній спільноті тощо.

Життя спільноти — одна інтегральна цілісність. Групи і верстви — впливають з неї і виявляють її у різних царинах. Соціалізація і групова динаміка нам говорять про те, що членство індивіда у групах є органічним, а не результатом якогось раціо. Не варто вважати, що сформовані з-за кордону групи тиску є вираженням цілісності нації. Самоорганізована нація дає і вартісні референтні (еталонні) групи. Сім'я, органічна група, нація — це ті орієнтири для антилібералізму.

У міжнародному сенсі ліберали відкидають акцент реалістів на силі у міждержавних відносинах, однак лише поверховими і відірваними від практики ліберальних держав Заходу є їхні цінності співпраці, переговорів тощо. На практиці ж найчастіше виходить, що поняття суверенітету ними було зведено нижче рівня прав людини, що сформувало ліберальну практику гуманітарного втручання у справи неліберальних держав.

Національний суверенітет, право народів на заміну позитивістського права постають як вказівники для справедливості у міжнародному праві. У цьому сенсі і застосування сили

виглядатиме як справедливе у захисті від агресії з огляду на право народу на безпеку. Відтак імперіалізм Росії, Заходу, будь-кого іншого не сприймається і заслугоує на спротив світової коаліції.

Лібералізм тримається на силі експлуатації та примусу. Тому вплив його псевдорелігійних та волонтаристських аргументів штучно утримується тільки за допомогою масованої пропаганди. Навіть у нації його присутність виявляється як пропаганда і змова. Ми потребуємо більш активної роботи суспільної думки з подолання гегемонії лібералізму.

Відтак немає абстрактного індивіда, є конкретний член природної спільноти. Немає і абстрактного людства, є конкретні нації та етнічні групи. Немає справедливості у саморегульованих ринків, необхідна економіка самоорганізованої верстви праці, самозайнятих власників та державної власності. Світовий порядок під керівництвом лібералів повинен стати минулим вільного людства. Лібералізм має поповнити перелік ідеологій минулого — комунізму і фашизму.

Це все було б неможливе, як би в західньому світі не прийнялась і не поширилась ілюзія, що російський народ і большевицький імперіялізм — це дві окремі речі, що російський народ не є носієм, а тільки жертвою останнього.

Степан Бандера
«Третя світова війна
і визвольна боротьба»

В'ячеслав Гнатюк
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
історії України та етнокомунікації
Національного університету
«Львівська політехніка»

Вплив майданів 2004 і
2013–14 років
на розвиток
національної та
громадянської
самосвідомості
українського народу

Майдани 2004 та 2013–2014 років стали унікальним явищем у світовій політиці й практиці державотворення. Найпасіонарніші представники народу, самоорганізувавшись, вийшли на тривале протестне протистояння з узурпаторами влади (В. Янукович на чолі олігархічно-мафіозних кланів) і забезпечили революційним шляхом (у другому випадку — з певними жертвами) усунення цих узурпаторів. У процесі функціонування обох Майданів в них сформувалися певні керівні й виконавчі структури, виробилися оригінальні форми боротьби, символіка, фольклор.

Кожен з цих Майданів знаменував і новий, вищий ступінь розвитку національної та громадянської самосвідомости українського народу, що знайшло свій вияв у характерних подіях і явищах.

Головною причиною виникнення Помаранчевого Майдану стали фальсифікації в ході президентських виборів 2004 р. на користь авторитарного проросійського претендента В. Януковича, що стало проявом рішучості українців обстоювати свої громадянські права, не дозволяти політичним ділкам маніпулювати своїм волевиявленням.

Це був також протест і проти російського вектора розвитку держави як такого, що загрожував втратою політичного й економічного суверенітету України та подальшим російщенням українців.

Помаранчевий Майдан став наймасовішою протестною акцією за часів незалежності України, у якому (в столиці та в обласних центрах) взяли участь кілька мільйонів громадян. Зібравшись разом водночас, українці відчували свою силу й здатність вирішувати найважливіші завдання держави, відчували себе справжніми носіями влади, що виразилося в головному гаслі Майдану: «Разом нас багато, нас не подолати!».

Десятки тисяч україномовних мешканців Західної та Центральної України, що з'їхалися до Києва, промови й концертні програми українською мовою, які майже безперервно лунали зі сцени, певною мірою «українізували» киян, заохочуючи їх спілкуватися і в побуті — на вулиці, в магазинах — українською мовою.

У процесі виборчої кампанії активну участь в пропагандистській роботі проти владного кандидата взяли націоналісти, а також тоді виникли десятки нових громадських організацій, зокрема «Пора», «Знаю» та інші, що свідчило про зростання громадянської самосвідомості й подальше формування громадянського суспільства в Україні.

Зростання громадянської самосвідомості виявилось й у всебічній допомозі щодо життєзабезпечення Майдану представників усіх верств українського народу — грішми, одягом, продовольством, медикаментами тощо. Тоді ж започатковується волонтерський рух, переважно у медичному обслуговуванні майданівців, приготуванні їжі для них тощо.

Перший Майдан був спланований професійними політиками з оточення В. Ющенка як запасний інструмент, щоби не допустити фальсифікації президентських виборів — за взірцем масових протестів у Сербії та Грузії, — і від початку до кінця проходив під керівництвом штабу Ющенка. Другий Майдан 2013–14 років виник стихійно, як наслідок зібрання на майдані Незалежності групи активістів з ініціативи М. Найєма. Спочатку цей Майдан задекларував себе як аполітичний, але згодом лідери опозиції перехопили ініціативу.

Якщо перший Майдан мав на меті привести до влади конкретну людину — «месію» Віктора Ющенка, що було відображенням притаманного ще тоді українцям совкового патерналізму, то другий Майдан вже орієнтується не на особистості, а на ідею — побудову демократичного суспільства загального добробуту.

В організації другого Майдану значну роль відіграла мобілізація сил і ресурсів через соціальні мережі — як перед тим у подіях «арабської весни», — що свідчить про піднесення технологічного рівня України.

Якщо під час першого Майдану Україна чітко поділялась територіально на два ворожих табори — південно-східний і центрально-західний, то в часи другого досить потужні опозиційні щодо правлячого режиму угруповання з'явилися в самому осерді регіоналівської вотчини — у Луганську, Донецьку, Харкові, Одесі.

Під час Революції Гідності та початку російської агресії відбувся масовий тектонічний вибух у національній та громадянській самосвідомості переважно російськомовного населення Півдня й Сходу, яке виразно почало ідентифікувати себе як етнічних українців або як громадян української держави. Це зумовило провал стратегічних планів Путіна, який, вважаючи цих російськомовних громадян України «русскімі», розраховував легко окупувати весь південний Схід.

Якщо перший Майдан був абсолютно мирним, не було сутичок ні між протестантами з різних таборів, ні з правоохоронцями, то другий Майдан — через застосування владою сили у ніч на 30 листопада 2013 — швидко перейшов у фазу насильницького протистояння, застосування владою зброї, що призвело до численних жертв.

Унаслідок довготривалості протистояння на другому Майдані і особливо після початку російської агресії в Криму й на Донбасі якісно нових рис набуло волонтерство, яке стає системним, розгалуженим, забезпечує постачання на фронт

не тільки продовольства й медикаментів, але й амуніції та озброєння.

Найвищий рівень національної й громадянської самосвідомости виявили вояки-добровольці, багато з яких стояли на Майдані в Києві та в обласних центрах і які самозречено виступили на захист територіальної цілісности й незалежности України й зуміли — разом зі ЗСУ — зупинити ворога.

Відзначившись відданістю інтересам нації, багато волонтерів і добровольців пішли в законодавчі й виконавчі структури влади, що є цілком логічним і закономірним. Кому ж, як не їм, що ризикували своїм життям, віддавали всі сили для захисту Вітчизни від агресора, розбудовувати країну?

І 2004, і 2014 року в Україні відбулися політичні революції, що призвели до зміни влади, але не відбулося, на жаль, революції національної й соціальної. Українці й далі залишаються упослідженими у власній державі, олігархічно-кланова система не була зруйнована, корупція не подолана, глибокі реформи в усіх сферах життя держави не проводяться.

Головна причина цього сумного явища полягає в тому, що обидва Майдани не виробили чіткого механізму контролю за новообраною владою та методів примусу її до виконання вимог суспільства. Тому після ейфорії майданних перемог до влади приходили люди, які не мали політичної волі й не були здатні до системного реформування країни, і держава далі стагнує.

В Україні ще немає відповідних державних інститутів, які могли б забезпечити ефективний контроль за діями всіх гілок влади, немає потужних незалежних ЗМІ, розвинутого громадянського суспільства.

Тому досить високою залишається ймовірність стихійного вибуху третього Майдану, з чим погоджуються багато експертів. Вони ж висловлюють побоювання, що третій Майдан може стати значно кривавішим за попередній, бо на руках у людей багато зброї, а, крім того, у боротьбу з режимом можуть вступити фронтові військові підрозділи.

У зв'язку з цим провідникам національних сил слід уже зараз розробляти варіанти дій у разі раптового вибуху масового невдоволення людей, щоби уникнути хаосу в країні й великого кровопролиття. Слід організувати системний тиск на чинну владу, щоби примусити її до виконання вимог Революції Гідності, усунення корумпованих та неефективних менеджерів, глибокого реформування правоохоронних органів і державної системи в цілому.

Михайло Гордієнко

кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії та політології
Національного університету
державної податкової служби України

Цінності Майдану як складова модерного націогенезу

Для кожного покоління людської цивілізації існують свої виклики. У посткомуністичну добу буття української спільноти існує цілий комплекс загроз, ключовими серед яких є експансія путінського неоімперіалізму та споживацький меркантилізм олігархічно-корумпованої влади. Ефективне вирішення цих проблем знаходиться у площині демократичних реформ, подолання синдрому меншовартості народу, що дістався від колоніального минулого. Не пройшло й чверть століття незалежності України, як більшість громадян **перемогли пострадянський страх, успішно здійснили катарсис свідомості**. Наразі ініціатором і промотором позитивної динаміки українського політогенезу є громадянське суспільство, середній клас, які гучно заявили про себе на революційному Майдані 2004 року. «Помаранчева революція, — говорить А. Гальчинський, — не була революцією бідних. Вона здійснювалася не за рецептами Маркса. Це не була революція маргінальних верств населення, люмпенів. Її мирні обриси пояснюються насамперед цією обставиною»¹. На помаранчевому Майдані відбулися перші масштабні протистояння народу з владою у польових умовах. Українська громада показала унікальну толерантність й продемонструвала безпрецедентні зразки «карнавальної ре-

---

1 Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада / А. Гальчинський. — К.: Либідь, 2005. — С. 32 – 33.

волюції». Людям вдалося мирним шляхом зупинити диктатуру, відстояти право на справедливі вибори, обрати свого президента. Меркантильна псевдоеліта зрадила довіру громадян й скомпрометувала Помаранчеву революцію. Тут потрібно наголосити, що **бездарною виявилася еліта, але громадяни здобули досвід самоорганізації**, взаєморозуміння й технологію вуличних протестів, які пізніше знадобилися в організації Євромайдану — революції цивілізаційного вибору.

Своєю пасіонарною енергією, сакральною жертовністю та масштабами перетворення соціальної реальності й світоглядних цінностей Євромайдан є історичною подією в житті українського народу та міжнародного світоустрою, що започатковує нову парадигму політичної динаміки. Це зобов'язує науковця політологічної сфери здійснювати ретельний аналіз цього феномена, робити узагальнення й давати прогнози щодо еволюції постмайданного простору України та його кореляцію із євроатлантичними процесами. Складність дослідження зазначеної теми обумовлюється тим, що драматична епопея Євромайдану пройшла лише **першу фазу** свого розвитку. Вона характеризується переважно руйнівною динамікою: вигнанням одіозного президента та його корумпованого оточення, нікчемними намаганнями влади засудити винуватців розстрілу людей на Майдані, штучним посиленням сепаратистських тенденцій, анексією Криму та війною на Донбасі. З іншого боку, потребує фахового осмислення низка постмайданних процесів, що знаходиться на марші. У цьому аспекті треба відзначити, що **з Майдану розпочалися процеси пробудження української нації**, активізація громадянського суспільства, волонтерського руху, радикальна зміна свідомості людей. Це стосується вже **другої, конструктивної, фази Майдану**, потенціал якої буде реалізовуватися після перемоги українців над путінською ордою. Виходячи з цього, **метою** нашого дослідження є з'ясування значимості креативних потуг Євромайдану для сучасного українського державотворення

та формування суб'єктності політичної нації. На основі наріжних цінностей Революції Гідності треба модернізувати й удосконалити новітнє бачення української національної ідеї й окреслити перспективні візії постмайданного політогенезу.

Пришестя Євромайдану в український політичний простір пояснюється маргінальністю вітчизняного істеблшменту, неспроможністю його давати адекватні відповіді на виклики часу, тотальною олігархічно-корумпованою заангажованістю влади та кризою інституційної системи — президента, уряду, парламенту, органів місцевого самоврядування тощо. **Концептуальна мета Майдану — Perezasnuвання політичної системи, розвиток громадянського суспільства та правової держави** — лишається на порядку денному сучасного українського державотворення. Для реалізації цих амбітних завдань треба провести люстрацію всіх атавістичних структур минулого й почати державотворчий процес з чистого аркуша шляхом заснування нової (Третьої) Республіки Україна. На думку О. Романчука, «новітню Українську державу треба Perezasnuвати реальними діями, не теревенячи на кухнях, сидячи за столом, чи блукаючи електронними хащами Інтернету... Кожен має починати з індивідуальної делімітації культурного кордону з Росією, одночасно й гуртом створюючи в суспільній свідомості узгоджену систему цінностей, відтак формуючи новітню українську ідентичність. Боротьба за Україну триває в умовах окупації інформаційного простору держави. Свідомі громадяни мають навчитися створювати індивідуальну ефективну систему самозахисту від інформаційної агресії. Громадянський націоналізм має сказати своє слово. І ще. Нація перемагає у своїй країні тільки тоді, коли її очолює еліта, наснажена філософією націоналізму (Джузеппе Мацціні)»¹. **Через брак націєцентричної еліти в Україні сьогодні маємо розгул**

---

1 Романчук О. Perezasnuвання України: статті, публіцистика, прогнози і спостереження (1994–2013) / О. Романчук. – Львів: Універсум, 2013. – С. 112.

сепаратизму на сході. Його активізація є асиметричною відповіддю Майдану з боку путінського режиму.

Брутальна реакція Кремля на українські протести, розгорнута ним війна проти України свідчать про глибинний **екзистенційний потенціал Євромайдану, його антиімперський характер.** І справді, **Майдан — це концентрація духу, місце зустрічі пасіонарних індивідів, що детермінують національний поступ суспільства.** Тут людська особистість набуває шляхетних рис доброти, поваги, співчутливості, взаємодопомоги, милосердя тощо. У сукупності це складає те, що називається національною ідеєю, яка, за словами В. Сабадуха, означає «ідеал суспільного устрою та стосунків між суб'єктами діяльності, який не лише відповідає українській суспільній та інтелектуальній традиції, менталітету нації, але й вбирає традиції світової культури та історії — об'єктивний складник, а також засоби досягнення бажаного ідеалу — суб'єктивний складник. Зміст національної ідеї з погляду суспільного ідеалу — це абсолютна норма, у якій має бути сформульовано напрям індивідуального та суспільного розвитку у формі абсолютної вимоги, що діє завжди й усюди»¹. На Майдані об'єднувалися люди за спільністю світоглядних принципів, **об'єктивним розумінням національної ідеї, яка з віртуальної площини через Майдан трансформується у сферу практичних відносин,** що консолідує зусилля нації у боротьбі за європейську державу.

Важливу мотиваційну роль у протестних акціях українців відіграють національні символи — гімн, прапор, герб — та стихійно створений майданний фольклор, що відображається у лозунгах, транспарантах, піснях тощо. **Револьюційні події на Майдані та війна на Донбасі розширюють світоглядно-ціннісні горизонти українців, розвінчують багато ілю-**

---

1 Сабадуха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: монографія / В. Сабадуха. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. – С. 135.

зій та міфологем (наприклад, стосовно «російського брата» чи «слов'янської єдності»), які фіксуються в новій суспільно-політичній лексиці. У цей період активізуються такі забуті лексеми та словосполучення, як революція, сотник, віче, орда, барикади, агресор, анексія, бойовик, лінія фронту, волонтер, окуповані території, сепаратист, кіборг тощо. Вербальний чинник соціокультурного простору постмайдану вже осмислено на теоретичному рівні. Здійснюючи наукове дослідження риторики українського спротиву, Н. Трач стверджує: «Назва Євромайдан, ймовірно, стала найбільш влучною через лаконічність, креативність і концептуальність — якщо протест і не був суто проєвропейським, орієнтованим на підписання угоди з ЄС та подальшу євроорієнтацію..., все ж він пропагував демократичні цінності — повагу до людської гідності, прав і свобод людини, які є пріоритетними для європейського політико-правового простору. Власне через це в історії залишилася й назва Революція гідності. У будь-якому разі «бренд» Євромайдан міг означати як «мітинг за євроінтеграцію», так і асоціюватися із «високоякісним процесом». Згодом перша частина слова *євро-* вживалася дедалі рідше, особливо із переходом протесту в активну бойову фазу»¹. Відомий факт, що історія України перенасичена трагічними подіями, поразками, болем і стражданням людей. Українську історію, за визначенням В. Винниченка, не можна читати без брону. Феномен Майдану — це та подія, яка відноситься до світлих сторінок нашої історії. Попри втрати Небесної Сотні і загибель українських військових на Донбасі, ці жертви не були марними. Бо немає більшого подвигу, ніж віддати життя за рідну землю, за утвердження вільної й демократичної держави.

Звичайно, українська революція мала надії й розчарування, надмірні сподівання й не виправдані очікування, радість

---

1 Трач Н. «Разом – сила!»: Риторика українського спротиву. Соціолінгвістичні есеї / Н. Трач. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2015. – С. 23 – 24.

перемог і біль втрат. Але, попри все, **Майдан уже створив пантеон національних цінностей**, який завжди буде присутній в нашій історичній пам'яті й затребуваний державотворчими процесами. **Пройшовши Майдан та війну, українська нація гартує свій соціальний імунітет, здійснює селекцію добірних громадян, демонструє запит на докорінні реформи.** Слушною є рефлексія М. Павлюх про те, що «Євромайдан демонструє нам готовність суспільства до якісних змін, а також готовність Європи рахуватися з нами. Живемо у важкий час, час очищення... Майдан у нас всередині, він живий... Він буде повторюватися доти, доки не набудемо міцного національного ґрунту, не утвердимся як нація серед європейських націй, не зруйнуємо «совкову» свідомість, не повернемо собі своє національне «я», не віднайдемо свого національного шляху. Майдан — наша національна форма суспільного діалогу, яка притаманна тільки нашій нації»¹. Ця ексклюзивність українського протесту викликає не лише повагу, а й демонструє креативність нашого народу, силу волі, жертвовність, що зміцнюють цілісність соціального організму й відкривають перспективи його розвитку.

Особливість Євромайдану визначається його універсальною дихотомією: з одного боку, він здійснює національну революцію, а з іншого — легітимізує європейську парадигму української зовнішньої політики. Мистецтво постмайданної політики полягає в тому, щоб адекватно і вчасно конвертувати європейські прагнення українців у систему поточного державотворення. Європейський вибір не має альтернативи. На думку О. Пахльовської, «після трагічних випробувань Старого Континенту, що пережив дві світові війни, Європа почала будувати перший у світовій історії простір, в якому стосун-

---

1 Павлюх М. Феномен українського Майдану: історична та генетична пам'ять. Він повторюватиметься доти, доки не утвердимся як нація / М. Павлюх // День. – 2013. – № 234. – 19 грудня. – С. 4.

ки між націями будуються на основі не конфронтації, а взаємодії. Європа розбудовується як горизонтальний простір рівноправних країн, чий добробут може бути забезпечений виключно співпрацею, взаємодопомогою, скоординованими зусиллями, спрямованими на розв'язання спільних проблем та вироблення спільної стратегії поступу»¹. Але європейські цінності суперечать неоімперським постулатам путінської Росії, політика якої будується на вертикальному підпорядкуванні, примусі, анексії, централізації тощо. У той час як Європа рішуче відмовилася від імперського спадку, Росія спрямовує всі зусилля для його відтворення.

Завершуючи дослідження, треба відзначити, що український Майдан — це універсальний феномен сучасної демократії, який належним чином ще не оцінений, але вже започаткував проєкт майбутнього нашої держави і вивів її в мейнстрим цивілізаційного процесу. Майданний спротив продемонстрував, що українське суспільство, а не псевдоеліта чи держава є рушійною силою суспільних змін. Олігархічно-корумпована влада вичерпала свій потенціал, що привело до відчуження еліти від народу. В ході Революції Гідності український народ зробив свій цивілізаційний вибір на користь Європи. Однак виборювання демократичних цінностей — це тривалий і перманентний процес. На думку С. Дацюка: «Проблема цивілізаційного вибору полягає в тому, що він робиться на двох рівнях: 1) стратегічний вибір національної еліти; 2) соціологічний вибір суспільства на рівні персональних цивілізаційних стратегій. В ідеалі вони повинні збігатися. Однак при поділі суспільства на дві приблизно рівні частини на різних цивілізаційних платформах країна-нація переживає серйозне культурне потрясіння»². У постмай-

---

1 Пахльовська О. ПРОЕКТ ЄВРОПИ: «PLURES IN UNUM» // Ave, Europa! : ст., доп., публіц. (1989–2008) / Оксана Пахльовська. – К.: Унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2008. – С. 593.

2 Дацюк С. Інтелектуальна політика / С. Дацюк. – Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2010. – С. 126.

данний період життя українського суспільства досягнення консенсусу із приводу цивілізаційної орієнтації ускладнене війною. Поворот України в бік Європи означає провал російської імперії. Путінська деспотія активізує такі міфологеми, як реваншизм, українофобію, солідарну ненависть до Заходу тощо. Але всупереч своїм ворогам українці вперто виборюють політичну суб'єктність й паралельно проектують докорінні реформи. Західноєвропейську демократію участі українці збагачують майданною демократією, яку треба оформити в модернізовану парадигму національної ідеї й імплементувати у постмайданний процес державотворення. Це мають робити не корумповані чиновники, а нова генерація українських громадян, яка має високий рівень освіти, моральні чесноти й користується авторитетом і довірою у суспільстві.

Без власної держави, без визволення,
отже і без визвольної боротьби,
Україна не може мати ані свободи,
ані добробуту, ані якої-небудь тіні
демократії.

Степан Бандера
«Українська національна революція,
а не тільки протирежимний резистанс»

Іван Фацинець

Молодіжний націоналістичний конгрес

Складові української ідентичності як критерії побудови держави

Пошук різниці і відмінності народів один від одного існував завжди, це було і є природною потребою для самоусвідомлення та ідентифікації кожної спільноти. Окреслення особливостей народу і їх збереження — ключ до існування нації. Українська культура, мова, ментальність вирізняють нас з-поміж інших націй і формують нашу ідентичність.

Таке прагнення особистої свободи вилилося в суспільному устрої народу. Ніколи в українців не міг утвердитися ні тоталітарний режим, ні монархічна влада, бо наша підсвідомість не терпить цілковитого контролю над собою. Будучи підлеглими комусь, ми завжди противились цьому.

Слід підкреслити, що українцям притаманна не лише любов до свободи, але й готовність здобувати та відстоювати її. Адже чого варте одне лише бажання без волі до його здійснення. Так і наш народ, прагнучи бути вільним, веде постійну боротьбу та рішуче стає на захист свободи. Найновіший приклад цього маємо на Майдані та сьогодні на Сході країни. Коли виникла загроза нашим правам та свободі вибору, загроза нашій територіальній цілісності, ми одностайно стали до боротьби.

Чи не є ці приклади свідченнями схильності українців до національної та особистої свободи. Так, подекуди це було не на користь ні державі, ні суспільству, переростаючи в розбрат

та роз'єднаність українських земель, але така схильність є і з цим треба рахуватися. Зважаючи на ці факти, треба формувати модель суспільно-політичного устрою.

Вже Микола Костомаров у своїй праці «Дві руські народності» зазначає: «Українець із обережності кривди не забуває, але він не мстивий. Ні католицький костел, ні жидівська синагога не видаються йому гидкими місцями; він не гидує їсти, пити і приятелювати не тільки з католиком чи протестантом, але і з Жидом, і з Татариним. Але ж нехай тільки він замітить, що чужовірний, або чужинець починає глумитися над його власними святощами, в нього ворожнеча спалахує ще сильніше, ніж у Москаля. Видима річ: коли даєш волю другим і шануєш їх, то це натурально вимагати й собі такої ж волі й обопільної поваги».

Доброзичливість і загострене почуття справедливості характерне українцям так само, як іншим націям дисциплінованість, аристократизм, підприємливість, жорстокість та зневага. Чи можемо назвати приклад, коли українці загарбували інший народ, поневолювали іншу націю, першими чинили акт агресії щодо іншої держави? Ні, не можемо. Бо всі війни, які вів український народ, були захисного характеру і були відповіддю на несправедливість, вчинену щодо нас.

Отож бачимо, що, окрім мови та культури, частиною української ідентичності є любов до свободи, готовність до боротьби, доброзичливість і справедливість.

Ці риси є ключовими складовими українського націоналізму. Наша ідеологія відрізняється від інших своїм ставленням до інших народів і націй, ставленням до своєї нації і до себе як її частини. Українському націоналізму також притаманні свобода нації та особистості — ця ідея цілком впливає з української ментальності; дисциплінованість, але не тоталітаризм — ця риса націоналізму покликана компенсувати схильність необмеженої свободи переростати в анархію, визначає, що свобода повинна бути підконтрольна законам, обмежена

певними рамками, але однозначно відкидається тотальний контроль; доброзичливе ставлення до інших народів, але готовність захистити свою честь і гідність — на цій ідеї будувалася діяльність українських націоналістів, вона відрізняє нас від хибних ідеологій нацизму, фашизму та комунізму. Ця риса, що пронизує всю ідеологію українського націоналізму, знову ж є диктованою національною ментальністю українців.

Таким чином, для українського націоналізму характерне загострене почуття справедливості, свободи і порядку. Він пропагує свободу нації і особистості. Не терпить сліпого контролю, але вимагає дисциплінованості. Свобода, що її пропагує націоналізм, ніколи не наближається до анархії, не виступає за безвладдя, а вимагає свободи вибору, діяльності і розвитку. Український націоналізм пропагує доброзичливе ставлення до інших народів. І немає значення, який це народ. Але ця прихильність аж ніяк не є безмежною і сліпою. Доброзичливе і прихильне ставлення триває рівно доти, поки не з'являється найменший натяк на зневагу до нашого народу, спроба посягання на його свободу, власність, самобутність, честь і гідність. Тоді український націоналізм справедливо закликає відстояти свої інтереси, інтереси своєї нації, які ставляться найвище, і неприпустимим є приниження себе перед іншим народом.

На підставі цього можемо стверджувати, що **націоналізм є складовою української ідентичності**. Він природно поєднується з українською ментальністю. Націоналістичний світогляд є частиною українського національного характеру, він розвиває його позитивні і компенсує негативні риси.

Розвиток держави, а відтак і нації, можливий лише тоді, коли всі громадяни діють в спільних інтересах. Це означає високу свідомість та патріотизм населення. Щоб мати свідоме суспільство, його треба виховувати. Лише освіта спроможна це зробити. Освіта може виховати свідому, активну, сильну націю. Цієї функції не виконає ні економіка, ні реформа по-

ліції, прокуратури чи будь-якої іншої сфери. Розвиток освіти — найвигідніша інвестиція в майбутнє держави. Адже це майбутнє кваліфіковане і віддане керівництво, свідомі та активні громадяни, професійні лікарі, вчителі, військові тощо. Це чудово розуміли і націоналісти. Щодо цього так висловився Євген Коновалець: «Українці мусять бути добрими учнями, мусять засвоювати собі знання якнайкраще, якнайосновніше, якнайбільше, щоб надолужити те, що нам пограбувала неволя». Ось в якому напрямку слід рухатись.

Не потрібно шукати виходу десь за кордоном чи запозичати в когось суспільний устрій. Слід діяти, як писав Тарас Шевченко: «Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь». Тобто, аналізуючи досвід інших і враховуючи власні потреби і нахили, знайти оптимальне рішення. Для успішного розвитку держави та суспільства потрібно, щоб форма їх організації відповідала культурі, звичаям, ментальності народу. Тому ми повинні будувати державу, зважаючи на складові української ідентичності, відштовхуючись від ідей українського націоналізму. Лише тоді матимемо органічне поєднання державного устрою з потребами народу. Критерії націоналізму вказують нам, якою є оптимальна модель державного устрою — ґрунтована на свободі особистості, підконтрольна загальним і чітким рамкам закону, далека від анархії і не уподібнена до тоталітаризму, оперта на свідомих та активних громадян. Можемо сказати, що це демократія не формальна, а фактична. Оскільки найвище стоїть добро нації, то нація повинна впливати на розвиток держави і суспільства. Враховуючи досвід минулого, слід зазначити, що питання децентралізації є надзвичайно актуальним і його потрібно довести до логічного і грамотного завершення. Як показує історична практика, український народ схильний до відцентрових тенденцій, але в скрутний чи загрозливий момент завжди об'єднується в єдине ціле, в одну непереборну націю.

Аналогічно слід діяти не лише у внутрішній, але і в зовнішній політиці. Геополітичне позиціонування української держави повинно виходити із принципу доброзичливості, але готовності відстояти свою честь, гідність і недоторканність. Неприпустимим є приниження себе, своєї держави і нації перед іншими народами. Ми маємо чим пишатися, маємо що запропонувати міжнародній спільноті і повинні вимагати обопільної поваги. Щоб бути конкурентоспроможними на міжнародній арені, щоб мати право впливати на геополітичну ситуацію, потрібно мати силу — так вчить націоналізм. І силу не в значенні лише військову, а й культурну, моральну. Ключовим принципом міжнародної політики є відсутність друзів та ворогів, лише інтереси. Слід розуміти, що так чинять щодо нас і за таким принципом повинні діяти і ми. Лише коли поважатимемо себе і рішуче відповідатимемо на будь-яку зневагу щодо нас та наших цінностей, тоді матимемо повагу на міжнародній арені.

Таким чином, щоб мати розвинуту державу з оптимальною моделлю державного устрою, слід враховувати риси української ментальності та складові нашої ідентичності, які відображені в ідеях українського націоналізму, а саме:

- свобода нації та особистості;
- захист суверенітету, національної честі та гідності;
- доброзичливість та справедливість;
- свідомість та активність громадян.

Лише по реалізації цих принципів та дотриманні ідеології націоналізму можлива побудова розвинутого суспільства, коли це усвідомимо і почнемо діяти — станемо на шлях побудови Української Самостійної Соборної Держави, що веде до розквіту нації.

Віталій Нечеса
магістр політології
Національний університет
«Кієво-Могилянська академія»

До питання розвитку
ідеологічних позицій
українського
націоналізму після
Революції Гідності

Через два роки, що відділяють українське суспільство від зими 2013–2014 років, можна певніше оцінити як сам перебіг подій Майдану, так і роль ідей українського націоналізму у Революції Гідності.

Найперше питання, яке часто виридало у живих дискусіях та мережевих баталіях ще навіть до Майдану, формулюється доволі просто: чи був Майдан націоналістичним за духом? На нашу думку, обидві відповіді «так» і «ні» будуть однаково хибними, якщо не розкрити їх глибше.

До лав антиавторитарного, антикримінального протесту доєднувалися українці та українки різного віку, соціального, етнічного, професійного походження. Неоднакових політичних переконань — від ідейних націоналістів до навіть окремих активістів лівого чи анархічного спрямування. Якщо вважати всіх учасників Революції Гідності лише ідейними націоналістами, це буде або помилкою, або навмисним спотворенням у дусі російської пропаганди. Однак цілком можливо відповісти «так», якщо мислити учасників Майдану як стихійних, неорганізованих націоналістів.

До попереднього абзацу слід зробити два важливих доповнення. Перше: такий націоналізм ми називаємо стихійним якраз тому, що його визвольні, антиколоніальні, антиімперські ідеї аж ніяк не завжди домінували у різноманітті ідеологіч-

них мотивацій та установок учасників Майдану, проте майже завжди були присутніми. Режим Януковича сприймався не просто як кримінальна диктатура, а як пряме продовження колонізаторської політики Москви, тому будь-який виступ проти поліційно-кримінальної сваволі автоматично перетворювався на акцію проти московського панування.

Звісно, організовані націоналісти не становили більшості активістів Майдану і російсько-української війни, ба навіть не були і не є чисельно найбільшою групою. Дослівно те саме можемо спостерігати і в боротьбі ОУН-УПА, коли нечисельні кадрові бандерівці й бандерівки були каталізатором визвольної боротьби, залучаючи до лав визвольного руху більшу кількість людей різного політичного спрямування й власне неоднакового рівня політичної та громадянської свідомості. Як зазначає П. Полтава, «ідейно-політичне обличчя бандерівців — єдине. Зате за своєю організаційно-партійною приналежністю бандерівці — це або а) члени ОУН, керованої С. Бандерою, або б) безпартійні українські патріоти, які борються за волю і державну незалежність України як в Українській Повстанській Армії (УПА), так і в революційному підпіллі»¹. Тому й нинішня російська пропаганда цілком справедливо називає бандерівцями як учасників та учасниць українського визвольного руху 40-х-50-х років минулого століття, так і сучасних активістів, що виявляють бодай дрібку антиімперського, антирашистського, взагалі протиавторитарного мислення або вчинку.

Друге доповнення полягає у тому, що подібне розмежування стихійних і організованих націоналістів збереглося й продовжилося після Майдану та російської агресії, зокрема на фронті та у прифронтовій зоні російсько-української війни (яку формально називають АТО). Процеси становлення української політичної нації призвели до того, що вояки

---

1 Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/8574/>

і проукраїнське цивільне населення зони АТО часто-густо міркують і висловлюються цілком у націоналістичному дусі, самі того не знаючи чи не розуміючи. Одним із найбільш показових епізодів такого стихійного націоналізму ми вважаємо відому акцію уболівальників харківського «Металіста», що подарували українцям пропам'ятну пісню-гасло про Путіна — чудовий у своїй лаконічності зразок заперечення авторитарності, деспотії, російського фашизму¹.

Тому одним із ключових завдань сучасного націоналістичного руху ми вбачаємо **якнайширше ознайомлення лояльного прифронтового населення та вояцтва з визвольними ідеями націоналізму у максимально доступній формі**. Простіше кажучи, проукраїнські громадяни й громадянки мають зустрічати власні міркування та ідеї, але сформульовані й названі тим, чим вони насправді є.

Революція Гідності залучила до творення української політичної нації мільйони людей, які визначили себе українцями, незалежно від етнічного походження чи повсякденної мовної практики. Зокрема, величезна кількість таких активних, готових до сприйняття національної ідеї стихійних націоналістів стала помітною на південно-східних українських землях, зокрема у т. зв. зоні АТО. Через багатовікову імперську колонізацію багато хто з них не володіє на достатньому рівні українською мовою, але чітко ідентифікує себе українцем чи українкою. Відтак існує потреба в ознайомленні таких прихильників з основами націоналізму **у тому числі** звичною для них російською мовою.

Ми свідомі того, що зараз полетять звинувачення у патентованій зраді всього українського. Ні і ще раз ні, це не прислужництво особисто Путіну, як поквапляться заявити деякі «патріоти», а допомога нашим сестрам і братам у віднайденні власної свідомості.

---

1 <https://www.youtube.com/watch?v=447lXe1Y2tE>

Отже, ще раз: існує потреба у коротких, невеликого обсягу і формату друкованих матеріалах, де простою і зрозумілою мовою (у тому числі російською) пояснювалися би основи українського націоналізму. Окремо відзначимо, що російськомовні версії матеріалів не передбачають відмови від українських версій, йдеться лише про мовне урізноманітнення. Інша справа, що й з україномовними версіями саме таких текстів та книжечок — невеликих, чітких та зрозумілих непідготовленому масовому читачеві — якось дуже й дуже негусто.

Матеріали російською мовою, масово поширювані серед населення сходу та півдня, сприятимуть популяризації ідей українського націоналізму не лише серед зрусифікованих українців різного етнічного походження, а й серед представників поневолених народів московської імперії. Ми спираємося на історичний досвід 40-х років минулого століття, коли до українського збройного підпілля доєднувалися антиімперіалісти з усього тодішнього совєцького союзу, від білорусів до чукчів. Тим, хто вже поквапився закинути нам зрадлицтво, ми ставимо одне просте питання: якщо тодішні бандерівці цілком успішно друкували агітаційні матеріали російською для інших поневолених народів совка і своїх же сестер та братів зі Сходу та Півдня, з якого доброго дива не робити так само зараз?

Така пропаганда насамперед створюватиме українську альтернативу у всуціль проросійському інформаційному полі на східних землях. Ще раз нагадуємо, яку велику вагу має мовне урізноманітнення в пропаганді, а скептиків відсилаємо до будь-якої районної/міської бібліотеки на сході, півдні чи навіть у центрі України. Там у сховищах, а то й на загальнодоступних полицях ще й дотепер виставлені совєцькі антибандерівські книги та брошури, написані (сюрприз-сюрприз!) хорошою, добірною, грамотною **українською** мовою. Настільки добірною й грамотною, що цей рівень принципово недоступний теперішнім путінським писакам, які видають себе за українців, пишучи у інтернетах звідкись з москов-

щини «тіпа українською» — такі фокуси нинішній уважний читач бачить зразу. Комуністи добре розуміли важливість **україномовної** пропаганди, і напевно ж автори тих книжок та брошур задурно свої талони у валютний магазин «Берюзка» не отримували.

За один з найкращих зразків української націоналістичної пропаганди вважаємо програмовий текст Петра Полтави «Хто такі бандерівці і за що вони борються», у російській версії «Кто такие бандеровцы и за что они борются». Ця невеличка брошурка настільки добре написана, що навіть через сімдесят років не потребує значних правок під сучасні реалії, а тільки більшого поширення серед наших прихильників. Як і тоді, так і зараз широкі народні маси потребують доступного пояснення визвольних антиімперіалістичних ідей українського націоналізму, і жодного гріха немає у тому, якщо такі ідеї доносимуться до аудиторії у тому числі російською.

Вже часто-густо найголовніший ярлик російської пропаганди «бандерівець» сприймається нашими співгромадянами не як страшна лякачка, а як цілком нейтральне або й позитивне позначення. Як вже відзначалося вище, «бандерівцями» вояки та проукраїнські активісти називають себе та інших здебільшого не з причини формального членства у одній з українських націоналістичних партій чи організацій.

Означувальний потенціал терміна «бандерівці» як чоловіків та жінок, які змагаються проти російського імперіалістичного шовінізму та зверхности, став настільки великим, що ним вже позначають не лише українця чи українку, які не зрікаються свого українства. Російські чорносотенці залюбки називають бандерівцями ледь не кожного, хто обстоює власну ідентичність, у тому числі національну, культурну чи релігійну — саме так у вжиток входять «татаробандерівці», «білорусобандерівці», «казахобандерівці» тощо. Як писав свого часу С. Бандера, «перемога над Росією є можлива тоді, коли всі поневолені народи валитимуть тюрму єдиним, об'єднаним фронтом». Про-

відник ОУН особливо підкреслював важливість «боротьби за власну національну державність також поза власною етнографічною територією, зв'язавши в одне долю всіх народів. За самостійну Україну можна боротися і в Туркестані, і в Сибіру, і навпаки — за самостійні Ідель-Урал чи Грузію в Україні»¹.

Слід окремо наголосити, що таке означення й найменування стосується не лише українців, і не тільки тих, хто зараховує себе до націоналістичного руху. Коли активісти у російському поліційному автозаку співають гімн України², вони роблять це не з мотивів української етнічної чи громадянської приналежності. Славень, що його російські дівчата й хлопці співають недоладно, з жакливим як для українського вуха акцентом, не дуже знаючи ритм і слова, звучить тут символом антиавторитарного, антиімперського спротиву, мелодією людської гідності й свободи.

Коли у залі судилища новітні політв'язні Сенцов і Кольченко вітаються «Слава Україні», а у відповідь на вирок заспівують славень³, то для присутніх вони є справжнісінькими бандерівцями. І Кольченко на псевдо «Тундра» міг би хоч до кінця вироку нагадувати публіці, що він взагалі-то лівий, анархіст, російськомовний і з Криму — байдуже, все одно бандерівець. Словами гімну доєдналися двоє козаків до тисяч відомих і невідомих, котрі за Україну постраждали; тим ув'язали себе до духовної спільноти і мертвих, і живих, і ненароджених...

Коли наших вояків і волонтерів, що стоять в обороні України проти російської агресії, звуть бандерівцями — це звучить як комплімент. Тому наступним важливим завданням (яке впливає з першого) після збільшення потенціалу стихійного націоналістичного середовища ми вбачаємо **перетворення**

1 Бандера С. Завдання ОУН під сучасну пору. Завдання ОУН в Україні // Електронний ресурс. Режим доступу: www.stepanbandera.org/bandera_perspective_16.htm

2 <https://www.youtube.com/watch?v=Wl4Cf9KrsTQ>

3 <https://www.youtube.com/watch?v=tdVtBjZHkRE>

цього потенціалу у дієвий організований результат. Знову-таки, не йдеться одразу про те, аби кожен українець чи українка мали у кишені партквиток — для початку достатньо того, аби вони усвідомили себе націоналістами і на позапоребрикове зверхне «каг дела?» відповідали по-бандерівськи¹.

Таке різноманіття у єдності ми вважаємо прямим продовженням і повторенням антиімперіалістичної боротьби українського визвольного руху 40-х-50-х років минулого століття, учасниками й учасницями якого були не лише етнічні українці, а й представники усіх поневолених народів тодішнього СРСР. III Надзвичайний Великий Збір ОУН, розвиваючи визвольні ідеї українського націоналізму, сформулював гасло «Воля народам — воля людині», яке вповні втілювалося як у тодішній антитоталітарній повстанській та підпільній боротьбі, так і під час Майдану та російської агресії проти України². Точно так само, як і сімдесят років тому, новітні бандерівці й бандерівки — це люди різного віку, соціального статусу, етнічного походження. Вони вміють говорити різними мовами, але це не заважає їм порозумітися й однаково любити Україну. У них можуть бути різні (а то й дуже різні) погляди на те, якою має бути країна після перемоги, геть неоднакові політичні переконання, але вони єдині у тому, щоби московський імперський чобіт не топтав їхньої землі.

---

1 <https://www.youtube.com/watch?v=k19yMQ9pc6M>

2 Програми постанови Третього Великого Збору ОУН (С.Бандери) / Федеральний військовий архів у Фрайбурзі. — Ф. RW 5. — Спр. 464. — Арк. 53-55. Переклад з перекладу.

Петро Захарченко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії права та
держави юридичного факультету
Київського національного університет
імені Тараса Шевченка

Анексія українського Криму з погляду міжнародного права

Будь-яке зазіхання на територіальну цілісність держави повинно бути зупинене усіма засобами. Однак своєрідність військових дій на Сході України полягає не у відвертій агресії з боку північного сусіда, а у проведенні так званої «гібридної війни», про існування якої у середині ХХ ст. ще не було відомо. Держава, яка веде таку війну, вважають військові експерти, домовляється з недержавними виконавцями — бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Саме так діють проросійські бойовики і російські солдати на Донбасі. У такий спосіб вони діяли й у ході проведення операції з анексії української території — Кримської автономної республіки.

Отож з під час протистояння, що розпочалося 23 лютого 2014 р. у Севастополі та продовжилось 26–27-го лютого у Сімферополі, відбулися сутички між проросійськи налаштованими активістами, з одного боку, і проукраїнськими силами та кримськотатарською громадою — з іншого. Вказані події супроводжувались захопленням та блокуванням «невідомими» у військовій уніформі російських збройних сил без розпізна-

вальних знаків адміністративних будівель та аеропортів у Сімферополі та Севастополі, установ зв'язку, у тому числі телевізійних каналів. Українська влада одразу заявила про військове вторгнення сил Російської Федерації та їхньої причетності до цього захоплення. Зазначені події виникли на тлі масових протестів у Києві та інших регіонах України, що призвели до відсторонення від влади діючого президента Віктора Януковича.

На хвилі показового громадського піднесення була здійснена зміна виконавчих органів влади Севастополя і Автономної Республіки Крим, а ті, своєю чергою, не визнали легітимність нового українського уряду і звернулися за сприянням і допомогою до керівництва Російської Федерації. Надалі Верховна Рада Автономної Республіки Крим у режимі відсутності гласності та публічності ухвалила Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму» № 1702-6/14 від 6 березня 2014 р.¹, якою передбачалося винесення на загальнокримський референдум таких питань: 1) Ви за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації? 2) Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України?² За нашими оцінками обидва питання є тотожними, адже в обох передбачалося надання Криму державного статусу.

За результатами так званого референдуму 16 березня 2014 р., що відбувався в умовах присутності на території АР Крим окупаційних російських військ та військової техніки, без участі спостерігачів від авторитетних міжнародних організацій, результати були прогнозовані — 96,77% з тих, хто проголосував, обрали перший пункт у бюлетені. Лише останнім ча-

---

1 Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між [...] від 24 жовтня 1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_569

2 Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» № 1702-6/14 від 6 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.crimea.ua/act/11689>

сом Президент РФ зізнався у використанні російських військ «для охорони правопорядку» під час проведення так званого референдуму.

18 березня 2014 р. було підписано договір між РФ і Республікою Крим про прийняття останньої до складу Росії, відповідно до якого в складі Російської Федерації утворюються нові суб'єкти — Республіка Крим і місто федерального значення Севастополь. Конституційний Суд РФ у Постанові від 19 березня 2014 р. ухвалив, що міжнародний договір між РФ і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів відповідає Конституції Російської Федерації¹.

Своєю чергою, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014 вказав, що питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, згідно зі ст. 73 Конституції України. Призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених вказаною статтею Конституції України, належить до повноважень Верховної Ради України (п. 2 ч. 1 ст. 85). Організація і порядок проведення виборів і референдумів визначаються виключно законами України (п. 20 ч. 1 ст. 92 Конституції України).

Також Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада АР Крим, ухваливши Постанову, якою передбачено входження до складу РФ як її суб'єкта, звернення до Президента РФ та до Державної Думи Федеральних Зборів РФ про початок процедури входження до складу РФ як суб'єкта РФ, винесення на референдум зазначених питань, порушила

---

1 Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 19 марта 2014 г. № 6-П «По делу о проверке конституционности не вступившего в силу международного договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов» // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2014. – № 13.

конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень, оскільки нормативно-правові акти Верховної Ради АР Крим та рішення Ради міністрів АР Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання¹.

Офіційну позицію України підтримала міжнародна спільнота. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН 27 березня 2014 р. на 68-й сесії прийняла резолюцію про підтримку територіальної цілісності України. Генасамблея послалася на передбачені у ст. 2 Статуту зобов'язання всіх держав утримуватися від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави і вирішувати свої міжнародні суперечки мирними способами. Крім того, її рішення спирається на власну резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 р., в якій схвалено «Декларацію про принципи міжнародного права», що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами, відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, і знову, підтверджуючи закріплені в ній принципи про те, що територія держави не повинна бути об'єктом надбання іншою державою в результаті погрози силою або її застосування. Будь-яка спроба, спрямована на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності держави або її політичної незалежності, несумісна з цілями і принципами Статуту. Генеральна Асамблея ООН, крім того, посилається на інші міжнародно-правові документи, а саме: Заключний акт Конференції з безпеки і співробітництва в Європі, підписаний у Гельсінкі 1 серпня 1975 р., Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку

---

1 Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 р. № 2-рп / 2014 (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) // Офіційний вісник України. – 2014. – № 26. – С. 766.

з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. (Будапештський меморандум), Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р. і Алматинську декларацію від 21 грудня 1991 р.

У тексті резолюції зазначається, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 р., не був санкціонований Україною, тому, не маючи законної сили, він не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя. Крім того, Генеральна Асамблея ООН закликає всі держави відмовитися і утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, в тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погрозу силою або інших, незаконних, способів, а також не визнавати будь-які зміни статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на основі вищезгаданого референдуму і утримуватися від дій або кроків, які можна було б розуміти як визнання будь-якого у такий спосіб зміненого статусу¹. За відповідну резолюцію проголосували 100 країн-членів ООН, проти — 11 країн: разом з Росією її підтримали лише Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Зімбабве, Венесуела. Велика частина країн утрималися під час голосування — це 58 країн на чолі з Китаєм.

Резолюція Генеральної Асамблеї має, на жаль, рекомендаційний характер — на відміну від рішень Ради Безпеки ООН, які є обов'язковими для виконання усіма країнами світу. Тому рішення Генасамблеї ООН має швидше політичну силу.

Між тим, 3 квітня 2014 р. Комітет міністрів Ради Європи розглянув ситуацію в Україні у контексті військової агресії з

---

1 Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without referenceto a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukrain [Electron resource]. – Mode of access: https://www.un.org/ru/ga/68/docs/68res_nocte.shtml

боку РФ. У схваленому за підсумками дискусії рішенні Комітет міністрів Ради Європи чітко заявив про те, що незаконний референдум, проведений в Автономній Республіці Крим і м. Севастополі 16 березня 2014 р., та протиправна анексія Російською Федерацією цієї частини території України не можуть бути підставою для будь-якої зміни їхнього статусу та державно-правової належності¹.

Після схвалення Генеральною асамблеєю ООН резолюції «Територіальна цілісність України» зазначене рішення Комітету міністрів Ради Європи стало черговим вагомим кроком у напрямку до широкого міжнародного засудження неправомірних дій Російської Федерації.

Своєю чергою, професор міжнародного права Університету Кембриджа Марк Веллер, розглянувши проблеми, пов'язані з інтервенцією Росії в Крим, зазначив, що територія увійшла до складу радянської України у 1954 р. і залишилась українською після розпаду Радянського Союзу в 1991 р.². Відповідно до норм міжнародного права, спільнота, що на цій території проживає, має право на самовизначення. У Декларації про принципи міжнародного права чітко зазначено: «Відповідно до принципу рівноправності й самовизначення народів, закріпленого в Статуті ООН, всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право відповідно до положень Статуту»³. Інакше кажучи, постає питання,

---

1 Committee of Ministers deems annexation of Crimea illegal and calls for measures concerning national minorities [Electron resource]. – Mode of access: http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp

2 Weller M. Analysis: Why Russia's Crimea move fails legal test. – 2014. – [Electron resource]. – Mode of access: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26481423>

3 Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між [...] від 24 жовтня 1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_569

чи є у кримчан право на самовизначення? Тут потрібно бути обережним з термінами. Не існує такого народу «кримчани». В Криму є караїми, українці, кримські татари, росіяни, але не всі вони мають право на самовизначення. Це право дійсно є універсальним, але реалізовувати його можна лише в результаті всеосяжного діалогу і в рамках закону.

АР Крим дійсно може мати законне право вимагати зміни свого статусу. Однак, згідно з міжнародним прецедентом, вона не може просто відокремитися в односторонньому порядку, навіть волевиявленням більшості на референдумі. Замість цього Крим повинен був залучити до дискусії про можливе відокремлення центральну владу в Києві.

Варто зазначити, що для обґрунтування правомірності проголошення незалежності Республіки Крим і її, зрештою, входження до складу Росії посилаються на так званий «косовський прецедент». Нагадаємо, що 17 лютого 2008 р. парламент Косово в односторонньому порядку проголосив незалежність краю від Сербії, яке ні Росія, ні Україна, до речі, до нині не визнали. І в тому, і в іншому випадку, йдеться про порушення базового принципу в системі міжнародної безпеки — принципу непорушності кордонів. В історії людства кордони держав неодноразово змінювалися, причому винятково з використанням військової сили. А така сила визнавалася легітимною поряд із контрибуціями, які накладали переможці на сторону, яка програла, й анексією частини її території. При цьому мрією людства було, щоб кордони залишалися недоторканими і не могли бути військовою силою змінені. Спираючись на цю наріжну ідею, була утворена Організація Об'єднаних Націй. У її Статуті «принцип непорушності кордонів» і був реалізований. Він досягнув своєї завершеності у Гельсінському акті 1975 р., в якому чітко задекларовано, що кордони держав не можуть змінюватися за допомогою зовнішньої військової сили. Разом з тим, ще в 1945 році в ст. 1 Статуту ООН, а потім і в Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і наро-

дам (прийнятій резолюцією № 1514 XV Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1960 р.), і в наступних міжнародних пактах і деклараціях ООН активно набирав силу принцип народів на самовизначення. Протиборство цих двох принципів — основа сучасного міжнародного права. Саме від їх тлумачення в кожному конкретному випадку залежить легітимність тих чи інших дій¹.

З приводу ситуації в Косово в 2008 р. варто зазначити, що косовари (албанці) — це народ, який не має інших регіонів свого компактного проживання. Тобто в цьому випадку працює принцип права народів на самовизначення. Повертаючись до ситуації в Криму, вкажемо на те, що якби питання незалежності Криму поставили кримські татари, то у цьому разі спрацював би принцип «права народів на самовизначення» у його міжнародно-правовому вимірі. Ймовірно, татари навіть могли би розраховувати на міжнародну підтримку і визнання. Однак за приєднання до Росії виступали росіяни, які є визнаним народом, мають регіон свого компактного проживання і державу титульної нації.

Таким чином, унаслідок військової операції в Криму відбулося насильницьке відторгнення частини території України — АР Крим Російською Федерацією, тобто її анексія. По-друге, вважаємо, що ствердження такої міжнародної практики вдової реалізації принципу народів на самовизначення буде передумовою повторення даного прецеденту в майбутньому, що може повністю нівелювати такий основоположний принцип міжнародного права — принцип непорушності державних кордонів.

По-третє, навіть за умови визнання універсальності права народів на самовизначення, вважаємо, що реалізовувати його можна лише в результаті всеосяжного діалогу і в рамках зако-

---

1 Ямпольський В. Юридична помилка Путіна. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/>

ну. Наприклад, вивчення альтернатив вирішення питання — розширена автономія АР Крим у складі України та залучення до діалогу центральної влади в Києві. Інші легітимні шляхи у міжнародній практиці — відсутні.

По-четверте, звернення України до визнаних міжнародних інституцій, міжнародного права як такого, до інститутів судового міжнародного представництва ситуацію з Кримом чи Донбасом не змінили. Певно, необхідна наступальність української влади на самому Східному фронті.

Науково-громадське видання

Треті Бандерівські читання

Збірник матеріалів

Упорядники — Тетяна Бойко, Богдан Галайко,

Юрій Сиротюк

Науковий редактор — Богдан Галайко

Редактор — Віктор Рог

Коректор — Лариса Ткаченко, Лідія Науменко

Дизайн і верстка — Роман Марчишин

Треті Бандерівські читання «Візія Української держави в ідеології українського націоналізму»: збірник матеріалів (3 лютого 2016 р., м. Київ) / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. — Київ–Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. — 394 с.

Науково-дослідний інститут українознавства

Недержавний аналітичний центр

«Українські студії стратегічних досліджень»

Підп. до друку 22.08.2016 р. Формат 60x84 1/16.

Умовн. друк. арк. 13,48. Папір офісн.

Тираж 1 000 прим.